

आनन्दाश्रममुद्रणालयग्रन्थानां सूचीपत्रम् ।

ग्रन्थानाम् ।

मूल्यम् ।

रु० आ०

BHAVAN'S LIBRARY

This book is valuable and
NOT to be ISSUED
out of the Library
without Special Permission

...	०	६
संस्कृतः । १	०	६
...	०	४
...	५	०
...	०	१४
...	१	०
...	१	४
...	१	०
...	०	१०
काद्युपेता । २	५	५

१२ पातराश्रयानपत्र-सदाकर्मकारमाध्यायुपेता । ...	१	१२
१३ तैत्तिरीयोपनिषद्भाष्यवार्तिकम्-सुरेश्वराचार्यकृतं सटीकम्	२	२
१४ छान्दोग्योपनिषत्-सटीककारमाध्यायुपेता । ...	५	०
१५ बृहदारण्यकोपनिषत्-सटीककारमाध्यायुपेता ।	८	०
१६ बृहदारण्यकोपनिषद्भाष्यवार्तिकम्-भागवत्पात्मकम् ।	२२	८
१७ श्वेताश्वतरोपनिषत्-माध्यायुपेता । ...	२	४
१८ सौरपुराणम्-श्रीमद्भैषज्यमण्डितम् । उपपुराणम् ।	३	०
१९ रत्नरत्नमुच्चयः-श्रीमद्भागवतवाचस्पतिविरचितः । वैद्यकग्रन्थः ।	३	१२
२० जीवन्मुक्तिविवेकः-विद्यारण्यविरचितः सटीकः ।	३	१२
२१ ब्रह्मसुब्राह्मण-सटीककारमाध्यायुपेता नि भागवत्पात्मकानि ।	१२	०
२२ श्रीमच्छंकरादिविजयः-विद्यारण्यकृतः । टीकादिपर्यायसहितम् ।	६	०
२३ वेदासिद्धान्तमालाविस्तरः-भारतीतीर्थमुनिप्रणीतः ।	१	१२
२४ जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः-श्रीभाष्यप्रणीतः ।	८	०
२५ सूतसंहिता-भाष्यकृतटीकोपेता । भागवत्पात्मिका ।	११	८
२६ हस्त्यायुर्वेदः-पान्चक्यायमुनिविरचितः ।	७	६
२७ बृहद्भाष्यः-श्रीमद्बृहद्प्रणीतः । सटीकः । वैद्यकग्रन्थः ।	६	१२
२८ ब्रह्मपुराणम्-श्रीमद्भागवतविरचितम् । मयमं महापुराणम् ।	६	४

ग्रन्थनाम ।

मूल्यम् ।

	रु०	आ०
२९ उपनिषदां समुच्चयः—श्रीनारायणशंकरानन्दकृतदीपिकासहितः ६		१२
३० नृसिंहपूर्वांतरतापनीयोपनिषत्—भाष्याद्युपेता । ... १		१२
३१ बृहदारण्यकोपनिषन्मिताक्षरा—श्रीनित्यानन्दमुनिविरचिता । २		१२
३२ ऐतरेयब्राह्मणम्—सायणभाष्यसमेतम् । भागद्वयात्मकम् । १०		१०
३३ धन्वन्तरीयनिघण्टुः—श्रीधन्वन्तरीविरचितः । वैद्यकग्रन्थः । ६		४
३४ श्रीमद्भगवद्गीता—शांकरभाष्योपेता । २		०
३४ श्रीमद्भगवद्गीता—सटीकशांकरभाष्योपेता । ६		४
३५ संगीतरत्नाकरः—शाङ्गदेवकृतः सटीको द्विभागः । गानशास्त्रम् । १०		४
३६ तैत्तिरीयारण्यकम्—सायणभाष्यसमेत भागद्वयात्मकम् । ९		१
३७ तैत्तिरीयब्राह्मणम्—सायणभाष्यसमेतं भागत्रयात्मकम् । १४		८
३८ ऐतरेयारण्यकम्—सायणभाष्यसहितम् । ३		०
३९ संस्काररत्नमाला—गोपीनाथभट्टविरचिता । भागद्वयात्मिका । १०		८
४० संध्याभाष्यसमुच्चयः—खण्डराजश्रीकृष्णपण्डितादिप्रणीतः । २		०
४१ अग्निपुराणम्—महर्षिव्यासप्रणीतम् । महापुराणम् । ... ५		४
४२ तैत्तिरीयसंहिता—सायणभाष्यसमेता । भागनवकात्मिका । ४८		१०
४३ वैयाकरणसिद्धान्तकारिकाः—भट्टोजीदीक्षितकृताः सटीकाः । १०		१२
४४ श्रीमद्भगवद्गीता—पैशाचभाष्यसमेता । १		८
४५ श्रीमद्भगवद्गीता—मधुसूदनश्रीधरकृतटीकोपेता । ... ५		४
४६ याज्ञवल्क्यस्मृतिः अपराकैकृतटीकासहिता भागद्वयात्मिका । १३		०
४७ पातञ्जलयोगसूत्राणि—भाष्यवृत्तिभ्यां समेतानि । ... ३		०
४८ स्मृतिनां समुच्चयः—अङ्गिरःप्रभृतिस्मृतिविंशतिस्मृत्यात्मकः । ५		०
४९ वायुपुराणम्—महर्षिव्यासप्रणीतम् । महापुराणम् । ... ४		१२
५० यतीन्द्रमतदीपिका—श्रीनिवासदासकृता । प्रकाशटीकोपेता । १		४
५१ सर्वदर्शनसंग्रहः—माधवाचार्यप्रणीतः । २		०
५२ श्रीमद्भगवद्गीता—नीलकण्ठकृतटीकोपेता । २		०
५३ सत्याषाढश्रौतसूत्रम्—सत्याषाढविरचितं भागदशकात्मकम् । २८		५
५४ मत्स्यपुराणम्—श्रीमद्द्वैपायनमुनिप्रणीतम् । महापुराणम् । ६		०
५५ पुरुषार्थचिन्तामणिः—आठवलेइत्युपाह्वविष्णुभट्टकृतः । ४		०
५६ नित्यापोडाशिकाण्वः—भास्कररायैनीतटीकासहितः । ३		८

ग्रन्थनामनी

	मूल्यम् ।	रु०	आ०
५७ आचारभूषणम्—हिरण्यकेश्याह्निकमोकोपाह्वयम्बककृतम् ।	४	४	६
५८ आचारेन्दुः—माटेइत्युपाह्वयम्बकविरचितः ।	...	४	०
५९ श्राद्धमञ्जरी—केळकरोपाह्ववापूमट्टविरचिता ।	...	२	०
६० यतिधर्मसंग्रहः—विश्वेश्वरसरस्वतीकृतः ।	...	१	१२
६१ गौतमप्रणीतधर्मसत्रम्—हरदत्तकृतटीकासमेतम् ।	...	२	८
६२ ईशकेनकठप्रश्नमुण्डमाण्डूकयानन्दवल्लीभृगूपानिपदः—सटीकाः २			८
६३ छान्दोग्योपनिषत्—रङ्गरामानुजविरचितप्रकाशिकोपेता ।	३	३	१२
६४ बृहदारण्यकोपनिषत्—रङ्गरामानुजविरचितप्रकाशिकोपेता ।	३	३	४
६५ शाङ्खायनब्राह्मणम्—ऋग्वेदान्तर्गतवाष्कलदारव्रीयम् ।	१	१	४
६६ काव्यप्रकाशः—उद्योतयुतमदीपसहितः ।	...	६	४
६७ ब्रह्मसूत्राणि—दीपिकासमेतानि ।	...	४	८
६८ बृहद्ब्रह्मसंहिता—नारदपञ्चरात्रान्तर्गता ।	...	१	१२
६९ ज्ञानानां वतन्त्रम्—ईश्वरभोकम् । तन्त्रशास्त्रग्रन्थः ।	...	१	४
७० स्मृत्यर्थसारः—श्रीधराचार्यविरचितः ।	...	१	१०
७१ बृहद्योगतरङ्गिणी—त्रिमलमट्टविरचिता भागद्वयोपेता ।	१०	१०	१२
७२ परिभाषेन्दुशेखरः—वैद्यनाथकृतगदाख्यटीकायुतः ।	...	२	६
७३ गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः—श्रीमच्छंकराचार्यविरचिता ।	...	१	८
७४ द्राह्यायणगृह्यसूत्रवृत्तिः—रुद्रस्कन्दमणीता ।	...	१	०
७५ ब्रह्मसूत्रभाष्यार्थरत्नमाला—सुब्रह्मण्यविरचिता ।	...	४	४
७६ ईशकेनकठोपनिषदः—दिगम्बरानुचरकृतव्याख्यासमेताः ।	१	१	०
७७ वेदान्तसूत्रमुक्तावलिः—ब्रह्मानन्दसरस्वतीविरचितः ।	...	२	६
७८ त्रिस्थलीसेतुः—नारायणमट्टविरचितः ।	...	३	१२
७९ छान्दोग्योपनिषत्—मिताक्षराव्याख्यासमेता ।	...	२	०
८० वाक्यवृत्तिः—श्रीमच्छंकराचार्यकृता सटीका ।	...	०	८
८१ आश्वलायनश्रौतसूत्रम्—नारायणमट्टवृत्तिसमेतम् ।	...	४	११
८२ ब्रह्मसूत्रवृत्तिः—हरिदीक्षितविरचिता ।	...	२	७
८३ संक्षेपशारीरकम्—व्याख्यासहितं भागद्वयोपेतम् ।	...	१	१
८४ अद्वैतामोदः—म. म. अम्बकरोपाह्ववानुदेवशास्त्रिमणीतः ।	२	२	०
८५ न्योतिर्निबन्धः—रामहोठश्रीशिवराजविरचितः ।	...	३	१५

आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः

ग्रन्थाङ्कः ७३

श्रीमन्महादेवचिन्मणाजी विरचिता घारेइत्युपनामकरंशकं
विरचिता च

गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः ।

वे० शा० रा० वैद्यइत्युपनामकरङ्गनाथशास्त्रिभिः
संशोविता ।

सा च

जी. ए. इत्युपपदधारिभिः

विनायक गणेश आपटे

इत्येतैः

पुण्याख्यपत्तने

श्रीमन् 'महादेव चिन्मणाजी आपटे' इत्यभिधेय-
महाभागप्रतिष्ठापिते

आनन्दाश्रममुद्रणालये

आमसाक्षरैर्मुद्रयित्वा

मकाशिता ।

द्वितीयेयमद्वकनावृत्तिः ।

शालिवाहनशकाब्दाः १८५९ ।

ख्रिस्ताब्दाः १९३७ ।

(अस्याः सर्वेऽधिकारा राजशासनानुसारेण स्वायत्तीकृताः) ।

मूल्यं सार्धरूपकः (१०८) ।

आदर्शपुस्तकोद्योपत्रिका ।

अनयोर्गायत्रीपुरश्चरणपद्योः पुस्तके यैः पराहितैकपरतया प्रदत्ते तेषां
नामादि प्रदर्शयते—

१ शंकराचार्यविरचिता गायत्रीपुरश्चरणपद्यतिः, रा० रा० हरि
दास जी कश्चिच्छकर इत्येतयाम् । अस्यां लेखनकालः शकः १७५६
जयनामसंवत्सरः ।

१ घाटे इत्युपनामकशंकरसूरिविरचिता गायत्रीपुरश्चरणपद्यतिरा-
नन्दाश्रमस्था । अस्यां लेखनकालः शकः १७०१ विकारिनामसं-
वत्सरः ।

समाप्तमा-शुभं-व्यं-द्वैतपत्रिका ।

श्रीमच्छंकराचार्यविरचिता

गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः ।

सवितारं मणभ्याऽऽदौ सावित्रीं श्रीगुरुं मुनीन् ।
विश्वामित्रं वसिष्ठं च गायत्रीपद्धतिं ब्रुवे ॥ १ ॥

अथ गुरुध्यानम् ।

तत्र श्रीमान्सावित्रीमन्त्रोपासकः प्रातःसंध्यापूर्वकदण्डद्वयात्मके रात्रेस्तुरी-
ययामात्मके वा ब्राह्ममुहूर्ते शय्यायाः समुत्थाय रात्रिवासस्त्यक्त्वाऽ-
न्ववाससी परिधाय तात्कालिकभावश्यकं कृत्वा शुचिराचान्तः शुभासनमा-
स्याय स्वशिरसि सहस्रारकमलकर्णिकायां योगपीठोपरि निजगुरुं ध्यायेत् ।
तद्यथा—

ब्रह्मरन्ध्रे सिते पद्मे सहस्रदलशोभिते ।

श्रीगुरुं परमात्मानं व्याख्यामुद्रालसत्करम् ॥ १ ॥

द्विनेत्रं द्विभुजं स्मेरं कर्पूरशकलोज्ज्वलम् ।

पद्मसनं सदा प्रातर्ध्यायेदाखिलसिद्धिदम् ॥ २ ॥

इति ध्यात्वा मानसैरुपचारैः पूजयित्वा—

अज्ञानतिमिरान्धस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया ।

चक्षुःशमीलिनं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥ ३ ॥

नमोऽस्तु गुरवे तस्मै गायत्रीरूपिणे सदा ।

यस्य वागमृतं हन्ति विषं संसारसंज्ञकम् ॥ ४ ॥

इत्यनेन मणमेत् । ततस्तत्त्वचरणाराचिन्दनिस्पन्दमकरन्दधारामिरात्मदेहप-
भिषिकं भाषयेत् । ततस्तत्रैव श्रीगुरो ज्ञमस्वेति विसर्जयेदिति गुरुध्या-
नम् ।

अथ प्राणायामविधिः ।

ततो मूढमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कुर्यात् । तद्यथा—स प्राणायामः पूरककु-
म्भकरेचकाङ्गत्रयात्मकस्तथाचोक्तम्—

अङ्गत्रयात्मकः [पोकः] पूररेचककुम्भकैः ॥ इति ।

तत्स्वरूपमाह विश्वामित्रसंहितायाम्--

कनिष्ठानामिकाद्गुणैर्भ्रासापुटधारणम् ।

प्राणायामः स विज्ञेयस्त्वर्जनीमध्यमे विना ॥ १ ॥

दक्षिणे रेचकं कुर्याद्वापेनाऽऽपरितोदरः ।

कुम्भकेन त्रिरावृत्त्वा प्राणायामस्य क्लृप्तम् ॥ २ ॥

दशमणवसंयुक्तां गायत्रीं शिरसा सह ।

त्रिः पठेदायत्तप्राणः प्राणायामः स उच्यते ॥ ३ ॥

उच्चारयंस्तु मणवं श्वासेनैकेन मन्त्रवित् ।

उदरं पूरयित्वा तु वायुना रदमास्वितः (१) ॥ ४ ॥

प्राणायामो भवत्येवं पूरको देहपूरकः ।

पिषाय सर्वगात्राणि श्वासीच्छ्वासाविवर्जिता ॥ ५ ॥

संपूर्णकुम्भवत्तिष्ठेत्प्राणायामः स कुम्भकः ।

मुञ्चेद्वायुं तथैकेन श्वासेनानेन मन्त्रवित् ॥ ६ ॥

निःश्वासयोगयुक्तं च वायुं बाह्येन रेचयेत् ।

रेचकस्त्वेव संशोक्तः प्राणायामो न संशयः ॥ ७ ॥ इति ।

सं च मूलेन तदशक्तौ मणवेन कार्यः ।

प्राणायामत्रयं कुर्यान्मूलेन मणवेन वा ।

इति तथैवोक्तत्वात् । तत्क्रममाह वसिष्ठसंहितायाम्--

आसने सम्यगासीनो वापेनाऽऽपूर्य चोदरम् ।

कुम्भकेन त्रिरावृत्त्वा दक्षिणेन तु रेचयेत् ॥

तद्यथा विहितपद्मासनः स्वस्तिकासनो वा मूलाधारापिशाचिचक्रादिः
सावित्रीं मणवं वा समुच्चारयन्नित्यया वामनाड्या श्वनेः श्वनेर्वायुमापूर्य
मूलाधारं मणवाङ्गुलकनिष्ठिकाभिर्नासापुटे विधृत्य क्लृप्तमणवसंयुक्तां गायत्रीं
दशवारं मणवं वा जर्पस्तं वायुं स्तम्भयित्वा पिङ्गळया दक्षिणनाड्या श्वनेः
श्वनेस्तं वायुं रेचयेदित्येका प्राणायामः । पुनस्तथैव पिङ्गळया वायुं
श्वनेः श्वनेः समाकृष्य तथैव कुम्भयित्वा तथैवेदया रेचयेदित्यन्यः । एवं
त्रैपरित्येन--

येनैव संत्यजेत्तेन पूरयेद्धारयेत्ततः ।

रेचयेद्य ततोऽन्येन श्वनैरेवं पुनः पुनः ॥ १ ॥

इति योगयुक्ताश्वासेन श्रीन्याणायामान्विधाय शरीरं निर्मलं मारयेत् ।
इत्येवं सर्वत्र कर्मादी कर्मान्ते च । तथा चोक्तम्--

ततः शास्त्रोक्तमार्गेण प्राणायामं समाचरेत् ।

त्रिषद्द्वादशवारं वा पुरतः परतो जपात् ॥ १ ॥ इति ।

तथा —

शुचिः प्राणायामान्प्रणवसहितान्बोद्धुश्च वञ्ची

प्रभाते सायं च पतिदिवसमेवं वितनुते ।

द्विजो यस्तं भ्रूणप्रहरणकृद[म्भो]भिकलितं

पुनन्त्येते मासादिह दुरिततूळौघदहना ॥ १ ॥

त्रायन्त्यमी षट्शिरपीह मासैर्जन्मान्तरोषार्जितपापपुञ्जान् ।

संबन्धराद्ब्रह्मपदं तदेकं प्रकाशयन्त्येव यदस्त्युदारुणम् ॥ २ ॥

इति त्रिधामित्रसंहितायाम् । प्रणवमात्रा तु तन्मन्त्रोच्चारणोपलक्षितः काल-
विशेषः ।

जानुं प्रदक्षिणीकृत्य न द्रुतं न विलम्बितम् ।

क्रियते चाङ्गुलिस्फोटः सा मात्रा परिकीर्तिता ॥ १ ॥

इत्युक्तं षसिष्ठसंहितायाम् । इति प्राणायामविधिः ।

अथ गायत्रीयोगध्यानं कुर्यात् । ततो मूलाधारे त्रिकोणं कामं बालार्क-
वर्णं सस्वरजस्तमोगुणाक्रान्तं विन्दुं संचिन्त्य तदूर्ध्वं कुण्डलिनीशक्तिं
चिद्रूपं तद्विदाभां मृणालान्तरालतन्तुत्वर्यां प्रसुप्तभुजगाकारां सार्धत्रिवे-
क्येन स्थितां मनोदण्डेनोत्थाप्य ॐकारेण गुरुरूपदिष्टेन विधिना सुपुञ्जा-
मार्गेण मूलाधारस्वाधिष्ठानमणिपूरकानाहतविशुद्ध्याङ्गारुयषद्वचक्रमेदक्रमेण
शिरःस्थिताधोमुखसहस्रदलकमलं नीत्वा तत्र स्थितचन्द्रमण्डलाद्विगलितामृ-
तधारवाऽऽरक्तया वर्णमयया तां कुण्डलिनीं संतर्प्य तां विशुद्ध्यादिक्रमेण
पुनर्मूलाधारं नयेत् । इति योगं विभाव्य मन्त्रयोगं विदध्यात् । तद्यथा-
मूलाधारादिब्रह्मरन्धान्तं मूलविद्यां गायत्रीमुद्यद्दिनकराभां विभाव्य तदा-
त्मानमात्मानं मन्थेतेति मन्त्रयोगः । ततो हृदयकमले वक्ष्यमाणध्यानेन
यथोक्तरूपां सावित्रीं भगवतीं ध्यात्वा तत्प्रभापाटलमग्रे वक्ष्यमाणक्रमेण
गायत्र्या ऋष्यादिन्यासपूर्वकं मानसं पूजयित्वा मन्त्रगुरुदेवतात्मकस्वेनाऽऽ-
त्मानं भावयन्प्रयाशक्तिं गायत्रीजपसमर्थः स्तुत्वा नत्वा देवीमात्रां प्रार्थयेत्—

त्रैलोक्यचैतन्यमसि त्रिशक्ते वागीश्वरि त्वन्वरणाङ्गयैव ।

प्रातः समुत्थाय तव प्रियार्यं संसारपात्रामनुवर्षयिष्ये ॥ २ ॥

जानामि धर्मं न च मे प्रवृत्तिर्जानाम्यधर्मं न च मे निवृत्तिः ।

त्वया हृषीकेश हृदिरययाऽहं यथा नियुक्तोऽस्मि तथा करोमि ॥ २ ॥

इत्याज्ञां प्रार्थय—

प्रातःप्रभृति सायान्तं सायादि प्रातरन्ततः ।

यत्करोमि जगद्योने तत(द)न्तु तव पूजनम् ॥

इत्यनेन सर्वं सवितूरुपिण्यै देव्यै गायत्र्यै समर्प्य देवतारूपो भूत्वा भूमिं प्रार्थयेत् । तद्यथा—

समुद्रमेखले देवि पर्वतस्वनमण्डले ।

विष्णुपतिं नमस्तुभ्यं पादस्पर्शं क्षमस्व मे ॥ ३ ॥

इत्यनेन प्रार्थय श्वासानुसारेण मूमौ पादं निधाय गृहाद्बहिरपराजितायां दिशि मलमूत्रोत्सर्गार्थं गच्छेत् । इति प्रातर्निक्रमणविधिः ।

ततः स्मृत्युक्तविधिना मलमूत्रोत्सर्गं शौचाचमनं [च] कृत्वा तान्त्रिकमन्त्रेण दन्तधावनं कुर्यात् । तद्यथा स्मृत्युक्तविधिना निरपिद्धेतरकाष्ठेन तृणपर्णादि-मिर्चां प्राङ्मुखो वाऽप्युदङ्मुखो वा पौनी—

आयुर्बलं यशो बर्चः मजाः पशुवसूनि च ।

ब्रह्म पद्मं च मेघं च एवं नो देहि वनस्पते ॥ ४ ॥

इति स्मृत्युक्तमन्त्रपुरासरं ह्रीं कामदेवाय सर्वजनप्रियाय नम इत्यनेन काष्ठमाभिमन्त्र्य तेन च प्रादक्षिण्येन दन्तधावनं विधाय तत्काष्ठं प्रसाल्य शुचौ देशेऽग्रतस्त्यजेत् । ततो मूलेन मुखं प्रसाल्य द्विराचमनं कुर्यात् । तद्यथा—

शौचाचारे तथा पाने स्पृष्टास्पृष्टौ च चर्चणे ।

पौराणाचमनं कुर्यात्प्रापिः केशवादिभिः ॥ १ ॥

संध्यायां कर्मकाले च स्मृतेराचमनं भवेत् ।

ब्रह्मयज्ञे तु वै कुर्याद्दृष्टानामपूर्वकं द्विजः ॥ २ ॥

गायत्री(मन्त्रजप्यादौ) देव्याः पादैः पृथक् पृथक् ।

पाञ्चमौक्तिकमन्त्रेण भूतशुद्धौ समीरितम् ॥ ३ ॥

माणप्रतिप्रासमये द्यामतरुवादिभिः विवेत् ।

नपैव मातृकान्यासे सर्वकर्मसु मूळतः ॥ ४ ॥

गोकर्णोक्तिहस्तेन मापममनलं विवेत् ।

तन्मूलाधिकं पीत्वा पुनराचमनं भवेत् ॥ ५ ॥

अङ्गुष्ठग्रं समाकुच्य मध्यमामध्यपर्वणि ।
 गोकर्णं तद्धि विज्ञेयं सर्वेष्वाचमनेष्विह ॥ ६ ॥
 संहताङ्गुलिहस्तेन गृहीत्वा चाम्बु वीक्षितम् ।
 मुक्ताङ्गुष्ठकनिष्ठं च त्रिः पिवेद्ब्रह्मतीर्थतः ॥ ७ ॥
 शीतलं निर्मलं चाम्बु मधुरं क्षारवर्जितम् ।
 ग्राह्यमाचमने स्नाने देवे पित्र्ये च कर्मणि ॥ ८ ॥

तत्र पुराणाचमनम्—

केशवादित्रिभिः पीत्वा द्वाभ्यां प्रक्षालयेत्करौ ।
 गण्डोष्ठी संमृजेद्द्विद्विरेकैकं पाणिपादयोः ॥ ९ ॥
 मूर्ध्नि चैकं वचस्येकं नासाक्षणोः कर्णयोर्द्वयोः ।
 नाभौ हृदि शिरस्येवं स्पृशेद्ब्राह्मणं क्रमात् ॥ १० ॥
 ओंकारपूर्वकं नाम ङन्तं सर्वोपनं तु वा ।
 चतुर्विंशतिसंख्याकैर्नाभिः केशवादिभिः ॥ ११ ॥
 स्वाहान्तं प्राशयेद्गारि नमोन्तं स्पर्शयेदथ ।
 प्रक्षाल्य हस्तौ पीत्वाऽथ सकृदोष्ठावतः परम् ॥ १२ ॥
 संहताङ्गुलिमूलेन द्विः प्रमृज्वाचमो मुखम् ।
 स्पृष्ट्वा करावभिमृशेत्संहताङ्गुलिभिर्जलम् ॥ १३ ॥
 अङ्घ्रिर्नाभकरं सिच्य ताभिः पादौ च संस्पृशेत् ।
 अङ्गुल्यग्रैस्त्रिभिर्मध्यैरास्योर्ध्वं समुपस्पृशेत् ॥ १४ ॥
 मध्ये मध्ये जलं स्पृष्ट्वा स्पृशेन्नासादिकाः क्रमात् ।
 अङ्गुष्ठेन प्रदेशिन्या घ्राणं चैवमुपस्पृशेत् ॥ १५ ॥
 अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां च चक्षुः श्रोत्रं पुनः पुनः ।
 अङ्गुष्ठोपकानेष्ठाभ्यां नाभिं पश्चाद्दुपस्पृशेत् ॥ १६ ॥
 तलेन हृदयं स्पृष्ट्वा स्पृशेद्दङ्गुलिभिः शिरा ।
 अङ्गुल्यग्रैर्दक्षिणादिवाहुमूलद्वयं स्पृशेत् ॥ १७ ॥
 अनेन विधिना विषः कुर्यादाचमनं सदा ॥ १८ ॥

अथ मन्त्राचमनम्—

देव्याः पादैस्त्रिभिः पीत्वा अब्लिङ्गैर्नवभिः स्पृशेत् ।
 सप्तव्याहृतिविधैव शिरोमन्त्रैः स्पृशेत्क्रमात् ॥ १९ ॥

इत्याचम्य शिखाचमं कुर्यात् । स चोक्तो विश्वाभिन्नसंहितायाम्—

शिखायां ब्रह्मग्रन्थिस्तु प्रोक्ता संध्यादिकर्मसु ।
 रुद्रग्रन्थिस्तथा शैवे कर्मणि द्विजसत्तम ॥ २० ॥
 वैष्णवे विष्णुग्रथनमुक्तं वै प्रेतकर्मणि ।
 स्वशाखोक्तशिखा धार्या उक्तस्थाने द्विजोत्तमैः ॥ २१ ॥
 विद्मद्गैः सन्धिरैका न धार्या यतिभिः सदा ।
 शिखाधस्तात्परावृत्य वामतो दक्षिणेन तु ॥ २२ ॥
 ग्रन्थिच्छिद्रेऽग्रमावेक्ष्य ब्रह्मग्रन्थिः प्रकीर्तिता ।
 केवलं वन्धनं रौद्री द्विरावृत्तस्तु वैष्णवी ॥ २३ ॥
 गुरुपदिष्टविधिना शिखावन्धं समाचरेत् ।
 शिखावन्धं विना कर्म न सिध्यति फलार्थिनः ॥ २४ ॥
 प्राणायामं विना जप्यं बीजमुप्तं यथेरिणे ।
 घृषाऽऽसनादृते ध्यानं हुवं गुप्तं कृवं च यत् ॥ २५ ॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन फलार्थी साधकोत्तमः ।
 आसनं प्राणसंरोधं शिखावन्धं समाचरेत् ॥ २६ ॥

अथाऽऽसनलक्षणम् ।

शशिष्ठसंहितायाम्—

मेढ्रादुपरि निसिष्य सव्यगुल्फं तथोपरि ।
 गुल्फान्तरं च निसिष्य सिद्धासनमुदीरितम् ।
 उत्तानो चरणौ कृत्वा ऊरुसंस्थौ प्रयत्नतः ।
 ऊरुमध्ये तथोत्तानो पाणी पद्मासनं त्विदम् ॥ २ ॥
 जानूर्बोरन्तरे सम्यक्कृत्वा पादतले उभे ।
 ऋजुकायः समासीनः स्वस्तिकं तत्प्रवक्षते ॥ ३ ॥

इति मसङ्गत आसनलक्षणम् ।

अथ स्नानविधिः ।

एवं द्विराचम्य शुचिर्देव्यात्मा स्नानाय नद्यादी गच्छेत् । सत्राङ्गनाम्न-
 य्रेण तीरं प्रसाल्य स्नानीयं स्यापापित्वा मलस्नानं विधाय स्वशाखोक्तमा-
 गेण वैदिकस्नानं पौराणिकं वा कृत्वा तान्त्रिकमाचरोदिति शशिष्ठसंहिताव-
 चनात् ।

अत्राङ्गमूलविधायि स्नानं कुर्याद्यथाविधि ।

तद्यथा—नाभिमात्रोदके स्थित्वा गुर्वादिबन्दनपूर्वकं मूलमन्त्रेण प्राणायाम-
त्रयं कृत्वा मूलमन्त्रस्य ऋष्यादिकरषडङ्गन्यासं विधाय गायत्रीरूपमात्मानं
ध्यात्वा पुरतो मूलमन्त्रेण चतुर्हस्तामितं चतुरस्रं तीर्थं प्रकल्प्य तत्र—

गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति ।

नर्मदे सिन्धु कावेरि जलेऽस्मिन्संनिधिं कुरु ॥

इत्यनेन तीर्थमन्त्रेणाङ्गुशमुद्रया सूर्यमण्डलात्तीर्थानि समावाह्य वमित्थमु-
त्तबीजेन धेतुमुद्रयाऽपृथीकृत्य कवचमन्त्रेणावगुण्ठयास्त्रमन्त्रेण छोटिकाभिः
संरक्ष्य चक्रमुद्रां प्रदर्श्य गायत्र्याऽष्टधाऽपिमन्त्र्य तदुदके बक्ष्यमाणप्रकारेण
गायत्रीयन्त्रं विभाव्य तदुपरि यथोक्तरूपां सावित्रीं ध्यात्वाऽऽवाहनादिकं
कृत्वा जलेनैव पूजयित्वा संस्नाप्य तच्चरणसृतं तीर्थं भत्वाऽङ्गुष्ठादिभिर-
ङ्गुलीभिः श्रोत्रादिद्वाराणि विधृत्य मनसा गायत्रीमुच्चरन्देव्याश्चरणतलेऽ-
स्मिन्तीर्थतले त्रिनिर्मज्जेत् । ततो गायत्र्यैव द्वादशधा त्रिधा वा जलाञ्ज-
लीन्स्वभिरसि दद्यात् ॥ ततो मूलेनैव त्रिराचम्य मूलेनैव देवीं त्रिस्तर्पयित्वा
संहारमुद्रया क्षमस्तेति देवीं हृदि विष्टज्य तीर्थानि सूर्यमण्डले विष्टजेदिति
गायत्रीस्नानविधिः ।

ततो जलादुत्तीर्थं मूलाभिमन्त्रिते धीप्ते वाससी परिधाय मूलेनैव पूर्वो-
क्तकक्षणेन शिखा बद्ध्वा पूर्ववद्विराचम्य प्राणायामत्रयं कृत्वा तीर्थादि-
पवित्रमृदादिना श्वेतोर्ध्वपुण्ड्रं विधाय तदुपरि विहितमस्मना त्रिपुण्ड्रं
यथास्थानं कुर्यात् ॥

श्वेतमूत्सोर्ध्वपुण्ड्रं च भसितेन त्रिपुण्ड्रकम् ।

क्रमेण विप्रः कुर्यात् चन्दनेन यथाशुचि ॥ १ ॥

तीर्थङ्गु मृदा चोर्ध्वपुण्ड्रं न कुर्याद्भस्मना द्विजः ।

यदि मोहात्मकुर्यात् नरकापोपपद्यते ॥ २ ॥

आदौ मृद्धारणं कुर्याद्भस्मना च ततः परम् ।

चन्दनं स्वेच्छया धार्यं तीर्थगुर्ध्वं च वर्तुलम् ॥ ३ ॥

संध्या ध्यानं तपो होमः स्वाध्यायो देवतार्चनम् ।

ऊर्ध्वपुण्ड्रं विना कर्म निष्फलं स्यादिति स्मृतिः ॥ ४ ॥

ब्रह्मचारी गृहस्थो वा वानप्रस्थो यतिस्तु वा ।

विना भस्मत्रिपुण्ड्रेण न तिष्ठेज्ज्ञानवान्द्विजः ॥ ५ ॥

शुद्धिश्चाभिन्नसंहितायाम् । एवं त्रिषुष्टोर्ध्वगुणान्पत्तरं वा मूलमन्त्रेण
सप्तधाऽभिमन्त्रितेन तिलकं विधाय वैदिकीं संध्यां स्वशास्त्रोक्तमार्गेण विधाप्य
नापशीलपं कुर्यात् । अत्र संध्याकालः—

उदयात्पाक्तनी संध्या पटिकात्रयमुच्यते ।
सायंसंध्या त्रिपटिका अस्तादुपरि भास्वतः ॥ १ ॥
उत्तमा तारकोपेता मध्यमा लुप्ततारका ।
अधमा सूर्यसहिता मातासंध्या त्रिधा मता ॥ २ ॥
एवमा सूर्यसहिता पध्यमा लुप्तमास्करा ।
अथमा ऋक्षसंयुक्ता सायंसंध्या त्रिधा मता ॥ ३ ॥
अहोरात्रस्य या संधिः सूर्यनक्षत्रवर्जिता ।
सा तु संध्या समाख्याता मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ ४ ॥
संधोत्तमा तृतीयैऽथे पश्चमाथे दिनस्य तु ।
षाड्पाक्षिणी चतुर्थे वा पूर्वे वा स्थापितैव हि ॥ ५ ॥
संध्याकाले तु संपाप्ते संध्या नैव ह्युपासिता ।
जीवमानो मवेच्छुद्धो हतः स्वात्प्रामादयते ॥ ६ ॥
काले तु बन्दिता संध्या स्वर्गमोक्षमदायिनी ।
अकाले बन्दिता संध्या सा च संध्या वधुरिव ॥ ७ ॥

काललोपप्रापश्चित्तम्—

संध्याकाले त्वतिक्रान्ते स्नात्वाऽऽचम्य पथाविधि ।
जपेद्गोचरं देवीं ततः संध्यां समाचरेत् ॥ १ ॥
जपदमिः—एकारं सप्तत्रिंशत्प मपादादकृत्वं यदि ।
अहोरात्रोपेतो घृत्वा गायत्र्याश्चायुतं जपेत् ॥ २ ॥
रात्रूमङ्गे नृपज्ञोमे रीगार्त्तौ मूलकेऽपि वा ।
संध्याबन्धनवेच्छिचिर्न दोषाय कथंचन ॥ ३ ॥
विद्मसङ्गे विधादे च यज्ञे भूतिदर्शने ।
संध्याबन्धनलोपोऽयं न दोषो ह्युनिभिः स्मृतः ॥ ४ ॥
पूर्ववदाचम्य उत्तरैरेधि निरूपाशीविषन्त्रेण शिलां यदुध्वा पुनर्वा-
मन्त्र्याग्निवादैराचम्य दर्भपारणं कुर्यात् ।

तद्यथा—

दर्भद्वयेन घर्घ्नीषाच्छिखां चैषोपवीतकम् ।
 आसने कुक्षिदेशे च द्वौ द्वौ दर्भौ प्रकीर्तितौ ॥ १ ॥
 दाक्षिणानामिकायां च चतुर्दर्भपवित्रकम् ।
 वामे दर्भत्रयं धार्यं संघवायां द्विजसत्तमैः ॥ २ ॥

इति दर्भान्धारयित्वा प्राणायामान्कुर्यात् । तदुक्तं ब्रह्मसंहितायाम्—

कोष्ठस्थपानिलं सर्वं निःशेषं द्विजसत्तम ।
 मूलाधारे मनाः कृत्वा दक्षनाड्याः विरेचयेत् ॥ १ ॥
 सपच्छिरसमुच्चार्य सावित्रीं ब्रह्मरूपिणीम् ।
 वापनाड्याऽनिलं ब्रह्मध्यानेनाऽऽपूरयेच्छनैः ॥ २ ॥
 कुम्भके पुनरुच्चार्य विष्णुध्यानं समाचरेत् ।
 तथैव दक्षनाड्या च रुद्रध्यानं समाचरेत् ॥ ३ ॥
 वायुं विरेचयेत्पान्नः सावित्र्या पूर्वरूपया ।
 इत्येकः प्राणरोधश्च द्वितीयः पूर्ववज्रयेत् ॥ ४ ॥
 येनैव संस्रजेत्तेन तथैवाऽऽपूरयेत्सुधीः ।
 धारयेद्रेचयेत्तदच्छनैरेवं पुनः पुनः ॥ ५ ॥
 एवं त्रिसुरोघश्च जपादौ च जपान्तिके ।
 वैदिके कर्षेणि शोक्तः प्रायश्चित्ते यथेच्छया ॥ ६ ॥
 भूरादेव्याहृवीः सप्त सतारा द्विजसत्तमः ।
 गायत्रीमनुमुच्चार्य व्याहृत्या च समस्तया ॥ ७ ॥
 सूडामन्त्रं तदन्ते च जपेत्प्रणवपूर्वकम् ।
 एषा सपच्छिराः शोक्ता सावित्री प्राणरोधने ॥ ८ ॥
 पञ्चागुलीगिर्नासाग्रपीडनं प्रणवाभिधा ।
 मुद्रेण सर्वपापघ्नी गृहस्थानां प्रशस्यते ॥ ९ ॥

अथ प्राणायामन्यासः ।

ॐ प्रणवरूप परब्रह्म ऋषिः परमात्मा देवता देवी गायत्रीछन्दः ॐ वीजं
 उं शक्तिः मं कीलकं निद्रुदूर्ण उदात्तः स्वरस्तालव्यं गोत्रं प्रणवपात्राणां
 वासिष्ठविश्वामित्रपरद्वाजा ऋषयो ब्रह्मविष्णुब्रह्मेश्वरा देवता गायत्रीत्रिष्टुब्ज-
 गत्यश्छन्दांसि भूर्भुवःसिद्धं श्रौः स्थ नानि पीवद्विद्युच्छ्रोता वर्णा जाग्र-स्व-
 मसुप्तयोऽवस्थाः सप्तव्याहृतीनां विश्वामित्रजपदक्षिपरद्वाजगौतमात्रिसिष्ठ-

कश्यपा ऋषयः, अग्निवायुसूर्यवृहस्पतिवरुणोद्भृविश्वदेवा देवता गायत्र्युग्नि-
 गनुष्टुबृहतीपङ्क्तित्रिष्टुब्जगत्यइन्द्रांसि श्वेतरक्तपीतकृष्णनीलपाटलपिङ्ग-
 रुवर्णाः सद्भक्तृव्यभगान्धारमध्यपञ्चमधैवतानिपादाः स्वराः पुण्यिष्यतेजो-
 वाट्यकाशमणात्मानो वीजानि श्रीकौत्सिमायाधृषिमेधास्मृतिषाचः षक्तपो
 भूर्लोकं भुवर्लोकं स्वर्लोकं कमण्डलोकं जनलोकं तपोलोकं सत्यलोकः कीलकानि आ-
 श्विभेद्यकाश्यपगौतमाङ्गिरसपार्गवकौशिकवासिष्ठगोत्राणि हृदस्पर्शरूपरस-
 गन्धपनोद्बुद्ध्यस्तत्त्वानि वितताञ्जलिश्चकटविस्तृत्यमपाश्रयितव्यापकाञ्जलि-
 का मुद्राः प्राणापानव्यानोदानसमानमनोबुद्धिज्ञानेतपापोपशमनार्थं जपे विनि-
 योगः । ॐ गायत्र्या विश्वामित्र ऋषिः सविता देवता गायत्रीछन्दः शिरोम-
 न्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिः परमात्मा देवताऽऽसुरीगायत्रीछन्दः सर्वेषां प्राणा-
 यापे विनियोगः ॐ अं नामौ ॐ वं हृदये ॐ मं मुखे ॐ मूः पादयोः
 ॐ भुवः जन्वोः ॐ स्वः गुह्ये ॐ महा नामौ ॐ जनः हृदये ॐ तपः
 कण्ठे ॐ सत्यं मूर्ध्नि ॐ तस्वितुर्ब्रह्मात्मने हृदयाय नमः ॐ बरेणं
 विश्व्यात्मने शिरसे स्वाहा ॐ भर्गो देवस्य रुद्रात्मने शिखायै षषट् ॐ
 भीमहि सत्यात्मने कण्ठाय ह्र ॐ धियो यो नो ज्ञानात्मने नेत्रत्रयाय
 षोडस् ॐ प्रचोदयात्परब्रह्मात्मने अक्षाय फट् इत्यङ्गपञ्चानङ्गुष्ठादिक्रमेण
 करयोर्विन्यस्य हृदयादिषु न्यसेत् । ध्यानम्—

हृदयकमलमध्ये सूर्यनिम्बासनस्थं

निलिलमुवनधीजं सृष्टिसंहारकेतुम् ।

अनापिन्नयसुखदयं तपोविषं हंसरूपं

सकलनिगमपूर्वं चिन्तयेदोस्वरूपम् ॥ १ ॥

इति ध्यात्वा मानसैरुपचारैः पूजयित्वा प्राणायामप्रथमं कुर्यात् । ॐ
 मूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यं ॐ भूर्भुवः
 स्वाहा ॐ तस्वितुर्ब्रह्मरेणं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् ।
 ओंकारो कयोवीरसोऽमृतं ब्रह्मभूर्भुवःस्वरोम् । इति पूर्ववत्सप्तविंशतिरोगावजप्यं
 ध्यात्वा प्राणायामं कुर्यात् ।

अथ गायत्रीमन्त्रार्थः ।

अर्षे विना प्राणायामफलं न स्यात् 'वोऽर्थेङ्ग इत्यकलं भद्रमनुते' इति
 षष्पनाम् । तद्यथा—मय सर्वदेवतात्मनः सर्वशक्तेः सर्वोपभासकृष्णस्वेजोः

मदस्य परमात्मनः सर्वात्मकत्व] श्रोतनार्थं सर्वात्म[त्व]मतिपादकोऽयं
गायत्रीमन्त्रः । गायन्तं त्रायसे यस्माद्गायत्री । प्राणादूर्ध्वमुन्नामयत इति
प्रणवः । प्राणानामायामो यत्र क्रियते । ततः प्राणायामः । तत्र गायत्री
प्रणवादिसप्तव्याहृत्युपेतां शिरःसमेतां सर्ववेदसारापित्यथर्वाङ्गिरसम् । एवं
विशिष्टां गायत्रीं प्राणायामैरुपास्य ब्रह्मरूपो भवति ।

ॐ वत्सदितिनिर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः ।

भूरिति सन्मात्रमन्त्र उच्यते । भुवरिति सर्वं भावयति प्रकाशयतीति
व्युत्पत्त्या चिद्रूपमुच्यते । सुवरिति सुष्ठु सर्वेषु पीयमाणं सुखरूपं परमानन्दं
ब्रह्मपदम् । (?) तप इति सर्वतेजोरूपम् । सत्यमिति सर्ववाचाविरहितमु-
च्यते । सत्यं ज्ञानमनन्दं ब्रह्मोति भूर्भुवःस्वरोमिति त्रैलोक्यं सप्तस्वव्याह-
त्यर्थः । तदिति द्वितीयैकवचनमनेनाखिलजगदुत्पत्तिस्थितिलयकारणहेतु-
भूतमुपनिषदि कथ्यमानं निरुपमं तत्सद्ब्रह्म तेजोमयं तत्सूर्यमण्डलाभिधेयं
ब्रह्माभिधीयते । 'असावादिन्यो ब्रह्मोति वचनात्' । सवितुरिति षष्ठ्यैक-
वचनं शुक्लं प्राणिमसव इत्येतस्य घातोरेतद्रूपं सर्वप्राणिमात्रप्रसावितुरित्यर्थः ।
वरेण्यं प्रार्थनीयं नियमादिभिरपहतकल्पमैः सततं ध्येयमित्यर्थः । भर्गः
मह्यो आमर्दने भूजि मर्जेन इत्येतयोर्घातयो रूपं मज्जतां पापमर्जनहेतुभूत-
मित्यर्थः । भ्राजृ दीप्तावित्येतस्य वा भर्गस्तेज इत्यर्थः । देवस्वेति षष्ठ्यैक-
वचनं दिवु क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिस्वप्नमदपोदकान्तिगतिवि-
त्येतस्य घातोरेतद्रूपं दीव्यतेः क्रीडनत्वाद्दिजिगीषुत्वाद्द्वयवहारत्वाद्द्युति-
त्वात्स्तुतित्वात्स्वप्नत्वात्सुपदत्वान्मोदकत्वात्सुकान्तित्वाद्भ्रान्तिव्याप्त्यानत्वा-
त्प्राप्यत्वाद्वा देवस्य । धीमहि ध्ये चिन्तायां योऽसावादिरपो हिरण्यस्य पुरुषः
सोऽसावहमिति चिन्तयामः । धियो द्वितीयावहुवचनम् । पशुछान्दसत्वा-
च्छिङ्गल्पत्यस्यः । यत्तेजः सूर्यमण्डलाभिधेयं वरेण्यं श्रेष्ठं भर्गः पापमञ्जन-
हेतुभूतं तन्नोऽस्माकं धियो बुद्धीः श्रेयस्करेषु कर्मसु मचोदयात् । तुद वरेणे
घातुः प्रेरयेदित्यर्थः । इति भारद्वाजीयधर्मशास्त्रे व्याख्या स्मर्तव्याऽहरहर्दि-
जैरिति । आप उदकं ब्रह्मेत्युच्यते । आपो वा इति श्रुतेः । व्योतिरिति
व्योतिर्मयं रस इति सारा(रसा)त्मकमगृतं कैवल्यमात्मतत्त्वं तद्ब्रह्मैवाऽऽ-
नन्दपदं तदिकं भूर्भुवःस्वरोमित्येवास्तरूपं पञ्चवर्णात्मकमयमेव पञ्चासरी-
मन्त्रः प्रणवादिः प्रणवान्तो वेत्यथर्वाङ्गिरससूत्रम् ।

अथ संध्याविधिः ।

एवमर्थं स्मरन्ब्रह्माहवस्मीति भावपन्नाणायामत्रयं कृत्वा मयोपासद्वृत्तिं
तक्षयद्वारा श्रीपरमेश्वरैवेत्यर्थं प्रातःसंध्यामुपासिष्य इति ।

संकल्प्य मार्जनं कुर्यादापो हि एा कुशो[दकैः] ।

पादे पादे सिपेन्मूर्ध्नि प्रतिमणवसंयुतम् ॥ १ ॥

आत्मानं मणवेनैव परिषिच्य जलैः सह ।

कुर्यात्समणवैः पादैर्मार्जनं तु कुशोदकैः ।

यस्य क्षयायेति जलं सकुशं प्रक्षिपेदधः ॥ २ ॥

स्पृश्या इस्तेन वापेन तटं नद्यादिकेषु च ।

पाणिना दक्षिणेनैव मार्जयेत्सकुशेन तु ॥ ३ ॥

पाणिरिथतोदकेनैव वामहस्तोदकेन वा ।

गृहे तु मार्जनं कुर्यान्नान्यथेत्यब्रवीन्मनुः ॥ ४ ॥

आपो हि ऐति तृचस्य मिन्धुद्वीप आपो गायत्री मार्जने विनियोगः ।
ॐ आपो हि एा० आपो जन्मस्य च नः । सूर्यश्चेतिमन्त्रस्य याज्ञवल्क्योप-
निषदपिः सूर्यपन्थुपन्थुपतयो रात्रिश्च देवता मन्त्रोच्छन्दो ममाभ्यन्तरदु-
द्धयर्थं मन्त्राचमने विनियोगः । सूर्यश्च० । दर्भान्विमृज्य कुशपाणिष्व मार्ज-
येत् । मणवपुस्तसमस्तया न्याहु-या गायत्र्या आपो हि ऐति नवपादैः
शंनो देवीरिति सप्तभिमार्जयेत् ।

नवपद्मनिःश्रय अर्धर्वा वसुसंरुषया ।

ऋतं च मणवेनैव मार्जनं समुदाहृतम् ॥

भुवि मूर्ध्नि तथाऽऽकाश आकाशे भुवि पस्त्रके ।

मस्तके भुवि मूर्ध्नि स्पान्मार्जनञ्चैरुदाहृतम् ॥

इति धार्जनम् ।

ऋतं त्रैलोक्यं वाऽपि टुपदां वा जपेदहम् ।

दृष्टिनासापुत्रेनैव पापात्मानमपोहयेत् ॥

तज्जलं नावलोकाय वापभागे क्षिप्तौ क्षिपेत् ।

आचम्य विसृजेदर्भान्गुनग्यांश्च धारयेत् ॥

मंत्रं नो अपि वाचय मन इति जलं पदक्षिणीकृतवार्यं दद्यात् ।

पाणिभ्यां जलपादाय गायत्र्या चाभिमन्त्रिष्यम् ।

रथेभिमन्त्रिष्येत्क्षिप्रं सूर्यं संपद्योः क्षिपेत् ॥

द्वौ पादौ तु समौ कृत्वा पूरयेदुदकाञ्जलिम् ।
 गोशृङ्गमात्रमुद्धृत्य जलमध्ये जलं क्षिपेत् ॥
 प्रादेशस्तु प्रदेशिन्या तालो मध्यमया भवेत् ।
 गोश्च शृङ्गमनामिवया विनस्तिस्तु कनिष्ठया ॥

इति गोशृङ्गलक्षणम् ।

जलेष्वर्ध्वं प्रदातव्यं जलाभावे शुचिस्यले ।
 प्रातर्मध्याह्नयोः काल उत्थायाध्वं जले क्षिपेत् ॥
 उपविश्य तयो सायं स्थले चार्ध्वं विनिसिपेत् ।

तथा चाऽऽवस्तम्बः—

ईषन्नम्राः प्रभातेषु यथाह्ने ऋजुसंस्थितः ।
 उपविश्य तु सायाह्ने जले त्वर्ध्वं न निसिपेत् ॥
 काळातिक्रमणे यत्तु त्रिसंध्यमपि सर्वदा ।
 चतुर्ध्वं प्रदातव्यं गायत्र्या शिरसा सह ॥
 तर्जन्यद्गुणयोगेन राक्षसी मुद्रिका भवेत् ।
 यो ददाति तथा चार्ध्वं दत्तोयं रुधिरं भवेत् ॥
 अनावादित्यमन्त्रेण सोदकेनैव पाणिना ।
 प्रदक्षिणमनुव्रज्य त्वाचामेत्संध्ययोर्द्वयोः ॥
 मन्देहानां विनाशाय निसिपेत्तु जलाञ्जलिन् ।
 प्रायश्चित्तार्थमाचम्य मुच्यते दैत्यहृत्यया ॥

अथार्धदानम् ।

गायत्र्या त्रिध्वं स्वये दद्यात् । गायत्र्या गायिनो विश्वामित्र ऋषिः
 सविता देवता गायत्रीलन्दो रे वीजं णि शक्तिर्यमिति कीलकमध्वं प्रदाने
 विनियोगः । ॐ भूः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धियो रियो नमः । ॐ भुवः परेण्यं
 विष्णवात्मने शिरसे स्वाहा । ॐ स्वः मर्तो देवस्य रुद्रात्मने शिखायै
 वषट् । ॐ भूः धीमहि सत्वात्मने कवचाय हुम् । ॐ भुवः धियो
 यो नो ज्ञानात्मने नेत्रत्रयाय धौपट् । ॐ स्वः प्रचोदयात् परमहात्मने
 अस्त्राय फट् । इत्यङ्गमन्त्रान्मुष्ट्यादिक्रमेण वरयोर्विन्ध्यस्य हृदयादिषु न्यसेत् ।
 ॐ भूर्भुवः स्वरोय परोरजमेऽमावदोमिनि दिग्बन्धा । आदित्याभिमुख्यो
 भूत्वा —

वेदसारं परं ज्योतिर्मूलभूतं परात्परम् ।
हृदि स्थितं सर्वगतं मण्डलान्तर्गतं शिवम् ॥
चिन्तयेत्परमात्मानमप ऊर्ध्वं विनिक्षिपेत् ।

ॐ घृणिः सूर्य आदित्योमहासरं सौरमन्त्रं जपित्वाऽस्त्रोपसंहरणं कुर्यात् ।
अस्य इत्यस्त्रोपसंहरणमन्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिर्देवी गायत्रीछन्दः श्रीत्रिमूर्तिरूपी
परमात्मा देवता अं वीजमुं शक्तिर्मे कीलकमस्त्रोपसंहरणार्थे जपे विनियोगः ।
ॐ अघोरास्त्राय हृदयाय नमः । ॐ शं शार्ङ्गस्त्राय शिरसे स्वारा । ॐ ब्रं
ब्रह्मास्त्राय विश्वाय वषट् । ॐ नां नारायणास्त्राय कवचाय हुम् । ॐ वां
पाशुपतास्त्राय नेत्रत्रयाय बोपद । ॐ सुं सुदर्भनायास्त्राय कद् । इत्यङ्गमन्त्राहुः
प्रादिक्रमेण करयोर्विन्यस्य हृदादिषु न्यसेत् । ॐ शं शरमास्त्रायैति दिग्बन्धा ।

ॐ सत्तिष्ठ देवि गन्तव्यं पुनरागमनाय च ।
भविष्य देवि जुष्टत्वं प्रविश्य हृदयं मम (१) ॥

ॐ प्रातर्देवीपितृयुवं पठेत् । ॐ हिरण्यगर्भः समवर्तताम्रे० । सशङ्खचक्रं० ।

सोऽहयर्कमहं ज्योतिरर्कज्योतिरहं शिवः ।
आत्मज्योतिरहं शुकुः सर्वज्योतिरतोऽस्म्यहम् ।

आवापन्वया वायव्या और्ध्वायुक्थो हरोऽसि पाप्मानं मे विद्धि ब्रह्मगा-
पञ्चा मम पाप्मानमवधुन्वताम् । ॐ ब्रह्मणे नम एवं मत्सर्ध्वं जपेत् । ॐ प-
रोरजसेऽसावदोम् । अमावादित्यो ब्रह्म । तत्र आचम्य तर्पणं कुर्यात् । गा-
पञ्चास्रछन्दःशुक्लादि स्मृत्या गायत्रीतर्पणे विनियोगः । ॐ भूः पुरुषं तर्प-
यामि । ऋग्वेदं तर्पयामि । मण्डलं तर्पयामि । हिरण्यगर्भं तर्पयामि ।
आत्मानं तर्पयामि । गायत्रीं तर्पयामि । वेदमातरं तर्पयामि । सांकुतिं तर्प-
यामि । संस्थां तर्पयामि । कौमारीं तर्पयामि । ब्राह्मीं तर्पयामि । उपसं-
तर्पयामि । निष्टनें तर्पयामि । सर्पायैमिन्द्रिकरीं तर्पयामि । सर्वपन्नाभिपतिं
तर्पयामि । ॐ भूर्भुवःस्वाः पुरुषं तर्पयामि ॥ १६ ॥ हिराचम्य-

यदत्र संश्रियतं भूतं स्थानमाधित्य सर्वदा ।

स्थानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्रस्थं तत्र गच्छतु ॥ १ ॥

ओमित्येकाक्षरं ब्रह्मेति याजुषं तत्तु जपित्वाऽऽसनपूजादिभूतशुद्धिवाप-
नविष्टामातृकायासपूर्वं गायत्रीतपं कुर्यात् । तद्यथा—

कौशेयं वाऽथ चैलं वा चार्मं तौलमथापि वा ।
 बेत्रजं तालपत्रं वा कम्बलं द(दा)र्भमासनम् ॥ १ ॥
 ब्रह्माश्वदारुधरणीतृणपल्लवनिर्मितम् ।
 वर्जयेदासनं मन्त्री दारिद्र्यव्याधिदुःखदम् ॥ २ ॥
 गोश्लकुन्मृन्मयं भिक्षं तथा पाळाश्वपिप्पलम् ।
 लोहबिद्धं सदैवाऽऽरुं वर्जयेदासनं बुधाः ॥ ३ ॥
 दानमाचनं होमं भोजनं देवतार्चनम् ।
 प्रौढपादो न कुर्वीत स्वाध्यायं वितृत्तर्पणम् ॥ ४ ॥
 आसनारूढपादस्तु जानुनोर्बाऽथ जङ्घयोः ।
 कृतावसविधको यस्तु प्रौढपादः स उच्यते ॥ ५ ॥

पृथिव्या मेरुपृष्ठ ऋषिः कूर्मो देवता सुतलं छन्द आसने विनियोगः ।

चतुरस्रां धेनुरूपा पीता कूर्मोपरि स्थिताम् ।
 शतकोटियोजनगां पृथ्वीं ध्याये समासने ।
 पृथिव त्वया धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता ।
 त्वं च धारय मा देवि पवित्रं चाऽऽसनं कुरु ॥

इत्यासनं स्थापयित्वा ॐ भूर्भुवः स्वः कूर्मासनाय नमः । अनन्तासनाय
 नमः । पद्मासनाय नमः । बिम्बलासनाय नमः । सर्वशक्तिकमलासनाय
 नमः । आधारशक्तये नमः । दुष्टद्रावणाय नमः । श्रीलक्ष्मीनृसिंहाय नमः ।
 इत्यासनं संपूज्य तत्र पद्मासनेन स्वस्तिकासनेनो(न वो)पविश्य

अपसर्पन्तु ते भूता ये भूता भूमिसंस्थिताः ।
 ये भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥

अनेन वामपादघातत्रयेण मौमान्फदमन्त्रेण दिव्यांस्तिग्मदृष्टयाऽन्तरिक्ष-
 गान्बिम्बनांश्लोटेकाकारास्फालनेनेरसार्पादिमुद्रयाऽग्निभाकारं विषायोर्ध्वके-
 धीति शिखां यद्ध्वा मूलेन प्रणवेनं वा माणानाचम्य ब्रह्माद्यशेषपारम्पर्य-
 क्रमेण स्वगुरुपादाभ्युर्जं तावत्प्रणामीति शिरस्यञ्जलिं कृत्वोच्चार्यं गुं गुरुभ्यो
 नम इति वामस्कन्धे । गं गणपतये नम इति दक्षस्कन्धे । सं सरस्वतये नमो
 नाथो । दुं दुर्गायै नमो वामकुक्षी । सां क्षेत्रपालाय नमो दक्षिणकुक्षी ।
 आराध्यदेवतायै गायत्र्यै नमो हृदि । नमो महद्भ्यो नम इत्युत्वं पठित्वाऽऽ-
 चम्य माणानायम्य देवकालौ स्मृत्वा मम चतुर्विधपुरुषार्थसिद्धिद्वारा

श्रीपरमेश्वरपीत्यर्थं गायत्रीपञ्चजपाधिकारसिद्धयर्थं भूतशुद्धिपाणवविष्टारा
 तृकान्यासादियोगपोठगायत्रीन्यासान्करिष्य इति संकल्प्य मूलाध्यागदुर्दिश
 विष्टारसहस्रभाभासुरा विसतन्तु रूपां सुपुत्राभार्षेण हृदयकमलमागता कृष्ण
 लिनीं विभाव्य हृदयकमलाज्जीव दीपकलि काफारं पृहीत्वा द्वादशान्तागु
 जसहस्रदलगतां विभाव्य तत्र जीवात्मानं ॐ हस० इति मन्त्रेण परमात्मनि
 योजयेत् । ततः पादादिजानुपर्यन्तं चतुरस्र पीतं पृथ्वीमण्डलं तत्र पादग
 मनक्रियागन्तव्यगन्धघ्राणपृथ्वीमलानिष्टुत्तिसमानवायु-सस्मृत्य ॐ ह्यं ब्रह्मणे
 पृथिव्यधिपतये निष्टुत्तिकात्मने हुफट् स्वाहेति मन्त्रमुच्चार्य तान्कुण्डलिनी-
 द्वाराऽप्सु मविलापयामीत्यर्था स्थाने संहरेत् । जान्नादिनाभिपर्यन्तं शुक्ल
 मर्धचन्द्राकारं जलमण्डलं तत्र हस्तदानदातव्यरसनाजलविष्णुमतिप्रोदाना-
 न्स्मृत्वा ॐ ह्रीं विष्णवे जलाधिपतये प्रतिष्ठाकलाराने हुफट् स्वाहेति मन्त्र-
 मुच्चार्य तन्सर्वान्कुण्डलिनीद्वाराऽप्यौ मविलापयामीत्यर्थे स्थाने संहरेत् ।
 नाभ्यादिहृदपर्यन्तं त्रिकोणवह्निमण्डलं तत्र वायुविसर्गविसर्जनीयरूपं च
 क्षुब्धेजौकद्विष्टाव्यानात्संस्मृत्य ॐ रुद्राय तेजोधिपतये त्रिकाकलात्मने
 हुफट् स्वाहेति मन्त्रमुच्चार्य तान्सर्वान्कुण्डलिनीद्वारा वाचौ मविलापयामीति
 पायुस्थाने संहरेत् । ततो हृदादिभ्रूपर्यन्तं कृष्णं वर्तुलं षड्विन्दुकाञ्चितं
 वायुमण्डलं तत्रोपस्थानन्दसद्विषयभ्रूपर्यन्तं यव करीशानशात्यवानान्स्मृत्वा
 ॐ ह्रीं ईश्वराय वाक्वधिपतये शान्तिकात्मने स्वाहेति मन्त्रमुच्चार्य तान्कु-
 र्यान्कुण्डलिनीद्वाराऽऽकाशे मविलापयामीत्याकाशे संहरेत् । ततो भ्रूमध्या-
 दिमस्तरन्ध्रपर्यन्तं स्वच्छं वर्तुलं हुफटाकाशमण्डलं तत्र वाग्ब्रह्मवक्त्रव्यश
 ष्ठ्योत्राकाशसदाशिवशात्यधीवकालात्मने हुफट्स्वाहेति मन्त्रमुच्चार्य तान्त
 धीनकारे मविलापयामीत्यहंकारे मविलाप्य उपहंकारं महत्तत्त्वे महत्तत्त्वं
 मानुसमन्त्रशब्दमस्त्रस्वरूपायां हृल्लेखार्थं भूतायां प्रकृतेः प्रोलापयामीति तां
 त्रयाविधां नित्यशुद्धशुद्धस्वभावस्वमकार्ये सत्यज्ञानानन्तान्-दक्षक्षणे पर-
 मकारण-भादित्यवर्णाव्यरूपे परमस्थानि मविलापयेत् । तत्रः शरीरस्था
 भवयोर्भौ क्रयिः सत्त्वो देवता मृत्तिपुरुषइन्द्रः शरीरस्थ वायुपुरुषशोपणे
 विनियोग इत्युक्ताः—

पुरुषं नित्यं पापयनादिभवसाक्षिणम् ।
 मस्त्रस्वराग्निरुद्रश्च सर्वार्थोपभुजश्च ॥

सुरापानहृदा युक्तं गुरुतल्पकटिद्वयम् ।
 तत्संसर्गपदद्वंद्वमङ्गप्रत्यङ्गपातकम् ॥
 उपपाठकरोमाणं रक्तशमश्रुविलोचनम् ।
 आविवेकखड्गधरमहंताचर्मधारिणम् ॥
 असत्याश्ववहं कृष्णं पैशुन्यरसभा(भू)धरम् ।
 क्रोधदंष्ट्रासमायुक्तं कामवर्मिणमद्भुतम् ॥
 वामकुक्षिस्यितं मूढं क्रूररासभनिःस्वनम् ।
 अद्भुगुप्तमात्रं व्याधिष्टं निर्दहेत्तं यथाधिधि ॥

इति पापपुरुषं विचिन्त्य यामिति वायुबीजस्य किष्किन्धऋषिर्वायुर्देवता
 जगतीछन्दः शरीर[गत]पापपुरुषशोपणे विनियोगः । इत्युक्त्वा

नाभिपूले च पद्मविन्दुमण्डले यं विचिन्तयेत् ।
 तद्वायुबीजं धूम्रं च चञ्चलध्वजसंयुतम् ॥
 घूंघूंशब्दयुतं सर्वशोपणं त्वीशदेवतम् ॥

इति ध्यात्वा पूरकयोगेण षोडशवारं वा वायुबीजमावर्त्य तद्बीजोत्पवा-
 युना सशरीरं पापपुरुषं शोपितं विभावयेत् । ततो रमित्यग्निबीजस्य कश्यप
 ऋषिरग्निर्देवता त्रिष्टुप्छन्दः शरीर[गत]पापपुरुषदाहने विनियोग इत्युक्त्वा—

चिन्तयेत्तदये रक्तं त्रिकोणं वह्निमण्डलम् ।
 विद्याकलायुतं रुद्रदेवतं रं समीरितम् ॥

इति ध्यात्वा कुम्भकयोगेण चतुःपाटिवारं पञ्चाशद्वारं वाऽग्निबीजमावर्त्य
 पापपुरुषभस्म रेचयेत् । ततो रमिति वरुणबीजस्य हिरण्यगर्भ ऋषिः वरुणो
 देवता त्रिष्टुप्छन्दः ग्रावने विनियोगः—

वारुणं मण्डलं मूर्ध्नि शुभ्रचन्द्रार्धसंनिभम् ।
 सितपङ्कजयुग्माङ्गं वं स्याद्वरुणदेवतम् ॥

इति ध्यात्वा तद्बीजसूनामृतेन तच्छरीरभस्म पिण्डीभूतं विभावयेत् । ततो
 छामिति पृथ्वीबीजस्य ब्रह्मा ऋषिरिन्द्रो देवता गायत्री छन्दः कठिनीकरणे
 विनियोगः—

आधारमण्डले पृथ्वीमण्डलं वज्रकाल्पितम् ।
 चतुष्कोणं च कठिनं पीतवर्णेन्द्रदेवतम् ॥
 लंथीजेन समायुक्तं ध्यायेन्मनसि पूर्ववत् ।

इति ध्यात्वा तद्वीजोत्थेन काठिन्येन तनुं दृढां भावयेत् । ततो हमित्वा-
काशवीजस्य ब्रह्मा ऋषिराकाशो देवता पङ्क्तिश्छन्दो व्यूहने विनियोग
इत्युक्त्वा—

आकाशमण्डलं वृत्तं द्वादशान्ते हसुञ्ज्वलम् ।

शान्त्यतीताकलायुक्तं चिन्त्यमाकाशदैवतम् ॥

इति ध्यात्वा तदुत्थेनाऽऽकेशे(काशे)नावकाशं भावयेत् । एवं स्वशरीरं
विचिन्त्य परमात्मनः सकाशात्सृष्टिक्रमेण तत्त्वादि स्वस्वस्थानं प्रापयेत् ।
ततः परमात्मनः सकाशाज्जीवम् ॐ सोऽहमिति मन्त्रेण हृदयकपलमानयेत् ।
ततः स्वशरीरं पापरहितं नवं निर्मलं सावित्रीदेवताराधनयोग्यं विभावये-
दिति संक्षेपतो भूतशुद्धिः ।

भूतशुद्धिविहीनेन जपपूजादिकं कृतम् ।

सर्वं निरर्थकं विद्धि विपरीतफलार्थदम् ॥

इति वसिष्ठसंहितावचनादावश्यकं भूतशुद्धिः ।

अथ स्वदेहे प्राणप्रतिष्ठा ।

तद्यथा—

हृदि हस्तं निधांयाथ प्राणस्योपनमाचरेत् ।

ततो जन्मादिकद्वयप्रक्रियासंस्कारसिद्धये ॥

गोढय मणवावृत्तीः कृत्वा शक्तिं परां स्मरेत् ।

बाळारूपमण्डलाभासां चतुर्बाहुं त्रिलोचनाम् ॥

पाशाङ्कुशधरां चापं सावित्रीं दधतीं मजे ।

ॐ अस्य श्रीभागवतिष्ठामन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुरुद्रा ऋषय ऋग्यजुःसापानि
छन्दांसि चिद्रूपिणी प्राणशक्तिर्देवता आं वीजं हीं शक्तिः कौं कीलकं
प्राणमणिष्ठायं विनियोग इति शिरोमुखहृदयगुह्यपादसर्वाङ्गेषु क्रमेण वि-
न्यस्य करपदङ्गन्यासं कुर्यात् । तद्यथा—ॐ आ हीं कौं मं कं खं गं घं ङं-
आं पृषिष्पत्तेजोवाय्वाकाशात्मने हृदयाय नमः । ॐ ईवंछंमंक्षंर्ई शब्दस्पर्श-
रूपरसगन्धारमने चिरसे स्वाहा । ॐ उंठंठंठंठंठंजं श्रीशक्त्यवचक्षुरसनाप्रा-
णात्मने शिरसायै नमः । ॐ पुंठंथंदंथंनंपे वाक्वाग्निवादापायूपस्यात्मने कर-
षाय हुम् । ॐ मोंपंकेवंयेयेओं वचनादानगतिविसर्गानन्दत्वात्मने नेत्रत्रयाय
नमः । ॐ मंथंरंछंमंथंमंरंछंलंअः मनोबुद्धयङ्कारचित्तवाणात्मने अध्याय-
कः । इत्यङ्गपञ्चानुष्ठानादिक्रमेण करयोर्विन्यस्य हृदयादिषु न्यसेत् । ॐ

भा नमो नाभेश्वरणपर्यन्तम् । ॐ ह्रीं नमो हृदादिनाभिपर्यन्तम् । ॐ क्रौं नमो
 मूर्धादिहृदयपर्यन्तम् । ॐ पं त्वगात्मने नमः । ॐ रम् असृगात्मने नमः ।
 ॐ लं मांसात्मने नमः । ॐ वं मेदात्मने नमः । ॐ शम् अस्थ्यात्मने नमः ।
 ॐ षं मज्जात्मने नमः । ॐ सं शुक्रात्मने नमः । ॐ ईं जीवात्मने नमः । ॐ
 लम् अस्थ्यात्मने नमः । ॐ क्षं क्रोधात्मने नमः । इति हृदये न्यसेत् ।
 ततो हृदि हरतं दत्त्वा जपेत् । ॐ आर्हीं क्रौं वं रं लं वं शं वं सं हं लं सं हं सः सो हं स्वाहा
 मम प्राण इह प्राणाः । ॐ आमित्यादि मम जीव इह स्थितः । ॐ आं ०
 मम सर्वेन्द्रियाणि चारुमनश्चक्षुःश्रोत्रघ्राणजिह्वापाणिपादपायूपस्थत्वक्प्राणा
 इहाऽऽगत्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा । हृदि हरतं दत्त्वा जन्मादिषोडशसंस्कार-
 सिद्धये षोडशवारं प्रणवजपं कृत्वा ध्यायेत् ।

रक्ताम्बोधिस्यपोतोच्छसदरुणसरोजाधिरुढा कराब्जैः

पाशं कोदण्डमिक्षूद्भवमथ गुणमण्डकुशं पञ्च वाणान् ।

विभ्राणाऽसृक्पालं त्रिनयनलसित्रा पीनवक्षोरुहदाया

देवी चालार्कवर्णा भवतु सुखकरी प्राणशक्तिः परा नः ॥

इति ध्यात्वा मानसोपचारैः पूजयित्वा तत्स्वरूपो भूत्वा मातृकान्यासं
 कुर्यात् । तदङ्गप्राणायामः—

इदया पूरयेद्वायुं स्वरेः स्पर्शश्च कुम्भयेत् ।

रेचयेद्यादिभिर्वर्णैः प्राणायामः समातृकः ॥

अस्य श्वन्तर्मातृकावहिर्मातृकामन्त्रस्य अजापतिर्ऋषिर्गायत्री छन्दो मातृ-
 कासरस्वती देवता ह्रौं वीजानि स्वराः शक्तयो विन्दवः कीलकं श्री-
 गायत्रीजपाङ्गत्वेन न्यासे विनियोगः । इति ऋग्पादिकं विन्यस्य करपट-
 ङ्गन्यासं कुर्यात् । ॐ अं कं खं गं घं ङं प्रां हृदयाय नमः । ॐ ईं चं छं जं झं ञं ईं शि-
 रसे स्वाहा । ॐ उं टं ठं डं ढं ङं शिखायै वषट् । ॐ एं तं थं दं धं नं ऐं कवचाय
 हुम् । ॐ ओं पं फं बं मं मं औं नेत्रत्रयाय वौषट् । ॐ अं वं रं लं वं शं वं सं हं लं सं अः
 अस्त्राय फट् । आदौ करन्यासं विधाय हृदयादिन्यासं च कृत्वाऽन्तर्मातृ-
 कान्यासं कुर्यात् । ततोऽकारादिषोडशबीजानि कण्ठस्थाने षोडशदले
 विशुद्धचक्रे प्रादक्षिण्येन न्यसेत् । ॐ अं नमः । ॐ आं नमः इत्यादि । [कादि]-
 द्वादशबीजानि हृदयेऽनाहतचक्रे द्वादशदले ङकारादीनि दशबीजानि नाभि-

स्थाने मणिपूरे दशदले चकारादीनि पद्मबीजानि छिद्रस्थाने पद्मदले चकारादीनि चत्वारि बीजानि गूढस्थान आधारे चतुर्दले ईं सं भ्रूमध्य धा-
नाचक्रे द्विदल इति विन्यस्य ध्यायेत् ।

आधारे छिद्रनाभौ हृदयसरसिजे तालुपूले, ललाटे
द्वे पत्रे पौदशरे द्विदलदशदले द्वादशार्धे चतुष्के ।

वासान्ते वाळमध्ये ङफकठसहिने आदिसुक्ते स्वराणां
ईं सं तत्त्वार्थयुक्तं सफलगुणगतं वर्णरूपं नयापि ॥

सो वरिभार्यानामः मानन् । ॐ अं नमः शिरसि । आं नमो मुखे
बृश्च ईं नमो दक्षनेत्रे । ईं नमो वामनेत्रे । लं नमो दक्षकर्णे । ऊं नमो वामकर्णे ।
कं नमो दक्षनासापुटे । कूं नमो वामनासापुटे । लूं नमो दक्षकपोले । लूं नमो
वामकपोले । एं नम ऊर्ध्वेष्टे । ऐं नमोऽधरे । औं नम ऊर्ध्वेदन्तपङ्क्तिषु ।
औं नमोऽधोदन्तपङ्क्तिषु । अं नमः शिरसि । अः नमो मुखान्ते । फं नमो ।
दक्षबाहुपूले । खं नमः कूर्परे । गं नमो मणिघन्धे । घं नमोऽङ्गुलीपूले ।
ङं नमोऽङ्गुल्योः । चं नमो बापवाहुपूले । छं नमो कूर्परे । जं नमो मणिघन्धे ।
झं नमोऽङ्गुलीपूले । ञं नमोऽङ्गुल्योः । ट नमो दक्षगादपूले । ठं नमो जानुनि ।
डं नमो गुल्फे । डं नमोऽङ्गुलीपूले । णं नमोऽङ्गुल्योः । तं नमो वामपादपूले ।
थं नमो जानुनि । दं नमो गुल्फे । धं नमोऽङ्गुलीपूले । नं नमोऽङ्गुल्योः ।
पं नमो दक्षपार्श्वे । फं नमो वामपार्श्वे । वं नमः पृष्ठे । मं नमो नाभौ । मं नम
छदरे । यं नमो हृदि । रं नमो दक्षाम्बे । लं नमः ककुदि । वं नमो वामाम्बे ।
शं नमो दक्षकक्षायाम् । षं नमो वामकक्षायाम् । सं नमो हृदयदिक्करद्वये ।
हं नमो हृदयादिपादद्वये । लं नमो हृदयदिमुखे । सं नमः सर्वाङ्गे, इति
विन्यस्य मातृकासरस्वतीं ध्यायेत् ।

पञ्चाशदूर्णभेदे विहितवदनदोः पादहृत्कृत्तिसिक्ते-

देशी भास्वरकपदी फलिशशिककाभिन्दुकुन्दावदावाम् ।

असस्ररुम्भचिन्तालिखितकरकरा श्रीक्षणां पञ्चसंस्था-

मच्छाफलाभतुच्छस्तनजघनभरां मारतीं ठीं नयानि ॥६॥

इति ध्यात्वा मानसैरुपचारैः पुत्राभ्यांऽकारादिसकारान्तां मातृकामनुलो-
माविष्टोपलो जपित्वा व्यापकरत्नेन सप्तदशोऽवधत्स्वनेषु ध्यात्वा गायत्री-
पञ्चन्यासं कुर्यात् ।

ऋषिच्छन्दोदैवतानि स्मृत्या न्यासान्समाचरेत् ।

इति वसिष्ठसंहितावचनात् । तद्यथा—प्राणायामत्रयं कृत्वा ॐ अस्य श्रीगा-
यत्रीमन्त्रस्य विश्वामित्र ऋषिर्गायत्री छन्दः श्रीसवितृरूपिणी सावित्री
देवता ॐ भूः रे वीजम् ॐ भुवः णि शक्तिः ॐ स्वः यं कीलकं पप
चतुर्विधपुरुषार्थसिद्धयर्थं गायत्रीमन्त्रजपे विनियोगः । ऋष्यादि यथास्थाने
विन्यस्य करसंपुटेन गायत्र्या करयोर्व्यापकं कुर्यात् । ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो
देवस्य रुद्रात्मने मध्यमयोर्न्यसामि । ॐ धीमहि सत्यात्मने अनामिकयो-
र्न्यसामि । ॐ धियो यो नो ज्ञानात्मने कनिष्ठिकयोर्न्यसामि । ॐ मचोद-
द्यात् परब्रह्मात्मने करतलकरपृष्ठयोर्न्यसामि । एवं हृदयादिषु न्यासः ।
ॐ भूर्भुवःस्वरोमिति दिग्बन्धः ।

अथ व्याहृतिन्यासः ।

भूः पादयोर्न्यसामि । भुवः जान्वोर्न्यसामि । स्वः कटयोर्न्यसामि । महो
नाभौ न्यसामि । जनो हृदये न्यसामि । तपः कण्ठे न्यसामि । सत्यं ललाटे
न्यसामि ।

अथ पदन्यासः ।

तत्पादयोः । सवितुर्वरेण्ययोः । वरेण्यं कटयोः । भर्गो नाभौ । देवस्य
हृदि । धीमहि कण्ठे । धियो मुखे । यो भ्रूमध्ये । नो ललाटे । मचोदया-
न्मूर्धनि । इति पदन्यासः ।

अथाक्षरन्यासः ।

ॐ तत्पादयोः । स गुल्फयोः । वि जङ्घयोः । तु जान्वोः । र् व ऊर्वोः ।
रे गुह्ये । णि लिङ्गे । यं कटयोः । भ नाभौ । र्गो उदरे । दे स्तनयोः । ह
हृदि । स्य कण्ठे । धी वक्त्रे । स तालौ । हि नासिकायाम् । धि
नेत्रयोः । यो भ्रूमध्ये । यो ललाटे । नः पूर्वमुखे । म दक्षिणमुखे । चो
पश्चिममुखे । द उत्तरमुखे । या मूर्धनि । तकारव्यञ्जनं सर्वाङ्गेषु । गाय-
त्र्याश्चतुर्विधस्यक्षरेषु पृथिव्यादितस्त्वहृष्टिस्तत्र प्रथमपादे लोकरव्यहृष्टिः (१) ।
तृतीयपादे ब्रह्महृष्टिः । प्रणवादिप्रणवान्तगायत्रीमन्त्रं चतुर्थचरणसहितं
त्रिवारं व्यापकत्वेन न्यसेत् । तद्यथा—ॐ भूर्भुवः स्वस्तसवितुर्वरेण्यं भर्गो
देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् । परो रजवेऽसावदोमिति केशा-
दिपादपर्यन्तं पादादिकेशपर्यन्तं त्रिवारं न्यसेत् ।

अथ स्वदेहे योगपीठन्यासः ।

असंख्योरुद्रोपशब्दितपादचतुष्टयं मुखनाभिपार्श्वद्वयमध्यापकद्विरागतं
 पीठरूपं निलदेहे ध्यान्वा तत्र न्यसेत् । ॐ मूलाधारं महाकाशाय रक्त-
 ण्यि महकाशाराय नमः । तदुपरि स्वाधिष्ठानपर्यन्तं पञ्चवक्त्राय दशभु-
 णाय रक्तवर्णशामदक्षिणपार्श्वीय कालाग्ररुद्राय नमः । तदुपरि नाभिपर्यन्तं
 चतुर्भुजचित्राय मूलमकृत्यै नमः । तदुपरि हृदयपर्यन्तं शरच्चन्द्रपद्मायै पङ्क-
 जद्वयधारिण्यै आधारयक्त्यै नमः । तदुपरि हृदयपर्यन्तं कूर्माय नमः । अन्-
 त्नाय नमः । बराहाय नमः । पृथिव्यै नमः । अमृतवर्णाय नमः । रत्नदी-
 पाय नमः । शशीपर्षताय नमः । बल्पवृक्षोद्यानाय नमः । मणिमयमहाभु-
 मिष्ठायै नमः । मणिमण्डपाय नमः । जल्पवृक्षाय नमः । रत्नवेदिकायै
 नमः । रत्नोर्मिहासनाय नमः । ततः सिंहासनाय पादगात्ररूपत्वेन
 दशभि रक्तवर्णाय वृषभरूपाय धर्माय नमः । वामांसे इषामवर्णाय सिंहरू-
 पाय ज्ञानाय नमः । वामोरी हरिद्वर्णाय भूतरूपाय वैराग्याय नमः । दक्षि-
 णोराविन्दनीलवर्णाय गणरूपायैश्वर्याय नमः । एतत्पादरूपेणस्ततो मध्ये
 नात्राचैन हृदि योगपीठरूपं मूले शूद्ररूपाय कुण्डलवर्णाय खड्गचर्मधरायाध-
 र्माय नमः । वामपार्श्वे ईश्वररूपायाऽधकारवर्णाय ज्ञानाय नमः । नामागुण-
 बोधशास्त्ररूपायावैराग्याय नमः । दक्षिणपार्श्वे स्त्रीशूद्ररूपाय सुक्तेशाम
 नद्यापानैश्वर्याय नमः । ततो मध्ये हृत्कमले शेषाय नमः । पद्माय नमः ।
 रुद्राऽऽनन्दपन्दाय नमः । सीध्यालाय नमः । सर्वलक्ष्वात्मकपद्माय नमः ।
 प्रकृष्टिमयपञ्चेशो नमः । विकारमरुफेसरेभ्यो नमः । पञ्चाशद्वर्णवीजादय-
 षड्विंशत्यै नमः । तस्यो अं अर्धमण्डलाय नमः । तं सोममण्डलाय नमः । तं
 वेङ्गिमण्डलाय नमः । तं सक्वाय नमः । तं रजसे नमः । तं वषट्ते नमः ।
 अं आःमने नमः । अं अःहरात्मने नमः । तं परमात्मने नमः । इति ज्ञाना-
 त्मने नम इति विद्यमस्य हृदयदेशे गायत्रीपठनं विभावयेत् । तद्यथा—

संकेर्षाक्षकृत्पातुषोणविलसद्भूरादिसत्त्वर्षिकं
 मरुवर्षं स्वरपुत्रयैस्तदलं धर्मोत्थवर्णं मनोः ।
 चूडापत्रभुशोरुषोष्ठिमिष्टं श्याफोणताराङ्गितं
 गारुडपदा कमिलं महाममृमि धियाःत्रं हृ दीःशङ्खितम् ॥ १ ॥

अस्यार्थः—सक्तैस्त्रिकोणाद्ग्रहिः कृशानुकोणेपु त्रिकोणेपु विलसन्तो भूरा-
दयो भूर्भुवः-स्वर्याहृतीर्षीजत्रयं भावयन्त इत्यर्थः । वस्वस्त्रैष्वष्टकोणेपु
प्रतिदले स्वरयुग्मसंपुटितं मनोर्गायत्रीमन्त्रस्य त्रिवर्णं तदादिलिखितं दीप्त-
मन्त्रं भावयित्वा चूडामन्त्रसेन तुरीयं चतुर्थः पादः 'परोरजसे' इति
अनेन च वेष्टितं क्षमाकोणे भूपुरेषु चतुष्कोणेपु तारादिमहत्प्रमृतिभिरङ्कितं
ककारादिवर्णैः सान्तैर्वाहिवेष्टितं भावयित्वा मध्ये त्रिकोणस्य सूर्यमण्डला-
कारं तेजोरूपां वर्तुलाकारां कोटिपार्श्वण्डतेजोमयं चिन्तयित्वा तत्र वक्ष्यमा-
णध्यानरूपां श्रीसावित्रीं ध्यायेत् । तद्यथा—

मुक्ताबिद्रुमहेमनीलधवलच्छायैर्मुखैस्त्रीक्षणै-

र्युक्तामिन्दुकलानिवद्धमुकुटां तत्त्वार्थवर्णात्मिकाम् ।

गायत्रीं वरदाभयाङ्कुशकशां शुभ्रं कपालं गुणं

शङ्खं चक्रमपारविन्दयुगुलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥ १ ॥

अथ मालाध्यानम्—

हृदयकमले योगपीठे सुधासागरान्तराले मणिमयद्वीपे स्वर्णपयपर्वते स्वर्ण-
प्राकारवेष्टिते नन्दनोद्याने चिन्तामणिमण्डपे रत्नासिंहासने चक्रराजविम्बे
कोटिसूर्यतेजोमये वालार्कायुतप्रभां त्रिनेत्रां पञ्चवक्त्रां दशभुजां वरदाभयाङ्-
कुशप्रतोदपानपात्रजपमालाशङ्खचक्राम्बुजयुग्मधरां दिव्यमन्थालुलेपनीं दिग्धा-
लंकारभूषितां कोटिकन्दर्पलावण्यविलासवतीं महसितमुखारविन्दां सर्वावर-
णदेवताऋषिपितृगणपरिवृतां द्विजवत्सलां सर्वाभीष्टदां सर्वपापहन्त्रीं श्रीसा-
वित्रीं चिन्तयामि ।

चिन्तयन्नेवमात्मानं जपं कुर्यात्समाहितः ।

मानसे पूजयित्वा तां विशुद्धः साधकोत्तमः ॥ १ ॥

एवं स्वैक्येन ध्यात्वा मानसोपचारैर्यथोक्तप्रकारेण गुरूपदिष्टेन पूजयित्वा
प्रसन्नां हृदि ध्यायन्प्रयाशक्ति मूलविद्यां सावित्रीं मनसा जपित्वा तज्जपं
देव्या हस्ते निवेद्याऽऽत्मपूजापुरःसरं मानसयागं कुर्यात् । तदुक्तं विद्या-
मित्रसंहितायाम्—

प्राणायामत्रयं कृत्वा मन्त्रिभ्य हृदयाम्बुजम् ।

देवतां तत्र संचिन्त्य मनसाऽऽराधयेत्ततः ॥ १ ॥

येन क्रमेण येर्मन्त्रैर्द्रव्यैर्नानाविधैः शुभैः ।

सेन क्रमेण तेरेव मानसो याग ईरितः ॥ २ ॥

न वाऽप्युच्चारयेन्मन्त्रं मनसैव मनुं स्मरेत् ।
 मुद्रां न दर्शयेत्तत्र हस्ताभ्यां भावधेयतः ॥ ३ ॥
 अत्र चाऽऽवाहनं नीक्तं हृदये मानसार्चने ।
 आराध्य मनसा भक्त्या गायत्रीजपमाचरेत् ॥ ४ ॥

हृदयाम्बुजं प्रविश्येति संबन्धः । हृदयाम्बुजमित्यत्र बाह्यवत्स्वाप्तने योग-
 पीठत्वेन मनसैव पूजयित्वा तेनार्घ्यस्थापनादिकर्मकक्षाया(पं)नं (?) मानसमेव
 हृदयस्थेन कार्यामित्यर्थः । तथा वसिष्ठसंहितायाम्—

ध्यात्वाऽत्रान्तर्धजेत्पीठस्थासमागौण मन्त्रवित् ।
 वस्त्रिन्पीठे स्थिता देवी गायत्री मुक्तविग्रहाम् ॥
 ध्यात्वा यजेच्चन्दनाद्यैर्मानसैर्भोजनान्तिके ।
 भोजनावसरे मन्त्री वैश्वदेवं समाचरेत् ॥
 मूलाधारगते कुण्डे देवताप्रिसमृज्ज्वले ।
 चर्मावर्षिते त्र्यम्बे मूलमन्त्रपुरःसरम् ॥
 अमुं जुहोमि स्वाहेति मत्येकं जुहुयात्सुधीः ।
 हिंसां नास्तिक्वमज्ञानमदयां दम्भकैरथे ॥
 घ्रातपत्वमनृजुत्वं च दारिद्र्यं शोकमत्तरौ ।
 अहंतासत्यपेष्टुन्यकामक्रोधमदान्कमम् ।
 अक्षमां चाभिताहारं भयं निद्रां सुखेतरम् ।
 अधिषं दुष्टसंतापं नीचसङ्गं त्वविद्ययाम् ॥
 आसुरं भावमित्यष्टाविंशत्याहुविभिर्हुनेत् ।
 मन एव स्रवः प्रोक्तः सुभ्रा सुगुदीरिता ॥
 अन्तर्निर्न्तरनिरिन्धनमेघमाने
 मोहान्वकारपरिपन्थिनि संविद्धौ ।
 कस्मिन्निदुःखतमरीचिनिकाशमूषी
 विश्वं जुहोमि वसुधादिधि वा वसानम् ॥

इत्यनेनैकाहुतिं पूर्णां दद्यात् ।

तदन्ते तन्मयो भूत्वा ज्योतिष्ठात्पुरुषता ।
 तज्जपं सर्वदुःखघ्ने साधित्र्ये च समर्पयेत् ॥
 ततस्तु देवतारूपो भूत्वा निष्ठेतिरुपरतनम् ।
 इत्येवमान्तरं पापं कृत्वाऽऽत्मानं मयूनयेत् ॥

अथाऽऽत्मपूजा ।

तत्र सजलेन पावित्रेण गायत्रीमुच्चार्य मूलाधारे हृदये भ्रूमध्ये च संपोष्य
मूलादिब्रह्मरन्ध्रान्तं दशरणवसंयुक्तां चतुष्पदां गायत्रीमुच्चार्याखण्डदेण्डाय-
मानतेजोरूपां विभाव्य तत्तेजोभिरेकीभूतमानन्दघनं गुरुमन्त्रदेवतामामभेदेन
सावयवीकृतं स्वशरीरं निर्मलं पत्वा गन्धपुष्पधूपदीपैरम्बुदभैर्वाऽऽत्मानं पूज-
यित्वाऽर्चकारैर्भूषयित्वा योगपीठं विचिन्त्य तत्तन्मन्त्रैस्वत्तस्थानं संपोष्यो-
त्तमाङ्गै हृदये मूलाधारे पदद्वये चेति पञ्चसु स्थानेषु पञ्चकृत्वः पुष्पाङ्गलिं
दत्त्वा सवितृरूपमात्मानं ध्यात्वा वर्णाक्षमालया रुद्राक्षमालया चाऽष्टोत्तरश-
तमष्टाविंशतिवारं वा जपित्वा पुनः प्राणायामत्रयं कृत्वा ऋष्यादिकर्षणदङ्कं
कृत्वा ध्यात्वा [च] देव्या इस्ते जपं तेजोमयं निवेदयेत् ।

ॐ गुह्यादिगुह्यागोत्री त्वं गृह्याणास्मत्कृतं जपम् ।

सिद्धिर्भवतु मे देवि त्वत्प्रसादात्करे स्थिता ॥

इत्यनेन मन्त्रेण जपं निवेद्य चतुर्विंशतिमुद्राः प्रदर्शयेत् ।

अथ मुद्राविधिः ।

मुद्रं ददाति देवानां द्रावयत्यसुरांस्तथा ।

योदनाद्द्रावणाच्चैव मुद्रेति परिकीर्तिता ॥

इति वचनान्मुद्रामदर्शनमावश्यकम् ।

अथातो दर्शयेन्मुद्राः सुमुखं संपुटं तथा ॥

ततो विततविस्तीर्णे द्विमुखत्रिमुखे ततः ।

चतुर्मुखं पञ्चमुखं षण्मुखधोमुखे ततः ॥

व्यापकाङ्गलिकं चैव शकटं तदनन्तरम् ।

यमपाशं तु ग्रथितं ततः स्यात्संमुखोन्मुखम् ॥

बिलम्बो मुष्टिको मीनस्तवः कूर्पवराहकौ ।

सिंहाक्रान्तं महाक्रान्तं ततो मुद्गरपल्लवौ ॥

एता मुद्राश्चतुर्विंशद्वा(१)पञ्चाः सुपतिष्ठिनाः ।

पञ्चक्षणमाह—

सुमुखं संहतो हस्तावुत्तानी कुञ्चिगङ्गुली ।

संपुटं पञ्चकोशापी करावन्धोन्पसंहवौ ॥

विततं संहतो हस्तावुत्तानावापताङ्गुली ।

विस्तीर्णं संहतो पाणी भिद्यो मुक्ताङ्गुली + द्वयोः ॥

+ लीयको इति वसकले ।

संमुखं सक्तयोः पाण्योः कनिष्ठाद्वययोगतः ।
 शेषाद्गुलीनां वैकल्ये द्विमुखत्रिमुखादयः ॥
 शेषाद्गुलीनां संयोगात्पूर्वसंयोगनाशनम् ।
 तिर्यक्संयुज्यमानाग्री संयुक्ताद्गुलिमण्डली ॥
 हस्तौ षण्मुखमित्युक्ता मुद्रा मुद्राविशारदैः ।
 आकुञ्चिताग्री संयुक्तौ न्युञ्जते हस्तावधौमुखैः ॥
 उचानौ नादशावेव व्यापकं कुञ्चितौ करौ ।
 अधोमुखौ बद्धमुष्टौ मुक्ताग्राद्गुष्टकौ करौ ॥
 अकटे नाम कथितं यमपाशमतः परम् ।
 बुद्धमुष्टिकयोः पाण्योरुचाना वामनर्जनी ॥
 कुञ्चिताग्राऽन्यथा युक्ता तर्जन्याऽनृजवक्त्रवा ।
 उचानसंधिसंलीनवृद्धाद्गुलिद्वयौ करौ ॥
 संमुखाद्यदितौ दीर्घाद्गुष्टौ ग्रथितमुच्यते ।
 ऊर्ध्वाद्गुलिर्वामहस्तस्तादृशा दक्षिणेन तु ॥
 अधोमुखेन संयुक्तः संमुखोन्मुख उच्यते ।
 उचानोचानकोटी च भ्रमर्याः कथितः करौ ॥
 मुष्टौ चान्धोऽन्यसंयुक्तावुचानौ मुष्टिको भवेत् ।
 योनस्तु संमुखीभूतौ मुक्तानामकनिष्ठकौ ॥
 ऊर्ध्वसंयुक्तवक्त्रौ तु शेषाद्गुलिर्द्वौ करौ ।
 अधोमुख करो वामस्तादृशा दक्षिणेन तु ॥
 पृष्टदेशे समाक्रान्तः कूर्पो नाम्नाऽभिधीयते ।
 ऊर्ध्वमध्यं धामभुजः कक्षायामाश्रयेत्करम् ॥
 वराहो नाम मुद्देश कथिता मुनिसत्तपैः ।
 कण्ठाधितो करो कर्णसंश्रितावापताद्गुली ॥
 सिंहाक्रान्तं नाम मुद्रा महाक्रान्तं च कथ्यते ।
 किञ्चिदाकुञ्चिताग्री च हस्तौ कृत्वा तथा भवेत् ॥
 ऊर्ध्वं किञ्चिद्ग्री पाणी मुद्दरो वामतर्जनी ।
 ग्रस्ता दक्षिणहस्तेन मुद्रा मोक्ता मनीषिभिः ॥
 अधोमुखः रियतो मूर्ध्नि पञ्चमो दक्षिणः करः ।
 मुद्राणां लक्षणं मोक्तं वसिष्ठाधैर्मुनीश्वरैः ॥

अथ महासंदिशौ(की) विज्ञेयः—

न जातु दर्शयेन्मुद्रा महाजनसमागमे ।
 क्षुभान्ति देवतास्तस्य विफलं वै भवेदिति ॥
 एता मुद्रा न जानाति तस्य देवी न सिध्दयति ।
 क्षुभान्ति देवताः सर्वा गायत्र्यक्षरसंस्थिताः ॥

एवं दर्शयित्वा विश्वामित्रसंहितोक्तं गायत्रीकवचं जपेत् । अस्य श्रीगा-
 यत्राक्षरस्य ब्रह्मा ऋषिर्गायत्री छन्दो गायत्री देवता ॐभूः रं बीजम् ।
 भुवः णि शक्तिः । स्वा यं कीलकम् । गायत्रीपसादसिद्धयर्थे जपे विनि-
 योगः । अथ ध्यानम्—

पञ्चवक्त्रां दशभुजां सूर्यकोटिसप्तमभाम् ।
 सावित्रीं ब्रह्मवरदां चन्द्रकोटिसुशीतलाम् ॥
 त्रिनेत्रां सितवक्त्रां च मुक्ताहारविराजिताम् ।
 वराभयाङ्कुशकशापानपात्राक्षमालिकाः ॥
 शङ्खं चक्राञ्जयुगुलं कराभ्यां दधतीं पराम् ।
 सितपङ्कजसंस्थां च हंसारुढां सुखस्मिताम् ॥
 ध्यात्वैवं मानसाम्पोजे गायत्रीकवचं जपेत् ॥

ॐ ब्रह्मोवाच—

विश्वामित्र महापात्र गायत्रीकवचं शृणु ।
 यस्य चिज्ञानभात्रेण त्रैलोक्यं वक्ष्येत्सणात् ॥ १ ॥
 सावित्री मे शिरः पातु शिखायाममृतेश्वरी ।
 ललाटे ब्रह्मदेवत्या भ्रुवौ मे पातु वैष्णवी ॥ २ ॥
 कर्णौ मे पातु रुद्राणी सूर्या सावित्रिकाऽम्बके ।
 गायत्री वदनं पातु शारदा दशनच्छदे ॥ ३ ॥
 द्विजान्यज्ञप्रिण पातु रसनायां सरस्वती ।
 सांख्यायनी नासिकां मे कैपा(पो)ला चन्द्रहासिनो ॥ ४ ॥
 चिबुकं वेदगर्भां च कण्ठं पात्रघनाशिनी ।
 स्तनो मे पातु इन्द्राणी हृदयं ब्रह्मवादिनी ॥ ५ ॥
 उदरं विश्वभोक्त्री च नाभौ पातु सुरमिया ।
 जघनं नारसिंहो च पृष्ठं ब्रह्माण्डधारिणी ॥ ६ ॥
 पार्श्वौ मे पातु पद्माक्षी गुह्यं गोगोप्त्रिकाऽवतु ।
 ऊर्वोरौकाररूपा च जान्वोः संध्यात्मिकाऽवतु ॥ ७ ॥

जद्वयौः पातु अक्षोभ्या गुल्फपेद्गीक्षशीर्षका ।
 सूर्पा पद्भुधे पातु चन्द्रा पादाद्गुलीषु च ॥ ८ ॥
 सर्वाङ्गं घेदजननी पातु ये सर्वदाऽनघा ॥ ९ ॥
 इत्येकैकवचं ब्रह्मन्गायत्र्याः सर्वपावनम् ।
 एतथ पावित्र पापघ्नं सर्वरोगनिवारणम् ॥ १० ॥
 त्रिसंध्यं यः पठेद्दिनान्तर्वाक्यमानवाप्नुयात् ।
 सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञः स भवेद्वेदावैतनः ॥ ११ ॥
 सर्ववङ्गफलं प्राप्य ब्रह्मान्ते समवाप्नुयात् ।
 प्राप्नोति जपमात्रेण पुरुषार्थीश्वतुर्विधात् ॥ १२ ॥

इति श्रीविश्वामित्रसंहितायां ब्रह्मकीर्तिक्रमवादे गायत्रीकवचं संपूर्णम् ॥

एवं पत्रचं जपित्वा गायत्रीचतुर्थपादमन्त्रं जपेत् ।
 अस्य श्रीगायत्रीचतुर्थपादस्य विपल ऋषिः परब्रह्मपरमात्मा देवता गायत्री
 दशः श्रीगायत्रीचतुर्थपादजपे विनियोगः । ॐ परो हृदये । रजसे शिरसि ।
 असावदो शिखायाम् । परिरजसे कवचे । असावदो नेत्रयोः । परोरजसेऽ-
 सावदो अस्त्रे । इति करपदङ्गन्यासं कृत्वा ॐ भूर्भुवः स्वरो परोरजसेऽसा-
 वदो सर्वाङ्गे । अथ ध्यानम्—

दशहस्तां पञ्चवक्त्रां कोटिसूर्यसमप्रभाम् ।

पद्महस्तां चेदगर्भां ब्रह्मरूपां हृदि स्मरेत् ॥

इति ध्यात्वा मानसोपचारैः पूजयित्वाऽष्टवारं चतुर्थपादजपं कृत्वा गाय-
 त्रीवर्षणं कुर्यात् । तत्राऽऽदौ विसर्जनमुद्राः प्रदर्शयेत् ।

अथ विसर्जनमुद्राः ।

सुरभिर्ज्ञानं शूर्पं च योनिः कूर्मोऽथ पङ्कजम् ।

छिद्रं नियोगमुद्रा च जपान्तेऽष्टाशुदाहताः ॥

इति दर्शयित्वा वसिष्ठप्रापविद्योचने कुर्यात् । अस्य श्रीवसिष्ठप्रापविद्योच-
 नमन्त्रस्य विश्वामित्र ऋषिः सूर्यो देवता गायत्री उन्दरे वसिष्ठप्रापविद्योचनार्थं
 जपे विनियोगः ।

ॐ अहो देवि महादेवि संचये विद्ये सरस्वति ।

अजरे अमरे पैष ब्रह्मराने नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥

वसिष्ठशापाद्विमुक्ता भव । तत आचम्य गायत्रीतर्पणं कुर्यात् ।

अथ गायत्रीतर्पणम् ।

ॐ भूर्भुवःस्वः पुरुषमृग्यजुःसाममण्डलान्तर्गतं सवितारमाषाहयामीत्या-
वाह्य तर्पणं कुर्यात् । ॐ भूःपुरुषमृगवेदं तर्पयामि । ॐ भुवःपुरुषं यजुर्वेदं
तर्पयामि । ॐ स्वाःपुरुषं सामवेदं तर्पयामि । ॐ महःपुरुषमथर्ववेदं तर्प-
यामि । ॐ जनःपुरुषमितिहासपुराणं तर्पयामि । ॐ तपःपुरुषं सर्वांगमं
तर्पयामि । ॐ सत्यं पुरुषं सर्वलोकं तर्पयामि । ॐ भूर्भुवःस्वः [पुरुषं]
ऋग्यजुःसाममण्डलान्तर्गतं तर्पयामि । ॐ भूरेकपादं गायत्रीं तर्पयामि ।
ॐ भुवद्विपादं गायत्रीं तर्पयामि । ॐ स्वास्त्रिपादं गायत्रीं तर्पयामि । ॐ
भूर्भुवःस्वश्चतुष्पादं गायत्रीं तर्पयामि । ॐ उषसं तर्पयामि । ॐ गायत्रीं तर्प-
यामि । ॐ सावित्रीं तर्पयामि । ॐ सरस्वतीं तर्पयामि । ॐ वेदमातरं तर्प-
यामि । ॐ पृथिवीं तर्पयामि । ॐ जयां तर्पयामि । ॐ कौशिकीं तर्पयामि ।
ॐ सांक्रुतीं तर्पयामि । ॐ सर्वापराजितां तर्पयामि । ॐ सहस्रमूर्तिं तर्पयामि ।
ॐ अनन्तमूर्तिं तर्पयामि ।

एभिर्मन्त्रैश्च यो नित्यं चतुर्विंशतिभिर्द्विजः ।

सुतर्पयति गायत्रीं स संध्याफलपाप्नुयात् ॥

इति गायत्रीतर्पणम् ।

अथ जपलक्षणम्—

शौनकाः—

गायत्रीं संस्मरेद्धीमान्हादि वा सूर्यमण्डले ।
कल्पोक्तलक्षणेनैव धयात्वाऽभ्यर्चं तवो जपेत् ॥ १ ॥
प्रातश्चित्तपुञ्जपेदेवीं सायं चैवोपाविश्य च ।
उपाविश्य च मध्याह्ने जपकर्म समाभवेत् ॥ २ ॥
ऊर्ध्वजानुस्तु सायाह्ने ध्यानालोकनवत्परः ।
पूर्वसंध्यां जपंस्तिष्ठन्सावित्रीमर्कदर्शनात् ।
पश्चिमां तु समासीनः सम्पद्गहनक्षत्रदर्शनात् ॥ ३ ॥

अथाङ्गुल्यादिजपमालालक्षणम् ।

अङ्गुल्येषु जपं कुर्यान्न तु काम्यं कदाचन ।

रुद्राक्षाद्यैः सर्वसिद्धिरतो मालां प्रकल्पयेत् ॥

अथ करमालयाऽक्षमालया वा जपं कुर्यात् ।

सम गायत्रीसुधारणधर्मः कथ्यते ।

मणवं पूर्वमुच्चार्य भूर्भुवःस्वस्ततः परम् ।
 गायत्रीं मणवं चान्ते जप एव उदाहृतः ॥ १ ॥
 वाचिकारूप उवांशुश्च मानसास्त्रिनिघा स्मृतः ।
 प्रयाणां जपपद्धानां श्रेष्ठः स्यादुत्तरोत्तरः ॥ २ ॥
 यदुत्तरीचस्वरितैः शब्दैः स्पर्शाद्यदाऽसरैः ।
 मन्त्रमुच्चारयेद्वाचा जपयज्ञः स वाचिकः ॥ ३ ॥
 शनैश्चारयेन्मन्त्रं मन्दयौष्टौ मचाळयेत् ।
 अपरैरश्रुतः किञ्चित्स उवांशुजपः स्मृतः ॥ ४ ॥
 विधाय चासुरश्रेण्यां वर्णादीन् परात्परम् ।
 शब्दार्थैर्विन्तितं भूषः कथ्यते मानसो जपः ॥ ५ ॥
 वाचिकस्त्वेक एव स्वाहुपांशुः क्षतमूर्चपते ।
 सहस्रं मानसः मोक्षो मन्त्रत्रिभुवनारदैः ॥ ६ ॥
 ब्रह्मचारी गृहस्थश्च शतपद्योत्तरं जपेत् ।
 अष्टोत्तरशतं नित्यमष्टाविंशतिमेव वा ॥ ७ ॥
 विधानादशकं बाऽपि त्रिकाले संप्रजेद्द्विजः ।
 आद्ये मद्दोषे दर्शे च गायत्रीं दशसंख्यया ॥ ८ ॥
 अष्टाविंशत्यनध्याये [यथोक्तं] सुदिने जपेत् ।
 जपान्त ऋष्यादिन्वासं विधाय शुद्धाविगुह्यकन्त्रेण जपं निवेदयेत् ।

अथ संध्योपस्थानम् ।

मिश्रोजनान्पेति नक्षत्रंमृकमुक्तं तद्गो दिव इत्येका जातवेदसे० उग्रम्बर्क०
 अन्नमः साच्यै दिश इन्द्रायेत्यादि यालुपम् । संध्यायै नमः । सावित्री
 नमः । गायत्र्यै नमः । सरस्वत्यै नमः । ब्रह्मणे नमः । विष्णवे नमः ।
 शिवाय नमः । आत्मने नमः । परमात्मने नमः । अन्तरात्मने नमः । सर्व
 भूतात्मने नमो नमः । स्वोना पृथिवीतिषेका वा नस्तोक इत्येका समानीष
 आकृतिः० अथो देवा नमोः यद्गं नो अपिवात० तच्छंयो० भूरादिन्वाह-
 तिपूर्वं द्वाविं जपित्वा मन्त्राद्युच्चार्यापुनश्चर्माऽहं मो अपिवाद्ये । अन्नमो
 यद्गंया । ॐ गुरुभ्यो नमः । आत्मपादौ मूर्ध्नि स्पृष्ट्वा० ।

सावित्रीं च तथा सूर्यं द्विगान्ध्याभिवादादयेत् ।

पवेष्टं वाऽथ कनिष्ठं वा संध्याग्ने चाभिवादादयेत् ॥ १ ॥

वर्जयितुं सुतं शिष्यं दौहित्रं दुहितुः पतिम् ।
नित्यं वेदमधीतारं तथा वाऽध्यापकं द्विजम् ॥
अनधीतो नमस्कुर्व्याज्ज्येष्ठो वाऽपि कनीयसम् ।

इति मातःसंध्याविधिः ।

अथ मध्याह्नसंध्याविधिः ।

कुर्यान्माध्याह्निकीं संध्यां ब्रह्मयज्ञादनन्तरम् ।
संगवातूर्ध्वमेवाऽऽहुर्नचेदवागयापि वा ॥

आदौ द्विराचम्य प्राणानायम्य पूर्ववन्मपोपात्तदुरितक्षयद्वारा श्रीपरमेश्वर-
मीत्यर्थं मध्याह्नमंधवामुपासिष्वे । आपो हि ष्ठेति मार्जनं कृत्वा आपः पुन-
न्निवति मन्त्राचमनं विधाय सकृदाचम्य आपो हि ष्ठेत्यादि नवचैर्मार्जनम्,
ऋतं चेति तृचेनाघमर्षणम् ।

सकृदर्घ्यं तु मध्याह्ने प्रसिपेद्धंस इत्युक्त्वा ।

त्रिर्वाऽऽकुष्णेन मन्त्रेण गायत्र्या चेति केषन ॥

उतायातं० ऋक् शेषं पूर्ववत् ।

अथ संध्यातर्पणम् ।

ॐ भुवःपुरुषं तर्पयामि । ॐ यजुर्वेदं तर्पयामि । ॐ मण्डलं तर्पयामि ।
ॐ रुद्ररूपं तर्पयामि । ॐ अन्तरात्मानं तर्पयामि । ॐ सांक्रुतिं तर्पयामि ।
ॐ संध्यां तर्पयामि । ॐ पुवतिं तर्पयामि । ॐ रौद्रीं तर्पयामि । ॐ उषसं तर्प-
यामि । ॐ निम्नुजं तर्पयामि । ॐ सर्वार्थसिद्धिदं तर्पयामि । ॐ सर्वसत्राधि-
पतिं तर्पयामि । ॐ भूर्ध्रुवः० । गायत्रीतर्पणे विशेषो नास्ति । द्विराचम्य
उदुत्यामिति त्रयोदशचै सूक्तं चित्रं देवानामिति षड्च सूक्तं हंसः शुचिपदि-
(त्युपस्थानं) । शेषं पूर्ववदिति मध्याह्नसंध्याधीधः ।

अथ सायंसंध्याविधिः ।

आचम्य प्राणानायम्य मार्जयित्वाऽग्निश्च मेति मन्त्रोदकं प्राश्य पूर्ववन्मार्-
जनं कृत्वाऽघमर्षणं विधायार्घ्यदानं रात्रौ चेद्रुणाय । सरस्वतीतर्पणं
कुर्यात् । ॐ स्वःपुरुषं सामवेदमण्डलं विष्णुरूपिणं तर्पयामि । ॐ परमा-
त्मानं तर्पयामि । ॐ सरस्वतीं तर्पयामि । ॐ वेदमातरं तर्पयामि । ॐ सांक्रुतिं
तर्पयामि । ॐ संध्यां तर्पयामि । ॐ स्यधिरां तर्पयामि । ॐ वैष्णवीं तर्प-
यामि । ॐ उषसं तर्पयामि । ॐ निम्नुचं तर्पयामि । ॐ सर्वार्थसिद्धिकरीं

तर्पयामि । ॐ सर्वमन्त्राधिपतिं तर्पयामि । ॐ भूर्भुवः स्वः पुरुषं तर्पयामि ।
गायत्रीतर्पणं चेति शेषं पूर्ववत् । उपस्थानं यच्चिद्धितोति दशर्चं सूक्तम् । सं
मे वरुण० तत्त्वा यामि० वयमद्येन्द्रा० शेषं पूर्ववदिति सायंसंध्याविधिः ।

इत्येवं संध्यात्रयकाले संध्यादिकं कृत्वा देवतात्मा सुखं विहरेदिति
प्रसङ्गतो मध्याह्नसंध्यासायंसंध्याविधिः ।

यथोचितकाले [संध्यां] कर्तुमशक्तब्रह्मन्मनसा सूर्यमण्डलं ध्यायन्मनसैव
तत्काले ॐ ऐं ह्रीं श्रीं परमदुष्करकर्मच्छेदिन्यद्योरे वरदे विद्ये माये त्रैको-
पमरूपसहस्रपरिवर्तितानि पातृगणे इच्छं श्रीं ह्रीं ऐं औमिति जपित्वा संध्याकाले
सिद्धिर्भवतीति प्रत्यङ्गिरासूत्रवचनात् । अथ मातःसंध्यावन्दनानन्तरं पुरश्च-
णकृमयादीं स्थले ततः परमत्रैव नद्यादीं स्थले सूर्यायार्घ्यं दद्यादिति
कस्यचिन्वयं पूजाप्रदेशं गत्वा नद्यादाविति षोडशसंहितायामग्रे वक्ष्यते । ततो
मूळानभिमन्त्रिते [न] जलेनाऽऽचम्य गुरुदिव्यतिग्रहान्पणम्य संतर्पित्वा
स्वात्मदेवतः सुहृदत्रतो मौनी देवीं हृदयकमले ध्यायन्मूलं वाऽपि स्वर्गं जप-
न्पुषः स्वपदहृदयन्त्री यायाद्यागस्य मण्डपमिति ।

पूजाप्रदेशमागत्य दत्त्वा चार्घ्यं विवस्वते ।

अग्घण्ड्यादिभिः सम्पद्गद्गारपूजां समाचरेत् ॥

तत्र तत्र वा प्राङ्गणेकदेशे स्थित्वा मूलमन्त्राभिमन्त्रितेन जलेन माङ्गुली
वाऽप्युदङ्गुली योन्याजानु पादौ मणिवन्धवर्द्धनं करौ च प्रसालव द्विरा-
चारेत् । माङ्गुल्य एव गोमयमल्लिप्तपूपौ सौधमद्यौ वा सूर्यायार्घ्यं दद्यात् ।
वद्यथा — माङ्गुल्यः सुखासन उपविष्टो गुर्वादिबन्दनपूर्वकमष्टाक्षरसूर्यमन्त्रेण
माणायामत्रयं कृत्वा ॐ शृणिः सूर्यं मादित्योमित्यष्टाक्षरमन्त्रः । औपस्य
श्रीसौराष्टाक्षरमन्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिरादित्यो देवता गायत्री छन्दः सूर्यायार्घ्य-
प्रदाने विनियोगः । गायत्रीमन्त्रस्य ऋष्यादिकं स्मृत्वा सूर्यात्मकवात्मानं
ध्यात्वा त्रिकोणसार्धसप्तकोणं वृत्तात्मकं मण्डलं निर्माय तत्र ॐ ब्रह्मवि-
ष्णुशिवारमकसौराय योगपीठाय नम इति संपूज्य मायङ्गुल्यत्रयेण शुभोदकैः
पूरयित्वा सूर्यमन्त्रेण कुङ्कुमरोचनारक्तचन्दनादिकरवोरजपापुष्पदूर्वासत्त-
न्निष्क्रिय्य आनुनेयं संस्कारस्य सूर्यमन्त्रं लिखित्वा तदुपरि सूर्यं ध्यात्वाऽऽ-

वानादिकं कृत्वा सूर्यमन्त्रमुच्चार्य साङ्गाय श्रीसूर्याय नम इति संपूज्य सोमाद्यष्टौ ग्रहाश्च पूर्वादिमण्डलाकारेण संपूज्य कराभ्यां पात्रमाच्छाद्य सूर्यमन्त्रमष्टोत्तरशतं द्वादशवारं [चा] जपित्वा पुनः सूर्यं संपूज्य गन्धादि निवेद्य सूर्यमण्डले देवीं ध्यात्वा जातुभ्यामवनीं गत आमस्तक्रमर्ष्यपात्रमुत्तोल्य व्योम्नि सावरणे रवी स्वैक्येन दृष्टिं निपात्य ॐ ह्रीं ह्रीं सः घृणिः सूर्य आदित्यौ ग्रहनक्षत्रप रिचिताय मार्तण्डभैरवाय प्रकाशशक्तिसहिताय द्वादशकलात्मने गायत्रीरूपिणे सूर्यायैषोऽर्घ्यः स्वाहेति सावित्रीमन्त्रपूर्वकं सावित्रीदेवताबुद्ध्या पुरतो दद्यात् । ततः पुष्पाञ्जलिं कृत्वा सूर्यमन्त्रस्य जपं कृत्वा समर्प्य स्तुत्वा नत्वा मानो क्षमस्वेति संहारमुद्रया विसृजेदिति सूर्यार्घ्यविधिः । अथ सामान्यार्घ्यं कुर्यात्तद्यथा देहलणग्रतश्चतुरभस्रवृत्तत्रिकोणमण्डलं कृत्वाऽस्त्रमन्त्रेण ताम्रादिपात्रं प्रक्षाल्य साधारं स्थापयित्वा हृदयमन्त्रेण शुभोदकेनाऽऽपूर्य गङ्गे चेत्यादिवीर्यमन्त्रेणाद्भुक्तमुद्रया सूर्यमण्डलात्तत्र तीर्थमावाह्य ॐ कारमुच्चरन्गन्धदुष्पे निक्षिप्य मणवेन त्रिरभिमन्य धेतुमुद्रां प्रदर्शयेदिति सामान्यार्घ्यविधिः सर्वत्र ।

अथ द्वारपूजाविधिः ।

तदस्तदर्घोदकैरस्त्रमन्त्रेण द्वारमभ्युक्ष्य गन्धपुष्पासतैरम्बुपुष्पाभ्यां वा द्वारदेवताः पूजयेत् । द्वारस्थोर्ध्वशाखायाम् ॐ विधेशाय नमः । ॐ महालक्ष्म्यै नमः । ॐ सरस्वत्यै नमः । दक्षिणशाखायां गणेशाय नमः । वामशाखायां क्षेत्रेशाय नमः । दक्षिणे गङ्गायै नमः । वामे यमुनायै नमः । दक्षिणे घात्रे नमः । वामे विधात्रे नमः । दक्षिणे शुद्धखनिधये नमः । वामे पद्मनिधये नमः । अधोदेश्वर्यामस्तदेवतायै नम इत्येवं पूर्वद्वारमारभ्योत्तरद्वारपर्यन्तं पूजयित्वा तच्चद्द्वाराधिपान्मन्त्रैर्यजेत् । देहल्यग्रतो दक्षिणवामक्रमेण पूर्वद्वारे ॐ त्राह्म्यै नमः । माहेश्वर्यै नमः । दक्षिणद्वारे कौमार्यै नमः । वैष्णव्यै नमः । पश्चिमद्वारे वाराह्यै नमः । इन्द्रायै नमः । उत्तरद्वारे महालक्ष्म्यै नमः । चापुण्ड्रायै नमः । मण्डपाभावे मण्डपं कल्पयित्वा तत्रैव पूजयेदिति द्वारपूजाविधिः ।

ततो विघ्नापसारणं कुर्यात् । ततो मूलमन्त्रमस्त्रमन्त्रं वा मनसा जपन्दि-
दहृद्या दिव्यानुर्ध्वोर्ध्वतालत्रयेणान्तरिक्षान्वापवाग्निघातौस्त्रिभिर्भौमांश्च त्रि-

धनोन्निःसार्यं शनैरङ्गं संघोचयन्प्रदक्षिणांसेन द्वारशाखां स्पृशाम्बिजवामपाद-
पुरःसरं गृहान्तः प्रविशेत् । ततः—

कांस्यघण्टास्वनं कृत्वा द्वारमाच्छाद्य वाससा ।
पञ्चगव्यार्घ्यतोयाभ्यां प्रोक्षयेन्मण्डपान्तरम् ॥ इति ।

ततो मण्डपान्तः पूजावेद्या वहिरुपावेश्य नैर्ऋत्यां दिशि ॐ ब्रह्मणे नमः ।
ॐ वास्तुपुरुषाय नम इति संपूज्य कृताञ्जलिः पठेत्—

ॐ देवि त्वं माकृतं चित्तं पापाक्रान्तमभून्मम ।
तन्निःसारय चित्तान्मे पापं हृफट् नमोऽस्तु ते ॥
सोमः सूर्यो यमः कालो महाभूतानि पञ्च च ।
एते शुभाशुभस्पेहः कर्मणो नव साक्षिण ॥

इति मन्त्रद्वयं पठित्वा हृफटित्यनेन त्रोधदृष्ट्या पार्श्वद्वयमूर्ध्वमधश्च निरीक्ष्य
सुमना भवेत् । तत्र सिद्धार्थास्तकुमुम सप्तधाऽभिमान्त्रितमस्त्रमन्त्रं पठन्मृ-
गमध्ये निक्षिपेत् ।

वीक्षणदंष्ट्रं महाकायं कल्पान्तदहनोपमम् ।
भैरवाय नमस्तुभ्यमनुज्ञां दातुमर्हसि ॥

इत्यनेन भैरवाज्ञां गृहीत्वा आफटिति मन्त्रेण वेद्यां गत्वा देव्याः पूजन-
स्यानं विधीयते । गायत्र्या भुवमभिमन्त्र्य निरीक्ष्यास्त्रमन्त्रेण प्रोक्ष्य
तेनैव दर्भैस्तादयित्वा कवचमन्त्रेणाभ्युक्षेदिति० चतुर्विधं संक्षारो भुवः०
सतश्चन्दनागरगन्धाद्यैर्धूपयेन्मण्डपान्तरमिति ततस्तस्या वेदिकायां पुरतो
देव्यासनस्य समुत्सृज्य स्वासनभूमौ गायत्रीं प्रणवं वा विक्षिप्य तत्र पुष्पं
दत्त्वा तदुपरि कुम्भाजिनाभ्यरैरादयपेकहस्तं द्विहस्तं वा चतुरङ्गुलमुच्छि-
कम्बलाद्यन्यतमं मृदासनमास्तीर्य तस्य पूर्वभागे ॐ भूर्भुवःसुक्ते भुवः पश्चिमे
स्वस्त्यरे भूर्भुवःस्वस्त्यरे इति मूलेन प्रणवेन वा शुभैर्जलैः संप्रोक्ष्य तत्र
पानुकाभोजनं चिन्तयित्वा पूर्ववन्मूलाधारादि पृथिव्यन्तमासनं सपूज्य पृथिव्य-
स्वयेत्याद्यभ्युक्ष्य ॐ आधारकम्बलासनाय नम इत्यनेन गन्धपुष्पैः पूजयेदि-
त्यासनपूजा ।

तदस्वस्तिमन्नासने प्राङ्मुखोऽप्युदङ्मुखो [वा] स्वस्तिपद्योरन्यतम-
प्रथमास्याय ऋजुकायो निराकुलः समुपविशेत् । ततः स्वासनस्याऽऽग्नेय-
कीणे गं गणपतये नमः । नैर्ऋत्ये सं सरस्वत्ये नमः । वायव्ये दुं दुर्गायै
नमः । ऐशान्ये सा शैत्रपाषाणाय नमः । ततः—

शिवस्य वा हरेर्वाऽपि सूर्यस्याग्रे गुरोरथ ।

दीपस्य ज्वलितस्यापि संनिधानं प्रकल्पयेत् ॥

इत्येतेषामेकस्य समस्तानां वा संनिध्यं परिकल्प्य द्रव्याण्यासादयेत् ।

स्थापयेदक्षिणे भागे पूजाद्रव्याणि चाऽऽत्मनः ।

सुवासिताम्बुसंपूर्णं सव्ये कुम्भं सुशोभनम् ॥

प्रसालनाय करयोः पात्रं पृष्टे निवेशयेत् ।

घृतादिज्वलितान्दीपान्स्थापयेत्परितः शुभान् ॥

दर्पणं चापरं छत्रं तालवृन्तं च पादुके ।

पूजासामग्रिकां विम पुरतः साधनान्तरम् ॥ इति ।

विश्वामित्रसंहितायाम्—

अन्यानि होमद्रव्याणि यथास्थानं निवेशयेत् ।

इति पूजाद्रव्यसाधनम् । तवस्तानि नेत्रमन्त्रेण विलोक्य रंस्वाहेति दीप-

शिखां स्पृष्ट्वा हरेस्वाहेति मन्त्रेणाङ्गुल्यग्रेण जलं स्पृष्ट्वा आस्वाहेति मन्त्रेण

तरपात्रं स्पृशेदिति पूजाद्रव्यशुद्धिः । ततः कृताञ्जलिपुटो भूत्वा वामे ॐ सुं

शुक्राय नमः । दाक्षिणे गं गणपतये नमः । अग्रे श्रीपत्सवितृमण्डलान्तर्गत-

गायत्र्यै नमः । इति प्रणम्य करशुद्ध्यादिकं कुर्यात्तद्यथा प्रणवमुच्चार्य गन्ध-

पुष्पाभ्यां करौ संपाड्य वामहस्तेन निर्घन्थाऽऽघ्राय तत्पुष्पमुत्तरस्यां दिशि

क्षिपेत् । ततोऽङ्गुलीष्वङ्गमन्त्रान्यसेत् । ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धियो

नमः इति षडङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादिक्रमेण करयोर्विन्यसेत् । तदुक्तं

वासिष्ठसंहितायाम्—

आसीनः पणवेनाथ परामृज्य कराम्बुजे ।

अङ्गुलीषु च विन्यस्य अङ्गमन्त्राननुकपात् ॥

अस्त्रमन्त्रेण दिग्बन्धं कुर्यात्सर्वासु दिक्षु च ।

अग्निप्रकारवत्कृत्वा ततो मन्त्रेण सर्वतः ॥

पाणायावन्नयं कुर्यान्मूलेन प्रणवेन वा ॥ इति ।

मन्त्रो गायत्रीमन्त्रः । इति करशुद्धिः । ततः पूर्वोक्तमार्गेण पाणानायम्य

देशकालौ स्पृत्वाऽधिकफलायां चेतपुनर्भूतशुद्धिपाणशक्तिष्ठापानुक्तान्वासान्स्व-

देहे विद्यायाऽऽत्मपूजापुरःसरं संक्षिपतोऽन्तर्यामं कृत्वा बाह्यपूजां समारभेत् ।

तद्यथा—पाणावामपूर्वकं गायत्रीं ध्यानोक्तां स्वैक्येन प्रथमं ध्यात्वा स्वशि-

वासे पुष्यं दत्त्वा पुनरपि हृदयकमले योग्यपठं चिन्तयित्वा तदुपरि देवीं

गायत्रीं ध्यात्वा मानसोपचारैर्यथोक्तप्रकारेण सम्यक्पूजयित्वा मन्त्रां तां
हृदि ध्यायन्दशधा गायत्रीं जपित्वा योनिमुद्रया मणम्य वाद्यपूजार्थं मयं
यन्त्रोद्धारं कृत्वा यजेत् ।

अथ यन्त्रोद्धारविधिः ।

तदुक्तं विश्वामित्रसंहितायाम्—

विन्दुत्रिकोणं पद्कोणं ततो वृत्तत्रयं लिखेत् ।
चतुरस्रत्रयं वाद्ये चतुर्द्वारीपशोपितम् ॥
वैन्दवे पूज्य गायत्रीं त्रिसंख्याश्च त्रिकोणके ।
पटङ्गानि च पद्कोणे पूजयेत्प्रथमः सुधीः ॥
अष्टारे पूजयेदष्टौ वसुन्मन्त्राश्च वाद्यतः ।
क्रमेणाऽऽदित्यदेवाश्च पूजादिक्रमशो यजेत् ॥
ततो वाद्ये दिक्पर्वाश्च तत्प्रयोगे ततो यजेत् ॥ इति ।

स्वर्णादिपात्रे चन्दनादिना स्वर्णादिशलाकया गुरुपादिष्टेन विधिना
यथोक्तं यन्त्रं विधाय वैन्दवे चतुर्विंशत्यक्षरां गायत्रीं विकल्पित
त्रिकोणे भूरादिष्यहृतिप्रथमं लिखित्वा चतुष्कोणे महर्जनस्त्रपः
सत्प्रामिति चतुष्टयं विकल्पित शिरोमन्त्रेण संवेष्ट्य ॐ नमः सिद्धम् ।
अथाईबळकृष्णलृत्तरपे बोभीभं नःकस्तगचहवळजज्ञअट्टडडणनपदध नप-
फचममयरलवचपसदळक्षत्रेनि सविन्दु हान्मातृकावर्णांपूर्वादिमादक्षिण्येन वी-
थयन्तराले त्रयं विकल्पेत् । इति यन्त्रं निर्माय मूलेन पुष्पं दत्त्वा पुरतः स्था-
पयेदिति यन्त्रोद्धारः ।

अथाधर्मस्थापनं कुर्यात् । ततः पूर्वोक्तविधिनाऽऽन्वागतः किञ्चिद्दामभाग-
यचलम्ब्य सामान्यार्घ्यं स्थापयेत् । ततः स्वचापभागे चक्रपस्थ दक्षिणे
सामान्यार्घ्यजलेनैव चतुरस्रपद्कोणदर(वृ)त्रिकोणात्मकं मण्डलं मत्स्य-
मुद्रया निर्माय ॐ श्रीगङ्गावतीदेव्याया अर्घ्याधारमण्डलाय नम इति पुष्पा-
स्रपिः संपूज्य तस्याङ्गानि पूजयेत् । यथा—अग्नेवे हृदयाय नमः । नैर्ऋत्ये
शिरसे स्वाहा । वायव्ये शिखायै वषट् । ऐशान्ये कवचाय हुम् । मध्ये
नेत्रत्रयाय वीषट् । पूर्वादिचतुर्दिक्षु हः अस्त्राय फट् नम इति मण्डलं
पूजयित्वा मूलविद्यया त्रिपादिकां प्रसालय तत्र निधाय पूजयेत् । ॐ नमः-
ह्यिमण्डलाय दशशलाक्यने गायत्र्यर्घ्यपात्राय नम इति संपूज्य लकारा-
वकारान्तां विलोमा स्वाहावसानां मातृका जपस्तदशक्ती केवलां गायत्रीं

त्रिरुच्चरन्मध्यपार्श्वं पूरयेत् । तत ॐसोममण्डलाय षोडशकलात्मने श्रीमहा-
यज्ञ्यर्घ्यामृताय नम इत्यर्घ्यजलं संपूज्य गङ्गे च यमुने चेति तीर्थमन्त्रपा-
ङ्कुशमुद्रया तत्र तीर्थान्यावाह्यं शिखायै वपादिति गालिनोमुद्रां प्रदर्श्य गन्धा-
ष्टकेन लोलितं पुष्पं निक्षिप्य घेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य गायत्र्या महामुद्रया
परमी कुर्यात् । तत्र गन्धाष्टकमुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

शिहूलं गोरोचनं चन्द्रं मांसी कुङ्कुमकेसरे ।
कस्तूर्युशीरं मलयं गन्धाष्टकमुदाहृतम् ॥

ततस्तत्रार्घ्यजले निजेष्टदेवतां ध्यात्वा षट्कङ्कन्यासेन सकलीकृत्यास्त्रमन्त्रेण
छोटिकाभिर्दशदिग्बन्धनं कुर्यात् । नेत्रमन्त्रेण निरीक्ष्य शुद्धमुद्रयाऽवष्टभ्य
षोदीप्य (?) मूळमूक्षार्यं श्रौपदारारोधपदेवतायै गायत्र्यै नम इति गन्धपु-
ष्पासतैर्देवीं पूजयित्वा गन्धपुष्पधूपदीपान्यथाशक्तिं निवेदयेत् । ततस्तदु-
परि मूळमन्त्रमष्टधा जपित्वा मत्स्यमुद्रयाऽऽच्छादयेदिति विशेषार्घ्यविधिः ।
ततः सामान्यार्घ्यजले विशेषार्घ्यजलविन्दुं निक्षिपेत् । ततो दक्षिणे मोक्ष-
णीपार्श्वं स्थापयित्वा जलेनाऽऽपूर्य्य तत्र विशेषार्घ्यजलविन्दुं निक्षिप्य तेनो-
दकेन मूळमुक्षार्याऽऽमृतत्वात्मने नमः । त्रिधातत्त्वात्मने नमः । शिवतत्त्वा-
त्मने नम इत्येभिर्मन्त्रैः स्वशरीरं त्रिः मोक्ष्य गायत्र्याऽऽत्मानं पूजोपकरणं
चाभ्युक्ष्य (क्षेत्) । एतदर्थ्यपार्श्वं पूजापवर्गपर्यन्तं न चालयेदित्यर्थस्या-
पनाविधिः ।

अथाऽऽत्मपूजा ।

तत्र मोक्षणीजलान्वितपुष्पेण गायत्रीमुक्षार्यं मूलाधारे हृदये भ्रूमध्ये च
संपूज्य मूलादिद्वयभ्रान्त्रं गायत्रीमखण्डदण्डाद्यैमानतेजोरूपां विमोक्ष्य
तत्तेजोभिरेकीभूतमानन्दघनं गुरुमन्त्रदेवतानामपेदेन सावयवीकृतशरीरं निर्मलं
मत्वा गन्धपुष्पधूपदीपैरात्मानं पूजयित्वाऽलंकारैर्भूषयित्वा पुनः पीठन्यास-
क्रमेण तत्तत्स्थानेषु तत्तन्नाममन्त्रैः मोक्षणीजलान्वितपुष्पैर्वा केवलपुष्पा-
दिना मण्डकाधारादिस्वदेहे योगपीठं पूजयित्वा तत्र गायत्रीं ध्यात्वा
गायत्र्या संपूज्य गायत्रीमुक्षार्योत्तमाङ्गे हृदये मूलाधारे षट्पदे सर्वाङ्गे
येति षष्ठसु स्थानेषु षष्ठ्युष्पाञ्जलिं सिपेत् । ततोऽन्तर्भागपुरासाभ्यादि-
न्यामपूर्वकं गायत्रीरूपगात्मानं ध्याप्यथाशक्तिं जपित्वा समर्पयेत् । ततोऽ-
नुष्ठी गृहीत्वा सो गायत्रीदेवि त्वाभावाद्य पीठे पूजयामि ।

अथ योगपीठपूजा ।

तत्र पूर्वनिमित्तयमोचितगायत्रीयन्त्रमद्येऽर्घ्योदकेन संपोष्य तत्रैव सर्वा-
धस्तादारभ्योपर्युपरि पूजयेत् । तद्यथा-ॐमण्डूकाधाराय नमः । कालामि-
न्द्राय नमः । मूलमकुत्यै नमः । आधारशक्त्यै नमः । कूर्माय नमः । अन-
न्ताय नमः । वराहाय नमः । पृथिव्यै नमः । अमृताणैवाय नमः । रत्न-
द्वीपाय नमः । स्वर्णपर्वताय नमः । कल्पोद्यानाय नमः । नानारत्नमयभू-
मिकायै नमः । मणिमण्डपाय नमः । धल्पवृक्षाय नमः । रत्नवेदिकायै नमः ।
रत्नासिंहासनाय नमः । धर्माय नमः । ज्ञानाय नमः । वैराग्याय नमः ।
पेश्वर्षाय नमः । अधर्माय नमः । अज्ञानाय नमः । अवैराग्याय नमः ।
अनेश्वर्षाय नमः । श्रेषाय नमः । पद्माय नमः । आनन्दकन्दाय नमः ।
संविज्ञालाय नमः । सर्वतत्त्वात्मने योगपङ्कजाय नमः । मङ्कलिययपत्रेभ्यो
नमः । विकृतिमयकेसरेभ्यो नमः । पञ्चाङ्गदूर्णवीजादयःकर्णिकायै नमः ।
अं द्वादशकलात्मने सूर्यमण्डलाय नमः । लं षे ङ्कलात्मने सोममण्डलाय
नमः । मं दशकलात्मने ब्राह्मिमण्डलाय नमः । सं सत्त्वाय नमः । रं रजसे
नमः । तं तमसे नमः । आ आत्मने नमः । अं अन्तरात्मने नमः । पं पर-
मात्मने नमः । ह्रीं ज्ञानात्मने नमः । केसरेषु त्रिकोणेषु ब्रह्माण्डे नमः ।
रुद्राण्यै नमः । देव्याण्यै नमः । षट्कोणेषु हृदयादि शिरसे स्वाहा इत्यादि(१) ।
अष्टदलेषु ध्रुवाय नमः । अध्वराय नमः । सोमाय नमः । अद्भ्यो नमः ।
अनिलाय नमः । अनलाय नमः । प्रत्युपसे नमः । प्रपावने नमः ।

दीप्ता सूक्ष्मा जया भद्रा विभूत्या वि(विनि) मळा तथा ।

अमोघा विशुवा चेति मध्ये श्रीः सर्वतोमुखी ॥

द्वितीयेष्टान्तराले कल्पितैकादशदलेषु वीरभद्राय नमः । शंभवे नमः ।
गिरीशाय नमः । अजैवपते नमः । अर्द्धिध्व्याय नमः । पिनाकिने नमः ।
अपराजिताय नमः । भुवनाधीश्वराय नमः । कपालिने नमः । स्थाणवे
नमः । भगाय नमः । द्वितीयान्तराले देव्यग्रादिमादासिण्णनेन धाम्ने नमः ।
अर्यम्णे नमः । मित्राय नमः । वरुणाय नमः । ईशानाय नमः । भगाय
नमः । इन्द्राय नमः । विवस्वते नमः । पूणे नमः । पर्जन्याय नमः । रबष्ट्रे
नमः । विष्णवे नमः । मध्ये वैन्दवे गायत्रीमुच्चार्थं ब्रह्मविष्णुशिवाय
गाय-यात्मने सोराय योगपीठाय नमः । इत्यूर्ध्वपुष्पं दत्त्वा तदुपरि

श्रीगायत्रीमूर्तये नम इति षडुपरि ध्यानोक्तां मूर्तिं परिकल्प्य पुष्पं निक्षि-
पेदिति योगशीठपूजा । तत इन्द्राय नमः । अग्नये नमः । यमाय नमः ।
निर्ऋतये नमः । वरुणाय नमः । वायवे नमः । कुबेराय नमः । ईशानाय
नमः । ब्रह्माय नमः । शक्तये नमः । दण्डाय नमः । खड्गाय नमः ।
पाशाय नमः । अङ्कुशाय नमः । गदायै नमः । त्रिशूलायः नमः । इति
पूजयेत् ।

अथ पाद्यार्घ्याचमनीयमधुपर्कार्थं पात्रचतुष्टयं पुरतः स्थापयित्वा सामा-
न्यार्घ्यविधिना श्रीभद्रायत्रीदेवतायाः पाद्यं संधारयामि वः । एवमर्घ्यापि-
त्यादिमन्त्रैस्तत्तद्द्रव्यैर्जलैश्च पूजयेत् । तथा चोक्तं विश्वामित्रसंहितायाम्—

पीठपूजाविधानेन पीठं संपूज्य पूर्ववत् ।
पाद्यार्घ्याचमनीयार्थं मधुपर्कार्थमप्युत् ॥
पात्राण्युपाधारयुक्तानि स्वर्णादिरचिशानि च ।
स्थापयेत्पुरतस्तानि पूयेच्छास्त्रवर्त्मना ॥
उशीरं रोचनां चैत्र यवघ्रीहितिजानपि ।
आज्यं सिद्धार्थपुष्पाणि सिपेदघ्नस्य पात्रके ॥
मासिकं शर्करा सर्पिर्दधिक्षीरयुतं तथा ।
मधुपर्कं कल्पयित्वा प्रदद्याद्विधिपूर्वकम् ॥

वसिष्ठसंहितायाम्—

पाद्यं श्यामाकदूर्वाञ्जविष्णुक्रान्ताजलैः स्मृतम् ।
अर्घ्यं पुष्पासतयचक्रुशग्रतिलसर्षपैः ॥
गन्धदूर्वाजलैः मोक्तं ततश्चाऽऽचमनीयकम् ।
जातीफलं च कङ्कोलं लवङ्गं सजलं त्विदम् ॥
आज्यं दधि मधून्मिश्रं मधुपर्कः समीरितः ।

तदेतयोर्विद्वल्पे तु वसिष्ठसंहितोक्तान्येवाशक्तौ तु पूर्वोक्तानि । अल्प-
न्ताशक्तौ तु—

एकस्मिन्नथवा पात्रे पाद्यादीनि प्रकल्पयेत् ।
सर्वोपचारवस्तूनाममावाह्यावयेद्विधा ॥

इति श्लेषम् ।

एवमासाद्य पात्राणि तत्र पीठं निधाय च ।
मूलेन मूर्तिं संस्थाप्य ध्यात्वा देवीं यथोचिताम् ॥

आवाद्य पूजयेत्तस्यां परिवारणैः सह ।

ततः पञ्चायतनक्रमाच्चेहेष्वाः पीठस्य नैर्ऋत्यादिकोणचतुष्टये गणपत्या-
दिचतुरो देवान्देष्वाः पौरुषविभूतिरूपास्तत्स्थानेषु पृथक्पृथक्पूजयित्वा
मध्ये यन्त्रराजे महादेवीं गायत्रीं पूजयेत् । तथा चोक्तम्—

नैर्ऋत्ये गणनाथं च सूर्यं वापश्यकोणके ।

पेशान्ये विष्णुमीशानमाग्नेये शक्तिपूजने ॥

शक्तिस्तु गायत्रेव । अत आह विश्वामित्रः—

सर्वे भक्ता द्विजातीनां न शैवा न च वैष्णवाः ॥

ब्रह्मविद्यामुपासीत गायत्रीं वेदमातरम् ॥ इति ।

तत्र—यष्टरभिष्टुखा देवा देवाभिमुखो दिशः ।

प्राञ्चवादिराहिता ज्ञेयाः पूजाहोमादिकर्मसु ॥

इति वचनानुसारात्प्रादाक्षिप्येन पूर्वादिर्कं कल्पयित्वा नैर्ऋत्यादिकं ज्ञात्वा
तदारभ्य पूजयेदिति सर्वत्र । तद्यथा—मथमं नैर्ऋत्ये गणपतिं पूजयेत् ।

ॐ एकदन्ताय विश्वे वक्रतुण्डाय धीमहि तन्नो दन्तिः प्रचोदयात् ।
वापश्ये ॐ मादित्याय विश्वे सहस्रकराय धीमहि तन्नः सूर्यः प्रचोदयात् ।
पेशान्ये ॐ नारायणाय विश्वे वासुदेवाय धीमहि तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् ।
आग्नेये ॐ तत्पुरुषाय विश्वे महादेवाय धीमहि तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् । इति
तत्स्थानेषु पूजयेत् । मध्ये श्रीदेवीगायत्रीं साङ्गं सपरिवारं सवाहनं
सालंकारं सायुधं ब्रह्मविष्णुरुद्ररूपां पूजयेत् । तद्यथा—प्राणायामत्रयं कृत्वा
ऋष्यादिकरपटङ्गन्वासं विषायं प्रणवेन कराम्भ्यां पुष्पाञ्जलिमादाय मातृ-
काम्पोजत्वेन कल्पयित्वा पूर्ववद्रूपां भगवतीं हृदि ध्यात्वा मानसोपचारैर्ष-
याविधिं पूजयित्वा तत्रैव तैजोरूपां नीत्वा तस्मात्सेजसो हृदयात्सुपुत्राना-
डीमार्गेण ब्रह्मरन्ध्राद्गामनासारन्ध्रेण वायुमापूर्य कुम्भयित्वा दक्षिणनाडया
सूर्यमार्गेण करस्यपुष्पाञ्जलौ तत्तेजो निष्कार्थं दीपाशीपान्तरामिव निर्गतं
निव्यानन्दगुणोदयं देवीतेजो मूलमुद्यार्थं साङ्गे सपरिवारे भगवति श्रीम-
त्सावित्रि ब्रह्मवादिनि श्रीदेवि गायत्रि—

पशेहि देवि मद्भस्वपादुकांश्वा दयानिधे ।

भ्रासनं कुरूपयामीदपास्पर्शं कृपया शिखे ॥

इत्यनेनाऽऽनीय मणवेन त्रह्वरन्ध्रं नीत्वा तस्यां मूर्तां मवेश्य पद्ममुद्रां प्रदर्शय सिंहासनमुद्रां प्रदर्शयेत् । तत्र आवाहनसंस्थापनसंनिधीकरणसंनिरोधनसंमुखीकरणसंकलीकरणवगुण्ठनामृगीकरणपरमीकरणा नीति नवसंस्कारांस्तत्तन्मुद्रामिः कुर्यात् । तद्यथा—गायत्रीमुच्चार्य भगवति श्रीपद्मायत्रीहाऽऽगच्छेत्यनामिकाद्वयमूलापिताङ्गुष्ठद्वयक्रोर्ध्वाङ्गुष्ठवधःकरणरूपयाऽऽवाहिन्या मुद्रयाऽऽवाहा तथैव तिष्ठ तिष्ठत्यथोमुखरूपया संस्थापिन्या संस्थाप्य हृदयमन्त्रमुच्चार्य भगवति श्रीमद्देवि गायत्रीह संनिधेहीत्युच्छ्रिताङ्गुष्ठद्वयसंयोगरूपया संनिधोपिन्या मुद्रया संनिधीकृत्य तथैव संनिरुध्यस्वेत्पन्तरङ्गुष्ठया संनिरोपिन्या मुद्रया संनिरुध्य गायत्रीकवचमन्त्रमुच्चार्य धीमद्देवि गायत्रीह संमुखी भवेत्तुत्तानमुष्टियुगलरूपया संमुखीकरिष्या मुद्रया संमुखीकृत्य देवतापङ्क्त्यासेन संकलीकृत्य परिवोभ्रामिताथोमुखवर्त्मनैकरामकरमुष्टिरूपयाऽऽगुण्ठनमुद्रया श्रीमद्गायत्रीहावगुण्ठिता भवेत्पवगुण्ठय त्रिमिति धेनुमुद्रयाऽमृगीकृत्य दशमणवसंपुक्ता गायत्रीमुच्चार्य महामुद्रया परमी कुर्यादिति नव संस्काराः ।

आवाहनादिहीनेन कृता पुत्रा निरर्पका ।

विपरीतफलं दद्यादमकस्या चार्धनं यथा ॥

ततो गायत्र्या मूर्तेः माणप्रतिष्ठा कुर्यात् । ॐ आं ह्रीं क्रौं धरंळंवंशंपसंहंळं-
संहंसः सोऽहं श्रीगायत्र्याः प्राणा इह प्राणाः । ॐ आमित्यादि गायत्र्या
जीव इह स्थितः । ॐ आमित्या दि सर्वेन्द्रियाणि बाह्यनस्त्वक्चक्षुःश्रोत्रर-
सनाग्राणपाणिपादप.यूपस्पमाणा इहाऽऽगत्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहेति
जपित्वा देवीपूर्ववक्षः स्पृष्ट्वा त्रिजपेत् । ततोऽधिकफलार्थं गायत्रीसंपुष्टि-
त्तरकारादिसकारान्तेः पुनर्विलोमेन सकाराद्यकारान्तिर्मातृकावर्णाः सविन्दुभि-
रात्मवदेवीदेहे व्यापयेत् । तद्यथा—ॐ मूर्ध्निः स्वः तत्सवितु० अं० सं ५०
सं० अं ५० ॐ मूर्ध्निः स्वः तत्सवितु० ॐ ।

गायत्रीपुष्टिर्वा ब्रह्मन्मातृकाक्षरपालिकाम् ।

अनुलोमाबिलोमेन योजयेत्तं वसन्तधीः ॥

चिन्तिषार्धमवाप्नोति इत्युक्तं ब्रह्मगा पुरा । इति चवनात् ।

ततः पीठमध्ये सर्वावयवभावेन देवीं व्यापन्नाग्निमुद्रां प्रदर्शयेत् । ततो गायत्रीमन्त्रमुच्चार्य श्रीमद्देवि सावित्रि पुत्रं मजीच्छ स्वाहा साङ्गापै सायु-

पापै सपरिवारायै सर्वात्मिकायै मगवत्यै श्रीसावित्र्यै नम इति पुष्पाञ्जलि
स्त्रियेण संपूज्य स्वागतानुपचाराङ्कुर्यात् । तच्च विश्वामित्रसंहितायाश्चक्रे-

आसनं स्वागतं पाद्यमर्धमाचवतीषकम् ।
मधुपर्कं तथा स्नानवस्त्राङ्गकरणानि च ॥
गन्धपुष्पे धूपदीपौ निवेद्यं मुखनासनम् ।
नमस्कारं पोटशं च कल्पयेद्देवताभिषम् ॥
मयीजयेत्पूजनार्थं द्वाद(पोट)श्रैताननुकमात् ।
गन्धादयो निवेद्यान्ताः पूजा षष्ठ्योपचारिकौ ॥
रूपर्षास्त्रिविधाः मोक्षास्तासाभेकां समाश्रयेत् ।

एतमेव सर्वपूजापर्येषु ज्ञेयम् । तत्र सर्वत्र संमतस्वात्पोटशोपचारपूजाक्रमो
ल्लिरूपते । तत्राऽऽसन्नं दत्तमेव मूलमुच्चार्यं मूलं गावशीमन्त्रः । मगवति
देवि गावमि स्वागतं त इति कुशलमश्रं कृत्वा मूलेन स्वागतमुद्रां प्रदर्श्य
मूलमुच्चार्यं चतुर्ध्वन्तनाम्ना षुष्पाञ्जलिं सिषेत् । श्रीमदेवि पुष्पं पतीच्छ
स्वाहा साङ्गायै सपरिवारायै पाद्यं परिकल्पयामि नम इत्यनेन मन्त्रेण
रत्पाद्यपानं पूर्वोक्तपापघ्नकमुद्धर्य देव्याः पादभोर्दद्यात् । ततो मूलमुच्चार्यं
श्रीमद्राम्ये नम इति पुष्पाञ्जलिं सिषेत् । ततः पुनरपि पूर्ववदर्थं देव्याः
शिरासे दद्यात् । मूलेनाऽऽचमनीयं मुखे दद्यात् । मधुपर्कं कल्पयामि स्वयेति
मुखे । स्नानवस्त्रं दत्त्वाऽऽत्मदर्शिणे भागे कल्पितरत्नमण्डपं नीत्वा सिंहा-
सनमुद्रां प्रदर्श्य पाद्यमर्धं निवेद्य महाराजाभिषेकवन्मनसैव देवीं क्रापयेत् ।
आचमनं केशोर्ध्वनं [च] दद्यात् । एतेऽवान्तरत उपचारां शुक्रमुखतो ज्ञेयाः ।
ततो वापिति वासः प्रोक्ष्य ॐ बृहस्पतिदेवताय वाससे नम इति संपूज्य
वासो दत्त्वा परिषाप्य पुनस्तपेवाऽऽचमनीयं ततोऽङ्गकारान्पूर्ववदङ्गुक्ष्य
ॐ विष्णुदेवतेभ्योऽङ्गकारेभ्यो नम इति पूजापित्वा मूलांते श्रीदेवि पुष्पं
मतीच्छेद्यु-सूत्रय यथास्थानं मुहूर्तादिभिर्भूषयित्वा पञ्चरात्रपुरःसरं पुनर्षा-
गयीतं नयेत् । अत्र सर्वत्र तत्तदुपचारद्रव्याणामभावाद्भावोद्भावादिदि विज्ञेयम् ।
ततो वापिति चेत्तमुद्रया जलवद्गोक्षर्य मूलमुच्चार्यं मगवति—

नमस्ते देवदेवि सर्ववृत्तिकरं परम् ।
अपानिबोदिर्दं शृद्धं भक्तिस्यं सुशीतलम् ॥
अमृतानन्दसंपूर्णं गृहाण जलमुत्तमम् ।

इत्यनेन मन्त्रेण देवीमुखे जलं दद्यात् । एवमेव सर्वत्र जलदानम् । ॐ
 विष्णुदेवतेभ्यो गन्धेभ्यो नम इति संपूज्य मूलान्ते साङ्गायै सपरिवारायै
 गायत्र्यै गन्धं परिकल्पयापीति पूर्वोक्तगन्धाष्टकेन गन्धं समर्पयेत् । तत
 ॐ वनस्पतिदेवाय पुण्याय नम इति संपूज्य श्रीदेव्यै पुष्पं परिकल्पयामि
 चौषदित्यनेन मुकुटोपर्यर्ध्वमुखं पुष्पं दद्यात् । नमो दुर्गादेवतायै मालायै नम
 इति संपूज्य मालां श्रीगायत्र्यै दद्यात् । ततः साङ्गारं धूपपात्रमानीय मूले-
 नाभ्युक्ष्य तत्रागुरुर्भागुगुलशर्करासंगमचूर्णानि अधुधृतपुष्कानि निक्षिप्य
 धेनुमुद्रयाऽमतीकृत्य गन्धर्वदेवताय धूपाय नम इति संपूज्य पूर्ववदद्यात् ।
 ॐ गजध्वनिमन्त्रमातः स्वाहा साङ्गायै श्रीगायत्र्यै धूपं परिकल्पयाम्पत्त्राय
 फटित्यस्त्रमन्त्रेण पूजितां घण्टां वामकरेण वादयन्दक्षिणेन धूपपात्रमादाय
 धूपं विस्तारयन्वनस्पतिरसेत्यनेन नीचैर्धूपं निवेदयेत् । देव्या वामतो वा
 पुरतो वा तत्पात्रं निदध्यात् । ततो वर्त्या कर्पूरगार्भिण्याऽगरुगार्भिण्या वा
 सुरभिधृतपूरितं टैलपूरितं वा जाज्वल्पपानं दीपमानीय ॐ विष्णुदेवताय
 घृतपदीपाय नमः मूलान्ते संबोध्य—

ॐ सुमकाशो महादीपः सर्वत्र विमिरापहः ।

सचक्ष्णाभ्यन्तरं ज्योतिर्दीपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥

इत्यनेन पारावतभ्रमाकारं देव्या नेत्रादि पादान्तं पुनः पादादि दृष्टयन्तं
 त्रिदैवीं दीपं प्रदर्शयेत् । ततो घृतदीपं देव्या दक्षिणेऽन्यं वामे स्थापयेत् ।
 इत्यमुपचारैर्द्वेषीं पूजयित्वा पूर्ववन्मूलमुच्चार्य पुष्पाञ्जलिं निक्षिप्य—

सच्चिन्मायि परे देवि गायत्रि ब्रह्मरूपिणि ।

आह्लापय त्वं सावित्रि परिवारार्चनाय मे ॥

इत्यनेन देव्याः शिरसि पुष्पाञ्जलिं निक्षिप्याऽऽङ्गां गृह्णित्वा वरुणदेवतां
 पूजयेत् । तत्राऽऽदौ यन्त्रशिरसि ॐ विश्वामित्ररूपये नमः । ततस्त्रिकोणेऽपु
 ॐ मातःसंध्यायै गायत्र्यै नमः । मध्याह्नसंध्यायै सावित्र्यै नमः । सायंसं-
 ध्यायै सरस्वत्यै नमः । षट्कोणेऽत्रङ्गदेवताः पूजयेत् । ॐ तत्सवितुर्वरेणा-
 त्पने हृदयाय नम अग्नेये । वरेण्यं विष्णवात्मने शिरसे स्वाहा नैर्ऋत्ये ।
 भर्गो देवस्य रुद्रात्मने शिखायै वषट् वायव्ये । धीमहि सत्यात्मने कषवायै
 हुं शेषान्ये । धियो यो नो ज्ञानात्मने नेत्रत्रयाय चौषदग्रतः । मचोदयात्पर-
 ब्रह्मात्मनेऽस्त्राय फट् पश्चिमतः ।

तुपाररफटिषश्यामाः कृष्णनीलारुणाचिषः ।
वरदाभयधारिण्यः प्रधानतनयः स्त्रियः ॥

इत्यङ्गदेवता ध्यात्वा गन्धपुष्पाक्षतान्विताञ्जलिना संपुण्य गायत्री-
मुद्यार्थं -

चतुर्वर्गफलं देहि शरणागतघत्सले ।
भक्त्या समर्पये त्वभ्यं प्रथमावरणार्चनम् ॥

शयनेन देव्यै समर्पयेदिरयेवमुत्तरप्रापि ॥ १ ॥ ततोऽष्टदलेषु पूर्ववत् ।
ध्रुवाय नमः । अध्वराय नमः । सोमाय नमः । अन्नयो नमा । अनिलाय
नमः । अनलाय नमः । प्रयूपाय नमः । मेधाताय नम इति द्वितीयमाव-
रणम् ॥ २ ॥ दृष्टदिव्यैरभद्राय नमः । शंभवे नमः । गिरीशाय नमः ।
अजैषपदे नमः । अहिर्बुध्न्याय नमः । पिनाकिने नमः । अपराजिताय
नमः । भुवनाधीश्वराय नमः । कपालिने नमः । स्थाणवे नमः । मगाय
नमः । शक्ति तृतीयावरणम् ॥ ३ ॥ ततो धात्रे नमः । अर्घ्ये नमः ।
मित्राय नमः । वरुणाय नमः । ईशानाय नमः । मगाय नमः । इन्द्राय
नमः । विश्वरूपे नमः । पर्जन्याय नमः । त्वष्ट्रे नमः । विष्णवे नमः ।
इति चतुर्थमावरणम् ॥ ४ ॥ इन्द्राय नमः । अग्नये नमः । यमाय नमः ।
निर्ऋतये नमः । वरुणाय नमः । वायवे नमः । सोमाय नमः । [कुबेराय
नमः] । ईशानाय नमः । इति पञ्चमावरणम् ॥ ५ ॥ वज्राय नमः ।
शक्ये नमः । दण्डाय नमः । खड्गाय नमः । पाशाय नमः । अङ्कुशाय
नमः । गदायै नमः । त्रिशूलाय नमः । इति षष्ठमावरणम् ॥ ६ ॥

एताः सर्वावरणदेवताः स्त्रीरूपा ध्यायेत् । तद्यथा—ॐ ङां इन्द्रापैरावत-
वाहनाय देवाधिपतये पीतवर्णीय वज्रहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय साङ्गाय सप-
रिवाराय नमः । ॐ शां अग्नये मेघवाहनाय तेजोधिपतये कपिलवर्णीय
शक्तिहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । ॐ पां यमाय इयामवर्णीय महिषवाह-
नार्य प्रेताधिपतये कृष्णदण्डहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । ॐ क्षां निर्ऋतये
रसोधिपतये धूम्रवर्णीय प्रेतवाहनाय खड्गहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः ।
ॐ वां वरुणाय मकरवाहनाय यादोधिपतये श्वेतवर्णीय पाशहस्ताय दिव्य-
स्त्रीरूपाय नमः । ॐ यां वायवे मृगवाहनाय प्राणाधिपतये धूम्रवर्णीयाह-
कुम्भहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । ॐ सों सोमाय तुरगवाहनाय ताराधिप-
तये निर्मलाय गदाहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । ॐ सं कुबेराय यक्षाधिप-

तयो मौक्तिकवर्णाय गदाहस्ताय नरवाहनाय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । ॐ ह्रीं
 ईशानाय वृषभवाहनाय रुद्राधिपतये सितवर्णाय शूलहस्ताय दिव्यस्त्रीरू-
 पाय नमः । इन्द्रेशानयोर्मध्य ऊर्ध्वं ॐ श्रीं ब्रह्मणे हंसवाहनाय मजाधिपतये
 रक्तवर्णाय पद्महस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये अधः-
 ॐ श्रीं शेवाय कूर्मवाहनाय नागाधिपतये चक्रहस्ताय स्वर्णवर्णाय दिव्यस्त्री-
 रूपाय नम इति दिक्पती-पूजयित्वा पञ्चमांबरणं [पूजयेत्] । वज्रादिभिः
 षष्ठमावरणम् । तेषां ध्यानम्—

पीठशुक्लासिताकाशवियुद्रकाः सितसिताः ।
 कोकनटपाटलाभा वजाद्याः परिकीर्तिताः ॥

इत्यमावरणानि पूजयित्वा पूर्ववन्मूलविद्यया गन्धपुष्पाक्षताञ्जलिब्रयेण
 गायत्रीमागन्ध मूलेनैव पाद्यार्घ्याचमनीयानि दद्यात् । तदुक्तं विश्वामित्रसं-
 दिशयाम्—

भादावन्ते च पूजाया नमोश्च मूलविद्यया ।
 पाद्यार्घ्याचमनीयानि दद्यादेतानि देशिकः ॥

ततो नैवेद्यं निवेदयेत् । चर्च्यचोत्पल्लेहपेयेति चतुर्विधमक्षं षड्भोपेतं
 स्वर्णादिभ्राजनस्यं समानीय पुरतश्चतुष्कीणमण्डलोपरि साधरं स्थापयित्वा
 गायत्र्या निरीक्ष्य प्रणवेनाध्यादकेन संशोक्ष्य तेनैव पुष्पं निसिपेत् । ततो
 चापिति धेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य गायत्र्या मद्गामुद्रया परभो कुर्यात् । ततो गाय-
 त्रीमुच्चार्य सावित्रि पुष्पं पतीच्छेत् । याहा साङ्गायै सायुषायै सवाहनायै
 सपरिवारायै सर्वात्मिकायै प्रगवत्यै श्रीमद्भास्वत्यै नैवेद्यं परिकल्पयामि नम
 इति मन्त्रेण नैवेद्यं जलमर्पयेत् । ततः ॐ अमृतोपरतरणमसि स्वाहेति देव्या
 हस्ते जलं दद्यात् । ततो वामकरेण त्रिकचोत्पल्लसंनिभां आसमुद्रां मदर्शयं
 दाक्षिणकरेण समन्त्रकं प्राणादिमुद्राः मदर्शयेत् । तद्यथा—ॐ प्राणाय स्वाहे-
 त्यङ्गुष्ठतर्जनीमध्यमाभिः । ॐ अपानाय स्वाहेत्यङ्गुष्ठ-मध्यमानामिकाभिः ।
 ॐ व्यानाय स्वाहेत्यङ्गुष्ठानामिकाकनिष्ठिकाभिः । ॐ उदानाय स्वाहेत्य-
 ङ्गुष्ठतर्जनीकनिष्ठिकाभिः । ॐ तमानाय स्वाहेति सर्वाभिः । ततो नैवेद्य-
 मुद्रां मदर्शयेत् । मवानथा करद्वये (चं) स्पृशन्ननामिकां निजां मयनुं जप-
 न्मदर्शयेत् । ततो मूलविद्यामुच्चार्य ॐ प्रगवति श्रीमत्सावित्रि—

सत्याग्रे सद्गविः सार्धं विविधानेकमक्षणम् ।
 निवेदयामि ते देवि सानुगायै जुषस्व तव् ॥

इत्यनेन पन्थेन तत्र नैवेद्ये देव्यग्रे पुष्पाञ्जलिं क्षिपेत् । तत्रैव युदां दर्शयित्वा मूलपन्थपट्टा जपित्वा मत्स्ययुद्धयाऽऽच्छदयेत् । ततोऽत्रेण दिशो वेष्टयेत् । ततो भुञ्जानां गायत्रीं ध्यायेत् —

ब्रह्मेष्टायैः सरसमभितः सृपबिष्टैः सपेता
द्विष्ट्याभिः स्वैर्छेच्छित्छेच्छेदैर्वीज्यमानाऽङ्गनाभिः ।

नर्भङ्गीदाग्रहसतपरा हासयन्ती स्वयक्ता
भृङ्गुक्ते पाथे फलकपटिने षट्साध्नीविधात्री ।

अथावसरे पूजाङ्गहोमं कुर्यात् । षट्कुक्तं बलिष्ठर्महिनाथम् —

भोजनावसरे मन्त्रो वैश्वदेवं समाचरेत् ।

स्यण्डिच्छं कृत्वा तत्राऽऽधाय हुत्वाशनम् ॥

संस्कृत्य विधिना विद्वांस्वैश्वदेवं समाचरेत् ।

तत्र संपूज्य गन्धाद्यैर्गायत्रीमुक्तविग्रहाम् ॥

सप्तव्याहृतिभिर्हुत्वा गन्धाद्यैः पुनरर्चयेत् ।

देवतां योजयेत्पीठमूर्त्तौ बह्विं विसर्जयेत् ॥

अवाशिष्टेन हविषा विचिरेत्परिवो बलिम् ।

देवतायाः पार्षदेभ्यो गन्धपुष्पाक्षतान्वितम् ॥ इति ।

स्थण्डिलक्षणं तत्रैव —

नित्यं त्रैमिथिकं होमं स्थण्डिले वा समाचरेत् ।

इदमार्थं हि तत्कुर्याद्ब्राह्मणाभिः सुशोभनम् ॥

अङ्गुलोरसैर्धर्मयुक्तं चतुरस्रं समन्ततः ।

सर्पिणा वा तिलैर्वाऽपि मक्तेन पर्यसेन वा ॥

शुद्ध्यात्सप्ताधकश्रेष्ठधतुर्विभक्तिसंरूपया ।

विश्वेषां देवानामथं वैश्वदेवः स्वैष्टदेवताहोमस्तस्यैव सर्वेषां तृप्तिहेतुत्वात् । तदा स्वामन्थेव विसर्जनम् । अग्निस्थापनादिकमग्रे वक्ष्यते । ततः पार्षदेभ्यः क्षिप्यन्तः —

ये रौद्रा रौद्रकर्माणो रौद्रस्याभिनवांसिनः ।

योगिन्योऽप्युग्ररूपाश्च गणानामधिपाश्च ये ॥

विघ्नभूतास्तथा चान्ये दिग्विदिक्षु समाभिताः ।

ये सर्वे तृप्तिमनसाः प्रतिगृह्णन्तिवमं बलिम् ॥

गन्धपुष्पाक्षतान्वितवलिष्ठपट्टिषु विचिरेत् ।

भूतानि चानीह वसन्ति तानि वलिं गृहीत्वा विधिवत्प्रयुक्तम् ।

अन्यत्र चासं परिकल्पयन्तु क्षमन्तु तान्यत्र नमोऽस्तु तेभ्यः ॥

इत्यनेनाष्टदिक्षु विकिरेदिति भूतवलिः । ततो गायत्र्या विभूतिविलोकं धृत्वा पुनः पूजास्थानं गत्वा शक्तश्वेदस्मिन्नेवावसर आरात्रिकं कुर्यान्नो चेदारात्रिकमुद्रां प्रदर्शयेत् । ततः सुतृप्तां देवीं ध्यात्वा धेनुमुद्रया जलममृतीकृत्य, अमृतापिधानयसि स्वाहेति देवीमुखे जलं दद्यात् । ततो गवसारं नैवेद्यं किंचिद्बुद्ध्या ॐ ह्रीं सेजश्चण्डेश्वर्यं नम इति देव्युच्छिष्टमुजे ऐशान्या दद्यात् ।

ततो नैवेद्यमुद्धृत्य नैर्ऋत्यां दिशि धारयेत् ।

तत्स्थानं शोधयित्वा च देवीमाचामपेदबुधः ॥

तत्र मुखादिप्रक्षालनं दन्वधावनं पुनर्मुखप्रक्षालनं हस्तास्यमार्जनं पुनराचमनीयं मुखवासं च दद्यात् । ततो देव्यै ताम्बूळं निवेदयेत् । ततः सुखोपविष्टा सपरिवारां प्रसन्नां देवीं ध्यात्वा प्रसन्नार्घ्यं दत्त्वा गन्धपुष्पधूपदीपैः पूजयेदिति प्रसन्नपूजाविधिः । तत्र आरात्रिकं दद्यात् । तत्र यथाविधिबिहितमारात्रिकपात्रमानीय चक्रमुद्रां प्रदर्शयं वमिति धेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य मूलेनाम्बुचर्याऽऽपस्तकमुत्तोल्य मूलमुच्चार्य ॐ भगवति श्रीमद्देवि गायत्रि-

समस्तदेवताचक्रमुनिपितृगणावृते ।

आरात्रिकं गुहाणेदं सावित्रि मम सिद्धये ॥

इत्यनेन घण्टावादनपूर्वकं पारावतभ्रमाकारमुखैर्देवीं नीराजयेत् । ततश्छत्रचामरे दर्शयेन्नानोपभूषणान्वेष्यवसाने दद्यान्नृत्यगीतं च कारयेत् । [यत्रपुष्पाञ्जलिं समर्पयेन्नमस्काराश्च] । ततो मूलेन भाणायामत्रयं कृत्वा ऋष्यादिकरपटङ्गन्यासपूर्वकं जपमाळामानीय क्वचित्पात्रे वामहस्ते वा स्थापयित्वा मूलमन्त्रेणाद्यर्षोदकेनाभ्युक्ष्य—

ॐ मां माले महामाये सर्वशक्तिस्वरूपिणि ।

चतुर्वर्गस्त्वयि न्यस्तस्तस्मान्मे सिद्धिदा भव ॥

इत्यनेन गन्धपुष्पाभ्यां संपूज्य—

ॐ गं अविध्नं कुरु माले त्वं गृह्णामि दक्षिणे करे ।

जपकाले तु सततं मसीद मम सिद्धये ॥

इति मन्त्रेण दक्षिणहस्तेनाऽऽदाय स्वशिरसि गुहं कण्ठे मन्त्रं हृदये देवीं गायत्रीं ध्यायन् हृदयसमीपे माळामानीय दक्षहस्तमध्याङ्गुलिमध्यपुर्षणि

संयाप्य तदेकाग्रचित्तो गायत्र्याधरणकमलविचरुत्तिः समागच्छत्यर्थं स्मरं
नसहस्रं त्रिंशत्सष्टोत्तरशतं वा मणवग्याहृतिपूर्वकं तत्सवितुरित्यूचयन्ते प्रथम
चोच्चार्यं यथाविधि जपेत्करमाळया वा । पुरश्चरणे त्वत्प्रमाळयेव ।

निरयं जपं करे कुर्यान्न तु काम्यं कदाचन ।

इति वसिष्ठवचनम् । अत्रपि करमाळयेति क्वचित्तद्वयत्वी ज्ञेयमिति ।
ततः संखमापूर्वी पुनः मणवमुच्चार्यं जपं समाप्य—

ॐ त्वं माळे सर्वदेवानां प्रीतिदा शुभदा मम ।

शुभं कुरुष्व मे मन्त्रे यशो वीर्यं च सर्वदा ॥

ॐ ह्रीं सिद्धये नम इति पाळां पञ्चाशत्यर्थं शिरसि संस्थाप्य पुनः प्राणा-
यामत्रयं कृत्वा ऋष्यादिकरपदङ्गन्यासपूर्वकं सावित्रीं ध्यात्वा तस्या वाच-
हस्ते वसिष्ठमये दक्षिणहस्ते वाऽऽर्धोदकेन नमस्कृत्य—

ॐ गुह्यादिगुह्यगोप्त्री त्वं गृह्याणांस्मरुष्वं जपश्च ।

सिद्धिर्भवतु मे देवि त्वत्प्रसादात्तन्महेश्वरि ॥

इति मन्त्रेण समर्थं देव्यग्रे पुष्पाञ्जलिं क्षिपेत् । तत ॐ ह्रीं सिद्धये नम
इति पञ्चाक्षरमाळापन्त्रेण पुनर्पाळां संपूज्य रहसि स्थापयेदिति सर्वत्र पुरश्च-
रणेऽप्येवमेव ।

नान्युचं नातिनीचं च ध्यात्वा मन्त्री जपेन्मनुम् ।

वालिं वृत्वा नमस्कृत्य स्तुत्वा देवीं विसर्जयेत् ॥

अथवक्षतुरस्रवृत्तत्रिकोणमण्डकं कृत्वा तत्र गायत्रीं ध्यात्वा मूलेन पुष्पा-
क्षयः संपूज्य चतुष्पदां गायत्रीमुच्यते यथाळाभाक्षादिना नित्यं वालिं
दद्यात् ।

ततो घण्टाचार्यादिभिर्देवीं परितोषयेत् ।

ततो गायत्रीकवचं स्तोत्रं वा समुदीरयेत् ॥

शान्तिप्रकषोपाधिकपैदिकैः स्तोत्रैर्भूलैः च स्तुत्वा पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा साष्टाङ्गं
प्रणयेत् । शान्तिप्रकषोपाधिकं वसिष्ठसंहितायाम्—

नमस्ते देवि गायत्रि सावित्रि त्रिरादेश्वरे ।

अत्रे अमरे मातृसाहि मां भवसागरात् ॥ १ ॥

नमस्ते सूर्यसंकाशे सूर्यसावित्रिकेशवले ।

अस्मन्निधे मद्गात्रि मे वेदवाचनभोऽस्तु ते ॥ २ ॥

अनन्तकोटिब्रह्माण्डव्यापिनि ब्रह्मचारिणि ।
 नित्यानन्दे महामाये परेशानि नमोऽस्तु ते ॥ ३ ॥
 त्वं ब्रह्मा त्वं हरिः साक्षाद्ब्रह्मस्त्वं चेन्द्रदेवता ।
 मित्रस्त्वं वरुणस्त्वं च त्वमग्निरश्विनौ भगः ॥ ४ ॥
 पूषाऽर्यमा मरुत्वाश्च ऋषयोऽपि मुनीश्वराः ।
 पितरो नागयक्षाश्च गन्धर्वाःसरसां गणाः ॥ ५ ॥
 रक्षोभूतपिशाचाश्च त्वमेव परमेश्वरि ।
 ऋग्यजुःसामविद्याश्च अथर्वाङ्गिरसानि च ॥ ६ ॥
 त्वमेव सर्वशास्त्राणि त्वमेव पूर्वसंहिताः ।
 पुराणानि च तन्त्राणि महागममतानि च ॥ ७ ॥
 त्वमेव पञ्च भूतानि तत्त्वानि जगदीश्वरि ।
 ब्राह्मी सरस्वती संध्या तुरीया त्वं महेश्वरी ॥ ८ ॥
 तत्सद्ब्रह्मस्वरूपा त्वं किञ्चित्सदसदात्मिका ।
 परात्परेधी गायत्रि नमस्ते मातराम्बिके ॥ ९ ॥
 चन्द्रे यलात्मिके नित्ये कालरात्रि स्वधे स्वरे ।
 स्वाहाकारेऽग्निवक्त्रे त्वां नमामि जगदीश्वरि ॥ १० ॥
 नमो नमस्ते गायत्रि सावित्रि त्वां नमाम्यहम् ।
 सरस्वति नमस्तुभ्यं तुरीये ब्रह्मरूपिणि ॥ ११ ॥
 अपराधसहस्राणि त्वसत्कर्मगतानि च ।
 मत्तो जातानि देवेशि त्वं क्षमस्व दिने दिने ॥ १२ ॥

ततः कृताञ्जलिकरः—

यद्दत्तं भक्तिपात्रेण पत्रं पुष्पं फलं जलम् ।
 निवेदिष्ये च नैवेद्यं ब्रह्महृत्पात्रकम्पयम् ॥ १ ॥
 आवाहनं न जानामि न जानामि तवार्चनम् ।
 पूजायागं न जानामि त्वं गतिः परमेश्वरि ॥ २ ॥
 संध्यां स्नानं जपं होमं ध्यानं तर्पणमेव च ।
 न जानामि न जानामि सावित्रि त्वं गतिर्मम ॥ ३ ॥
 कर्मणा मनसा वाचा गायत्रि त्वं गतिर्मम ।
 अन्तश्चारेण भूतानां द्रष्टुं त्वं परमेश्वरि ॥ ४ ॥
 नाये योनिमहस्तेषु येषु येषु ब्रजाम्यहम् ।
 तेषु तेष्वव्युता भक्तिरव्युतेऽस्तु सदा त्ववि ॥ ५ ॥

देवी दात्री च भोवत्री च देवी सर्वमिदं जगत् ।

देवी जयति सर्वत्र या देवी साऽहमेव च ॥ ६ ॥

यदक्षरपदभ्रष्टं मात्र हीनं च यद्भवेत् ।

सन्तुमर्हसि देवेशि कस्य न स्तच्छिब्रं मतः ॥ ७ ॥

यानि कानि च पापानि जन्मान्तरकृतानि च ।

तानि तानि प्रणश्यन्ति प्रदक्षिणपदे पदे ॥ ८ ॥

इति प्रदक्षिणीकृत्य प्रणम्य गुरुं स्मृत्वा पूजयित्वा प्रणम्याध्यात्मिकेन देव्यै स्वात्मानमर्पयेत् । इतः पूर्वं प्राणशुद्धिदेहधर्माधिकारतो जाग्रत्स्वप्नसु-
षुप्त्यवस्थासु मनसा वाचा हस्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेण शिश्ना यत्स्मृतं यदुक्तं
यत्कृतं तत्सर्वं ब्रह्मार्पणं भवतु स्वाहा । मां मदीयं च सर्वं श्रीमद्देव्यै गायत्र्यै
स्वेष्टदेवतायै समर्पये ॐ तत्सत् । ततो मूलेन त्रेण योनिमुद्रया प्रणम्य देवीं
विसर्जयेत् । तत्र विशेषार्थं चालयित्वा मूलेन देव्यै समर्प्य तेनैव देवीं
नीराज्य स्वस्थाने स्थापयित्वा सपुण्याभ्यां हस्ताभ्यां कृताञ्जलिर्देवीं ध्याप-
न्मगवति देवि गायत्रि समस्वेति चदन्गणपत्यादिवतुरो देवान्देवीमूर्तीं विष्ठी-
नान्विमाष्य देवीमूर्तिमपि तेजोरूपां विमावयेत् । ततः—

ॐ गच्छ गच्छ परं स्थानं स्वस्थाने परमेश्वरि ।

यत्र ब्रह्मादयो देवा न विदुः परमं पदम् ॥

इत्यनेन संहारमुद्रया निर्माल्याकृष्णाऽऽप्राय तत्तेजस्तथैव सुपुञ्जावर्त्मना
स्वीयहृत्कमले विसर्जयेत् । ततो मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा—

ॐ तिष्ठ देवि परे स्थाने स्वस्थाने परमेश्वरि ।

यत्र ब्रह्मादयो देवाः सर्वे तिष्ठन्ति मे हृदि ॥

ततः ऋष्यादिकरपटङ्गन्यासपूर्वकं हृदि मानसदेवीं पूजयित्वा तदात्मानवा-
त्मानं भावयेत् । ततः ऐशान्या चतुरस्रवदक्रोणवृत्तात्रिकोणात्मकं मण्डलं
विषाय तस्य नेत्रै-ये गणेशनिर्मालयेन ॐ लम्बोदराय नमः । बायव्ये सूर्य-
निर्मालयेन ॐ तेजशण्डाय नमः । ऐशान्ये विष्णुनिर्मालयेन ॐ विश्ववसे-
नाय नमः । आग्नेये महेशनिर्मालयेन ॐ तेजशण्डीशाय नमः । इत्येतत्तदु-
च्छिष्टभुजः पूजयेत् । ततः—

निर्मालं मस्तके धार्य सर्वाङ्गे चानुलेपनम् ।

नेत्रेषुपपुञ्जीत दत्त्वा तद्भक्तिशालिने ॥

इति विश्वामित्रसंहितावचनादवशिष्टचन्दनेन मूलाभिमन्त्रितेन पूर्वोक्तविधिना तिलकं कृत्वाऽर्धोदकं किञ्चित्माश्य —

निर्माल्यं तु शुचौ देशे धारणीयं सदैव हि ।

तथा च वसिष्ठः—

पुष्पादिकं समाघ्राय शुचौ देशेऽप्सु वा क्षिपेत् ।

देवतात्मा सुखं स्वच्छौ विहरेद्देवताधिया ॥

इति नित्यपूजाविधिः ।

पुरश्चरणार्थां त्वित्यं नित्यं क्रमेण पूजां विधाय पूर्ववद्गुर्वादिकं ध्यात्वा गुरुमन्त्रदेवतात्मा नाम मेदलक्षणं विभाव्य देवीरूपमात्मानं स्मरन्पुरश्चरणीयं जपमाचरेत् । तथा बोक्तं संहितात्रये —

गन्धाद्यैर्मानसैरिष्ट्वा षट्कन्यासपूर्वकम् ।

ध्यात्वेष्टदेवतारूपमात्मानं मजपेन्मनुम् ॥

शास्त्रदृष्टेन विधिना भक्तिमान्स्थिरमानसः ।

संरूपापूर्तौ पुनः कुर्यादृष्यादिमाणसंयमान् ॥

लभतेऽभिमतां सिद्धिं चतुर्विंशतिलक्षतः ।

जपतोऽयुत्संख्याकैरथवा च सहस्रकैः ॥

उत्तमं मध्यमं प्रोक्तं कनिष्ठं च पुरश्चरम् ।

लाघवे लाघवं कार्यं गौरवे गौरवं तथा ॥

यदि कश्चिद्विजयेष्टः कृताचारो जितेन्द्रियः ।

तस्य सावित्र्यादिमन्त्राः फलन्त्येव न संशयः ॥

यास्मिंश्च निगदेन्नैव जपसंख्यां विधीयते ।

तत्र सर्वत्र मन्त्राणां संरूपाष्टाद्विगुणक्रमात् ।

षष्ठोक्तैव कृते संख्या त्रेतायां द्विगुणा भवेत् ।

द्वापरे त्रिगुणा प्रोक्ता कलौ संख्या चतुर्गुणा ॥

इति वैशंपायनसंहितावचनात्पणवतिलक्षसंख्याकजपं पुरश्चरणमथवा तावत्संरूपमयुक्तानि सहस्रानि वा स्फादित्यवगम्यते । तत्र—

जपार्चापूर्वको होमस्तर्पणं चामिषेचनम् ।

भूदेवभोजनं चैवंपकारेवा पुस्तिकया ॥

इति पञ्चाङ्गतः सिद्धिं मन्त्री शीघ्रमवाप्नुयात् ।

वेजस्वी ब्रह्मवर्चस्वी निग्रहानुग्रहक्षमः ॥

भवेदधिरकालेन सत्यं जानीहि पार्वति ।

इतीश्वरवाक्यम् । रुद्रयामले—

होमाद्यक्तौ जपं कुर्याद्धोमसंख्यावतुर्गुणम् ।
पद्गुणं चाष्टगुणितं यथासंख्यं द्विजापतः ॥
साङ्गतादि विना देवीजपहोमादि निष्फलम् ।
तस्मात्कुर्यात्प्रयत्नेन देवीपूजनपादरात् ॥

ब्रह्मसंहितायाम्—

अशक्तायुक्तहोमस्तु(स्य) जपस्तद्द्विगुणो भवेत् । इति ।
तथा—

सुतीर्थे भजयेन्मन्त्रं पूर्वपापप्रशान्तये ।
शुद्धदेहाय मन्त्रोक्तस्ततः सिद्धिं भवच्छति ॥
नाद्यातोऽनर्घितो मन्त्रो गुरुभक्त्या प्रसीदति ।
नाजप्तः सिद्धिदानेच्छुर्नाहुतः फलदो भवेत् ॥
पूर्तां ध्यानं जपं होमं तथा कर्मचतुष्टयम् ।
प्रत्यहं सापकः कुर्यात्स्वयं चेतिसिद्धिभिच्छति ॥
जपस्थान्ते शिवं ध्यायेद्ध्यानस्थान्ते पुनर्जपेत् ।
जपध्यानसमायुक्तः शीघ्रं सिध्यति मन्त्रावित् ॥
कर्मणा प्रबलेनेव प्रतिघ्न्ये विरोधिना ।
यदि सिद्धिं न लभते द्विस्त्रिवा पुनराचरेत् ॥
देवेनोपहतो नित्यमैहिकानि न कारयेत् ।
नापराधोऽस्त्यस्य किञ्चित्पानुयादुपहास्यताम् ॥
आमृष्मिकं फलं तस्य भविष्यति वरानने ।
ब्रह्मलोकमवाप्नोति ब्रह्मणा सह मोदते ॥
अथवा विष्णुलोकं च विष्णोः सायुष्यतां व्रजेत् ।
सूर्यस्य वा शिवस्यापि चन्द्रस्वेन्द्रस्य वा पुनः ॥
यं यं काममधीपीत तं तमाप्नोति निश्चितम् ।
गायत्रीमन्त्रज्ञाप्येन सत्यं सत्यं न संशयः ॥
मैसादिनिषताहारः सकृद्रात्रौ विधीयते ।
दिवा चैव जपं कुर्यात्पौरुषरजिको द्विजः ॥
पत्रावर्यां पलाशस्य मिताहारी भवेद्विशि ।
कुशैर्निर्मितायां तु शय्यायां बह्मपादमना ॥

सद्यः प्रसाहितं दत्त्वा एकाकी निर्भयः स्वपेत् ।
 एवं प्रतिदिनं कुर्यात्संख्या यावन्न पूर्यते ॥
 तदन्ते महतीं पूजां कुर्याद्विषांश्च तर्पयेत् ।
 गन्धमाख्याम्बरेक्ष्वैव भक्ष्यभोज्यैः सदाक्षिणैः ।
 दीनःन्यकृपणानार्तान्संतोष्य हृष्टमानसः ।
 गोभूहिरण्यवस्त्राद्यैः संपूज्य गुरुमात्मनः ॥
 विष्टान्नं वन्धुभिः सार्धं भुञ्जीतोत्साहपूर्वकम् ।
 महान्तमुत्सवं कुर्यात्तद्दिने साधकोत्तमा ॥
 विधिर्नैवं जपं पूजां होमादींश्च समाचरेत् ।
 विधिहीने फलाभावस्तदुक्तं शिवशासने ॥
 निर्ऋतिर्विधिहीनानां फलं हन्ति च कर्मणाम् ।
 निशाचराधिपत्यं हि कुरुते शंकराज्ञया ॥

इति संक्षेपः । अत्र पूजा त्रिविधोत्तममध्यमकनिष्ठमेदात्—

आग्निकार्येण हविषा भूपणैश्च समन्वितम् ।
 द्रव्यशुद्धिसमायुक्तशुद्धतमं पूजनं स्मृतम् ॥
 आग्निकार्यविहीनं तु कालदेशानुसारतः ।
 उपचारैर्धुतं द्रव्यैर्मध्यमं पूजनं स्मृतम् ॥
 बस्त्रालंकारवस्तूनि वर्जयित्वा पृथग्विधम् ।
 केवलं पुष्पयोगं तु कनिष्ठं पूजनं भवेत् ॥ इति ।
 पूजां विस्तरतः कर्तुं यो न शक्नोति मानवः ॥
 यदि बाङ्गैर्द्रव्यज्जाद्यैः पूजयेदिष्टदेवताम् ।
 अथवा देवतामार्घं ध्यात्वा सम्यक् प्रपूजयेत् ॥
 अथवा मानसीं कुर्यादात्मपूजाप्रयापि वै ।
 अथवा केवलां पूजां वाणां कुर्याद्विचक्षणः ॥
 अर्चामात्रेऽप्यशक्तश्चेद्दशादर्चनसाधनम् ।
 यो दातुं नातिशक्नोति कुर्यादर्चनदर्शनम् ॥
 संपूज्यैवं जपं कुर्यान्न मन्त्रं केवलं जपेत् ।
 पूर्वपूर्वस्य चाशक्तावुत्तरोत्तरमाचरेत् ॥
 यद्येतदन्यथा कुर्यात्तदाऽनिष्टफलं स्मृतम् ।
 मनुः प्रथमकल्पस्य योऽनुकल्पेन वर्तते ॥

न सांप्रदायिकं तस्य दुर्मतेर्विद्यते फलम् ।
इति विज्ञाय सामर्थ्यमेकं पन्यानामाचरेत् ॥
नेकं च यस्य विद्येत सोऽथो याति न संशयः ।

इति कृतपुरश्चरणः कल्पोक्तमयोगाधिकारी भवति । वरसरादर्वाविमर्दिना-
यते सदुक्तं शिवशासने—

एवं संपूजयन्मन्त्री जपहोमादितत्परः ।
ब्रह्मचर्यरतः शुद्धः शुद्धदन्तनखादिकः ॥
संस्मरन्सर्वदेविताः संततं देवताधिषा ।
सर्वाभीष्टं लभेद्धीमान्मासैर्द्वादशभिर्भुवम् ॥

सुविमलनखदन्तपाणिपादो मुदितमनाः परदूषणेषु मीनी ।
हरिहरकमलोद्भवादिभक्तो भवति च रमासरस्वतीनिवासः ॥

इति निगदितमेतद्ब्रह्मरुद्रादिदेवैः

सवितृमनुविधानं वेदतन्त्रोक्तमाद्यम् ।
सफलमपि च पूर्वंः कौशिक्याद्यैः कृतं यत्
समभिमतफलं ते प्राप्नुयुः शीघ्रमेव ॥

वेदशास्त्रपुराणानामपथमेव मुनिश्रेयः ।
गायत्र्या जपहोमादिविधिः सर्वार्थसाधका ॥

इति श्रीशंकराचार्यैर्मगधञ्जि प्रकाशिता ।

गायत्रीपद्धतिः शुद्धसंमदायादद्रिनन्मनाम् ॥

द्विताय ब्राह्मणानां च ब्रह्मचर्यसमृद्धये ।

लिखित्वा पूजयेद्देवां सोऽपि सिद्धिमवाप्नुयात् ॥

इति श्रीमदाचार्यशंकरगुरुविरचिता सर्ववेदशास्त्रपुराणतन्त्र-
संमता गायत्रीपद्धतिः समाप्ता ।

घारेइत्युपनामकशंकरसूरिविरचिता

गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः ।

हेरम्बं प्रणिपत्य सद्गुणनिधिं ब्रह्मलसङ्गं तत्तं
नानाशास्त्रविचारणेकनिपुणं ज्ञानाब्धिपूर्णं गुरुम् ।
घारे इत्युपनामको विानुते विद्वन्मुदे शंकरः
सावित्रीसरणिं पुमर्थफलदां कल्पानुत्त्रानुगाम् ॥ १ ॥

तत्र सावत्सावित्रीशब्देन परदेवतोच्यते । तदुक्तं भारद्वाजीये—सूते जग-
दादि सा सावित्री सर्वजगत्प्रसवादिकर्त्री । सैव गायत्रीत्युच्यते—गायन्तं
जपादिकर्तारं श्रापत इति । सैव सेव्यत्वेन शब्दब्रह्मोत्पुच्यते । उक्तं च
नारायणोपनिषदि—गायत्रीं छन्दसां पातेदं ब्रह्म जुषस्व मे । इति । तथा
भगवद्गीतासु च—गायत्री छन्दसामहमिति ।

अन्यत्र संग्रहे—

गायत्री परदेवतेति गदिता ब्रह्मैव चिद्रूपिणी । इति ।

गायत्रीजपादौ फलमुक्तं वृद्धपराशरस्मृतौ—

गायत्रीजपकृद्भक्त्या सर्वपापैः प्रमुच्यते ।

भविष्ये—

सर्वपापानि नश्यन्ति गायत्रीजपतो नृप । इति ।

आग्नेवे—

ऐहिकामुष्मिकं सर्वं गायत्रीजपतो भवेत् । इति ।

पाद्मे—

ब्रह्महत्यादिपापानि गुरुणि च लघूनि च ।

नाशयत्यचिरेणैव गायत्रीजापको द्विजः ॥ इति ।

अथ गायत्रीपुरश्चरणपकारो लिख्यते । तदुक्तं शारदातिलके—

अथो वक्ष्यामि गायत्रीं तत्त्वरूपां त्रयीमयीम् ।

यया प्रकाश्यते ब्रह्म सच्चिदानन्दलक्षणम् ॥ १ ॥

मणवाद्या षष्ठाहृतयः सप्त स्युस्तत्पदादिका ।

चतुर्विंशत्यक्षरात्मा गायत्री शिरसाऽग्निवा ॥ २ ॥

सर्ववेदोद्धृतः सारो मन्त्रोऽयं समुदाहृतः ।
 ब्रह्मदेव्यादिगायत्री परमात्मा समीरिता ॥ ३ ॥
 ऋष्याद्याः प्रणवस्वैते मुनिभिः परिकीर्तिताः ।
 जगदप्रिसरद्वाजभृगुगौतमकश्यपान् ॥ ४ ॥
 विश्वामिश्रवशिष्टारुष्यान्वयाहृतीनामृषीन्बिदुः ।
 गायत्र्युष्णिगयानुष्टुप्सृष्टीपृक्कयः पुनः ॥ ५ ॥
 त्रिष्टुब्जगत्यो छन्दांसि कथितानि महर्षिभिः ।
 सप्ताक्षरनिष्ठः सूर्यो वाक्पतिर्वरुणो वृषा ॥ ६ ॥
 विश्वे देवाः क्रवादासां देवताः परिकीर्तिताः ।
 गायत्र्या मुनिराश्रातो विश्वामिश्रो महाश्रुतिः ॥ ७ ॥
 गायत्री छन्द इत्युक्तं देवता सविता स्मृता ।
 शिरसोऽस्या मुनिर्ब्रह्मा छन्दो देव्यादिका स्मृता ॥ ८ ॥
 गायत्री परमात्माऽस्या देवता कथिता ध्रुवैः ।
 व्याहृतीः सप्त वाराद्या ह्यमुस्तांसोकृष्णमके ॥ ९ ॥
 जटरे न्यस्य मन्त्रज्ञो गायत्र्यर्णास्तनो न्यसेत् ।
 पत्संधिषु ध्वजे नामो हृत्कण्ठभुजमंधिषु ॥ १० ॥
 आश्वनासाकपोळाक्षिकर्णभ्रूपरवके पुनः ।
 पाश्चात्पौत्तरयाम्प्रागूर्ध्ववक्त्रेषु साधकः ॥ ११ ॥
 पदानि दश विन्यस्येदेषु स्थानेषु मन्त्रवित् ।
 शिरोभ्रूमध्यदृग्बक्त्रकण्ठहृत्तामिगुद्यके ॥ १२ ॥
 भ्रानुनोः पादयोर्युग्मे तच्छिरः शिरसि न्यसेत् ।
 मक्षणे हृदयं प्रोक्तं विष्णवे शिर ईरितम् ॥ १३ ॥
 शिखा रुद्राय कवचपीश्वराय समीरितम् ।
 नेत्रं सदाशिवयोक्तपद्मे सर्वात्मने स्मृतम् ॥ १४ ॥
 षट्कान्येवमुक्तानि यथास्थानं यविन्यसेत् ।
 प्राणायामान्पुरा कृत्वा गायत्रीं संध्यार्जयेत् ॥ १५ ॥
 सप्तव्याहृतिसंपुक्तां गायत्रीं शिरसाऽन्विताम् ।
 त्रिरुच्चरन्धिया प्राणान्धारथेयवमानसः ॥ १६ ॥
 प्राणायामोऽपमारुघातः समस्तदुरिताहरः ।
 व्याहृतित्रयसंपुक्तां गायत्रीं दीक्षितो जपेत् ॥ १७ ॥

तन्त्रान्तरे तु द्वाविंशत्यष्टात्यकं पुरधरणमुक्तम् । पारिजातोदाहृते ऋगि
घाने तु त्रिंशत्यष्टात्यकपुरधरणमुक्तम्—

अथ वेदादिगीतायाः मसादजननं विधिम् ।
गायत्र्याः नमवक्ष्यामि धर्मकार्यमोक्षदम् ॥
पद्याह्ने पितृभुङ्क्ष्वीनां त्रि। स्नानार्चनतत्परः ।
जपल्लेखत्रयं घीमान्परं सायुज्यमश्नुते ॥ इति ।

कलौ तूक्तसंख्याचतुर्गुणो जपे विहितः—कलौ चतुर्गुणं मोक्तम् । इति
षचनात् ।

मपञ्चसारे तु—

भूयस्त्वसत्संख्यं गायत्रीं संयत्तारमको जपत् ॥
शुद्धवात्पायसातिलचूतदूर्वाभिर्दुग्धतकसाभिर्द्विरपि ॥ १ ॥
एकैकं त्रिसहस्रं मन्त्रीं समभीष्टसिद्धये मुक्तये ।
अक्षरसहस्रसंख्यं मुख्यसरेः केवलैस्त्रिंशद्गुणात् ॥ २ ॥
दुरितच्छेदनविषये दीर्घायुषे च विशदमतिः ।
आयुष्कामो जुहुयात्पायसहविराज्यकेवलजपैश्च ॥ ३ ॥
दूर्वाभिः सातिलाभिः सर्वैस्त्रिसहस्रसंख्याकम् ।
अथ त्रिभुसहस्रैरुपैर्जुहुयात्सरोरुदेरयुतम् ॥ ४ ॥
नष्टश्रीरपि भूयो भवति मनोज्ञो मन्दिरं लक्ष्म्याः ।
अस्माद्यै तैरपि पाञ्चाशैर्ब्रह्मवर्षे जुहुयात् ॥ ५ ॥
सर्वैरेर्जुहुयात्सर्वकलापर्यै द्विजेश्वरो वातिमान् ॥ इति ।

अक्षरसप्तसंख्यानि लक्ष्म्याणि यस्या क्रियायां चतुर्विंशतिरिति
पावद् । शृणुतिच्छात्मकमेकं द्वयः । मूक्या इत्यारभ्य दीर्घायुषे चेतपन्त्रयेकं
षाडयम् । विशदमतिरिति ध्यानसूत्रं जपनपाभ्यां शुद्धचित्त इत्यर्थः । हवि-
राज्यारमकमेकं द्वयः । हविरोदनः । अन्नाद्यर्थमपीति भिक्षुकमः । तथा
शिवरामकृतसावित्रीमन्त्रिकायां त्वेवं चतुर्विंशतिं लक्षं जपित्वा गन्धदुग्धो-
दनमिलितदूर्वाश्वरोदुग्धवस्त्रक्षरतप्तमिदाल्पद्रव्याष्टकेन प्रतिद्वयं त्रिसहस्रमिति
चतुर्विंशतिसहस्रद्वयः । नात्र दशांशतुरोथो विशिष्टास्त्रार्थत्वात् एव न
कर्षणादिकमपि । मध्यं पयो हविर्वा । पुरधरणजपे क्वाह्वितत्रयमुक्तां
गायत्रीं गुरुक्तयुक्त्वा जपेत्प्रयोजनार्थं त्रिभुवर्षकत्वेन समानार्थकत्वात् । सप्तव्या-
ह्विभिर्गोपुक्तां शान्तापामे जपेच्छास्त्रावपि कृत्वा दारम्यसापेक्षत्वात् । निरूप-

जपादौ तु मण्डपमुच्चार्य पश्चादिष्टसंख्यं केवलमेव जपेत्स्वातन्त्र्येण परतस्त्वा-
 र्थवाचकत्वेन ब्रह्मविद्यात्वात् । पूर्वोक्तप्रकारेण क्रमपुरश्चरणोत्थिततण्डुलैश्च-
 तुर्विंशतिसहस्रं हुत्वा पापपुक्तो भवति । द्रव्यादितत्तत्कामनया होमसंख्याष्ट-
 द्रव्यसंख्याविशेषो द्रष्टव्यस्तथाऽऽस्याः सावित्र्यान्तस्वात्मकत्वेन यन्त्रवतु-
 र्विंशतितत्त्वात्मकत्वं युक्तं तेन च तत्तत्तत्त्वन्वयम् एवं युक्तः सूर्यवाचकत्वा-
 त्तत्तत्पीठारिष्यतत्त्वाद्योति दिक् । अथ प्राणागणजपादावर्षविभावनापूर्वकं
 सावित्रीजपोऽभिहितोऽतस्तस्या अर्थो लिख्यते । “ योऽर्थेण इतस्तकलं भद्रम-
 ष्नुते ” इति वचनात् । गायन्तं त्रायते यन्माद्गायत्री तदिति द्वितीयैकव-
 चनमखिलजगदुत्पात्तिस्थितिलयकारणहेतुभूतम् । सवितुरिति पृथ्यैकवचनं
 पुत्रं प्राणिमस्रश्च इत्यस्य रूपं सर्वप्राणिमात्रस्य प्रमात्रितुः । बरेण्यं भार्गवीय-
 मकल्पमैः सततं ध्येयमित्यर्थः । भर्गं भृञ्जि मर्जन इत्येतत्स्य रूपं भजनां
 पापमर्जने हेतुभूतमित्यर्थः । भ्राजु दीप्तावित्यस्य वा भर्गस्तेज इत्यर्थः । देवस्येति
 दिवु क्रीडायामित्येतस्य रूपं दीव्यतेः क्रीडनत्वात् । दमकलार्थत्वात् । धीमहि
 ध्ये चिन्तायामित्यस्य रूपं योऽसावादित्य पुरुषः सोऽमर्षिर्ह इति चिन्त-
 यात् । धियः द्वितीयायहुवचनम् । या, छान्दमत्वाच्छिङ्गवर्णत्ययाः । यनेजः
 सूर्यमण्डलाभिधेयं बरेण्यं श्रेष्ठं भर्गो नोऽश्माकं सुदीक्षितन्तंसंसारमारभ्यै-
 तावत्कालपर्यन्तं संसारधारमपर्यमारम्भानुकूलवचनतया श्रेयस्करेषु कर्मसु
 प्रबोधयात् । सुद मेरण इत्यस्य प्रकरणेण चोदगामासेति मारद्वाजीयधर्म-
 षास्त्रे व्याख्यासमृतौ व्याख्यातम् । अथ पुरश्चरणयोगि किंचिल्लिख्यते-तत्र
 षष्ट्येकशालास्रमःशालादिशुद्धिपूर्वकं सर्वपाचरोदितपुक्तम् । तत्र शुद्धस्य-
 ष्टाद्युक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

- पर्वताग्रे नदीतीरे विरुवमूले जलाशये ।
 गोष्ठे देवाकण्डेऽश्वत्थ उद्याने तुलसीवने ॥ १ ॥
 पुण्यक्षेत्रे गुरोः पार्श्वे चित्तिकाप्रस्थलेऽपि च ।
 पुरश्चरणकृन्न्मी सिध्यन्ते च न संशयः ॥ २ ॥
 काशीपुरी च वेदारौ महाकालोऽथ नासिकम् ।
 त्र्यम्बकं च महाक्षेत्रं पञ्च द्वीपा इमे सुवि ॥ ३ ॥
 षष्ठीपादौ भाद्रपदे पापं तु मलपामकम् ।
 गुरुपार्श्वमोदयादि वर्जयेद्य प्रयत्नतः ॥ ४ ॥
 अङ्गारशनिवारी च श्यतीपार्तं च वैधृतिम् ।
 अष्टमीं नवमीं पृथ्वीं चतुर्थीं च त्रयोदशीम् ॥ ५ ॥

षट्पदार्थीमयावस्यां मदीयं च तथा निशाम् ।
 यमामिरुद्रसार्पेन्द्रवसुधवणजन्मभम् ॥ ६ ॥
 भेषकर्मकुलाकुम्भमकरालिकलमकम् ।
 सर्वाण्येतानि वर्णानि पुरश्चरणकर्मणि ॥ ७ ॥
 पद्मद्वारातुकूले च शुरुपसे विशेषतः ।
 पुरश्चरणकं कुर्यान्मन्त्रसिद्धिः प्रजापते ॥ ८ ॥
 स्वस्तिवाचनकं कुर्यान्मन्दीथाद्यं यथाविधि ।
 विमानसंतर्प्य यत्नेन योजनाच्छादनादिभिः ॥ ९ ॥
 आरभेत ततः पश्चाद्दिवातुर्वा प्रगृह्य च ।
 अथाचितोच्छ्रौ शुकं च भिक्षावृत्तिचतुष्टयम् ॥ १० ॥
 शान्तिर्कैर्बेदिकैश्चैव अन्नशुद्धिः प्रकीर्तिता ।
 यस्य कस्यापि मन्त्रस्य पुरश्चरणमारभेत् ॥ ११ ॥
 पञ्चमणवसंयुक्तां गायत्रीं त्र्ययुतं जपेत् ।
 आदौ मन्त्रविशुद्धयर्थमिति ।
 स्त्रीशूद्रपतितानां च मन्त्रं श्रुत्वा यथाविधि ॥
 अतः कारणाद्वेदेन्द्र मन्त्रशोधनयुक्तमम् ।
 दशमणवसंयुक्तां गायत्रीं चायुतं जपेत् ॥
 देहशुद्धिर्मवेत्तेनेति ।
 तपसा शोषयेद्देहं कृच्छ्रचान्द्रायणादिभिः ।

अथवा पञ्चदशमणवसंयुक्तां गायत्रीं पञ्चदशसहस्रमितां जपेत् ॥

पूजा त्रैकालिकी नित्यं जपस्तर्पणमेव च ।
 होमो ब्राह्मणभुक्तिश्च पुरश्चरणमुच्यते ॥
 आत्मस्वशोचनार्थाय क्लृप्तमयं जपेद्बुधः ।
 मथवाऽप्यष्टकं तु श्रुति(वे)नोक्तेन पूर्वकम् ॥
 षतुर्विंशतिकं तु यज्ञकल्पमयं यथा ।
 प्रारम्भदिनमारभ्य समाप्तिदिवसावधि ॥
 न न्यूनं नातिरिक्तं च जपं कुर्याद्विने दिने ।
 सौराक्षरीं फलाशीं वा आकाशीं वा इविष्यमुक् ॥
 भिक्षाशीं वा जपेद्यद्वा कृच्छ्रचान्द्रायणादिकम् ।
 भूशर्यां ब्रह्मचारित्वं मौनचर्मां तपैव च ॥

नित्यं त्रिपवणं स्नानं क्षुद्रकर्मविवर्जनम् ।
 नित्यपूजा नित्यदानमानन्दस्तुतिकीर्तनम् ॥
 नैमित्तिकार्चनं चैव विश्वासी गुरुदेवयोः ।
 जपो निष्ठा द्वादशैते धर्माः स्फुर्मन्त्रसिद्धिदाः ॥ तथा—
 तत्र सर्वत्र मन्त्राणां संख्यावृद्धिर्युगक्रमात् ।
 कल्पोक्तैव कृते संख्या त्रेधायां द्विगुणा भवेत् ॥
 द्वापरे त्रिगुणा प्रोक्ता कलौ संख्या चतुर्गुणा ।

इति वैशंपायनसंहितावचनात् ।

छमतेऽभिमता सिद्धिं चतुर्विंशतिलक्षतः ।

जपतोऽयुतसंख्याकैरथवा च सहस्रकैः ॥ इति ।

षण्णवतिलक्षसंख्याजपं कलौ पुरश्चरणम् । अपवा तावरसंख्यमयुतानि
 सहस्राणि वेत्यवगम्यते ।

होमाशक्तौ जपं कुर्याद्धोमसंख्याचतुर्गुणम् ।

पद्गुणं चाष्टगुणितं यथासंख्यं द्विजादयः ॥

अत्र विहितनिषेधादिकं ग्रन्थान्तरादवगन्तव्यं विस्तरभयाग्नेह ङिरूपत
 इति दिक् । अथ बक्ष्यमाणन्यासादिषु मुद्राणां प्रयोजनत्वाल्लक्षणपुरःसरं
 मुद्रा ङिरूपन्ते । तदुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

मुदं ददाति देवानां द्रावयत्यसुरांस्तथा ।

मोदनाद्द्रावणाच्चैव मुद्रेति परिकीर्तिता ॥

इति वचनान्मुद्रादर्शनपावश्यकम् ।

अपातो दर्शयेन्मुद्राः सुमुखं संपुटं तथा ।

ततो विषतविस्तोर्णे द्विमुखं त्रिमुखं ततः ॥

चतुर्मुखं पञ्चमुखं षण्मुखाधोमुखे ततः ।

व्यापकाञ्जलिफारुयं च शकटं तदनन्तरम् ॥

यमपाशं तु ग्रथितं ततः स्यात्संमुखोन्मुखम् ।

प्रळम्बो मुष्टिको भीनस्ततः कूर्पवराहकौ ॥

सिंहाक्रान्तं महाक्रान्तं ततो मुद्गरपल्लवौ ।

एता मुद्रावर्तविशद्वापन्व्याः सुप्रतिष्ठिताः ॥

एतल्लक्षणमाह—

सुमुखं सिंहशो इत्थावृत्तानो कुञ्चिताद्गुल्ली ।

संपुटं पञ्चकोणाभो करावन्पोन्पसंहरो ॥

बिलतं संहती हस्तायुत्तानावापताङ्गुली ।
 विस्तीर्णं संहती पाणी मिथो मुक्ताङ्गुली द्वयोः ॥
 संमुखं सक्तयोः पाण्योः फनिष्ठाद्वययोगता ।
 शेषाङ्गुलीनां वैकल्पे द्विमुखत्रिमुखादयः ॥
 विर्यसंयुज्यमानाग्रां संयुक्ताङ्गुलिषण्डलौ ।
 हस्तौ यण्मुखमित्युक्ता मुद्रा मुद्राविशारदेः ॥
 आफुञ्चिताग्रां संयुक्तां न्युञ्जो हस्तावधोमुखम् ।
 उत्तानी तादृशावेव क्यापकं कुञ्चिती करौ ॥
 अधोमुखौ चट्टमुखौ मुक्ताग्राङ्गुलिकौ करौ ।
 शकटं नाम कथितं यमपाशमतः परम् ॥
 बद्धमुष्टिकयोः पाण्योरुत्ताना वामवर्जनी ।
 कुञ्चिताग्रान्यथा युक्ता वर्जनीयान्जुवकत्रया ॥
 उत्तानसंधिसंलीनचट्टाङ्गुलिद्वयौ करौ ।
 संमुखाद्यदिशौ दीर्घाङ्गुलौ ग्रथितमुच्यते ॥
 ऊर्ध्वाङ्गुलिर्बामहस्तस्तादृशा दक्षिणेन तु ।
 अधोमुखेन संयुक्तः संमुखोन्मुखमुच्यते ॥
 उत्तानोत्तानकोटी च मलम्बः कथितः करौ ।
 मुखौ चान्योन्यसंयुक्तायुत्तानौ मुष्टिकौ भवेत् ॥
 मीनस्तु संमुखीभूतौ मुक्तानामफनिष्टिकौ ।
 ऊर्ध्वसंयुक्तवक्रौ तु शेषाङ्गुलिद्वयो करौ ॥
 अधोमुखः करौ वामस्तादृशा दक्षिणेन तु ।
 पृष्ठदेशे समाक्रान्तः कूर्मी नामाभिधीयते ॥
 ऊर्ध्वमध्यं वामभुजः कक्षापादाश्रयेत्करम् ।
 वराहो नाम मुद्रेयं कथिता मुनिसत्तमैः ॥
 कण्ठाश्रितौ करौ वर्णसंश्रितावापताङ्गुली ।
 सिंहाक्रान्तं नाम मुद्रा महाक्रान्तं च कथ्यते ॥
 किञ्चिदाङ्गुलिनाग्रां च हस्तौ कृत्वा तथा मनेत् ।
 ऊर्ध्वं किञ्चिदती पाणी मुहुरो वामवर्जनी ॥
 प्रस्ता दक्षिणहस्तेन मुद्रा शोक्ता मनीषिभिः ।
 अधोमुखः स्थितो मूर्ध्नि पल्लवो दक्षिणा करः ॥

मुद्राणां लक्षणं प्रोक्तं वासिष्ठायैर्मुनीश्वरैः ॥ इति ।

एता मुद्रा न जानाति तस्य देवा न सिध्यति ।

अथ मालिन्यादिमुद्रालक्षणानि विश्वामित्रसंहितायाम्—

करद्वयाद्गुणवर्जन्वग्रसंयोगे मालिनीमुद्रा । करद्वयस्य पृष्ठे संघोष्य
कनिष्ठिकाभ्यामवष्टभ्याधोऽद्गुणौ पुरस्वर्जन्यौ संघोष्य मध्यमानामिकयो-
र्बक्रयोः पक्षतुल्यत्वेन गरुडमुद्रा ।

सर्वाङ्गुल्यः समाकुञ्च्य वामहस्तस्य तर्जनीम् ।

मृष्ट्या साधकेन्द्रस्तु दक्षिणेन तु पृष्ठिना ॥

प्रसार्य तर्जनीं तस्य ईषदग्रे विकुञ्चयेत् ।

अङ्कुशा तु इयं मुद्रा वश्यकर्मविधौ मता ॥

विज्ञेयाऽङ्कुशमुद्रैव तर्जनीं चेत्यसारिता ।

मुद्रोद्भवाख्या सर्वत्र स्थापने ऽस्यते युवैः ॥

पद्माकरी करौ कृत्वा अङ्गुष्ठौ योजयेदुपी ।

वाममध्वानामिकयोर्धम्बेनेतरमध्वया ॥

संघोष्याङ्गुलयः शेषाः सरला ज्वालिनी भवेत् ।

इत्याभ्यामञ्जलिं कृत्वाऽनामिकामूलपर्वणोः ॥

अङ्गुष्ठौ निसिपेदुच्छ्रौ मुद्रैषाऽऽवाहनी स्मृता ।

अधोमुखं त्वियं चेत्यपात्स्थापनी मुद्रिका भवेत् ॥

उच्छ्रिताऽङ्गुष्ठमृष्टयोस्तु संयोगात्संनिधापनी ।

अन्तःपवेशिताङ्गुष्ठा सेव संरोधनी मता ॥

अङ्गुष्ठवर्जन्वग्रं तु भीलिवं स्वहृदि स्थितम् ।

स्थानमुद्रा यवेदेवं.....

वामाङ्गुष्ठं तु संमृष्ट्या दक्षिणेन तु मुष्टिना ।

कृत्वोत्तानं ततो मुष्टिमङ्गुष्ठं तु प्रसारयेत् ॥

वामाङ्गुल्यस्तयाऽऽश्लिष्टाः संयुक्ताः स्युः प्रसारिताः ।

दक्षिणाङ्गुष्ठके लक्षा मुद्रा शङ्खस्य भूविदा ॥

अङ्गुष्ठौ द्वौ तु संयुक्तौ कनिष्ठामूलसंस्थितौ ।

योनिमुद्रा तु विज्ञेया सर्वकामार्थदायिनी ॥

वामाङ्गुलीनां मध्ये तु अङ्गुष्ठं त्वथ दक्षिणम् ।

निघोष्य तर्जनीं दक्षा मध्वया वामतर्जनीम् ॥

विनियोजयेत् (!)

वामयाजनामया दसां कनिष्ठां च नियोजयेत् ।
 दक्षयाजनामया बायां कनिष्ठां च नियोजयेत् ॥
 तवस्त्वधोमुखाः कुर्याद्धेतुमुद्रा मकीर्तिता ।
 तर्जनीभ्रमणेनैव अवगुण्टनमीरितम् ॥
 हस्तौ तु संमुखौ कृत्वा संलम्बी तु प्रसारितौ ।
 कनिष्ठाङ्गुष्ठकौ लम्बी मुद्रा चक्रस्य सिद्धिदा ॥
 होमे मुद्राः स्मृतास्त्रिहो मृगी हंसी च सूकरी ।
 मुद्रां विना कृतो होमः सर्वो भवति निष्फलः ॥
 सूकरी करसंकोची हंसी मूककनिष्ठिका ।
 कनिष्ठा तर्जनी मुक्ता मृगी मुद्रा मकीर्तिता ॥

अथ मकारान्तरेण मुद्राः—अनाभिकाङ्क्षयमूलापिशाङ्गुष्ठद्वयोर्धर्वाङ्गुष्ठयोः
 धाकरणरूपा, आवाहनी मुद्रा । सैवाधोमुखरूपा संस्थापनी । उच्छ्रिताङ्गु-
 ष्ठमुष्टिद्वयसंयोगरूपा संनिवापनी । सैवान्तरङ्गुष्ठा संनिरोधनी । उच्चानमुष्टि-
 पुगलरूपा संमुखी परिवोभ्राभिताधोमुखतर्जन्यैरुवापकरमुष्टिरूपाऽवगुण्टनी ।
 धेनुद्वैवापती मुद्रा ।

अन्योन्याङ्गुष्ठसंलग्ननिस्वारितकरद्वया ।

महामुद्रेपमाख्यता न्यूनभिरुपपापनी ॥ इति मुद्रालक्षणानि ।

अथ मायश्रीपुरस्करणं निकीर्णनिश्चितगायत्रीपुरस्करणमारम्भदिनात्पूर्वकरवा-
 चिद्रिक्ताया विधी स्वपापक्षयपूर्वकपातमशुद्धचर्च श्रावयिष्यं कुर्यात् । तयथा
 नघादौ कृतज्ञानो यजमानश्चतुरस्रानेकं वाऽऽवाप्तमिदं पर्यवेनेत्पवेद्य
 पर्यहे मदीक्षीकृत्य साष्टाङ्गं मणमेत् । ततस्तेः किं ते कार्यं मिथ्या वा
 वादीः सत्यमेव वदेत्यादि पृष्टे पर्यदग्ने गोद्वयोः पर्येकं मत्वाभ्रायत्वेन
 पथापक्तिं सुवर्णरूपयोनिकं चर्द्ध वा निवापामुक्तधर्मणो मम जन्मवमृत्यव्य
 यावश्चानानाज्ञानकामाकामसकृदसकृदकृत्वापिकवाचिकमानिकसार्गिकसू-
 ष्टास्पृष्टकायुक्तभोगाभोगवसकलपवतकातिवतकलपुसवतकसंलकीकरणगळिनी-
 करणाप्राभिकरणजातिभ्रंशीकरणकीर्णकपातकाना निरासार्थमतुपरं कृत्वा
 मायथिचमुपदिशन्तु मन्त्रः । तथा—

सर्वं धर्मविवेकारो गोप्तारः सकला दिनः ।

पुम देहस्य संशुद्धिं कुर्वन्तु दिनसत्तना ॥ १ ॥

मया कृतं महाघोरं ज्ञातमज्ञातकिस्विपम् ।
मसादः क्लिपतां मद्यं शुभानुज्ञां मयच्छत ॥ २ ॥
पूज्यैः कृतपावित्रोऽहं भवेयं द्विजसत्तमैः ।

एवं प्रार्थयेत् । प्रार्थनानन्तरं मामनुगृह्णन्तु भवन्त इति प्रणयेत् । ततस्ते तस्य शरीरद्रव्यादिशक्तिं विचार्य पुस्तकवाचनपूर्वकं कथयेयुः । अनुवाद-
करवाग्रे मत्याम्नायाश्च शक्त्या करययेयुः । अस्मिन्काले मायथिची चन्द-
नपुष्पादिभिः पुस्तकपूजा सम्भानुवादकपूजा च विधाय निबन्धपूजात्वेन
किञ्चिद्यथाशक्तिं द्रव्यं निधाय कृताञ्जलिषुटो नम्रस्तिष्ठेत् । अनुवादकाय च
पापानुसारेण भूतिरूपां क्षतिणां दद्यात् । ततोऽनुवादकः पूर्वोक्तानां महापा-
तकव्यतिरिक्तानां पातकानां क्षयोऽनेन पर्षदुपदिष्टेन सर्वपायथिचेनाप्युक्तप-
त्याम्नायद्वारा प्राच्योदीच्यवाङ्मसहिदेनाऽऽचीर्णेन तत्र शुद्धिर्भविष्यति तेन त्वं
कृतार्थो भविष्यसीत्युपादिशेयिः । तत्र मायथिचं शक्त्यनुसारेण षट्पदं
ऋषदं सार्धशब्दं वा पर्षदनुमतम् । मत्याम्नायाश्च गायत्र्यप्युपजपे तिलहोमे
सहस्रे द्वादशब्रह्माणभोजने वीर्ययोजनयात्रायामेकगोदाने सुवर्णरूप्यनिष्क-
तदर्भतदर्भानां गोमूखानां शक्त्या दाने शुक्लकोशस्य द्वादशज्ञानेषु द्विगु-
णद्वादशामासदानादौ चैकः माजापत्य इति । तत्र शक्तस्याऽऽनामं द्विगुणं
द्रव्यं चतुर्गुणमित्यादि योजयम् । निष्कश्च लोकशास्त्रैरुवाच्यतायां मायाश-
त्वारिशुद्धिश्चविर्दश वा मुख्यं सुवर्णं तदशक्तौ रजतं ब्राह्मन् । ततो निवे-
दित्वं मायथिवं भवदनुग्रह इत्यङ्गीकृत्य सम्मानपूर्वकं प्रणम्य पर्षदं विसर्ज-
येत् । अस्मिन्नहनि शक्तेनोपवासः कार्य इतरेण हविष्याशनम् । तत्र आचम्य
प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्यामुक्तशर्मणो मम जन्मवभृत्पयवावज्ज्ञाना-
ज्ञानकामाकामसकृदसकृत्कृतकाधिकवाचिकमानासिकसासर्गिकसृष्ट्याष्टमु-
क्ताभुक्तपीतापीतसकलपातकोपपादकलघुपातकसंकीर्णकरणमलिनीकरणपा-
भीकरणजातिशंकरपकीर्णरुपातकानां निरासेन श्रीपरनेश्वरीत्पर्षदमुह-
मायथित्तपमुक्तपत्याम्नायेन प्राच्योदीच्यवाङ्मसहिदेन यथाशक्ति करिष्ये इति
संकरत्य—

धानि कानि च पापानि ब्रह्महत्यासमानि च ।

केषानाश्रित्य विष्णन्ति तस्मात्केषान्त्वपाम्यहम् ॥

इति मन्त्रेण शिखाकक्षोपस्यवर्जं नखरोमाणि वापयित्वा मातृमुखो हृद्-
पाद्गुलदन्तकाष्ठेन—

आयुर्वर्षं चशो वर्षः मजाः पशुवसूनि च ।
मममर्णा च मेधा च त्वं नो दोह वनस्पते ॥

इति मन्त्रेण दन्तान्संशोध्य स्नात्वा भस्मादिस्नानानि कुर्यात् । तत्र
भस्मस्नानम्— ईषानाय नम इति शिरसि । त-पुरुषाय नम इति मुखे ।
अपीराय नमः इति हृदये । चामदेवाय नम इति गुह्ये । सज्जोजाताय नम
इति पादयोः । मणवेन सर्वाङ्गे । यद्वा— अग्निरिति भस्म वायुरिति भस्म
जलमिति भस्म रथलमिति भस्म व्योमेति भस्म सर्वं वा इदं भस्मेति
मन्त्रैः । एवं भस्मना स्नात्वा गन्धद्वाराभिमिति गोमयेन स्नायात् । यद्वा—

*श्रमघ्नं चरन्तीनापोपधीना वने वने ।
तासामुपमपत्नीनां पार्वत्यै कायशोधनम् ॥
तस्मै रौगाश्च शोकाश्च नुद गोमय सर्वदा ।

इति मन्त्रेण गोमयस्नानम् ।

अथ मृत्तिकास्तनम् । वल्लित्या पर्वतानामिति भूमिं माधर्यं मा
बोः रिषाः खनितेति खनित्वा स्थोना पृथिवीति मृत्मादाय आयने ते
परावणे इति दूर्वाभादाय गायत्र्याऽभ्युक्ष्य भूवो मृदं निषायाऽऽचम्य
देशकालादि स्मृत्वा सूतस्नानवहं करिष्य इति संकल्प्य मृदं कुशोदकेनाभ्यु-
क्षेत् । ततो दिक्षु मृदं सिषेत् । ब्राह्मरभिन्द्रमिति पूर्वस्याम् । यमाय सोम-
मितिः दक्षिणतः । तस्वा यामोति पश्चिमतः । वर्षं सोमस्तुत्तरतः । स्थोना
पृथिवीत्यथः । तत्सूर्यमित्युपरिष्ठम् । ततोऽङ्गेषु सहस्रशीर्षेति शिरसि ।
अग्नीश्यां त इति मुखे । ग्रीवाभ्यस्त इति ग्रीवायाम् । आन्त्रेभ्यस्त इति
हृदये । नामानामि न इति नाभौ । त्वभिन्द्र सजोपसामिति व ह्योः । सोमानं
व्यरणमिति कक्षयोः । यः बुधिरिति कक्षयोः । बह्वीनां पितेति पृष्ठे । ऊरु-
भ्यामिदं पूर्वोः । मेहनद्वनमिति जल्लोः । एतावानस्येति पादयोः । यस्य
विश्वानीति इक्षयोः । अङ्गादङ्गादित्यनेन पुरुषसूक्तं च सर्वाङ्गेऽर्चनम् ।
एतावदष्टावध्वान्त इत्यादिभिर्गङ्गोद्वर्तनम् । ततोऽभ्यक्रान्ते इत्येवमादिभिः
सहितौ रुदूर्वा मृदं शिरसि निषाथ मृत्तिकायाः स्थानं महाहव तीर्थं मार्थ-

येत् । हिरण्यशृङ्गं वरुणं० यन्मे यनसा वाचा० इदंतेऽन्याभिर्गङ्गागङ्गे
 तिमन्त्रैः, सुमिन्त्रिण न आप ओष० समुद्रज्येष्ठा इति चतसृभिरतोन्विन्द्रमिति
 तिसृभिस्तरत्समन्दीति सूक्तेन, पावमानांपिरापो हि ष्ठेति तृचेन [-त्त]
 मार्जनं कृत्वा इमं मे गङ्गे इत्युदकमालोढय ऋतं चेति तृचं जपन्नघर्षणं
 कुर्यात् । ततः प्रबाहाभिमुखस्त्रिवार निमज्जेदिति मृत्तिकास्तानम् । एत आपो
 हि षेति तृचेन शुद्धोदकरत्नानं कुर्यात् ।

अथ पञ्चगव्यस्नानानि । गायत्र्या गोमूत्रेण, गन्धद्वारेति गोमयेन, आप्या-
 धस्वेति क्षीरेण, दधिक्रावण इति दध्ना, घृतं विमिस्र इति घृतेन, देवस्य त्वेति
 कुशोदकेन [च] स्नानं कुर्यात् । देवस्य त्वेति मन्त्रेऽभिषिञ्चाभीति बाक्य-
 दोषः । एवं दश स्नानानि विधाय स्नानाङ्गत्तर्पणं कृत्वा धौतवाससी परि-
 धाय द्विभ्राज्य विष्णुं श्रेण त्रिभ्र्यां अधि क्राव्युभ्रान्ब्राह्मणाः पूजापूर्वकं भोज-
 येदामात्रं वा दद्यात् । इदमेव मायश्चित्ताङ्गभूतं विष्णुश्राद्धभिरपभिधीयते ।
 ततः—

गवामङ्गेषु तिष्ठन्ति भुवनानि चतुर्दश ।

यस्मात्तस्माच्छिवं मे स्यादिह लोके परत च ॥

इति मन्त्रेण यज्ञस धनभूताया इत्यनेन च गोदानं प्रत्यक्षं निष्कयद्वारा
 वा कुर्यात् । ततोऽग्निभ्यापनपूर्वकमाग्नेन व्याहृतिभिः पापापहमहाविष्णुदे-
 नोनाष्टोत्तरशतमष्टाविंशति वाऽऽक्त्याहुनीर्जुहुयात् । ततः पञ्चगव्यं कार्यम् ।
 सुवर्णादिपात्रे पद्मादिपात्रे वा साम्राया गोमूत्रं त्रिपलं गायत्र्या मणवेन
 वाऽऽदाय ततोऽद्गुष्टुप्रपरिमितं गोमयं गन्धद्वारामिति मन्त्रेणाऽऽदाय ततः
 कपिलायाः पयः सप्तपलमाप्यायस्वेत्पादाय ततो नीलाया दधि सप्तपलं
 दधिक्रावण इत्यादाय ततः कृष्णाया घृतमेकपलं घृतं विमिस्र इत्यादाय तत
 एकपलं कुशोदकमापो हि ष्ठेयादाय मणवेनाऽऽलोढय मणवेन पञ्चकाष्ठेन
 निर्मथय मणवेनाभिमन्त्र्य सप्तपत्रैरितिः कुशैर्दशाऽऽहुनीर्जुहुयात् । मन्त्र म
 इरावती धेनुमती • पृथिव्या इदं इदं विष्णुं विष्णव इदं विष्णोर्तुर्कं
 विष्णव इदं मा नस्तोके • रुद्रापेदं • ब्रह्मजगत्वं • ब्रह्मण इदं अग्नये
 स्वाहा अग्नय इदं सोमाय • सोमापेदं गायत्र्या सूर्याय • सूर्यापेदं मण-
 वेन मजावठये • भूर्भुवस्वः स्वाहा मजावठय इदं अग्नये विष्णुहृते • अग्नये
 विष्णुहृते इदं इति हुत्वा प्रथमद्वयं करिष्य इति द्विभ्राज्या तैः कृष्ये-

स्वनुष्ठातः मणवन्तं सर्वं पिबेत् । एतद्युग्रायाह्निनेद्यादेस्तीरे नक्षत्रदशैः
 कार्यमशक्ती गोमूत्रादि स्वल्पं ग्राह्यमस्मिन्दिन उपवासः शक्तस्यान्यस्य हविः
 रथाशनमिति । पञ्चमस्यं प्राश्य सृष्टमागत्य त्रिष्णुं रमरन्मौनी निशामदिवार
 मक्रान्द्रमाद्यक्षितं संकल्पानुसारेण प्रत्याञ्जायद्वारा कृत्वोचराङ्गाणि कुर्यात् ।
 षष्ठाहार्तिभिर्गज्यं पूर्ववद्वत्वा पुनः पूर्ववत्प्रायश्चित्ताङ्कं त्रिष्णुश्चाङ्कं कृत्वा
 मपमोदानं पूर्ववच्चरेत् । एवं प्रायश्चित्तं कृत्वा शक्तौ सत्यां दानानि कुर्यात् ।

गोभूतिलहिरण्याद्यववासोधान्यगुहानि च ।

सौम्यं श्रवणमित्याहुर्देश दानान्यनुकृपात् ॥ इति प्रायश्चित्तम् ।

ततः करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरणाधिकारसिद्धयर्थं कृत्वाण्डहोमं कुर्यात् ।
 तद्यथा-देशकालसंकीर्तनान्ते भूमौ निवर्तणपूर्वकरिष्यमाणगायत्रीपुरश्चर-
 णाधिकारसिद्धयर्थं द्वादशरात्रं षड्रात्रं त्रिरात्रं वा कृत्वाण्डहोमव्यापीति संकल्प्य
 स्वपाकयज्ञविधानेनौपासका (ना)श्री लौकिकाश्री चोक्तरीत्या सर्वं तत्रं
 कुर्यात् ।

इति श्रीमच्चित्तपावनकुलाब्धिसंभवधारे इत्युपनामकबह्वल-

सूनुशंकरविरचितायां गायत्रीपुरश्चरणपद्धतापुपो-

दघातप्रकरणम् ।

अथ विश्वामिन्नवसिष्ठकल्पानुगायी मयोगो जिरूपते । तत्राऽऽदौ गायत्री-
 पुरश्चरणपारम्पर्यमस्मिन्कृतमुच्यते । तत्र दीक्षितो ब्राह्मी मुहूर्तं उत्थाय रात्रि-
 वासो विहायान्यदपरिधाय दस्तौ पादौ मसात्स्य द्विगचम्य समुपाविश्य
 श्रीगुरुं ध्यायेत् । तद्यथा-ब्रह्मरन्ध्रस्येतसहस्रदलकणिकान्तर्गतचिदमृतम-
 ष्टदलमध्यरयहंसपीठरथे श्रीगुरुं ध्यात्वा मानसोपचारेः संपूज्य मणम्य तद्-
 पमाभानं ध्यायन्गायत्रीवाच्यमात्मरूपं तेजो मूलाधारोदिविधिबिलान्ते
 रथात्वा तदवभाविद्धमात्मदेहं ध्यात्वा यथाबदुधारादिमुखमसाकनान्तं निर्वर्त्य
 नपादौ गृहे वा स्वयत्सोक्तपार्श्वेण स्नात्वा तिलकादिसेध्याबन्धान्तं निर्व-
 रयेत् । ततो दीक्षितः संपूतसंसारो दर्भेष्वासीनो दर्भाःधारयमाणः पाद-
 मुखं च ददमुखो वा शूचीनध्यात्मविदो ब्राह्मणानुपवेशयेद्देवताप्राक्षणबन्ध-
 नपूर्वकं प्रपादसंस्पर्शं कुर्यात् । एतन्नेचन चेरुलं त्रिपाद्याः सावित्र्यायद्-

विंशतिलक्ष्मात्मकं पुरश्चरणमिच्छन्ति । अपरे त्रिपदायाश्चतुर्विंशतिलक्षं तथा
जपसाद्गुण्यार्थं तुरीयपादसहितत्रिपदाया लक्षत्रयमधिकमिच्छन्ति । अन्ये
त्रिपदाया एकविंशतिलक्षं तथा जपसाद्गुण्यार्थं तुरीयपादसहिताया लक्षत्रय-
मेवं चतुर्विंशतिलक्षमिच्छन्ति । अत्र ययासंभवं ययासंपदायं कर्तव्यम् । तत्र
बहवश्चतुर्विंशतिलक्षान्तर्गततुरीयपादजपं कुर्वन्ति । तत्र प्रधानसंकल्पो यथा—
आचम्य प्राणानायम्य सुमुखश्चेत्यादिदेशकालसंकीर्तनान्ते ममाऽऽत्मशुद्धि-
पूर्वककारिण्यमाणा मुकलक्ष्मात्मकगायत्रीपुरश्चरणाधिकारमिच्छिद्धारा श्रीपरमे-
श्वरमीत्यर्थं मायाक्षित्त्वेन लक्षत्रयपरिमितं गायत्रीजपमहं करिष्येऽमुकलक्षं वा ।
तथा मन्त्रशुद्धयर्थं दशसहस्रपरिमितदशमणवसंयुक्तगायत्रीजपमहं करिष्ये ।
तथा मन्त्रासिद्धयर्थं शिरोन्तं व्याहृत्यादिपूर्वकलक्षपरिमितगायत्रीजपमहं
करिष्ये यथाशक्ति ब्राह्मणद्वारा वा । तथा ममेह जन्मानि जन्मान्तरे वा वाङ्-
मनाःकायकानां महापातकसमपातकानामहरहःकृत्वा स कृदसकृदभ्यास-
विषयाणां सर्वेषां पातकानां शोधनपूर्वकं धर्मार्थकाममोक्षसिद्धिद्वारा सर्वा-
त्मनः सर्वशक्तेः सर्वाध्यासकतेजोमयस्य श्रीपरमेश्वरस्य प्रीतिकामोऽहं निर-
स्तानर्थरूपस्वप्नप्रकाशविदानन्दात्मकब्रह्मविद्यायाः सावित्र्या गायत्र्याः
कल्पोकं चतुर्विंशतिलक्ष्मात्मकममुकलक्ष्मात्मकं वा पुरश्चरणं करिष्ये इति
संकल्प्य तदङ्गविहितगणेशपूजनपूर्वकं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नान्दी-
श्राद्धमाचार्यदिशरणं कृतसंख्यापूर्व्यर्थं गायत्रीजपं कर्तुं स्वमतिनिश्चित्वेन
ऋषिवाचरणं च करिष्ये । स्वकर्तृत्वे तु ऋषिदिशदिशरणं न कुर्यात् । ततः
स्वशास्त्रोक्तविधिना गणेशपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नान्दीश्राद्धं च
कुर्यात् । प्रजापतिः प्रीयतामित्यस्य स्थाने सविता प्रीयतामिति विज्ञेया ।
तत आचार्यादीन्वृणुयात् । तद्यथाऽमुकगोत्रोऽमुकशर्मोऽहं क्रियमाणेऽमुकसं-
ख्याकगायत्रीपुरश्चरणकरणे विहितकर्मकर्तुं शान्तं दान्तं मन्त्रविदममुकगोत्र-
ममुकशर्माणमाचार्यं त्वामहं वृणु इति वृत्वा मार्थयेत्—

आचार्यस्तु यथा स्वर्गे शक्रादीनां बृहस्पतिः ।

तथा एवं मम यज्ञेऽस्मिन्नाचार्यो भव मुवत ॥ इति ।

एवमेव ब्रह्माणं वृत्वा मार्थयेत्—

यथा चटुर्मुखो ब्रह्मा सर्ववेदविशारदः ।

एथा एवं मम यज्ञेऽस्मिन् ब्रह्मा भव द्विजोत्तम ॥ इति ।

एवमेव सदस्यं प्रार्थयेत्—

त्वं नो गुरुः पिता माता त्वं प्रभुस्त्वं परायणम् ।
आचार्यादिभिः संपुक्तः कुरु कर्म यमोदितम् ॥
आपद्भिर्मोक्षणार्थाय सदस्यं त्वामहं वृणे ॥ इति ।

तथेवोपद्रष्टारं वृत्वा प्रार्थयेत्—

मगदन्सर्वधर्मज्ञ सर्वधर्मभृता वर ।
वितते मम यज्ञेऽस्मिन्नुपद्रष्टा भव द्विज ॥ इति ।

तथाः सर्वान्प्रार्थयेत्—

अस्य यागस्य निष्पत्तौ यन्नतोऽभ्यर्षिता मया ।
सुमसन्नैश्च कर्तव्यं कर्मदं विधिपूर्वकम् ॥ इति ।

क्रियमाणामुषलक्षगायत्रीपुरश्चरणमद्येऽमुकसंख्याकं, जपं कर्तुं स्वपतिनि-
धित्वेन त्वामहं वृणे इत्येवं शुचीनन्वानृत्विजो यथासंख्यं पत्येकं वृत्वा
पद्याविमर्चं तेषां सर्वेषामासनवक्ष्यपाषाणकारचन्दनादिभिर्मधुपर्कपूर्वा कुर्वन्त ।
तद्यथा—देशकालसंकीर्तनान्ते यजमानो वृत्तानां त्वित्येनाहं विष्णु इति संक-
ल्पार्हकालेण सर्वान्पूजयेत् । ततः सर्व आचार्यादयोऽधिकारसिद्धयर्थं
प्रार्थयित्वां कुर्यात् । तद्यथा—ऋत्विजसहित आचार्यो देशकालौ संकीर्तयामुक-
शर्मणो यजमानस्य करिष्यमाणचतुर्विधतिलसात्मके गायत्रीपुरश्चरणे यथा-
शेन जवादिकरणाधिकारसिद्धयर्थं कृच्छ्रमयमाययितममुकमयाप्रायेनाऽऽ-
चरिष्य इति संकल्प्य जपहोमगोदानायन्यपठरपत्याप्रायेनाऽऽचरेत् । तदन्तरे
ऽमुकशर्मणो गायत्रीपुरश्चरणे कृच्छ्रमयानुष्ठानेनाधिहारसिद्धिरस्तिवति ब्राह्म-
णान्मात्रि वदेत् । तेषां सिद्धिरस्तिवति वृष्युः । ततोऽमुकशर्मणोऽनुष्ठया-
त्तत्पतिनिधित्वेन करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरणे पूर्वाह्नेन विहितं यन्त्रसि-
द्धयर्थं गायत्र्या अपुस्तत्रपथं करिष्य इति संकल्प्याऽऽशुभे मणवसहितस्या-
हृदिषययुत्गायत्रीजपमपुनं कृत्वेतानि सूक्तानि जपेत् । पश्चमजवात्तिलसा-
विद्या जपमपुनं कुर्यादित्यन्ये । दशमणवसहितस्या इत्यपरे । आपो हि
ष्टेति सूक्तमेतोन्निबन्धमिति तिस्रः ऋतं च सप्तपिबित्ति सूक्तं स्वरित न इत्याद्याः
स्वरितयतोः स्वादिष्टयेत्याद्याः पाषाणानीय सर्वा जपेत्पत्येकं दशवारम् ।
अन्ये तु तामचित्तरित्यस्या ऋच आचार्यं विश्वाभिर्भ्रं तर्पयामि । गायत्री-
ऋद्रत्तर्पयामि । सचित्तारं तर्पयामि । इति तर्पयित्वा यद्रं नमस्कृत्य कटु-
द्रापेरयादीनि रुद्रसूक्तानि जपेत् ।

अथ मालासंस्कारः । तत्र मालासंस्कारं करिष्ये इति संकल्प्य कुशोदक-
सहितैः पञ्चगव्यैर्मालां प्रक्षाल्य ॐ ह्रीं अं आं इं ईं इति पादिसकारान्तानि
मातृकासंस्कारान्यश्वत्थपत्रस्थापितमालायां विन्यस्य सद्योजातादिपञ्चमन्त्राञ्ज-
पित्वैतेषां मध्ये मयमेन मन्त्रेण पञ्चगव्येन शीतलजलेन च मालां प्रक्षाल्य
द्वितीयेन मन्त्रेण चन्दनादिना विघ्न्य तृतीयेन मालां धूपयित्वा चतुर्थेन
चन्दनकस्तूर्पादिना लेपयित्वा पञ्चममन्त्रेण प्रतिमण्यभिमन्त्रयेत् । अथैरेभ्य-
इति मन्त्रेण मेरुं शतवारमभिमन्त्रयेत् । तत्र एतैरेव पञ्चभिर्मन्त्रैः पञ्चोपचा-
रैर्मालामिष्टदेवताचत्पूजयेदिति मालासंस्कारः । इति प्रारम्भदिनकृत्यम् ।

अथ नित्यविधिः ।

तत्र ऋत्विक्सहित आचार्यः पूजासामग्रीसहितः पूजार्थं द्वारदेव-
तापूजनपूर्वकं बहुदीपकाम्नादद्यं सुरभिर्धूमश्च धूपितं यागमण्डपं यागगृहं
शुद्धं वा प्रविशेत् । तत्राऽऽशी द्वारपूजा । द्वारपूजां करिष्ये इति संकल्प्य
द्वारस्य दुरत ॐ नमः सूर्याय । ॐ गं गणेशाय नमः । प्रणवः सर्वत्र । सं
सरस्वत्यै नमः । सं सवित्रे नमः । ह्रीं सदाशिवाय नमः । ऐं ह्रीं पर-
शक्तये नमः । दीं दीपनाथाय नमः । क्षं क्षेत्रपालाय नमः । दक्षिणसभ्य-
भागार्थकैकमस्तौः संपूज्य (जपेत्) । एवं प्रतिद्वारम् । ततः पश्चिमद्वारे
साप्तवं सूर्यायार्घ्यं दत्त्वा वामार्धं संकोचयन् दक्षिणपादपूर्वकं मण्डपान्तः
प्रविश्य वेदीमण्डपस्य पूर्वद्वारं ऊर्ध्वं द्वारश्रिये नमः । देहलये नमः । दक्षिण-
सभ्यभागोर्ध्वे नमः । विधात्रे नमः । गङ्गायै नमः । यमुनायै नमः ।
भद्रायै नमः । सुभद्रायै नमः । एवं दक्षिणपश्चिमोत्तरद्वारेषु । तत्र दक्षिणद्वार
ऊर्ध्वं द्वारश्रिये नमः । देहलये नमः । दक्षिणसभ्यभागोर्ध्वे नमः ।
विधात्रे नमः । गोदायै नमः । कृष्णायै नमः । चण्डायै नमः । प्रचण्डायै
नमः । पश्चिमद्वार ऊर्ध्वं द्वारश्रिये नमः । देहलये नमः । दक्षिणसभ्यभागो-
र्ध्वे नमः । विधात्रे नमः । रेवायै नमः । ताप्यै नमः । शङ्खनिषये नमः ।
पद्मनिषये नमः । उत्तरद्वारे द्वारश्रिये नमः । देहलये नमः । दक्षिणसभ्यभा-
गोर्ध्वे नमः । विधात्रे नमः । चाणायै नमः । वेण्यै नमः । महानिषये
नमः । मरेश्वराय नमः । गृहोपरि गृहेशाय नमः । गृहमध्ये यागमण्डपाय
नमः । कुलदेश्यै नमः । ततो मण्डपान्तः स्थित्वा यदत्र संस्थितं भूतमिति
सुर्वेदान्त्रिकीयं ततः पञ्चगव्येन कुशैः शुचीषो हवेत्पापो हि श्रेवि वृषेनोः

अनारायणेन च सर्वत्र मोक्ष्य देवा आवाप्तु यातुधाना अपयान्तु विष्णो
 देवयजनं रक्षस्व, ततः स्वस्त्ययनं तार्क्ष्यमिति मन्त्रद्वयं पठेत् । ततस्त्रिवर्षे-
 तायां हस्तमात्रोत्सेधायां हस्तमात्रसमचतुरस्त्यायां वेदिकायां वास्तुपुरषाण-
 नमः । तत आचार्यादय आचमनादिविधिपूर्वकं जपादिसंकल्पं कुर्यात् ।
 तद्यथा-तत्र मयममाचमनविधिः । सर्वे स्वासनेयूपविश्य केशवाप नाराय-
 णाय माधवायेति त्रिराचम्य गोविन्दादिकृष्णान्तं यथास्थानं चिन्त्य
 माणायायं कुर्यात् । प्रणवस्य ब्रह्मा ऋषिः परमात्मा देवता देवी
 गायत्री छन्दः सप्तानां व्याहृतीनां विश्वामित्रजमदग्निमरद्वाजभृगुगोतमकश्य-
 पवसिष्ठा ऋषयोऽग्निशायुसूर्यवृहस्पतिवरुणेन्द्रविश्वे देवा देवता गायत्र्युष्णिगलु-
 प्तुम्बूहरीपङ्क्तित्रिष्टुब्जमरुपइछदासि माषड्या गायत्री विश्वामित्रर्षिः
 सविता देवता गायत्री छन्दो गायत्रीशिरसो ब्रह्मा ऋषिः परमात्मा देवता
 देवी गायत्री छन्दः प्राणायामे चिन्तियोगः । ततो यथोपदेशं मनसैकवारं सप्त-
 णवां स्रवणाहृदिकां सञ्चिरस्कां गायत्रीं जपन्वामनासया वायुमापुषं तपैव
 कुम्भयित्वा तपैव दक्षिणनासिकया रचयेत् । अयमेकः प्राणायामः ।
 एवं प्राणायामत्रयं कुर्यात् । प्राणायामलक्षणशास्त्रे-—

दशमणवसेयुक्ता गायत्री शिरसा सह ।

त्रिः पठेदायतमाणः प्राणायामः स उच्यते ॥

ततो देवताः मार्थयेत्—

सोमः सूर्यो यमः काळः संचये भूगान्यहः सारा ।

पवनो दिवपतिर्भूमिराकाशं खेचराभराः ॥

ब्रह्मशासनमास्थाय कल्पध्वमिह संनिधिमू ।

ततः सुश्रुत्वथैकदन्तधेतवादिदेशकालसंकीर्तनान्तेऽमुकशर्बणो यजमानस्य
 छठपुषंसंकल्पसिद्धिदारा श्रीपरमेश्वरभोत्वप्यं पूर्वसंकल्पितचतुर्विंशद्विद्वत्ताम-
 कगापत्रीपुरधाणमप्ये यथाशेन गायत्रीजपमहं करिष्य इति संकल्प्य तद-
 ङ्गभिहितं शरीरशुद्धिपूर्वकं गायत्रीमन्त्रत्रयाधिकारसिद्धयर्थं पवनपावनमूर्ध-
 नुद्विमाणमच्छिष्टान्मोतृकाबहिर्भोतृकागायत्रीन्यासाच्चाहं करिष्य इति संक-
 ल्पयेत् । तत एकैको ब्राह्मणः कुशाद्यासनोपविष्टः पवित्रपाणिरात्मानं पाव-
 रिये [इति संकल्पयेत्] ।

अथ पवनपावनम् ।

भाषार्थं ऋषिः पवनमानैः सरेकचिदनिदर्भपिञ्जलानादाय सप्तभिः
 सप्तभिः पावपदि—

चित्पतिर्मा पुनात्त्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः ।

नाभ्याः सोदकैर्देर्भुस्वपर्यन्तं समाष्टिं संकृन्मन्त्रेण द्विस्तूष्णीम् ।

यद्देवा देवहेडनम् । देवासश्चक्रुमा वयम् । आदित्यास्तस्मान्माशुश्चत ।
ऋतस्पतेन मामुत । देवा जीवनक्राम्या यत् । वाचाऽनृतमूदिम ।
अग्निर्मा तस्मादेनंतः । गार्हपत्यः प्रभुञ्चतु । दुरिता यानि चक्रुम । करोतु
पारनेनसंभू ॥ १ ॥

ऋतेन यावापृथिवी । ऋतेन त्वत्संस्वति । ऋतान्मा मुञ्चतांहेसः ।
यद्व्यकृतमारिभ । सजातशस्तादुत वा जामिशस्तात् । षपायंसः शस्ता-
दुत वा कनीयंसः । अनाज्ञातं देवकृतं यदेनं । तस्मात्त्वमस्मान् जातवेदो
मुमुक्षि । यद्वाचा यन्मनसा । वाहुभ्यामुरुभ्यामष्टीवद्भ्याम् ॥ २ ॥

शिशैर्यदनुतं चक्रुमा वयम् । अग्निर्मा तस्मादेनंतः । यद्दस्ताभ्यां चकार
किलिब्रवाणि असाणां वगुभुवजिह्वमानः । टरेपशवा चं राष्ट्रमृधं । तान्यस्त-
रसावनुदत्तामृणानि । अदीव्यनुणं यदहं चकारं । यद्वाऽदास्यन्तसंजगारा-
जनेभ्यः । अग्निर्मा तस्मादेनंतः । यन्मयिं माता गर्भे सति ॥ ३ ॥

एनंश्चकार यत्पित्रा । अग्निर्मा तस्मादेनंतः । यदा विपेयं मातरं पितरंम् ।
पुत्रा प्रभुदितो ययन् । अहिंसित्यौ पितरो मया तत् । तदमे अनुणो
भवापि । यद्वत्तरिसं पृथिवीभुव याम् । यन्मातरं पितरं वा निहिंसिम ।
अग्निर्मा तस्मादेनंतः । यदाद्यसां निवसा यत्पराद्यसां ॥ ४ ॥

यदेनंश्चक्रुमा नूनं यत्पराणम् । अग्निर्मा तस्मादेनंतः । अविभामामि
दुरितं यदेनं । जहामि रिदं पमे सधर्ये । यत्र ययिं सुकृशो नांवि
दुष्टाः । तपारोदामि सुकृशो नु लोहम् । त्रिते देवा भंग्मन्त्रितरेना ।

त्रित पृतम्भन्नुप्येषु मा मृजे । तवो मा यदि किञ्चिदानये । अन्निर्मा तस्य
देनैसा ॥ ५ ॥

यादेषेत्यः मनुश्चतु । दुरिता पानिं चक्रुम । करोतु माभवेत्सम् । दिवि
घाता अप्सु जाताः । या जाता ओषधीभ्यः । अथो या अग्निना आरौ ।
ता नोः शुभ्यन्तु शुभ्यन्तीः । यदापो नक्तं दुरितं चराय । यद्वा दिवा नृक्षं
पश्यन्नाणम् । हिरण्यवर्णोस्तत्र उत्सृज्यते नः । इमं मे वकण्ठं तत्रवा यासि ।
त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने । त्वथये मयासि ॥ ६ ॥

[वै० ब्रा० अष्ट० ३ । अ० ७ । अनु० १२] ।

दधिकारणो अकारिणं जिष्णोर्भक्ष्य घ्राजिनः । सुरामि नो मुर्खाकरलग्न
वार्युषपि तारिपत् ॥ [वै० सं० फा० १ म० ५ अ० ११] ।

तांस्त्ववत्वाऽऽपान्मृदीत्वा—

वाक्वर्णिर्मा पुनात्वाच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिर्मा ।

नाभ्याः सोदकेर्देर्भर्नासिकापर्वन्तं संमाष्टं सकृन्मत्रेण द्विस्तूष्णीम् ।

पर्वमानः सुवर्जिनः । पवित्रेण विचर्षणि । यः पोता स पुनातु मा ।
पुनन्तु मा देवतानः । पुनन्तु मन्वो धिवा । पुनन्तु विश्वं आपवः । जातं
वेदः पवित्रेण । पवित्रेण पुतादि मा । शुभ्रेण देव दीयतु । अग्ने अतवा
क्रतुःशतु । १ ॥

यथं पवित्रेण विचर्षि । अग्ने विचर्षयन्तरा । अक्ष सेनं पुनीमहे । उभाभ्यां
देव सवितः । पवित्रेण सवेनं व । इदं अक्षं पुनीमहे । वेत्सुदेवी पुनो
दृष्टपागातु । यस्मिं यच्छीकृतुवो दीतर्षुष्टाः । तथा यदन्तः सद्य यावेषु । यप
स्वाम्य पर्वयो रयीणाम् ॥ २ ॥

वेत्सुदेवी रश्मिर्निर्मा पुनातु । वातां माणोर्नैविरो भवोभूः । यावदृषिषी
पर्वता पयोषेः । कृतावरी यज्ञिषं मा पुनीताम् । पुराजिः सवितस्तृषिः ।
विचर्षेदेवमन्धमिः । अग्ने देवोऽपुनादि मा । येन देवा अर्पुत । येनाऽऽजो
विचर्षकम् । सेनं दिभ्येन यज्ञेणा ॥ ३ ॥

इदं ब्रह्म पुनीमहे यः पारमानीरध्वेति । ऋषिभिः संभृतं रसम् । सर्वं
स पुरश्चाति । स्वदितं मातरिर्ध्वना । पावमानीर्यो अध्वेति । ऋषिभिः
संभृतं रसम् । तस्मै सरस्वती दुहे । हीरं सपिर्मवृद्धकम् । पावमानी
स्वस्त्यर्थनीः ॥ ४ ॥

सुदुषा हि पथस्वतीः । ऋषिभिः संभृतो रसः । ब्राह्मणेभ्यमृतं हितम् ।
पावमानीर्दिशन्तु नः । इषं लोकमयो अमुम् । कामान्तसर्धयन्तु नः । देवी-
देवैः समाभृताः । पावमानीः स्वस्त्यर्थनीः । सुदुषा हि घृतञ्जुतः । ऋषिभिः
संभृतो रसः ॥ ५ ॥

ब्राह्मणेभ्यमृतं हितम् । येन देवाः पवित्रेण । आत्मानं पुनते सदा ।
तेन सहस्रधारिण । पावमान्यः पुनन्तु मा । प्राजापत्यं पवित्रम् । शतो-
षामं हिरण्यम् । तेन ब्रह्मविदो वयम् । पुतं ब्रह्म पुनीमहे । इन्द्रः
सुनीतो सह मा पुनातु । सोमः स्वस्त्याः वर्धणः समोच्य । यमो राजा
ममुणामिः पुनातु मा । जातवेदा मोर्जयन्त्या पुनातु ॥ ६ ॥ (तै० ब्रा०
अष्ट० १ अ० ४ अनु० ८) ।

आपो हि ह्येति ऋक्त्रयम् । तास्त्यक्त्वाऽन्यान्वृहीत्वा—
देवो मा सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः ।
नाभ्याः सोदकैर्देवैर्ललाटपर्यन्तं संपाष्टिं सकृन्मन्त्रेण द्विभृष्णीम् ।
तर्यं ते पवित्रपते पवित्रेण यस्मै कं पुने तच्छक्रेयम् ॥
हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यामुं जातः कृदपपो यारिन्द्रः ॥
अग्निं या गर्भं दधिरे विरुवास्ता न आपः शरस्योना भवन्तु ॥
(तै० सं० का० ५ म० ६ अ० १) ।
यामा राजा वर्धणो याति मध्ये सत्यानुते अक्षय्यञ्जनानाम् ।
पुदुजुतः शुचयो याः पवित्रास्ता न आपः शरस्योना भवन्तु ॥
(तै० सं० का० ५ म० ६ अ० १) ।

घासीं देवा द्विवि कृष्णान्ति भक्षं या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति ।

याः पृथिवीं पर्यसोन्दन्ति शुक्रास्ता न आपः स्युः स्योना भवन्तु ॥

(तै० सं० का० ५ म० ६ अ० १) ।

शिवेन मा चक्षुषा पश्यताऽऽपः क्षिप्रया तनुषोपस्पृशत त्वचं मे । सर्वो

अधीर्भस्सुषदेः हुव वो मयि वचो बलभोजो निर्धत्त ॥

(तै० सं० का० ५ म० ६ अ० १) ।

वास्तवत्वा भूयुवः सुवः अपः मादय आपो हि म्ना इति विष्टमिर्ज्ञानं
सुखं निमृश्यैतैर्विपर्ययेणाऽऽचामेत् ।

तस्मा अरं ममाम वो यस्य क्षयाय जिन्द्रय । आपो जनयथा च नः ।

यो वः शिवलेपो रसस्तस्यं याजयतेह नः । उशसीरिव मातरः । -आपो

हि म्ना भयोमुवस्ता नं ऊर्जे देघातन । महे रणाय चससे ॥

(तै० आ० म० १० अ० १) ।

पर्यस्वतीरीपयया । पर्यस्वतीरुषां पर्यः ।

अपं पर्यसो यः पयस्तेन मामिन्द्र सस्मृज ॥ (तै० १।५।१० २ ३] ।

इत्यपः मादय रभूर्युक्तमाचमनं कृत्वा गायत्रीं शतकृत्व आवर्तयेत् ।
सदसकृत्वोऽपरिमितकृत्वो वा । दशावरमिडाजपः ।

इदां देवहर्मन्तुर्थवनीर्षुदस्परिवृक्कयामदानि च सिसिपद्विभं देवाः । सुक्-
वाचः पृथिवि मानर्षा मा द्विसीर्षु मनिष्ये मधुं जनिष्ये मधुं

वक्ष्यामि मधुं वक्ष्यामि मधुंमतीं देवेभ्यो वाचमुद्यासथ शुश्रूषेभ्यो मनुष्ये-
भ्यस्त्वं मा देवा अवनतु शोभायिं पितरोऽनुपदन्तु ॥ (तै० सं० अ० ३
म० ३ अ० २) ।

अपं नः शोश्रूषदधमे शूश्रूष्या रयिम् । अपं नः शोश्रूषदधम् ।

मुश्रीत्रिया सुगातया बभूषा चं पत्रामटे । अपं नः शोश्रूषदधम् ।

न पन्नन्दिष्ट पर्वा माऽऽरणाकांमद्य सूर्यः । अपं नः शोश्रूषदधम् ।

म वदुभोः महेश्वतो विश्वतो यन्ति सूर्यः । अपं नः शोश्रूषदधम् ।

प्र यत्ते अग्ने सुरयो जायेमहि प्र ते वयम् । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 त्वं हि विश्वतोमुत्त विश्वतः परिभूरसि । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 द्विपो नो विश्वतोमुत्ताऽति नावेव पारय । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 स नः सिधुमिव नावयाऽति पर्या स्वस्तये । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 आर्पः प्रवणादिव यतीरपारमत्स्येन्दतामधम् । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 उदनादुदकानीनापारमात्स्येन्दतामधम् । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 आनन्दार्य ममोदाय पुनरागा स्वान्गृहान् । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 न वै तत्र प्रधीयते गौरश्वः पुरुषः पशुः । यत्रेदं ब्रह्म क्रियते पारि-
 धिजाविनाय कम् । अर्प नः शोशुचदधम् ॥

(तै० आ० म० ६ अ० ११)

सहस्रशीर्षा इत्यादि सन्ति देवा इत्यन्तं पुरुषमुक्तं पठेत् ।
 ॐ सहस्रशीर्षा पुरुषः । सहस्राक्षः सहस्रपात् ।
 स भूमिं विश्वतो वृत्त्वा । अत्यतिष्ठद्ब्रह्मकुलम् ।
 पुरुष एवेदं सर्वम् । यद्भूतं यच्च भव्यम् ।
 उतामृतस्वरूपेभ्यः । यदक्षेनातिरोद्धति ।
 पतावानस्य महिमा । अतोऽज्यायाश्च पुरुषः १ ॥
 पादोऽभ्य विश्वा मुतानि । त्रिपादस्यामृतं दिवि ।
 त्रिपादूर्ध्व उद्रेत्पुरुषः । पादोऽभ्येहार्भवात्पुनः ।
 ततो विष्वात् उर्ध्वंजायत । साशुनानुशने अग्नि ।
 तस्माद्विराटजायत । विराजो अग्नि पुरुषः ।
 स ज्ञातो अत्यरिचयत । पादभूमिमर्षो पुरः ॥ २ ॥
 यत्पुरुषेण हविर्षा । देवा यज्ञमर्त्नन्वत ।
 ससन्तो अस्याऽऽमीदाज्यम् । ग्रीष्य इध्मः शरद्धविः ।
 सप्ताभ्योऽऽमन्परिधयः । त्रिःसप्त सप्तभिर्धः कृगाः ।
 देवा यज्ञं तन्वनाः । अर्चन्नुर्ध्वं पशुम् ।

तं पृथं यद्विषि मीक्षन् । पुरुषं जातयन्तः ॥ ३ ॥
 तेन देवा अयजन्त । साधवा ऋषयश्च ये ।
 तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः । संपूर्तं पृषदाजयम् ।
 पशुं स्ताभ्यंके वायव्यान् । आरण्वान्प्राग्वाश्च ये ।
 तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः । ऋचः सामानि जज्ञिरे ।
 छन्दांसि जज्ञिरे तस्मात् । वज्रस्तस्मादजायत ॥ ४ ॥
 तस्मादग्वा अजायन्त । ये के सोमयादतः ।
 गार्धो ह जज्ञिरे तस्मात् । तस्माज्जाता अजावयः ।
 यापुरुषं व्यदधुः । कतिधा व्यकलयन् ।
 मुखं किमस्य की वाह । कावूरु पादाबुच्येते ।
 ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत् । वाह राजन्यः कृतः ॥ ५ ॥
 ऊरु तदस्य यद्वैश्वः । यज्ञथांशुदो अजायत ।
 वज्रमा मनसो जातः । वसोः सूर्यो अजायत ।
 सुखादिन्द्रश्चाग्निश्च । प्राणाद्वायुरंजायत ।
 नाभ्या आसीदन्तरिक्षम् । शीर्षो धीः सर्ववर्षत ।
 यज्ञथां भूमिदिशः योजात् । तथा लोकान् अकलयन् ॥ ६ ॥
 वेदाहपेक्षं पुरुषं महान्तम् । आदित्यर्षणिं तर्षमस्तु पुरे ।
 सर्वाणि रूपाणि विचिन्त्य धीरः ।
 नामानि कृत्वाऽभिषत्नवदास्ते ।
 धाता पुरस्ताद्यमुदाजहार । शक्रः पविद्वान्पदिशुष्वस्तः ।

तमेवं विद्वानभूतं इह भवति । नान्यः एन्या अयनाय विद्यते ।
 यज्ञेन यज्ञर्षयश्च देवाः । तानि धर्माणि मयमान्यासन् ।
 ते ह नाकं परिपानं सचन्ते । यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः ॥ ७ ॥

इति परमपावनम् ।

ततो भूतशुद्धिं कुर्यात्तद्यथा—ऊर्ध्वकेशीति शिखां बद्ध्वा अपसर्पन्तु ते
भूता इति वामपादेन भूमावाघातत्रयं कृत्वा—अपक्रामन्तु भूतानीत्युत्सार्थं
वीक्षणदंष्ट्र महाकायेति क्षेत्रपालं नत्वा पृथ्वीतिमन्त्रस्य मेरुपृष्ठ ऋषिः कूर्पो
देवता सुतलं छन्द आसने विनियोगः ।

पृथिव त्वया धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता ।
त्वं च धारय मां देवि पवित्रं कुरु चाऽऽसनम् ॥

ॐ आधारशक्तये नमः । ॐ कूर्मासनाय नमः । ॐ अनन्तासनाय नमः ।
ॐ योगासनाय नमः । ॐ विमलासनाय नमः । ॐ पद्मासनाय नमः । मध्ये
ॐ परमसुखासनाय नमः । इत्यासन उपविश्य स्वधिरसि शुं गुरुभ्यो
नमः । पं परमोष्ठिगुरुभ्यो नमः । पं परात्परगुरुभ्यो नमः । गं गणपतये
नमः । हुं दुर्गायै नमः । सं क्षेत्रपालाय नमः । सं सरस्वत्यै नमः । पं
परमात्मने नमः ।

नमो गुरुभ्यो गुरुपादुकाभ्यो नमः परेभ्यः परपादुकाभ्यः ।

आचार्येसिद्धेश्वरपादुकाभ्यो नमोऽस्तु लक्ष्मीपतिपादुकाभ्यः ॥

नमो महद्भ्यो नमो अर्भकेभ्यो नमो युवभ्यो नम आश्विनेभ्यः ।

यजाम देवान्यादिं शक्रत्राम मा जवायंसः शं समाहंसि देवाः ॥

इति पठित्वा सर्षभूतनिवारणाय सञ्चार्याय सञ्चारायास्त्रराजाय सुदर्श-
नाय हुंफटित्वाङ्गुलिभ्यां दिग्बन्धं कृत्वा—

धर्मकन्दसमुद्भूतं ज्ञाननालसुशोभितम् ।

ऐश्वर्याष्टदलोपेतं परवैराग्यकर्णिकम् ॥

अधोमुखं तु हृत्पथं मणभेनोर्ध्वमुखयेत् ।

मणभेन विकसितं कृत्वा तत्रत्यं जीवात्मानं हंसमन्त्रेणाङ्कुशमुद्रया सुपु-
ञ्जानादीमार्गेण ब्रह्मरन्ध्रं नीत्वा तत्रत्यसहस्रदलवक्त्रकर्णिकान्तर्गतेन परमा-
त्मना सहैवमात्रमापादयेत् ।

ब्रह्महत्याधिरस्कं च स्वर्णस्तेवभुञ्जद्वपम् ।

गुरापानदना युक्तं गुरुत्वरकटिद्रवम् ॥

तरसंसर्गिपदद्वंद्वपङ्कपरपङ्कपावकम् ।

वपपावकरोमाणं रक्तमभुविच्छोचनम् ॥

अधोमुखं कृष्णवर्णमद्गुणपरिमाणकम् ।
खड्गवर्मघरं पापं वायुकुक्षौ विचिन्तयेत् ॥

इति वायुकुक्षौ पापपुरुषं विचिन्तय यमिति षोडशवारं वायुवीजेन वायु-
नासारंश्रेण वायुमारुचंश्चसंशोष्य रमित्यग्निवीजेन कुम्भमेन चतुष्पाष्टिवारं
संदह्य पुनर्भित्तिवायुवीजेन दक्षिणनासाभूटेन ह्वाभिश्चद्वारं वादिनिर्मापि
वामिन्यसृचवीजेन षोडशवारमाच्छाव्य भूतशुद्धिं कुर्यात् । पादादिजातुपर्वणं
पृथिवीस्थानं तत्र पार्ष्णिमण्डलं चतुरस्रं चतुर्दिक्षु यज्जलाञ्जितं भीतवर्णं
तन्मध्ये लंबीजयुक्तं ध्यायेत् । स्थोना पृथिवीति मेधातिथिर्भूमिर्भोगी
मूपिण्डलशुद्धयर्थं जपे विनियोगः । ॐ स्थोना पृथिविं ॐ भूम्ये नमः ।
जान्नादि नाभिपर्वन्तमथा स्थानं तत्र वाक्यं षण्डलं घनुराकारममयो
कोटयोः श्वेनपद्मलाञ्जितं तन्मध्ये शुभ्रवर्णं वंबीजयुक्तं ध्यायेत् । अन्तु मे
इति मेधातिथिरामोऽनुप्रयाषण्डलशुद्धयर्थं जपे विनियोगः । ॐ अन्तु मे सोमो
अन्नवीं चन्द्रशो नमः । नाभ्यादि हृदयपर्वन्तमाग्निस्थानं तत्र निकोपं
बह्निषण्डलं त्रयोषु रवस्त्रिकलाञ्जितं तन्मध्ये रक्तवर्णं रवींजयुक्तं ध्यायेत् ।
अग्निं द्रवं काप्यो मेधातिथिरभिर्गोपनी बह्निषण्डलशुद्धयर्थं जपे विनियोगः ।
ॐ अग्निं द्रवं रश्मये नमः । हृदयादि भ्रूयध्यपर्वन्तं वायुस्थानं तत्र षट्-
कोणं वायुषण्डलं षट्त्रिंशद्वज्जलाञ्जितं तन्मध्ये धूम्रवर्णं वंबीजयुक्तं
ध्यायेत् । वायो शत्रं वामदेवं वायुस्तुष्टु वायुषण्डलशुद्धयर्थं जपे विनि-
योगः । ॐ वायो शत्रं वंबीजयुक्तं ध्यायेत् । ॐ वायो शत्रं वंबीजयुक्तं ध्यायेत् ।
स्थानं तत्र वृषाकारमाकाशपण्डलं ध्वजाङ्कितं तन्मध्ये नीलवर्णं हंबीजयुक्तं
ध्यायेत् । आदित्यरश्मयश्च षट्सोऽन्वारिसं गावस्वाकाशपण्डलशुद्धयर्थं जपे
विनियोगः । ॐ आदित्यरश्मयश्च षट्सोऽन्वारिसं गावस्वाकाशपण्डलशुद्धयर्थं जपे
लंबीजेन षट्त्रिंशद्वज्जलाञ्जितं तन्मध्ये धूम्रवर्णं रवींजयुक्तं ध्यायेत् । ॐ
-राणम्-

भुवर्धनं वयोमसंसे प्लवणवसंयुतम् ।

दीर्घोद्यारसमायुक्तमशोद्याव उदाहृतः ॥

मणवाग्ना संनिरुध्य मन्त्ररीजं तु मन्त्रवित् ।

जपेथ द्वादशहरत्र वयोद्वयानो भवेत्तदा ॥ इति ।

चतुर्गुणा मयो वंबीजेन पद्मोद्वयानवयोगेणाग्नी मन्त्रिणावयापि । सं ५ ।
निगुणं बह्निं रवीजेन चतुर्द्वयानवयोगेण वायो मन्त्रिणावयापि । सं ४ ।

विभ्राणाऽसूक्तपालं त्रिनयनकसिता पीनवसोचहादया

वेवी वाळार्कवर्णा भवतु सुखकरी प्राणवाक्किः परा नः ॥ १ ॥

इति प्राणमतिष्ठा । अथान्तर्मातृकान्यासः—

अन्तर्मातृकामन्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिर्मातृकासरस्वती देवता इत्यो बीजाति
स्वरारः शक्तयो विन्दवः कालिकान्यन्तर्मातृकान्यासे विनियोगः । ॐ अं कं
खं गं घं ङं आ इ ए ओ ऋ ए आभ्यो नमः । ॐ इं चं छं जं झं ञं तर्जनीभ्यां नमः । ॐ उं टं
वं ढं णं जं षं यमाभ्यां नमः । ॐ एं तं थं दं धं नेपनाभिकाभ्यां नमः । ॐ ओं पं
फं बं मं पं र्भां कनिष्ठिकाभ्यां नमः । ॐ अं यं रं लं वं शं वं संहं सं अः करतलकरपुं
ष्ठाभ्यां नमः । एवे हृदयादि । ॐ अं नमः । आं नमः । इं नमः । ईं नमः ।
उं नमः । ऊं नमः । एं नमः । ऐं नमः । औं नमः । औं नमः । अं नमः ।
अः नमः । ॐं कारः सर्वत्र । एतान्घोडश स्वराण्कण्ठस्थानगते षोडशदले
विन्यसाभि । ॐं कं खं गं घं ङं चं छं जं झं ञं तं टं नम एतान्द्वादश वर्णाद्द्वादशदले
हृदयस्थाने विन्यसाभि । ॐं टं ढं णं तं थं दं धं नं पं फं नम एतान्दश वर्णांकाभिस्त्रये
दशदले विन्यसाभि । ॐं बं मं पं रं लं नम एतान्त्रयवर्णान् छिद्रस्थाने षडदले
विन्यसाभि । ॐं बं धं पं सं नम एतान् चतुर्वर्णानामारस्थाने चतुर्दले विन्य-
साभि । ॐं सं नम एतद्दर्शनार्थं भ्रूवध्ये द्विदले विन्यसाभि । अयं ध्यानम्—

आधारे छिद्रनाभौ हृदयसरसिजे तालुमूले कळटे

द्वे पथे षोडशरे द्विदलदशदले द्वादशार्धे चतुष्के ।

बासाग्ने पालयध्वे टफण्ठसहिते आदियुक्ते स्वराणां

ईं सं तं र्वा र्थं युक्तं सकलवतुगवं वर्णरूपं नमाभि ॥ १ ॥

इत्यन्तर्मातृकान्यासः । अथ परिर्मातृकाः—

अन्तर्मातृकापर्यन्तपदङ्गन्यासं कृत्वा विशेषन्यासं कुर्यात् । ॐ अं नमः
शिरसि । आं नमो कळटे । इं नमो दक्षिणनेत्रे । ईं नमो बायनेत्रे । उं नमो
दक्षिणकर्णे । ऊं नमो बायकर्णे । अं नमो दक्षिणनासायुटे । ऋं नमो बायना-
सायुटे । एं नमो दक्षिणगण्डे । ऐं नमो बायगण्डे । ऐं नमो ऊर्ध्वोष्ठे । ऐं नमोऽ-
पशोष्ठे । औं नम ऊर्ध्वदन्तपट्टके । औं नमोऽधरदन्तपट्टके । अं नमो मूर्ध्नि ।
अः नम आरवे । कं नमो दक्षिणबाहुमूले । खं नमो दक्षिणपूर्वरे । गं नमो

दक्षिणपणिबन्धे । घं नमो दक्षिणहस्ताङ्गुलिमूलेषु । जंनमो दक्षिणहस्ताङ्गु-
 ल्यग्रेषु । चंनमो वामबाहुमूले । छंनमो वामकूर्परे । जंनमो वामपाणबन्धे ।
 झंनमो वामहस्ताङ्गुलिमूलेषु । व्यंनमो वामहस्ताङ्गुल्यग्रेषु । टंनमो दक्षिण-
 पादमूले । ठंनमो दक्षिणजानौ । डंनमो दक्षिणगुल्फे । दंनमो दक्षिणपादा-
 ङ्गुलिमूलेषु । णंनमो दक्षिणपादाङ्गुल्यग्रेषु । तंनमो वामपादमूले । यंनमो
 वामजानौ । दंनमो वामगुल्फे । घंनमो वामपादाङ्गुलिमूलेषु । नंनमो
 वामपादाङ्गुल्यग्रेषु । पंनमो दक्षिणपार्श्वे । [*फं ?] वंनमः पृष्ठे । भंनमो नाभौ ।
 मंनमो जठरे । यं त्वगात्मने हृदयाय नमः । रं असृगात्मने दोर्मूलाय नमः ।
 लं मांसात्मने ककुदे नमः । वं मेदआत्मने कसाभ्यां नमः । शं मस्थगात्मने
 हृदयादिदृश्यगुलाय नमः । षं यज्जात्मने हृदयादिपादयुगलाय नमः । सं
 नमः शुक्रात्मने जठरे । हंनमः प्राणात्मने मुखे । संनमो जीवात्मने सर्वश-
 रीरेषु विन्यसामि ।

पञ्चाशद्दर्शनभेदैर्विहितवदनदोःपादहृत्कुम्भित्तो-

देशां भास्वरूपदर्शकलिङ्गशयिकलापिन्दुकुन्दावदाताम् ।

असप्तकुम्भचिन्तालिखितवरकरां त्रींशतां पद्यमस्था-

पच्छाकल्पपापतुच्छहृत्तनजघनभरां भारतीं तां नमामि ॥ १ ॥

इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्याकारादिसकारान्ता मातृका अनु-
 लोपतो जपित्वा पञ्चाट्टिलोपताः पुनरनुलोपतो जपित्वा इषापकत्वेन तत्प-
 ढ्ढणान् न्यसेत् । ते च वर्णा धनुक्रमेण अंआइईउंऊंअंअंलृएँओँअँअं
 ँ संगंघंङं च छंजंझलंठंढंणंत्थंघंघंनंपंफंवंभंमयंरंळंवंचंपसंइंसांमिति । ततः

चतवारि वाक्परिमिता पदानि तानि विदुर्ग्राहणा ये भनीपिणः ।

गुहा भीणि निर्दिष्टा नेह्यन्ति तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति ॥

इति बहिर्मातृकान्यासा ।

तत्र ओंअंहां आत्मतत्त्वं शोधयामि स्वाहा । ओंरंहीं परतत्त्वं शोधयामि
 स्वाहा । ओंमंहूँ परात्परतत्त्वं शोधयामि स्वाहा । इत्यपत्तिः । पवेत् । ततो
 गायत्र्या त्रिः प्राणानामभ्य गायत्रीन्यासान्कुर्यात् । ओंगोविन्दाय नम

शक्तिरग्निदेव्यं गोत्रं शब्दस्त्वत्त्वं विततमुद्रा प्राणजनितपापोपशमनाथ
 न्यासे विनियोगः । ॐ भूः पद्भ्यां नमः । भ्रुव इत्यस्य जमदग्निर्ऋषिर्वायु-
 देवतोष्णिक्छन्दः इयामवर्ण ऋषभः स्वर. आपो वीजं कीर्तिः शक्तिः
 वाश्यपसगोत्रं स्पर्शस्त्वत्त्वं समाञ्जलिकमुद्राऽपानजनितपापोपशमनार्थे न्यासे
 विनियोगः । ॐ भ्रुवः जानुभ्यां नमः । स्वरित्यस्य भरद्वाजापः सूर्यो दव-
 ताऽनुष्टुप् छन्दः पीतो वर्णो गान्धारः स्वरस्तेजो वीजं माया शक्तिर्गो-
 त्रमसगोत्रं रूपं तत्त्वं शकटमुद्रा व्यानजनितपापोपशमनार्थे न्यासे विनियोगः ।
 ॐ स्वः गुह्याय नमः । मह इत्यस्य गौतमर्षिवृहस्पतिर्देवता बृहती छन्दः
 पिशङ्कवर्णो मध्यमस्वरो वायुवीजं धृतिः शक्तिराङ्गिरसगोत्रं रसस्त्वत्त्वं
 विश्वतृप्तमुद्रोदानजनितपापोपशमनार्थे न्यासे विनियोगः । ॐ महः नाभ्यै
 नमः । जन इत्यस्यात्रिर्ऋषिर्वरुणो देवता पद्भक्तिश्छन्दो नीलवर्णः पञ्चप-
 स्वरोऽकारो वीजं मेघा शक्तिर्भागवसगोत्रं गन्धस्त्वत्त्वं यमपाशमुद्रा समा-
 नजनितपापोपशमनार्थे न्यासे विनियोगः । ॐ जनः हृदयाय नमः । तप
 इत्यस्य वसिष्ठ ऋषिरिन्द्रो देवता त्रिष्टुप्छन्दो लोहितवर्णो धैवतः स्वरो
 दिग्बीज स्मृतिः शक्तिः कौशिकसगोत्रं मनस्त्वत्त्वं ग्रथितमुद्रा मनोजानेत-
 पापोपशमनार्थे न्यासे विनियोगः । ॐ तपः कण्ठाय नमः । सत्यमित्यस्य
 कदम्प ऋषिर्विश्वे देवा देवता जगती छन्दः कृष्णवर्णो निषादस्वर
 आत्मा वीजं वाक् शक्तिर्वसिष्ठसगोत्रं बुद्धिस्त्वत्त्वं व्यापकमुद्रा बुद्धिज-
 नितपापोपशमनार्थे न्यासे विनियोगः । ॐ सत्यं मूध्ने नमः ।
 तत्सवितुरित्यस्या गायत्र्या विश्वामित्र ऋषिः सविता देवता गायत्री
 छन्दोऽग्निमुखं ब्रह्मा शिरो विष्णुर्हृदयं रुद्रो ललाटं पृथ्वी योनिःस्रैलोक्यं
 चरणा वरेणीति वीज यमिति शक्तिर्यादिति कालिकं त्रिपदा गायत्री सक-
 लपापस्यार्थे न्यासे विनियोगः । शिरसि विश्वामित्रर्पणे नमः । मुखे गाय-
 त्रीछन्दसे नमः । हृदि सवितृदेवतायै नमः । ॐ तत्सवितुर्वरेण्योऽङ्गष्टा-
 भ्यां नमः । ॐ वरेण्यं विष्णवात्मने तर्जनीभ्यां स्वाहा । ॐ भर्गो देवस्य
 रुद्रात्मने मध्यमाभ्यां वषट् । ॐ धीमाहि ईश्वरात्मनेऽनामिकाभ्यां हुम् ।
 ॐ धियो यो नः सदाशिव्वात्मने कनिष्ठिकाभ्यां वौषट् । ॐ प्रचोदयात्स-
 र्वात्मने वरतलकरपृष्ठाभ्यां [अह्नाय] फट् । एवं हृदयादि ।

अथ चरणन्यासः । गायत्र्या अष्टष्टुप्चरणानामभिवाद्युक्त्वा ऋषयो

॥ ब्रह्मविष्णुशिवरा देवता गायऽपुष्पिणकृत्रिष्टुपदञ्जोसि चरुण्णामे रिसे-
 योग. । ॐ सुस्तत्सावितुर्वरेण्ये भूरयमे प्रायण्ये ब्रह्मणे ङोकमपत्तसे
 पादाऽप्यो नमः । ॐ सुराः भर्गो देवस्य धीमहि भुवोऽन्तरिक्षाय वाऽरं-
 न्तरिक्षाऽम्ने इदमप नमः । ॐ स्वः धियो यो नः प्रचोदयात् । स्वाहा-
 रथाय शरेश्वरस्ये प्रणवत्रयात्मने शिरसे स्वाहा ।

अयाङ्गलिपर्वणु वर्णन्यासः । ॐ तदक्षिणाऽर्जुने प्रथमपर्वणे नमः ।
 ॐ स दक्षिणतर्जुने द्वितीयपर्वणे नमः । ॐ वि दक्षिणतर्जुने तृतीय-
 पर्वणे नमः । ॐ तु दक्षिणमध्यमाये प्रथमपर्वणे नमः । ॐ व दक्षिण-
 मध्यमाये द्वितीयपर्वणे नमः । ॐ रे दक्षिणमध्यमाये तृतीयपर्वणे नमः ।
 ॐ णि दक्षिणानामिकाये प्रथमपर्वणे नमः । ॐ यं दक्षिणानामिकाये द्विती-
 यपर्वणे नमः । ॐ अ दक्षिणानामिकारै तृतीयपर्वणे नमः । ॐ गौ दक्षि-
 णाकनिष्ठिकाये प्रथमपर्वणे नमः । ॐ दे दक्षिणकनिष्ठिकाये द्वितीयपर्वणे
 नमः । ॐ व दक्षिणकनिष्ठिकाये तृतीयपर्वणे नमः । ॐ स्प बापतर्जुने
 प्रथमपर्वणे नमः । ॐ धी बापतर्जुने द्वितीयपर्वणे नमः । ॐ म बापत-
 र्जुने तृतीयपर्वणे नमः । ॐ हि बापमध्यमाये प्रथमपर्वणे नमः । ॐ नि
 बापमध्यमाये द्वितीयपर्वणे नमः । ॐ षो बापमध्यमाये तृतीयपर्वणे नमः ।
 ॐ यो बापानामिकाये प्रथमपर्वणे नमः । ॐ नो बापानामिकाये द्वितीयप-
 र्वणे नमः । ॐ म बापानामिकाये तृतीयपर्वणे नमः । ॐ षो बापकनिष्ठी-
 काये प्रथमपर्वणे नमः । ॐ द बापकनिष्ठिकाये द्वितीयपर्वणे नमः । ॐ
 षाहामकनिष्ठिकाये तृतीयपर्वणे नमः ।

अयाङ्गुलिन्यासः । ॐ तदक्षिणाद्गुष्ठाव नमः । ॐ सविर्तुर्दक्षिणतर्जुने
 नमः । ॐ शरैष्यं दक्षिणमध्यमाये नमः । ॐ भर्गो दक्षिणानामिकाये
 नमः । ॐ देवस्य दक्षिणकनिष्ठिकाये नमः । ॐ धीमहि वासाद्गुष्ठाव
 नमः । ॐ विषो बापतर्जुने नमः । ॐ यो बापमध्यमाये नमः । ॐ नो
 बापानामिकाये नमः । ॐ नो बापानामिकाये नमः । ॐ षोद्यादावक-
 निष्ठिकाये नमः ।

अथ पदःश्रावणः । दशानां गायत्रीश्रवणानुष्ठानस्यैवैकवचनानुष्ठान-
 त्प्रकारसंश्लेषविषयादेवतातावग प्रणवो ब्रह्मविष्णुशरेश्वरवचनस्यैवैकव-

शिवपर्जन्यविश्वदेवा देवता गायत्र्युष्णिगनुष्टुप्जगतीबृहतीपङ्कजशङ्खदात्रि
श्रेषाणां चतुर्णां पदानां गात्री छन्दः पदन्वासे विनियोगः । अतत्यादाभ्यां
नमः । अत्रितुर्नद्वाभ्यां नमः । अररेण्यं कटथै नमः । अर्गो नाभ्यै नमः ।
अदेवस्य हृदपाथ नमः । अशीमहि कण्ठाथ नमः । अधियो मुखाथ नमः ।
अवो नेत्राभ्यां नमः । अनो ककाटाथ नमः । अरवोद्वान्मूर्धने नमः ।

अयास्ररन्वासाः । अकारस्य वसिष्ठ ऋषिरग्निदेवता गायत्री छन्द उदात्तः
स्वराक्षरकवर्णः पृथ्वी तत्त्वम् । अं बीजं सह शक्तिः सुमुखमुद्रा पातकश-
मनायै न्यासे विनियोगः । अं व पराभ्यां नमः [१] । अं रसकारस्य भर-
द्वाज ऋषिर्वायुदेवतोष्णिकछन्दः स्वरितस्वरोऽतसीपुष्पवर्णं आपस्तम्बम् ई
बीजं प्रभावती शक्तिः संशुटमुद्रोपपातकशमनायै न्यासे विनियोगः । अं रस
गुल्फाभ्यां नमः [२] । अं विकारस्य गौतम ऋषिः सूर्योदेवताऽनुष्टुप्छन्दोऽ-
नुदात्तः स्वरः कापिलो वर्णस्त्रेजस्तत्त्वम् अं बीजं नित्या शक्तिर्वित्तमुद्रा
महापातकशमनायै न्यासे विनियोगः । अं विजङ्गाभ्यां नमः [३] । अं
तुकारस्य भृगुर्ऋषिर्विष्णुदेवता बृहती छन्द उदात्तस्वर इन्द्रनीलाभो वर्णो
वायुस्तत्त्वम् अं बीजं शोभना शक्तिर्वित्तमुद्रा प्रहरोगशमनायै न्यासे
विनियोगः । अं तु जातुभ्यां नमः [४] । अं रकारस्य शण्डिल्य ऋषिर-
र्धमा देवता पङ्क्तिश्छन्द उदात्तस्वरोऽन्वाभो वर्ण आकाशस्वरं लृं बीज-
मजा शक्तिर्द्विमुखमुद्रा भ्रूगृहस्थापापशमनायै न्यासे विनियोगः । अं र्द ऊरुभ्यां
नमः [५] । अं रकारस्य लोहित ऋषिरिन्द्रो देवता त्रिष्टुप्छन्दः स्वरितः स्वरः
स्फटिकाभो वर्णो गन्धस्तत्त्वम् ऐबीजं भद्रा शक्तिर्त्रिमुखमुद्राऽगम्भागमनवा-
पशमनायै न्यासे विनियोगः । अं रे गुहाय नमः [६] । अं णिकारस्य गेर्ग
ऋषिर्विश्वे देवा देवता जगती छन्द उदात्तस्वरो विद्युदाभो वर्णो रसस्तत्त्वम्
ऐबीजं विमला शक्तिश्चतुर्मुखमुद्राऽमहयमक्षणमनितपापशमनायै न्यासे विनि-
योगः । अं णि चषणाभ्यां नमः [७] । अं वकारस्य शंभुर्ऋषिः पर्जन्यो
देवता मरुतिश्छन्दोऽनुदात्तस्वरोऽस्तारकाभो वर्णो रूः तत्त्वम् ऐबीजं मना-
षवी शक्तिः पञ्चमुखमुद्रा पुंश्रवणापशमनायै न्यासे विनियोगः । अं व कटिभ्यां
नमः [८] । अं नकारस्य सनत्कुमार ऋषिरिन्द्रो देवता सत्यं छन्द उदात्त-
स्वरो मेघाभो वर्णः स्पर्शस्त्रेजसु ऐबीजं जवा शक्तिः पण्डुमुखमुद्रा-गुणव-
पापशमनायै न्यासे विनियोगः । अं मनाभ्यां नमः [९] । अं गीकारस्य सत्य-

प्रथं वं वीजं रतिः शक्तिर्वरादमुद्रा विरिञ्चिपदभास्त्वर्थे न्यासे विनियोगः ।
 ॐना पूर्ववक्त्राय [२०] । ॐकारस्य काष्ठिकेय ऋषिः शर्वो देवता
 भुवश्छन्दः प्रचयस्वर इन्द्रनीलाभो वर्णो मनस्त्वचं शं वीजं भीतिः शक्तिः
 सिंहाक्षन्वमुद्रा निष्णुपदभास्त्वर्थे न्यासे विनियोगः । ॐप्र दक्षिणवक्त्राय
 नमः [२१] । ॐवोकारस्य रुद्र ऋषिर्ब्रह्मा देवता स्वराद्छन्दोऽनुदाचस्वरः
 कुङ्कुमामो वर्णोऽहंकारस्त्वचं वं वीजं पद्मालया शक्तिर्भद्राकान्तमुद्रा रुद्रप-
 दभास्त्वर्थे न्यासे विनियोगः । ॐचो पश्चिमवक्त्राय नमः [२२] । ॐद-
 कारस्वामस्त्य ऋषिर्ब्रह्मा देवता सत्यं छन्द उदाचस्वरः कुङ्कुमापवर्णोऽभित्तं
 वृत्तं सं वीजं विल्लासिनी शक्तिर्धृद्रमुद्रा समुण्वन्नपदभास्त्वर्थे न्यासे
 विनियोगः । ॐद उत्तरवक्त्राय नमः [२३] । ॐआकारस्य विश्वामित्र
 ऋषिः सविता देवता गायत्री छन्दः स्वरिवः स्वरो रक्तवर्णोऽण्वकं वृत्तं हं
 वीजं भस्त्रका शक्तिः पञ्चमुद्रा परमपदभास्त्वर्थे न्यासे विनियोगः । ॐवा
 मूर्ध्ने नमः [२४] । वकारव्यञ्जनं सर्वाङ्गे नासाभि [२५] ।

अथ भेत्रत्त्वात्मवर्णन्यासः । वामदक्षपादाङ्गुलिमूलेषु ॐ मूः सुवः
 षष्ठाः महः जनः तपः सत्यं, तं पृथ्वीतत्त्वात्मने नमः । वामदक्षगुल्फयोः ८
 तसं जलतत्त्वात्मने नमः । वामदक्षजान्वोः ८ वि वृद्धितत्त्वात्मने नमः ।
 वामदक्षपादमूळयोः ८ तुं वायुतत्त्वात्मने नमः । वामदक्षरुद्राङ्गुलिमूलेषु
 ८ र्वं खल्वन्वात्मने नमः । वामदक्षिणमणिबन्धयोः ८ र्वाग्ब्रह्मतत्त्वात्मने
 नमः । वामदक्षसूर्परयोः ८ णि रसतत्त्वात्मने नमः । वामदक्षबाहुमूळयोः
 ८ र्भं रूपतत्त्वात्मने नमः । श्वजे ८ भं स्वर्गतत्त्वात्मने नमः । नाभौ ८
 शौ शब्दतत्त्वात्मने नमः । हृदि ८ र्दे वाक्कतत्त्वात्मने नमः । कण्ठे ८ वधू
 त्तपस्यतत्त्वात्मने नमः । मास्त्रे ८ र्चं पापुतत्त्वात्मने नमः । नासायां ८
 र्धौ पाणिषत्त्वात्मने नमः । कपोलयोः ८ यं पादतत्त्वात्मने नमः । नेत्रयोः
 ८ हि प्राणतत्त्वात्मने नमः । कर्णयोः ८ षि रश्कतत्त्वात्मने नमः । भ्रुवोः
 ८ र्थौ बसुस्वरत्त्वात्मने नमः । शिरसि ८ यौ मिह्वान्तत्त्वात्मने नमः । पश्चि-
 मास्त्रे ८ ना भ्राणतत्त्वात्मने नमः । उदास्त्रे ८ रं मनस्तत्त्वात्मने नमः ।
 दक्षिणास्त्रे ८ चोम् अईकारतत्त्वात्मने नमः । पूर्वास्त्रे ८ रं सुद्विषत्त्वा-
 त्मने नमः । ऊर्ध्वास्त्रे ८ पात्वच्छित्तत्त्वात्मने नमः । इवि भैवत्त्वात्मवर्ण-
 न्यासाः ।

त्रिंशत्स्यने नमः । स्वाधिष्ठाने ८ यो बुद्धेस्त्वात्मने नमः । यणिपुरे ८ यो
 मनस्तत्त्वात्मने नमः । अनाहत ८ नः प्रकाशत्त्वात्मने नमः । विशुद्धौ ८
 यं पुण्ड्रत्त्वात्मने नमः । आङ्गाचक्रे ८ यं नियात्त्वात्मने नमः । चिद्वै
 ८ यो वाह्यत्त्वात्मने नमः । शोषण्यौ ८ दं रागतत्त्वात्मने नमः ।
 नादांते ८ यो विद्यात्त्वात्मने नमः । व्यापिकायां ८ तं कालत्त्वात्मने
 नमः । उन्मन्यां ८ अं प्राणात्त्वात्मने नमः । पश्चिमास्ये ८ इं शूटावेग-
 त्त्वात्मने नमः । उदगास्ये ८ उम् ईश्वरत्त्वात्मने नमः । दक्षिणास्ये ८
 एं सदाशिवत्त्वात्मने नमः । पूर्वास्ये ८ ॐ शक्तित्त्वात्मने नमः ।
 उत्तरास्ये ८ अं शिवत्त्वात्मने नमः । इति शिवत्त्वात्मवर्णनामः । अत्र
 केचन धैर्यत्त्वादिशिवत्त्वात्मन्त्यामत्रयं कृताकृतमिते बदादि । नेति
 बहवः । सर्वप्रकाशसूर्यवःचयत्वात्तदीपितमित्येवेति । अथ त्रिंशत्स्यने—
 गायत्रीशिवो ब्रह्मा ऋषिः परमात्मा देवता देवी गायत्री छन्दः प्रचयः
 एवो दीप्तो वर्णात्तैजसश्च जया शक्तिमूर्तं धीम व्यापकमुद्रा मानसादि-
 पापक्षयार्थं न्यासे विनियोगः । ॐ आपः सतनाभ्यां नमः । मण्योदिवा
 सर्वत्र । उद्योतिर्नेत्राभ्यां नमः । रक्षो विह्वायै नमः । अपूर्णं ललाटाय नमः ।
 ब्रह्म पृथुवः सुवरं शिरसि ।

अथ तुरीयपादसहितगायत्रीन्यासः । त्रिपदगायत्र्या विश्वादिषु ऋषिषु-
 तुर्यपादस्य निल ऋषिर्गायत्री छन्दो ब्रह्मविष्णुशुक्रपरमात्मानो देवतास्व-
 त्स्वित्तुर्धरेण्यमिनि बलं प्रमो देवस्य धर्ममर्ति इति इतिर्षिणे यो ना भवो-
 दयादिति कं चक्रं तुरीयपादयुक्ता गायत्री द्वात्रिंशत्स्यने चतुष्पादाऽऽकृतिः
 सप्तश्रीर्वाऽर्धाऽऽकृत्यात्स्ये न्यासे विनियोगः । परो हृदयाय नमः । रजसे
 शिरसे भ्राह्मणे । असावदो शिखायै वपुः परो रजसे कवचाय हुम् ।
 असावदो नेत्रत्रयाय शोषट् । रजसेऽसावदोमस्त्राय फट् । ततः प्रणवादि-
 सप्तव्याहृतिपूर्विकां गायत्री सञ्चिरस्कां तुरीयपादसहितं गुरुकरीत्योच्चार्य
 मन्त्रकादिनादानं पादादिमन्त्रकान्तं दक्षया व्यापकं कुर्यात् । केचन तुरी-
 यपादेन प्रणवाद्यैर्भक्त्याह विमपुटितेन सप्त व्यापकानि कुर्यन्ति । अपान्तर्ब-
 जनम् ।

एष स्वशरीरयमद्रुषोरुद्रयकल्पितपादचतुष्टयं सुखनामिषःश्वेद्रुयकल्पितगा-
 यत्रतुष्टयं रत्नसिंहसर्पं विचारय हृदि इत्थं दक्ष्या द्दुष्कादिपीठेदेवताः

पूजयेत् । तद्यथा— मूलाघारे महाकालाय रक्तवर्णीय पञ्चकाय नमः ।
 तदुपरि स्वापिशानपर्यन्तं पञ्चनवशाय दशमुनाय रक्तवर्णीय बाभ्रुवर्णाय
 श्वस्थाय कालाग्रिद्वयाय नमः । तदुपरि नाभियपर्यन्तं बभ्रुकवचिराय मूक्य-
 छत्राय नमः । तदुपरि हृदयपर्यन्तं शरच्चन्द्रप्रभायै पञ्चजवारिण्या श्रद्धा-
 रक्तवर्णाय नमः । तदुपरि कूर्माय नमः । अनन्ताय नमः । ब्रह्माय नमः ।
 पृथिव्यै नमः । सुधासमुद्राय नमः । श्वेतद्वीपाय नमः । स्वर्णपर्वताय नमः ।
 कल्पवृक्षोद्यानाय नमः । मणिमयशुभिकायै नमः । रत्नपण्ड्याय नमः ।
 रत्नचक्ररत्नोदयसिंहासनाय नमः । ततः सिंहासनस्य वादगात्ररूपत्वेन वांसीसे
 रक्तवर्णीय वृषरूपाय धर्माय नमः । वामोरो इयामवर्णीय सिंहरूपिणे द्वानाय
 नमः । दक्षोरो पीतवर्णीय नगरूपिणे वैराग्याय नमः । दक्षोसे नीलवर्णीय
 गनरूपिणे ऐश्वर्याय नमः । हादि योगपीठस्य मुखे मूद्ररूपायः कुंभवर्णाय
 खरुर्ध्विधराय धर्माय नमः । वामपार्श्वे ईश्वररूपायान्यकारवर्णीयाद्वांनाक
 नमः । माभासुर्मन्त्रापीशोचरूपवर्णीयावैराग्याय नमः । दक्षपार्श्वे स्त्रीशुद्ध-
 रूपाय शुककेळीयै नमः । इत्यनन्ताय नमः । तदुपर्यो-
 नन्दकादाय नमः । सौविकालाय नमः । सर्वतस्वारमंकाय नमः । मंजूवि-
 दंशपत्रेशो नमः । विष्कारमयकेसरीशो नमः । पञ्चासद्वर्णपीठाद्यकारिकायै
 नमः । तार्कभियायां सूर्यमण्डलाय नमः । तन्मण्डलेऽग्न्यादिवदग्निवृषा-
 घारेण कर्म तपिनीकलायै नमः । खर्वं तापिनीकलायै नमः । तं कं घुम्बक-
 लायै नमः । खर्वं मरौचिकलायै नमः । खर्वं क्वालिनिकलायै नमः । खर्वं
 रुचिकलायै नमः । खर्वं सुपुत्राकलायै नमः । खर्वं मोगदाकलायै नमः ।
 खर्वं विश्वकलायै नमः । खर्वं बोधिनीकलायै नमः । खर्वं घारेणीकलायै
 नमः । खर्वं लामाकलायै नमः । इति न्यस्य विकारमयपञ्चकेसरेषु- सोमप-
 ण्डलाय नमः । तन्मण्डले प्राग्भत् । अम् अमृतकलायै नमः । आं मानदा-
 कलायै नमः । ईं पुषाकलायै नमः । ईं तुष्टिकलायै नमः । ईं पुष्टिकलायै
 नमः । ईं रतिकलायै नमः । ईं धृतिकलायै नमः । ईं अशिनिकलायै
 नमः । ईं चन्द्रिकाकलायै नमः । ईं कान्तिकलायै नमः । ईं ज्योत्स्नाक-
 लायै नमः । ईं श्रीकलायै नमः । ओं मोतिकलायै नमः । औम् अङ्गदा-
 कलायै नमः । ओं पूर्णकलायै नमः । अः पूर्णामृतकलायै नमः । इति
 विश्वरथ सकृत्सिद्धयपद्रवेषु ॐ चङ्गिमादलाय नमः । तन्मण्डले प्राग्भत् ॥

सोमोऽस्यै नमः । रम् ऊरुपोकलायै नमः । लं वृद्धिनीकलायै नमः ।
 वं वृद्धिनीकलायै नमः । शं विस्फुल्लिङ्गिनीकलायै नमः । षं सुधीकलायै
 नमः । सं मूर्ध्नाकलायै नमः । हं कपिलाकलायै नमः । वापदस्यै नमः ।
 ह्यवाहकलायै नमः । हं कल्पवृक्षकलायै नमः । इति न्यसेत् । कर्ण-
 कायां सं सत्त्वाय नमः । केसरेषु रं-रजसे नमः । पत्रेषु वा तपसे नमः ।
 आम् आत्मने नमः । अम् अन्तरात्मने नमः । परमात्मने नमः । सर्व-
 ष्ये हीं ज्ञानात्मने नमः । अष्टपत्रेषु बह्व्यादिपदसिण मध्ये रा-दीक्षाये नमः ।
 रीं सूक्ष्मायै नमः । रूं जयायै नमः । रं भद्रायै नमः । रं विभूषणायै नमः ।
 रीं विमलायै नमः । रौम् अमोघायै नमः । रं विद्युतायै नमः । र। सर्वतो-
 मुखायै नमः । ॐ ब्रह्मविष्णुशिवात्मकाय सौरयोगपीठाय नम इति व्यापकं
 कुर्यादिति । समस्तं पीठं हृदि पूजयेदिति योगपीठन्यासां । अथ हृदयदेशे
 गायत्रीपत्रं विभावयेत्—

शकेशीशकेशीनुकोणविलसद्भुरादिसंस्कारिकं
 चरुसंस्वरयुग्मकेसरदलं वर्गैस्त्रिंशत्तमनोः ।
 घृडापन्नतुरीयवेष्टितमिदं क्षमाकोणताराङ्कितं
 गायत्र्याः कारितं महाभूतिभिर्गन्धैः तु दीप्ताङ्कितम् ॥

तत्र देवीं ध्यायेत्—

सुक्ताविद्रुमदेवनीलवर्चस्त्र्यम्बुलेखीसुनी-
 युक्तामिन्दुकलानिबद्धेक्षुकां तत्त्वार्थवर्णाग्निशाम् ।
 गायत्री वरदामयाद्कुशकशाः क्षुभ्रं कपालं गुणं
 शङ्खं चक्रमयारविन्दयुगलं हस्तैर्वहन्ती भजे ॥

इति देहमये पीठे मूलदेवतां ध्यात्वा मानसैश्चन्दनाद्यैरुपचारैः पूजयेत् ।
 तपथा— मूलमुच्चार्य ॐ लं पृथिव्यात्मने नारायणाय गन्धं पङ्क्तिं स्वशोभि ।
 मूलमुच्चार्य ॐ हम् आकाशात्मने वासुदेवाय पुष्पं परिकल्पयामि । मूलमु-
 च्चार्य ॐ वं वाय्वात्मने संकल्पाय धूपं परिकल्पयामि । मूलमुच्चार्य ॐ रम्
 अग्नात्मने प्रद्युम्नाय दीपं परिकल्पयामि । मूलमुच्चार्य ॐ वम् अमृतात्मनेऽ-
 निरुद्धाय नैवेद्यं परिकल्पयामि । भोजनावसरे देवीं ध्यात्वा—

स्वाधिष्ठानगते कुण्डे त्रिकोणे बह्निमुज्ज्वलम् ।
 चित्रं मणवेनाथं तत्रार्हतादिकं हनेत् ।

स्वाधिष्ठानगते त्रिकोणकुण्डे चिद्रूपं स्वलिने वद्धि भावयित्वा तस्मिन्
 घेनाहंकाराद्यष्टाविंशत्याहुतीर्हुनेत् । रात्र यथा-ॐ अहंता जुहोमि स्वाहा ।
 ध्रुवमुत्तरत्र ।

अहंता-सत्यपैशुन्ये कार्पं श्लेषं पदं वज्रम् ।

हिंसा नास्तिक्वपज्ञानमदयो द्रुपकैतवे ॥

श्रीहरवमनूजुषं च दाग्म्यं शोकमन्तरो ।

असयां चादिताहारं भयं निद्रां सुखेतरम् ॥

अपैयं द्रुपसंचारं नीचमङ्गं स्वविद्ययाम् ।

आसुरं भावयित्वाष्टाविंशत्याहुतिभिर्हुनेत् ॥

ततः—पूजाहोमादिकं चैव यत्कृतं त्वदतुष्टयात् ।

तेन श्रीता मय त्वं भोः शुद्धं मे पानसं कुरु ॥

इत्यागध्य मूलाधारद्वयद्वन्द्वलिनीविद्युन्मकाशिकारुद्रपुत्रिविधिविलगतासुतप-
 षडलिनीर्गत्सुधाधारया देवीं संनर्ष्य क्रोचामूळं जपित्वा—

शुद्धानिशुद्धगोप्त्री न्वं गृहगाम्भक्तं जपम् ।

सिद्धिर्भवतु मे देवि त्वत्पमादात्करे स्थिता ॥

इति देव्यै निवेद्य चतुर्विंशतमुद्राः प्रत्यर्थं नद्रूपान्पानं दद्यात्सुपामेन ।
 इत्यन्तर्यजनम् । ततो चाद्यपूजार्थं नात्रातिपीठे चन्द्रनादिलिखे सुवर्णादि-
 लेखन्या भूपो वा चन्दनादिना पूजामण्डलमुद्धरेत् । तथा—विश्वरूपगुरुं
 समचतुरस्रं पीठं निर्माप्य तदन्तरेकाङ्गुलान्तरालरेखाचतुष्टये पूर्वोद्धारे-
 खाचतुष्टयस्त्रैस्ताप्राहर्कं कृत्वा तदन्तरेषु तादृशं कुर्वादिचतुरस्रवर्गं
 सत्त्वादिगुणमयं विदियस्थकोणाष्टकादिस्वर्वाद्यप्रकृतं पददशस्थानपूर्वं कृत्वा
 तदन्तरेकाङ्गुलान्तरे समचतुरस्रं कृत्वा तस्य प्रतिरेखमेकैकाङ्गुलान्तराले
 पञ्चदश पञ्चदश चिह्नानि दत्त्वा तत्तत्पञ्चमचिह्नानुसारेण मध्ये विदितानि
 चिह्नचतुष्टयं कृत्वा चिह्नविह्नरेखाचतुष्टयेन मध्यगतं षट्कण्ठं चतुरस्रं
 कृत्वा द्विरेकैकाङ्गुलान्तरालं चतुरस्रवर्गं कृत्वा एवं कृते षट्पञ्चतुरस्रवर्ग-
 द्विरेकाङ्गुलान्तरालं बीधीष्यं तद्विद्वेष्यङ्गुलान्तरालं बीध्येकैति संपद्ये । तत्र
 द्व्यङ्गुलान्तरालबीधेपन्तरेखा द्वादशाङ्गुलाधिकेकादशचिह्नैरेकाङ्गुलान्तर-
 ऋाले मतिपार्श्वे चिह्नयेत् । एवमेतद्दशबीधपन्तरेऽपि पूर्वकृतेकादशचिह्नको-
 णामिह्नानि मतिपार्श्वे त्रयोदश चिह्नानि कृत्वा ततो षट्पञ्चतुरस्रं मतिपार्श्वे

। अथ चिह्नानि मध्यस्थानि प्रतिपार्श्वे त्रयोदश चिह्नान्यन्तर्गतरेखायां प्रतिपार्श्वेकादश चिह्नान्येकैकाङ्गुलान्तरात्कानि भवन्ति । अथ मध्यस्थचिह्नपङ्क्तौ कोणाभिमुखचिह्नपारश्च कोणाभिमुखचिह्नपर्यन्तमेकमेकं द्वयमेकमेकपङ्क्तुलं परित्यज्य पागायतं दक्षिणोत्तरपार्श्वद्वयरेखाद्वादशकमुद्गायतं प्राक्पश्चिमपार्श्वद्वये रेखाद्वादशकं कृत्वा स्वाग्रशीथोस्थस्वदक्षिणरेखादक्षिणाग्रं तदभिमुखं च दक्षिणोपचिह्ने संयोज्य तदुत्तराग्रपन्तर्गतपश्चिमचिह्ने संयोजयेत् । ततः पश्चिमपश्चिमाद्वितीयरेखादक्षिणाग्रपन्तर्गताद्वितीयचिह्ने संयोज्य तदुत्तराग्रं काश्चिद्व्ययचिह्ने संयोजयेत् । ततस्त्रितीयरेखादक्षिणाग्रं वाद्यष्टचिह्ने संयोज्य तदुत्तराग्रपन्तर्गतपश्चिमचिह्ने संयोज्य तत्तत्तुर्परेखादक्षिणाग्रपन्तर्गतसप्तमचिह्ने संयोजयेत् । तदुत्तराग्रं वाद्यष्टमचिह्ने संयोजयेत् । ततः पञ्चमरेखादक्षिणाग्रं षष्ठ्येकादशचिह्ने संयोज्य तदुत्तराग्रपन्तर्गतदशमचिह्ने संयोजयेत् । ततः षष्ठ्येकादशचिह्ने संयोज्य तदुत्तराग्रं वाद्यवर्तुर्दशचिह्ने संयोजयेत् । एवं प्रतिपार्श्वे द्वारचतुष्टयं शोभाष्टसुपशोभाष्टं कोणचतुष्टयं च भवति । ततस्तदन्वेषणीत्यं चाद्यतो रेखात्रयान्तः कोणो भवतो व्यङ्गुलचिह्नान्वा भविकोणं चिह्नयेत् । ततस्तदन्वरेखात्रयकोणपार्श्वबोर्बादिः प्रदिकोणयैकैकाङ्गुलान्तरात्कचिह्नं चिह्नद्वयसुतं कृत्वा चिह्नाचिह्नरेखादनेन मध्येकं पादचतुष्टयगात्रचतुष्टयविवेकं धीकत्रयं भवति । ततः सर्वाङ्गमनुसन्धये मध्यमवृत्त्यं चतुरस्ररेखावृष्टाष्टाष्टिकभ्रमणेन वृत्तं निष्पाद्य तदन्तर्गुलं आमगेन द्वितीयं वृत्तं निष्पाद्य वृत्तद्वयान्तर्गतरीथयां सकेसामष्टदशकं कृत्वा विरिञ्चल ग्रेभ्यश्चतुरस्रकोणावधितिर्यग्रेखावतुष्टयेन स्थानादष्टकं कृत्वा उत्कण्ठिकायां सप्तमरेखा योनिं चोद्गरोदिति पन्त्रोद्धारः । यदा सुवर्णादिना पन्त्रं कियते तदा निश्चयवृत्तुलमानावेशा नास्ति । तदुक्तं ऋद्रपामले—

रत्नादिकविनिर्माणे स्वेच्छया परिकल्पयेत् ।

आदिशब्देन सुवर्णादि ग्राहम् । एवं पन्त्रं निर्माप्य ततो देशकालादि स्थूत्वा मन्त्रनियमायां सावरणायाः सावित्र्या गायत्र्याः कटयोक्तकलाचासुरे पूजा करिष्य इति संकल्प्य कलशादिपात्रस्थापनं कुर्यात् । स्ववामे जलपूरितं कलशं स्थापयित्वा अङ्गुलं वर्षपुद्दशककालेन मन्त्रनियमायां

खर्वे हापिनीकलायै नमः । शंफं धूम्रकलायै नमः । धेवं वरीचिकलायै
 नमः । संभं उवाळिनीकलायै नमः । चंघं कृचिकलायै नमः । शंघं
 सुपुत्राकलायै नमः । जंघं भोगदाकलायै नमः । शंघं विश्वकलायै नमः ।
 षंघं षोषिनीकलायै नमः । टंघं पारिणीकलायै नमः । वंघं समाकलायै
 नम इति संपूज्य । केसरेषु अंसोपपण्डलाय नमः । तत्कलाः अं अमृतक-
 लायै नमः । आं मानदाकलायै नमः । इं पूषाकलायै नमः । ईं तुष्टिक-
 लायै नमः । उं शुष्टिकलायै नमः । ऊं रविकलायै नमः । ऋं धृविकलायै
 नमः । ॠं शश्विनीकलायै नमः । ॡं चन्द्रिकाकलायै नमः । ॢं कान्तिक-
 लायै नमः । एं ज्योत्स्नाकलायै नमः । ऐं श्रीकलायै नमः । औं शीकि-
 कलायै नमः । औं अङ्गदाकलायै नमः । अं पूर्णाकलायै नमः । अः पूर्वा-
 मृतकलायै नम इति संपूज्य । पशेषु मं बह्मिपण्डलायै नमः । तत्कलाः मं
 धूम्राचिकाकलायै नमः । रं ऊष्पाकलायै नमः । ऊं उवाळिनीकलायै नमः ।
 षं उवाळिनीकलायै नमः । शं विस्फुल्लिङ्गिनीकलायै नमः । षं सुभीकलायै
 नमः । सं सुरुपाकलायै नमः । इं कपिलाकलायै नमः । वामदक्षिणपार्श्वयोः
 ऊं हृष्यवाहकलायै नमः । सं कश्यवाहकलायै नमः इति संपूज्य । कर्षि-
 कार्या सं सरवाय नमः । केसरेषु रं रजसे नमः । पशेषु तं तमसे नमः ।
 पशभेन आ आत्मने नमः । अं अन्तरात्मने नमः । पं परवात्मने नमः ।
 सर्वपशे अँही ज्ञानात्मने नमः । अश्यादिपदक्षिणमष्टकेषु मध्वेः च रं
 दीप्तायै नमः । रं सूक्ष्मायै नमः । ऊं जयायै नमः । रं यद्रायै नमः । रं
 विश्वायै नमः । रं विमलायै नमः । रं अमोघायै नमः । रं विद्युतायै नमः ।
 रं सर्वशोभुष्यै नमः । अँअलविष्णुत्रिनात्मकाम सौरयोगपीठाय नम इति
 समस्तपीठं पूजयेत् । इति पीठपूजा ।

तत्राः उपवर्णादिनिमित्तभूषणैर्गन्धस्य वाऽन्युच्चारणं कुर्यात् । तद्यथा-वैश्व-
 तापिष्ठानयोग्यतासिद्धिर्धर्मव्युत्पत्तिरर्थं करिष्ये । अग्निः सत्तिविति सत्त-
 र्थस्य मूक्तस्य सौचीकोऽग्निदेशानास्त्रिष्टय-व्युत्चारणे विनियोगः । अग्नि-
 बाजविरपादिना पुनरग्निः सत्तिविःपादिना पयोपारवाऽन्युच्चारणं विपाव-
 पश्चात्पुनश्च शब्दोदकेन [ष] संस्कार्य मूत्रेण शुष्पाज्जलिं हृष्या
 शुष्पाज्जलिपादावाऽऽचारणीं चक्षुष्या तत्र मासादात्पयपारवीनकर्मि-
 त्वरकेतरं कचश्तवश्चहर्षावर्षकैः दिग्गठकारविदिग्गठकारान्तरैः

विंशत्यक्षरं ध्यात्वा प्राग्दधचित्प्रित्वा मूकचिन्मन्त्रकृपिणीं ब्रह्मविद्यां
 गायत्रीं साङ्गान् सपरिवारां उपानोक्तकृपा सर्वमङ्गलां श्वासमार्गेण दक्षिण-
 कासारन्तरेण बहिर्निर्गमयत् दीपादीपान्धरपिच कुमुदाञ्जलावातीष कम्बित-
 सुवीं यन्त्रे वाऽऽवाद्याऽऽवाहनीरयापनीमवेशनीसरोधनीति मुद्राः प्रदक्ष्य
 पूर्वोक्तां मार्गमतिष्ठान् विधाय ततोऽधिकफलायीं गायत्रीमन्त्रसंप्रत्यैकारादि-
 सकारान्त्रेः पुनः सकाराद्यकारान्त्रेः पुनरकारादिसकारान्त्रेर्पोतुकावर्णैः सचि-
 त्तुभिरात्मबद्धव्या देहं ध्यापयेत् । तद्यथा-ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं
 भर्गो देवस्य धियो रियो ॥ ५१ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं

गायत्रीपुटितां ब्रह्मन्मातृकाक्षरमात्मिकासु ।

अनुकोमविक्रमेण योजयेत्संमसमधीः ॥ १ ॥

मन्त्रकृत्यादधीनासुरवायुममध्ये दिक्षु च षट्क्षेत्रेष्वर्षं मूलेन वेत्तुम्-
 म्वाऽऽमृतीकृत्य तेनेव महाद्वया परमीकृत्य पुरुषमूलेन मूलेन च पूजां
 कर्षति । तद्यथा-सहस्रशीर्वेति षोडशर्षस्य सूक्तस्य नारायण ऋषिः पुरुषो
 देवताऽनुदुषु छन्दोऽन्त्या त्रिष्टुप् पूजायां विनियोगः । तत्राऽऽदौ न्यासे
 विनियोगः ॐ सास्र० वायकराय नमः । ॐ पुरुष० दक्षिणकराय नमः ।
 ॐ श्वासान० वायवादाय नमः । ॐ त्रिपादूर्ध्व० दक्षिणपादाय नमः ।
 ॐ दक्ष्णाद्विरा० वायवानवे नमः । ॐ यत्पुरुषेण० दक्षिणजानवे नमः ।
 ॐ तं चर्ष० वायकटयै नमः । ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः सं० दक्षिणकटयै नमः ।
 ॐ तस्वाद्यज्ञात्सर्वहुत ऋचः० नाभ्यै नमः । ॐ तस्वाद्यज्ञा० हृदपाय नमः ।
 ॐ पात्पुरुषं ऋ० कण्ठाय नमः । ॐ ब्राह्मणोऽस्व० वायवाहवे नमः ।
 ॐ चन्द्रमा मन० दक्षिणवाहवे नमः । ॐ नाभ्या आ० मृताय नमः ।
 ॐ सप्तास्या० नेत्राभ्यां नमः । ॐ यज्ञेन यज्ञ० मूर्ध्ने नमः । ततो मुक्तावि-
 द्युतेति ध्यात्वा ॐ सहस्रशीर्षा० मूलागते मूर्ती यन्त्रे वा सावित्रीवावाहयापी-
 त्वावाह सावित्रि ते कुञ्जळमिति वदेत् । ॐ पुरुष परवेदं० मूळं [उवाचोति
 सर्वं] सावित्रि ते आसनम् । ॐ श्वासान० मूळं सावित्रि ते पाद्यम् । मरु-
 पचारं मूर्तीं पुष्पाञ्जलिं सिपेत् । ॐ त्रिपादूर्ध्वं मूळं सावित्रि ते स्वाहाऽर्घ्यं
 समर्पयामि शिरसि । ॐ तस्माद्विरा० मूळं सावित्रि ते सुपाचमवीषं समर्प-
 यामीति मुखे । मूळं सावित्रि ते दधिपधुपृथग्धुपर्कं समर्पयामीति मुखे ।
 मूळं सावित्रि ते पुनराचमनीयम् ॐ यत्पुरुषेण० मूळं सावित्रि ते नमः

स्नानं समर्पयामीति सुगन्धोदकेः सर्वाङ्गे । मूळं सावित्रि ते ॐ श्रावणसती
 पयःस्नानम् । मूळं ॐ दधिप्राण इति दधिस्नानम् । मूळं ॐ चूतं विमिह
 इति घृतस्नानम् । मूळं ॐ यधु वाता इति मधुस्नानम् । मूळं ॐ स्वादुः प
 र्शेति शर्करास्नानं समर्पयामि । मूळं सुगन्धतैलाद्युद्धर्तनम् । मूळम् लम्बोद
 कस्नानम् । मूळं गन्धबुधुपदीपनेत्रेद्यपञ्चोपचाराङ्कल्याधित्वा तदा पुष्प
 सूक्तेन स्नापयेत् । ॐ तं यज्ञं च० मूळं सावित्रि ते वाहेस्वस्यं वासोपुर्गे सम
 र्पयामि । ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वेदुतः संभू० मूळम् । उपवीतं समर्पयामि । मूळं
 सावित्रि ते विष्णुदेवस्यानलंकारान्समर्पयामि । ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वेदुतः ऋचा०
 मूळं सावित्रि ते सुगन्धं समर्पयामि । मूळं पटवासचूर्णं समर्पयामि । ॐ तस्मा
 द्स्वा० मूळं सावित्रि ते नानाविधपुण्याणि समर्पयामि । मूळं तुळसीदद्यात्ते
 समर्पयामि । मूळं विश्वपत्राण्यपरिमितानि समर्पयेत् । ततो मातृकास्वा
 नेषु मूळमुदितमानुकासरेदेवीं संपूज्याङ्गमन्त्रैरगनीशासुरबाधज्वमर्ये विदु
 ष पूजयेत् । ततः शिरसि ब्रह्मणे नमः । विश्वामित्राय नमः । गुरवे नमः ।
 इति देवीं संपूज्य देवीदक्षिणवामाद्यन्करयोस्तद्वरदाय नमः । सवितुरमवाय
 नमः । एवमेव कोणामष्टपदेषु वरेण्यमङ्कुशाय नमः । भर्गोः कृपाय नमः ।
 देवस्य कपाळाय नमः । धीमहि गुणाय नमः । प्रियः शङ्काय नमः । यम
 क्राय नमः । नः पद्माय नमः । मन्वोदयात्पद्माय नमः । इति संपूज्य ततो
 देवीं प्रसन्ना ध्यात्वा पुष्पैरक्षतैर्वा गायत्र्यावरणानि पूजयेत् ।

विश्वोच्चैः करुणामूर्ते मक्तानुग्रहकारिके ।
 धनुर्गां देहि मयादि परिभारार्थनाय मे ॥ १ ॥

अथ गायत्र्या आवरणानि क्लृप्तयन्त्रे— विकीर्णनैर्कर्त्तव्यकोणे
 धीमक्त्यां धीमक्त्यां धेदास्वां कुण्डिकास्त्रनी ।
 पदे च दधतीमादिदेवपादमर्थी स्पर्शेत् ॥
 इति ध्यात्वा ॐ तस्माद्वित्तुर्वैरेणं गायत्र्ये नमः । पूर्वकोणे
 अस्तचक्रगदापद्महस्ता बाळाकणवपः ।
 रक्तमूषा मञ्जुवैदमध्यपादमयी शुक्या ॥
 इति ध्यात्वा ॐ भर्गो देवस्य धीमहि सावित्र्ये नमः । पादयो

दक्षकाशामघदानाद्या श्रीसणेन्दुकिरीटिना ।

बाणी शुभ्रविभूषादया सावाप्त्यपदरूपिणी ॥

इति ध्यात्वा ॐ शिवो यो नः प्रचोदयात्सरस्वत्यै नमः ।

रात्रिस्थासु—

पीतकल्पं पीतवर्णं वेदाख्यं कुण्डिकासलौ ।

पद्मद्वयं संदधत्तं स्वरात्मानं विधिं स्मरेत् ॥

इति ध्यात्वा ॐ स्वा। ब्रह्मणे नमः । पश्चिमाध्यासु—

सहस्रबक्रगदापद्मकरं बाळावणममम् ।

रक्तकल्पं भुवळोकमयं विष्णुमनुस्मरेत् ॥

इति ध्यात्वा सुवः विष्णवे नमः । पेशान्यासु—

दक्षकाशाभीवरकरं ज्येष्ठमिन्दुकिरीटिनिम् ।

शुभ्रशुद्धविभूषादयं स्मरेद्भूमयभीश्वरम् ॥

इति ध्यात्वा ॐ भूः कृदाय नम इति संपूज्य—

दधाव्ये त्राहि संसारसर्पाग्नां शरणागतम् ।

मक्त्या समर्पये तुभ्यं मयमाशरणार्थिनम् ॥

पुकेन बुष्पाङ्गुलिदानेन मयमाशरणं समर्पयेत् । पञ्चीपचारान्निश्चाराश्वर्यं कल्पयेदित्यन्वे । दधाव्ये त्राहि संसारेति मत्पावरणं ह्य मयमाशरणार्थिनं त्रिशीमाशरणार्थिनमित्याहूहः कार्यं एव सर्वत्र ।

तुषारस्फटिकश्यामनीलकृष्णारुणातिव्यः ।

शरदामयकारिण्यः मवानतनवः स्त्रियः ॥

इति षट्शुद्धदेवता ध्यात्वा आग्नेयपत्रकेसरयोर्मध्ये ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् इत्युक्तं पुराणेषु । पेशान्यासु— नयत्रकेसरयोर्मध्ये ॐ अग्ने देवस्य धीमहि विष्णवात्मने शिखरे स्वर्गेशि शिरोदेवतायै नमः शिरोदेवता पूजयेत् । नैर्ऋत्यपत्रकेसरयोर्मध्ये ॐ शिवो यो नः प्रचोदयात् इत्युक्तं पुराणेषु । शिखादेवतायै नमः शिखादेवता पूजयेत् । वायव्यपत्रकेसरयोर्मध्ये ॐ आपो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म नृधुम्बः सुवरोऽपि शरत्तमने कवचाय हुं कवचदेवतायै नमः कवचदेवता पूजयेत् । देवद्वारे ॐ परी रत्नसेऽसावहो सदाशिवाम्बे नेत्रत्रयाय शीघ्र

नेत्रदेवतायै नमः नेत्रदेवतायै नमः । आभाषिकेसरदंष्ट्रभक्षेत्रे ॐ नरसिंहा
 धरेण्यं धर्मो देवस्तु नमोऽसिंहाय यो नः मनोहारा ॐ नमो ज्योतीरसोऽ
 क्तं नमः सुमुखः इवरोम् । ॐ नरो रजसेऽसावर्षो सर्वात्मने नमोऽसिंहाय ॐ नमः
 देवतायै नमोऽसिंहाय नमः । इति द्वितीयावरणम् । मध्ये प्राणादिक्रिया-
 येषु च—

एते रक्तान्धरा रक्ताः पद्मदन्धरा नमः ।

आदित्याया भूषणादया ध्वेषाः सर्वसमुद्दिताः ॥

इति ध्यात्वा ॐ आदित्याय नमः । ॐ रवये नमः । ॐ मानवे नमः ।
 ॐ मास्कराय नमः । ॐ सूर्योष नमः । आग्निवादिभूतेषु—

उषाया रक्तवसता रक्ताः पद्मकराम्बुजाः ।

भूषाविभूषिता ध्वेषा महत्यादिदन्तगाः शुभाः ॥

इति ध्यात्वा ॐ उषायै नमः । ॐ मङ्गायै नमः । ॐ नमोऽसिंहायै नमः । ॐ
 संध्यायै नमः । इति तृतीयावरणम् ।

कुन्देन्दुवचकाकारा भणिसुक्तायकेशवाः ।

गुणाङ्गुष्ठाभोज्युत्तकराः महत्कादिनीमुखाः ॥

इति पीठत्रयशक्तीर्ध्यात्वा मन्मथपीठपाशाघट्टदिसु तत्त्वबुद्धादिभ्यै नमः ।
 ॐ नमोऽसिंहायै नमः । ॐ नित्यायै नमः । ॐ विश्वंकरायै नमः । ॐ विश्वामित्रायै
 नमः । ॐ नमोऽसिंहायै नमः । ॐ जयाम्बे नमः । ॐ आनन्दे नमः । इति चतु-
 र्थावरणम् ।

तद्वह्निपीठे प्राग्बत् । ॐ काल्ये नमः । ॐ हूण्ये नमः । ॐ सरस्वत्यै
 नमः । ॐ विश्वरूपायै नमः । ॐ विश्वामित्रायै नमः । ॐ ईशान्यै नमः । ॐ
 ॐ नमः । ॐ विष्णवे नमः । इति पञ्चमावरणम् ।

तद्वह्निपीठे प्राग्बत् । इति शमोपहारिण्ये नमः । ॐ सुहृदायै नमः । ॐ
 विश्वायै नमः । नः जवाहृदायै नमः । ॐ पद्माक्षायै नमः । ॐ नमोऽसिंहायै
 नमः । ॐ शोभायै नमः । ॐ पान् एतस्यायै नमः । इति षष्ठ्यावरणम् ।
 सप्तः पूर्वाक्षरक्षिणाशोभायाम्—

दशं नमोऽसिंहायै नमः ।

विष्णवे कनकचक्रायै आर्क्षी कृष्णप्रजिनोऽसिंहायै ॥

इति षष्ठ्यायै नमः । इति षष्ठ्यावरणम्—

- शुक्लं परमर्षं सुदुर्दुर्मिं नृकरोटिहाम् ॥
 वहस्तीं हेमसंकाशां ध्यायेन्माहेश्वरीं शुभात् ॥
 इति ध्यात्वा ईशानेश्वरं नमः । तत्पश्चिमशोभायाम्—
 अक्षयं दण्डरत्नद्वारे पाशं च दधतीं करैः ।
 ध्यायेन्न्युकसंकाशां कौमारीं कामदायिनीम् ॥
 इति ध्यात्वा लं कुमार्यै नमः । पश्चिमद्वारदक्षिणशोभायाम्—
 चक्रं घण्टां कपाळं च चक्रं च दधतीं करैः ।
 तथाकदापला ध्येवा वैष्णवी विभ्रयोच्छ्रिता ॥
 इति ध्यात्वा लं वैष्णव्यै नमः । तदुत्तरशोभायाम्—
 मुमुक्षुं करवाळं च खेटकं दधतीं हलम् ।
 करैश्चतुर्भिर्वाही ध्येवा कालघनच्छादिः ॥
 इति ध्यात्वा लं चाराद्यै नमः । तदुत्तरद्वारपश्चिमशोभायाम्—
 अक्षयं तोमरं विष्टकुलिशे विभ्रतीं करैः ।
 इन्द्रनीलनिम्बेन्द्राणीं ध्येवा सर्वसमृद्धिदा ॥
 इति ध्यात्वा ऐं इन्द्राण्यै नमः । तत्पूर्वशोभायाम्—
 शुक्लं कपाळं नृशिरःकपाळं दधतीं करैः ।
 कुण्डलसहं ण्डिता ध्येवा चामुण्डा रक्तविभ्रता ॥
 इति ध्यात्वा औ चामुण्डायै नमः । पूर्वद्वारीचरशोभायाम्—
 असंज्ञं बीजपूरं कपाळं पङ्कजं करैः ।
 वहस्तीं हेमसंकाशा महाकल्पिः सुरास्विता ॥
 इति ध्यात्वा अः महाकल्प्यै नमः । पूर्वद्वारे—
 दादिभीकेसरमख्यं कशारस्त्रिकराम्युजम् ।
 रक्ताम्बरविभ्रुपादधमनुरुपाठणं स्वरेत् ॥
 इति ध्यात्वा अं अरुणाय नमः । इति सप्तमावरणम् ।
 अथः। मादक्षिण्येनाऽऽद्येयादिविदिक्कषतुष्टये—
 अस्त्रासनः पञ्चकरः पद्मगर्भसमद्युतिः ॥
 अस्त्राश्वरयत्तपुक्तो द्विभ्रजः स्वात्सदा राशिः ।
 इति ध्यात्वा यो रक्षये नमः । शोभाकयेणोपशोभायाम्—
 श्वेतः श्वेताम्बरधरो दद्यान्धः श्वेतभूषणः ।
 गन्धापाणिर्द्विबाहुश्च कर्मण्यो वरवः शशी ॥

इति ध्यात्वा ई शोभाय नमः ।

रक्तपाशवाम्बरधरः शक्तिशूलगदाधरः ।

चतुर्भुजो मेघगणो वरदः स्याद्वरामृतः ॥

इति ध्यात्वा को शोभाय नमः ।

पीतमाश्याम्बरधरः कणिकारसमष्टुतिः ।

लङ्कणधर्मगदापाणिः सिंहस्यो वरदो बुधः ॥

शशि ध्यात्वा शो भुभाय नमः ।

पीतः सुरगुहः पीतभूषो ध्येयमृतर्षभः ।

दन्वी वरपदः साप्तसूत्रकुम्भकराम्बुजः ॥

इति ध्यात्वा शो गुरवे नमः ।

शुक्लः शुक्लाम्बरः शुक्लभूषो ध्येयमृतर्षभः ।

दन्वी वरपदः साप्तसूत्रकुम्भकराम्बुजः ॥

इति ध्यात्वा शो शुभ्राय नमः ।

इन्द्रनीलशुक्तिः शूली वरदो गृध्रवाहनः ।

बाणबाणासनधरः स्वर्गयोःकंसुतः सदा ॥

इति ध्यात्वा शो सौरये नमः ।

कराकवदनः लङ्कणधर्मशूली वरपदः ।

नीलासिंहासनस्थः राहुस्यैवो वरपदः ॥

इति ध्यात्वा शो राहवे नमः ।

पुञ्जवर्णादिबाहुष गदाभूट्टिताननः ।

सुभ्रासनगणो निर्वृत्तं केतुधर्मो वरपदः ॥

इति ध्यात्वा शो केतवे नमः । इत्यष्टमाधरणम् ।

वृषभतुरस्रनववशीटनां ववास्थिवनातायहृदिभु कं इन्द्राय सुराधिपतवे
 पीतवर्णाय वज्रहस्तायैराधवाहनायैन्द्राणीशक्तिसहिताय नमः । रं अयमे
 वेजोधिपतवे रक्तवर्णाय शक्तिहस्ताय मेघवाहनाय स्वाराशक्तिभुवाय नमः ।
 रं ववाय मेवाधिपतवे श्यायवर्णाय दण्डहस्ताय पश्चिवाहनाय वाराश्रीश-
 क्तिभुवाय नमः । रं निर्भ्रतवे रसोधिपतवे पुञ्जवर्णाय अह्नहस्ताय मेघ-
 वाहनाय लङ्गिनीशक्तिसहिताय नमः । रं वरुणाय जकाधिपतवे शुक्लवर्णाय
 बाहुहस्ताय यकरवाहनाय बावणीशक्तिसहिताय नमः । रं वायवे वाना-
 धिपतवे पुञ्जवर्णाय लङ्कणहस्ताय युगवाहनाय बावणीशक्तिसहिताय नमः ।
 रं कचेराय वजाधिपतवे शैकिवर्णाय गदाहस्ताय भद्रवाहनाय कोवेरी-

शक्तिप्रतिष्ठाया नमः । ईशानेन्द्रयोर्मध्य ऊर्ध्वं आं ब्रह्मणे लोकाधिपतये रक्त-
वर्णाया पद्महस्ताय ईशवाहनाय चाणीशक्तिपुताय नमः । निर्देविवरुणयो-
र्मध्येऽथो क्षीमनन्ताय नागाधिपतये शुक्रवर्णाया चक्रहस्ताय गरुडवाहनाय
योगिनीशक्तिपुताय नमः । इति नवभावरणम् । एवमेव द्वितीयवीथ्याम्
ॐ पीतवर्णाया वज्राय नमः । ॐ शुक्लवर्णाया वक्रये नमः । ॐ असितवर्णाया
दण्डाय नमः । ॐ आकाशवर्णाया खड्गाय नमः । ॐ विशुत्तमाय पाशाय
नमः । ॐ रक्तवर्णाया कृश्याय नमः । ॐ सितवर्णाया गदायै नमः । ॐ अस्ति-
तवर्णाया शूलाय नमः । ॐ कुरुविन्दवर्णाया पद्माय नमः । ॐ पाटलाभाय
चक्राय नमः । इति दशभावरणम् । पूर्वोक्तोपचारैरावरणानि संपूजयेत् ।
ॐ परंपुरुषं० मूलं सावित्रि ते धूपमाग्रापयामि । साङ्गारं धूपपात्रमानीय तत्रा-
गुरुशरीरगुग्गुलुशर्कराचन्दनचूर्णानि मधुघृतपुक्तानि निक्षिप्य धेनुमुद्रपाङ्क-
मतीकृत्य गन्धर्वदेवताय धूषाय नमः । इति संपूजासूत्रमन्त्रेण पूजिता
वर्षा वामकरेण वाद्यन्दसिनेन धूपपात्रभादाय पादयोर्धूपं निवेदयेत् ।
देव्यां वामतः पुरतो वा तत्पानं निदध्यात् । ॐ ब्राह्मणोऽस्वयं० मूलं सावित्रि
सिं वीपं समर्पयामीति निवेदयेत् । कर्पूरगर्भिण्या, अगुरुगर्भिण्या वा वर्ष्या
धूपं घृतपूरितं सुरमिते लपूरितं वा जाज्वल्यमानं दीपमानीय विष्णुदेवताय
धूपमदीपाय नमो वनस्मादिदेवताय वैलदीपाय नम इति वा

सुमकाशो महादीपः सत्रेण विधिरापहः ।

सवाहाभ्यन्तरज्योतिर्दीपोऽयं प्रतिष्ठयाम् ॥

शयनेन पारावतभ्रमाकारं देव्या नेत्रादिनादानं पुनः पादादित्तेष्वन्व
त्रिदेव्ये दीपं मदर्शयेत् । घृतदीपं देवीदक्षिणेऽयं चापे । ॐ चन्द्रया मनसो०
मूलं सावित्रि ते निवेद्यम् । चतुर्विंशमंत्रं पङ्कसोपेतं स्वर्णादिभाजनस्यं सपा-
नीय पुरतश्चतुःश्लोकावण्डलोपरि साधारं स्वापयित्वा गायत्र्या मणवेनाड्यो-
दकेन संशोष्य तेनेव पुष्यं निक्षिप्य वामिनि धेनुमुद्रपाङ्कमी कृषात् ।
ततः साङ्गायै सायुधायै सनाहनायै सपरिवारायै सर्वात्मिकायै मगवत्ये
श्रीमहायजुषे निवेद्यं समर्पयामीति जलं क्षिपेत् । तत्र ॐ अष्टोपस्वरण-
मसिंश्वाहेति देव्या हस्वे मूलं दद्यात् । ततो वामकरेण विक्रान्तीत्पङ्कसं
निर्मां ग्रासमुद्रा मदर्शय दक्षिणकरेण समन्त्रकं प्राणादिमुद्राः मदर्शयेत् । ॐ
ॐ ब्राह्मणाय श्वाहेतुपङ्कसं जनीमध्वयामि । ॐ अगनाय् स्वाहेत्येकमुद्रावर्ष-

मार्तानामिकाभिः । ॐ श्यानाय स्वाहेत्यङ्गुष्ठानामिकाकनिष्ठिकाभिः ।
 उर्दानाय स्वाहेत्यङ्गुष्ठानामिकाकनिष्ठिकाभिः । ॐ सयानाय स्वाहेति सर्वाङ्गिका

सत्पात्रे सद्दिविः साशं विविधानेकमक्षणम् ।
 निवेदयामि ते देवि सानुगायै जुषस्व तव ॥

सव्यरूपद्रा दर्शयित्वा मूळमन्त्रपट्टया जपित्वा षट्स्यमुद्रयाऽऽ
 देयेत् । ततोऽध्वेण दिशो वेष्टयेत् । ततो भुञ्जानां गाधर्त्रीं ध्यायेत्—

ब्रह्मेशायैः सरसमभितः सूपावेष्टैः समेता
 दिश्याभिः स्वैर्ललितललितैर्वीज्यमानाऽङ्गनाभिः ।
 नर्वक्रीडाग्रहमनपरा हासयन्ती स्वमोक्तुन्
 मूढके पात्रे कनकघटिते पद्मालङ्क्रीविधात्री ॥ १ ॥
 भोजनावसरे मन्त्रीं वैश्वदेवं समाचरेत् ।

तत्र देवीदक्षिणोऽङ्गुलीरुत्सर्षं समन्ततो हस्तमात्रं चतुरस्रं स्यष्टिकं निर्माय
 बालुकायिर्गुलेन संवीरुवास्त्रेण मोक्ष्य तेनैव कुशोः संताडय कवचेनाभ्युक्ष्य
 तत्र संस्कृतवर्षि मणवेन संस्थाप्य मज्जवार्य परिसमुष्ण परिस्तीर्य ॐ अंशये
 नम इति संपूज्य तत्र देवीं ध्यात्वा गन्धार्घ्यैः संपूज्य तत्र घृताकपायसेन
 यर्केन सर्षिषा वा मणवादिष्यस्तसमस्तव्याहृतिभिराहुतिवत्तुष्टं हुत्वा
 मूष्टेन पञ्चविंशत्याहुतीं हुत्वा पुनर्ध्वस्तसमस्ताभिर्याहुतिभिराहुतिवत्तुष्टं
 हुत्वा पुनस्तत्र देवीं गन्धार्घ्यैः संपूज्य पुनर्मूर्तो देवीं संपूज्य परिरतरणा-
 दिविसर्जनपूर्वकं बलिं विसर्जयेत् । आयन्तपोः सप्तग्याहुतिभिः सप्ताऽऽहु-
 तीर्गुलेन चतुर्विंशत्याहुतीं हुत्वादि विंशत्यसंदितायाम् । ततो हुत्वाभित्तेन
 देवतायाः परितो गन्धमुष्णासतान्वितं पार्श्वेऽथो बलिं दद्यात् । तथैवा—

ये चोद्रा रौद्रकर्माणो रौद्रस्थाननिवासीनः ।
 पौतान्योऽप्युग्ररुपाश्च गणानामभियुक्तं ये ॥
 विघ्नभृतास्तथा चान्ये दिग्बिदिक्षु समाविताः ।
 ते सर्वे वृष्टिमनसः प्रविगृह्णन्ति त्वयं पठिम् ॥

भूतानि यानीह वसन्ति तानि बलिं गृहीत्वा विभिन्नवस्तुजम् ।
 अन्धेन वासं परिकल्पयन्तु समस्तु तान्यत्र नमोऽस्तु तेभ्यः ॥

हरयेनोष्टदिक्षु विकिरेत् । ततो पुनस्तानं तावां भुक्तो देवी
 ध्यात्वा भेदमुद्रया अक्षयमूर्तीकुर्यात्पापिचानयति स्वारेति देवीपुत्रे

सर्वं कदाच : तत्रो ज्ञेयमुद्रूप नैर्ऋत्यां दिग्ने प्रारभेत । वरुणानं शीघ्र-
 निष्कृतं सावित्रि ते आचमनीयम् । मूर्धं सावित्रि ते इक्षुमज्ञानम् ।
 मूर्धं सावित्रि ते व्याघ्रमज्ञानम् । मूर्धं सावित्रि ते करोर्ध्वनाथं सुगन्धं
 पवनम् । मूर्धं सावित्रि ते फलम् । ॐनाभ्या वासी० मूर्धं सावित्रि ते
 सक्तीं तादृशम् । मूर्धं सावित्रि ते सुवर्णशुष्यदक्षिणाम् । ॐसप्तस्याऽऽ-
 सप्त० मूर्धं सावित्रि ते नीराजनम् । तत्रो यथाविधिबिहितयारात्रिकपात्र-
 भावीय चक्रपुत्रां पदद्वयं वमिति धेनुमुद्रयाऽमूर्तीकृत्य मूर्धेनाभ्यर्च्य—

सप्तस्तुदेवताचक्रमृनिपितृगणाद्वते ।

आरात्रिकं गृह्णाणेदं सावित्रि मम सिद्धये ॥

सप्तमेव शृण्वारनपूर्वकं पारावतभ्रमाकारश्चैर्वैवीं पूर्ववन्नीडाज-
 येत् । ॐशुभेन मङ्ग०मूर्धं सावित्रि तेऽनेकविधपुत्रशुद्धादिं समर्पयामि ।
 कर्मभ्यानादि त्रैदिकपौराणिकमन्त्रान्वयेत् । मूर्धं सावित्रि ते नमस्कारान् ।
 मय कञ्चनभारे दर्शयेत् ।

नानोषभूषणं दद्याच्चृत्यं गीतं च कारयेत् ।

दुःखपुनर्नशा समापयेत् । ततस्तिष्ठयादि स्मृत्या पुराणसंरक्षणार्थं
 कथाकथादिशब्देण संरक्षणमहं करिष्ये ।

गच्छ देवि सुरश्रेष्ठे कथा त्वं योगरूपिणी ।

दुष्टम्लेच्छराससादीनागपाण्ड्याश्चरौस्तथा ॥

संज्ञासय मयत्नेन सुरसंरक्षणं कुत ।

अथ ज्यासः ॐआज्ञावच्य इदमप्य नमः । ॐ पाषाणव्या शिरसे
 स्वाहा । ॐव्यापवाषा शिखायै वषट् । ॐव्यवश्या कवचाय हुम् ।
 ॐमूर्ध्वावच्य नेत्रत्रयाय वीषट् । ॐव्यावावश्या अस्त्राण फट् । इत्यस्त्रगा-
 पत्रौष्यासः । जयाःस्त्रोपसंहारः । अस्य अस्त्रोपसंहारमन्त्रस्य सन्निभार्थि
 ऋषिः सविता देवता गायत्री छन्दः अस्त्रोपसंहारणे विनिवीतः ।

सोऽहमर्कः परं तपोतिर्कस्योतिः परं शिवः ।

आत्मतपोतिरहं शुभका शुभलज्योती तसोऽस्म्यहम् ॥

आवापव्यमावापव्याव्यापवापव्यवयम् ।

सौवीर्यव्यमावापव्याव्यापव्यमावापव्योऽसि पाष्याचं मे छिन्धि ॥
 सावित्रोऽसि पाप्मानं मे छिन्धि ।

ॐ सवित्रे नमः । ब्रह्मणे नमः । शाश्वते नमः । " कर्मदायि
विष्णुरूपिणे नमः । जगत्सवित्रे नमः । भारकराय नमः । एभि
स्वदेहोपर्यक्षताञ्जिसिष्य तदुपरि योगमुद्राः प्रदर्शयेत् । देवतारूपं
हृदये हस्तं दत्त्वा मां संरक्षय विघ्नाच्छाश्रय । अथ शापविमोचनम् । अस्य
श्रीब्रह्मशापविमोचनविधानमन्त्रस्य निग्रहानुग्रहकर्ता मजापतिर्ऋषिः शक्ति-
देवता गायत्री छन्दो ब्रह्मशापविमोचनार्थे जपे विनियोगः । ॐ गायत्रीं
सततं मजामि । विश्वगर्भार्तुर्यसिन्देवा जाता अजायन्त अग्रे तां मजापति-
मारुतः शक्तिः सावित्रीं भजे विश्वमाद्यं सृजन्तीम् । ब्रह्मशापविमुक्ता भव ।
अस्य श्रीविश्वामित्रशापविमोचनमन्त्रस्य निग्रहानुग्रहकर्ता विश्वामित्र ऋषिः
शक्तिदेवता गायत्री छन्दो विश्वामित्रशापविमोचनार्थे जपे विनियोगः ।
ॐ गायत्रीं सततं मजामि । सुमुखी विश्वगर्भा यदुद्भवा देवाश्चक्रिरीविसृष्टिः
यत्कल्याणी अमीष्टकरी मयथे यन्मुखीनिसुखीनवेदगर्भा । विश्वामित्रं शापवि-
मुक्ता भव । अस्य श्रीवसिष्ठशापविमोचनमन्त्रस्य निग्रहानुग्रहकर्ता वसिष्ठ-
ऋषिः शक्तिदेवता गायत्री छन्दो वसिष्ठशापविमोचनार्थे जपे विनियोगः ।
ॐ अहो महान्निश्वरूपे दिव्ये संध्ये सरस्वति । अजरे अमरे देवि ब्रह्मविद्ये
नमोऽस्तु ते । वसिष्ठशापविमुक्ता भव । अथ गायत्र्यस्त्रं जपेत् । ॐ यां
फलपयन्ति नोऽस्यः क्रूरां कृत्वां बधूमिव । त्यादचोमनः योयोधिहिमपी-
स्पवदेर्गोभयंणिरैर्वतुवित्सतस्वर्धुभूरोम् । तां ब्रह्मणाऽपनिर्णुद्यः प्रत्यः
कर्णारमृच्छतु । हनहन हूं फट् । इति ब्रह्मास्त्रम् । ॐ शीर्षवतीं कर्णवतीं
विष्णुरूपीं मयंकरीम् । मचोदयाशो यो धियो धीमहि देवस्य भर्गो वरेण्यं
सवितुस्तत् । यः प्राहिणोवदिहाद्यत्यां वितत्त्वं योजयामुभिः । हनहन हूं
फट् । इत्याग्नेयास्त्रम् । ॐ येन दिष्टेद्बदसिमतिकूलभयादिभिः धियो यो
नः मचोदयात् । भर्गो देवस्य धीमहि । तत्सवितुर्वरेण्यम् । तपेवेतो निव-
र्योपमस्मानृच्छेअनागसः । हनहन हूं फट् । इति नारायणास्त्रम् । अत्र
विद्येपमाह ध्यानमुद्रादिकं न कुर्यात् । न प्रयोगादिकं संरक्षणमात्रम् ।
अभिषर्षस्व कर्तारं निरस्ताऽस्माभिरोजसा । दौवसासेजरोपपादचोमनः
योयोधिहिमपीस्पवदेर्गोभयंणिरैर्वतुवित्सतवाः सुवर्धुभूरो । आयुरस्य निकृन्त-
स्व प्रजां च पुक्पादिनि । हनहन हूं फट् । इति पाशुपतास्त्रम् । यस्त्वा कृप्ये
चकारेह रवं तं गच्छ पुनर्णवे । आवायस्यपावापध्याप्यायवापध्याप्या और्षी

वक्ष्यन्वावायध्या । अरातीन्कृत्ये नाशय सर्वाश्च यातुधान्पः । क्षिपं कृत्ये निवर्तस्व । इनहन हुं फट् । इति वायव्यास्त्रम् । इदं सर्वं महाकुल्यादि-
 वायव्यास्त्रान्तं वैदिकमन्त्रपुरश्चर्यायां कृताकृतम् । स्वतासिद्धप्रकाशत्वात् ।
 पौराणिकागमोक्तमन्त्रपुरश्चरण आवश्यकमेव । ततः शताक्षरीं गायत्रीमे-
 कवारं जपेत् । तत्सवितुरिति ऋक् । जातवेदसे इति ऋक् । उर्वचकं यजा-
 महे इति ऋक् । ततो मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा ऋष्यादिकरषडङ्गन्यास-
 पूर्वकं जपमालामानीय क्वचित्प्रात्रे वामहस्ते वा संस्थाप्य मूलमन्त्रेणाध्या-
 दकेनाभ्युक्ष्य—

ॐ मां माले महामाये सर्वशक्तिस्वरूपिणि ।
 चतुर्वर्गस्त्वयि न्यस्तस्वस्मान्मे सिद्धिदा भव ॥

इत्यनेन गन्धपुष्पाभ्यां संपूज्य ॐ गं अविघ्नं कुरु माले त्वं इति मन्त्रेण
 दक्षिणहस्तेनाऽऽदाय स्वशिरसि गुरुं कण्ठे मन्त्रं हृदये देवीं गायत्रीं
 ध्यायन् हृदयसमीपे मालामानीय दक्षहस्तमध्याङ्गुलिमध्यपर्वणि संस्था-
 प्यैकाग्रचित्त उन्नतगात्रो गायत्र्या अर्थे स्मरन्प्रणवव्याहृतिपूर्वकं तत्सवि-
 तुरित्यृचं समाप्तौ प्रवर्णं चोच्चार्य यथासंख्यं मध्यदिनावधि जपेत् । अति-
 त्वरायां सार्धपहरत्रयावधि जपेत् । पुरश्चरणे त्वत्सरमालया जपो न तु
 करमालया । तदुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

नित्यं जपं करे कुर्यान्न तु काम्यं कदाचन । इति ।

अथ जपविधिः—

प्रणवं पूर्वमुच्चार्य भूर्भुवः स्वस्तथा परम् ।
 गायत्रीं प्रणवं चान्त जप एव उदाहृतः ॥

- अन्वच्च—प्रणवं पूर्वमुच्चार्य भूर्भुवः स्वस्तथा परम् ।
- १ पादादौ प्रणवोच्चार्यः पादान्ते प्रणवोच्चरेत् ॥
- प्रणवत्रयसंयुक्तां त्रिवीजसंयुतां जपेत् ।
- २ अन्यथा जपमानस्य नैःफल्यं शौनकोऽब्रवीत् ॥
- जपसंख्याएवमागन्ते पादो जाप्यस्तुरीयकः ।
- स द्विजः परमो ज्ञेयः परं सायुज्यमाप्नुयात् ॥
- अन्यथा प्रजपेद्यस्तु स जपो निःफलो भवेत् ।
- नित्ये नैमित्तिके काम्ये सर्वदा चतुरीं जपेत् ॥
- मातः केवलगापत्री मध्याह्ने व्याहृती (ति) युता ।

जपस्यान्ते पुनर्ध्यायेद्दधानस्यान्ते पुनर्जपेत् ।

जपस्यानसमायुक्तः शीघ्रं सिध्यति मन्त्रवित् ॥

सप्तः पुरश्चरणदिनमारभ्य समाप्तिदिनपर्यन्तं पुरश्चर्योक्तनियमाद्यकरणदो-
षपरिहारार्थं पञ्चगव्यं हुनेत् । यज्जाग्रत इति शिवसंकल्पमन्त्रोत्तिवारमार-
म्भममृति समाप्तिदिनपर्यन्तं पठेत् । इति नित्यपूजाविधिः ।

अथ शिवसंकल्पाध्यायः—

ॐ वज्राग्रं गो दूरमुदेति देवं तदु सुप्तस्य तथैवेति ।

दूरंगमं ज्योतिषा ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ १ ॥

येन कर्माद्यपसोऽपनीषिषो यज्ञे कृषन्ति विदयेषु घोरैः ।

यदपूर्वं यज्ञमन्तः मजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ २ ॥

यत्प्रज्ञानमुत्र चेतो धृतिश्च यज्ज्योतिरन्तरमृतं मजातु ।

यस्मान्न क्रते किं चन कर्म क्रियते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ३ ॥

येनेदं भुवं भुवनं भविष्यत्परिपृहीतममृतेन सर्वम् ।

येन यज्ञस्थापते सप्तहोता तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ४ ॥

यस्मिन्नुचः साम यजूंषि यस्मिन्प्रतिष्ठिता रथनाभाविवासाः ।

यस्मिन्श्चित् सर्वमोक्षं मजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ५ ॥

मुषारयिरशानिव यन्मृतुश्चाज्ञेनीयतेऽभीष्टुभिर्वाजिन इव ।

हृत्पिच्छं यदगिरं जविष्ठं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ६ ॥

[वाजसनेपिष्ठु० प० सं० अ० ३४] ।

अथ गायत्रीहृदयम् । तपस्कृत्य भगवान्पात्रवल्कलः स्वयंभुं (भुव)
परिपृच्छति । एवं नो ब्रूहि भगवा (व) गायत्र्युत्पत्तिं तुरीवा श्रोतुमि-
च्छामि । ब्रह्मज्ञानोत्पत्तिं मरुतिं परिपृच्छामि । श्रीभगवानुवाच—

मण्डलेन व्याहृतया मवर्तन्ते । तमसस्तुरीयं ज्योतिः पुरुषः स्वयंभुर्विष्णु-
रिति । अथारं पञ्चाङ्गुल्या मूढनाभि । मद्यमानास्केतो मवति । फेना-
दद्भुदद्भुदो भवति । बुद्धवृक्षादण्डो भवति । अण्डादाकाशो भवति ।
आकाशाद्वायुर्भवति । वायोरभिर्भवति । अग्नेः (र)कारो भवति ।
आ (अ)काराद्दिकारो भवति । वकारान्मकारो भवति । मकाराद्

दर्भमात्रा भवति । अर्धमात्रां तामेकधा तदोकारो भवति । ॐकाराद्गद-
कारो भवति । वषट्कारान्द्याहृतिर्भवति । व्याहृत्या गायत्री भवति ।
गायत्र्याः सावित्री भवति । सावित्र्याः सरस्वती भवति । सरस्वत्यास्तु-
रीषा भवति । तुरीयेभ्यो(याया)वेदा भवन्ति । वेदेभ्यो ब्रह्मा भवति ।
ब्रह्मणो लोका भवन्ति । तस्माल्लोकाः पर्वन्ते । अथाग्निर्देवानां ब्राह्मणो
मनुष्याणां गङ्गा नदीनां वसन्त ऋतूनां ब्रह्मा प्रजापतीनामेवं माता पुरुषा
मनुष्याणां गायत्री । गायत्र्या गायत्री छन्दो भवति । ॐ भूः ॐ भुवः
ॐ स्वः ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यम् ॐ भूर्भुवःस्वः ॐ तत्स-
वितुर्वरेण्यम् ॐ भर्गो देवस्य धीमहि ॐ धियो यो नः प्रचोदयात् । ॐपरो
रजसेऽसावदोम् ॐ आपो ज्योती रसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवःस्वरोम् ।

याज्ञवल्क्य उवाच—

किं वै भूः किं भुवः किं स्वः किं महः किं जनः किं तपः किं सत्यं किं
तत् किं सवितुः किं वरेण्यं किं भर्गः किं देवस्य किं धीमहि किं धियः किं
यः किं नः किं प्रचोदयात् । किं परां किं रजसे किमसावदो किमापः किं
ज्योतिः किं रसः किममृतं किं ब्रह्म किं भूर्भुवःस्वरोम् । ब्रह्मोवाच—

भूरिति भूर्लोकः । भुव इत्यन्तरिक्षम् । स्वरिति स्वर्लोकः । पशरिति मह-
र्लोकः । जन इति जनलोकः । तप इति तपोलोकः । सत्यमिति सत्य-
लोकः । तदिति तेजः । तेजसोऽग्निर्देवता सवितुरिति सविता, आदित्यो
यो (यः) । वरेण्यं वरेण्यमित्यन्नं वरेणियमन्नमेव प्रजापतिः । भर्ग इत्यापो
वै भर्गः । यदापस्वत्सर्वा देवताः । देवस्येति यो वै देवो यः पुरुषः स
विष्णुः । धीमहीत्यैश्वर्यं यदैश्वर्यं तन्महेश्वरः । धिय इति समाणोऽयं वायुः ।
[य] इत्यध्यात्मं तत्परमं यः । न इति पृथ्वी । इयं योनिः । प्रचोदया-
दिति कामं कामा यमिमं लोकं लोकाः मत्पाचक्षते । पर इति परं लोकः ।
पराल्लोकमेकोत्तरश्चतुर्विधम् (१) । रजस इति राजसयोगमित्येकादश रुद्रा
भिन्ने देवाः । असावदोमिति ब्रह्म । आप इत्यप्सरालोकः । ज्योतिरिति
गन्धर्बलोकः । रस इति किंनरलोकः । अमृतमिति ब्रह्मलोकः । सत्यामिति
सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म । भूर्भुवः स्वरोमिति त्रैलोक्यम् । ॐ तत्सत्परं ब्रह्म
तस्मात् । अप संज्ञायो न स्यात्तत्परमो परमं इत्येषा वै गायत्री ।

याज्ञवल्क्य उवाच-

अथ गायत्र्याः किं गोत्रं कत्यज्ञरोणि कति पेदानि कति क्षीर्षाणि कति
कुक्षयः ।

ब्रह्मोवाच-

सांख्यपायनसगोत्रं द्वात्रिंशदक्षराणि चतुर्षुपदा वै गायत्री क्वचिद्विपरी ।
चतुर्विंशत्यक्षरा वै गायत्री भवति । अष्ट कुक्षयः सप्त क्षीर्षाणि भवन्ति ।
ऋग्वेदोऽस्याः प्रथमपादो भवति । यजुर्वेदो द्वितीयपादः । सामवेदस्तृतीय-
पादः । अथर्वणवेदश्चतुर्थः पादः । पूर्वा दिक् प्रथमकुक्षिर्भवति । दक्षिणा
दिक् द्वितीयकुक्षिर्भवति । पश्चिमा दिक् तृतीयकुक्षिर्भवति । उत्तरा दिक्
चतुर्था कुक्षिर्भवति । ऊर्ध्वा दिक् पञ्चमी कुक्षिर्भवति । अथरा दिक् षष्ठी
कुक्षिर्भवति । अन्तरिक्षा दिक् सप्तमी कुक्षिर्भवति । अत्रान्तरा दिगष्टमी
कुक्षिर्भवति । व्याकरणमस्याः प्रथमं शिरो भवति । शिक्षा द्वितीयम् । कल्प-
स्तृतीयम् । निरुक्तं चतुर्थम् । षोडशनिर्घनमिति पञ्चमम् । इतिहासपुरा-
णानि षष्ठं शिरोः । उपनिषदिति सप्तमं शिरो भवति ।

याज्ञवल्क्य उवाच-

किं लक्षणम् । किं चोष्ठितम् । किमुदाहृतम् ।

ब्रह्मोवाच-

लक्षणं भीमासा । वेदान्तोऽथर्वणवेदान्तो वै चोष्ठितम् । छन्दो वै विर्यमु-
दाहृतम् । उवाच-

याज्ञवल्क्य उवाच-

के स्वराः । कानि भीजानि ।

ब्रह्मोवाच-

उदात्तानुदात्तस्वरितप्रचयसंमानकम्पदिसर्गाः सप्त स्वराः । अंआइईईऊ
ऋंऌंलृंलृंएँओँऔँअंआंखंघंढंवंछंजंझंञंटंठंणंत्वंदंधंनंपंफंभंमंपंयंरंळं
वंशंषंसंरंळंक्षमिमान्पक्षराणि बीजानि भवन्ति ।

याज्ञवल्क्य उवाच-

एषाद्वीनां सप्तानामृषयश्छन्दसि देवता यणाः । येषां भीजानि भौट-
मिच्छन्ति ।

ब्रह्मोवाच—

सप्तानां स्याद्वहतीनां विश्वामित्रजमदाग्निभरद्वाजगौतमात्रिषसिष्टकश्यपा
 ऋषयः । गावश्च्युष्णिगनुष्टुब्धहतीपङ्कक्तित्रिष्टुब्जगत्यश्छन्दांसि । अग्निर्वायुः
 सूर्यो मित्रावरुणौ क्रदो विश्वे देवा देवताः । श्वेतश्वामनीळलोहितपीतपिश-
 ङ्गकनकवर्णाः । षड्जर्षभगान्धारपश्रमधैबतमध्यमनिषादाः स्वराः । पृथिव्य-
 तेजोवाधाकाशदिगात्मानो बीजानि ।

आह्वयत्वय उवाच—

कति शक्तयः । कति तत्त्वानि । कत्यग्रयः । कति मुद्राः । कति क्रमानि ।

ब्रह्मोवाच—

भीक्रीर्तिमायाभृतिमेधास्मृतिवाचः शक्तयः । शब्दस्पर्शरूपरसगन्धमनो-
 बुद्धयश्चतस्रानि । आह्वयनीयगार्हपत्यदक्षिणाग्निश्रव्वावसथ्यसंघर्षवाडवा
 अग्रयः । विततसमाञ्जलिश्चकटविस्तृतयमपाशव्यापकमुद्राः । प्राणायानव्या-
 नोदानसमानचित्ताहंकारजनितपापोपशमनं फलम् ।

आह्वयत्वय उवाच—

कति संध्याः के वर्णाः कति स्वरूपाणि ।

ब्रह्मोवाच—

पूर्वा संध्या गायत्री । मध्यमा संध्या सावित्री भवति । पश्चिमा संध्या
 सावित्री (सरस्वती) भवति । उत्तरा संध्या सावित्री भवति । रक्तवर्णा
 गायत्री । श्वेतवर्णा सावित्री । कृष्णवर्णा सरस्वती । पीतवर्णा तुरीया ।
 मातासंध्या गायत्री बाळा कुमारी रक्ताङ्गी रक्तवर्णा रक्तपद्मासनस्था
 रक्ताम्बरधरा रक्तगन्धानुलेपना रक्तधुष्यमाळाधरा चतुर्भुवा चतुर्भुजा
 द्विनेत्राऽसमाळाकपण्डलस्रुवस्रुवधारिणी सर्वाभरणभूषिता हंसवाहना क्रुने-
 दमुद्गिरररणाहवनीयमध्यस्था ब्रह्मदेवस्था चतुष्पदाऽष्टकुसिः सप्तशीर्षाऽदि-
 मुक्ता रुद्रशिखा विष्णुहृदया ब्रह्मकवचा सांख्यपायनसगोत्राऽऽदिरयमश्व-
 गामिनी काळहाने विनियोगः । इत्येषा वै प्रातःसंध्या गायत्री । इति सधु-
 णमूर्ति एवात्वा (येत्) । अथ निर्गुणध्यानम्—

हृदि विकसितपद्मं सार्कसोमाप्रविम्ब-

मणवमयमचिःत्यं यस्य पीठं [म] कल्पम् ।

अचलपरमसूक्ष्मं ज्योतिराकाशसारं

स भवति मनसा मे घासुदेवः प्रतिष्ठा ॥

मध्याह्नसंध्या सावित्री श्वेताङ्गी श्वेतवर्णा श्वेतपद्मासनस्या श्वेताम्बरधरा
श्वेतगन्धानुलेपना श्वेतमात्यपरा पञ्चमुखी त्रिनेत्रा दशभुजा त्रिशूलदमरु-
पाशासिन्धुचक्रगदाकपालधरदामयधारिणी सर्वाभरणभूषिता ध्रुवती वृष-
भवाहना यजुर्वेदमुदाहरन्ती रुद्रदेवत्या गार्हपत्यमध्यस्था चतुष्पदाऽष्टकुसिः
पञ्चशीर्षाऽग्निमुखा रुद्रशिला विष्णुहृदया ब्रह्मकवचा सांख्यायनसगोत्रा
कर्मज्ञाने विनियोगः । इत्येषा वै मध्याह्नसंध्या सावित्री । इति सगुणध्या-
नम् । अथ निर्गुणम्—

हृदयकमलमध्ये दीपवद्वेदसारं

मणवमयमवर्षं योगिभिर्ध्यानगम्यम् ।

हरिगुरुशिवयोगं सर्वभूतस्थमेकं

सकृदपि मनसा वै ध्यायते यः स मुक्तः ।

सायंसंध्या सरस्वती वृद्धा कृष्णवर्णा कृष्णपद्मासनस्या कृष्णाम्बरधरा
कृष्णगन्धानुलेपना कृष्णमात्यैकमुखी चतुर्भुजा द्विनेत्रा शङ्खचक्रगदापद्मधा-
रिणी सर्वाभरणभूषिता गरुडवाहना सामवेदमुद्विरन्ती दक्षिणाग्निमध्यस्था
विष्णुदेवत्या चतुष्पदाऽष्टकुसिः सप्तशीर्षाऽग्निमुखा रुद्रशिला विष्णुहृदया
ब्रह्मकवचा सांख्यायनसगोत्रा सम्पत्तिज्ञाने विनियोगः । इत्येषा वै सायं-
संध्या सरस्वती । इति सगुणध्यानम् । अथ निर्गुणम्—

विष्णुं मास्वच्छरीराङ्गदवलयकलाकल्पहारोदरासूर्ति

श्रीणीभूषं सुवसोमणिमकरमहाकुण्डलामण्डिताङ्गम् ।

हस्तोद्यच्चक्रशङ्खाभुजगदममलं पीतकौशेयवास-

मुद्यद्भासं समुद्यद्दिनकरसदृशं पद्मसंस्थं नयामि ॥

उत्तरा संध्या तुरीया पद्मवर्णा पीतपद्मासनस्या पीताम्बरधरा पीतगन्धा-
नुलेपना पीतमात्यपरा पद्ममुखा पद्मभुजा सहस्रनेत्राऽष्टकुशमुष्टिमुद्गरवज्रक-
रुद्रधरदामयधारिणी सर्वाभरणभूषितेरुद्रदेवत्या चतुष्पदाऽष्टकुसिः सप्तशी-
र्षाऽग्निमुखा रुद्रशिला विष्णुहृदया ब्रह्मकवचा सांख्यायनसगोत्रा पूर्णज्ञाने
विनियोगः । इत्येषा वै संध्या तुरीया ।

वाङ्मन्त्रस्य उवाच—

मन्त्रो वा यदि वा विम संकरो जायते रुचिद्व ।
सर्वेषामेव पापानां शौचनं ब्रूहि मे प्रभो ॥

ब्रह्मोवाच—

मन्त्रे नित्ययुक्तः स्पाच्छिरोऽप्याहुतिसप्तसु ।
दशमण्डपयुक्तेन अयुतं शौचनं उच्यते (१) ॥

वाङ्मन्त्रस्य उवाच—

इतिशिवसुरगावल्याः क ऋषयः कानि छन्दांसि कानि देवतानि ।

ब्रह्मोवाच—

वामदेवोऽग्निर्वैश्विष्ठः शुक्रः कण्वः पराशरः ।
विश्वामित्रो महावेजाः कपिलः शौनकी महान् ॥
वाङ्मन्त्रस्यो [महावेजा] जपदक्षिस्तपोनिधिः ।
गौतमो मुद्गलक्षेव वेदव्यासश्च जामदग्न्यः ॥
अगस्तिः कौशिको वसिष्ठः पुलस्त्यो मान्दुकस्तथा ।
दुर्वासस्तपसां श्रेष्ठो नारदः कश्यपस्तथा ॥
विमलः दुर्गः लज्जना अङ्गिराश्च ऋषिः स्मृतः ।
कृतसो हारीतश्च येन मार्कण्डेयस्तथैव च ॥ इत्येव ऋषयः ।
गायत्र्युपनिषत्सु [च] बृहती पठन्तिरेव च ।
अक्षरपट्टकिः काशनी षोडशिष्पती तथैव च ॥
त्रैलोक्यं जगतीछन्दो सर्वच्छन्दोमहानिधिः ।
मूर्धन्यःस्वरिति च्छन्दो देवी गायत्रीछन्दस्त्वम् ॥
मनुजमन्त्रं मन्त्रविद्विद्विः सौक्यविरैव च ।

अष्टिसौम्याकृतिश्चैव समानीति ततः परम् । इत्येतानि च्छन्दांसि ।
मन्त्रमप्राप्येयं द्वितीयं मात्रापत्यं तृतीयं सौम्यं चतुर्थमैशानं पञ्चमप्राप्येयं
षष्ठमादिश्यं सारिस्वत्यं सप्तमं मैत्रावरुणमष्टमं भगदेवत्यं नवममार्कमणं दशमं
सावित्रमेकादशं चाष्टं द्वादशं त्रयोदशं चतुर्दशं पञ्चदशं षोडशं
सापदेशं सोदशं मैत्रावरुणं सप्तदशं भ्रातृभ्यमष्टादशं वैश्वदेवमेकोनविंशं
वैष्णवं विंशं वासवमेकाविंशं त्रिंशं द्वाविंशं त्रयोविंशत्प्राप्यं वैश्वामित्रं चतु-

विंशं ब्राह्मं पञ्चविंशं मासं पद्मविंशं वैद्यापरं सप्तविंशं गायत्रमष्टाविंशं गान्ध-
[र्वमेकोनविंशं कैनरं त्रिंशं कैंपुरुपमेकत्रिंशं ब्राह्मं द्वात्रिंशत् ।

पाद्मस्वय उवाच—

कति शक्तयः कति वर्णाः कति तत्त्वानि कति मुद्राः ।

मन्त्रोवाच—

धामदेवी ममा सत्या विश्वमुद्राविलासिनी ।
मभावती जया शान्ता कान्ता दुर्गा सरस्वती ॥
विद्वया च विशालेया व्याधिनी विमला तथा ।
तपोपहारिणी सूक्ष्मा विश्वोनिर्जया शिवा ॥
पद्मालया परा शोभा भद्रा च विपदास्मृता ।
ग्राह्णी माहेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी तथा ॥
बाराही नारसिंही च इन्द्राणी चण्डिका तथा ।
इत्यष्टमातृकाश्चैव तुर्यरूपाश्च शक्तयः ॥
चम्पकातप्तीपुष्पसंनिभं विद्वमं तथा ।
स्फटिकाकारकं चैव पद्मपुष्पसममम् ॥
तरुणादित्यसंकाशं शङ्खकुन्देन्दुसंनिभम् ।
मवालपद्मपत्राभं पद्मरागसममम् ॥
इन्द्रनीलमणिमख्यं मौक्तिककुमुदममम् ॥
अञ्जनाभं च रक्तं च वैदूर्यसौद्रसंनिभम् ।
केतकीचकुलपुंनागजातीमल्लिकासमम् ॥
करवीरसमं वर्णाः प्रमेण परिकीर्तिताः ।
पृथिव्यापस्तया तेजो वायुराकाशमेव च ॥
गन्धो रसश्च रूपं च शब्दः स्पर्शस्तथैव च ।
उपस्थपायु पादौ च पाणी वागपि च क्रमात् ॥
घ्राणं जिह्वा च चक्षुश्च त्वक् श्रोत्रं च ततः परम् ।
माणोऽपानस्तथा ध्यानः समानोदान एव च ॥
नागः कूर्मश्च कृकलो वासुकिश्च धनंजयः ।
व्यक्तं चाव्यक्तं तद्वचं च ज्ञातव्यं तु यथाक्रमम् ॥
सुमुखं संपुटं चैव चित्तं विस्तृतं तथा ।

द्विमुखं त्रिमुखं चैव चतुष्पञ्चमुखं तथा ॥
 षण्णुखाद्योमुखे चैव व्यापकाञ्जलिकं तथा ।
 अकटं यमपाशं च ग्रथितं चोन्मुखोन्मुखम् ॥
 मलम्बं मुष्टिकं चैव मत्स्यः कूर्पो बरहकम् ।
 सिंहाक्रान्तं महाक्रान्तं मुद्गरं पल्लवं तथा ॥
 त्रिशूलयोनी सुरभिद्याक्षपाळा च लिङ्गकम् ।
 अम्बुजं च महासुद्रा तुर्यरूपा मकीर्तिता ॥

वाङ्मन्त्रव उवाच—

आपो वयोतिरिति मन्त्रस्य क ऋषिः का देवता किं छन्दो को वर्णः
 किं तर्क कति शक्तयः कानि बीजानि कति मुद्राः ।

ब्रह्मोवाच—

शजापतिर्ऋषिः परमात्मा देवता गायत्री छन्दो दीप्तो वर्णस्तेजस्तत्त्वम् ।

ब्राह्मी खर्गी च वागी च तथा विद्या विलासिनी ।

ममावती च लोळा च शिरोव्याहृतिशक्तयः ॥

वैश्वदेवैर्होतृमिति बीजानि ।

पद्मे व्याख्यापकं चैव सुरभियोनिरेव च ।

बरस्यो बरहको लिङ्गं शिरोव्याहृतिमुद्रिकाः ॥

वाङ्मन्त्रव उवाच—

षट्कं छन्दऋष्यादि देव्याः किंच मियं मभो ।

‘कयं’ न्यासैश्च ब्रह्माण्डं विण्डे दृश्येत योगिभिः ॥

ब्रह्मोवाच—

विश्वामित्र ऋषिश्चैव देव्या अनुग्रहच्छन्दकम् ।

विण्डमयं तु ब्रह्माण्डं न्यासरूपं च दृश्यते ॥ अथ न्यासः—

सविता देवता चास्य मुखमपिरुदाहृतम् ।

ब्रह्मा मूर्ध्नि शिखा विश्वुरात्मा हृदि मविष्टितः ॥

उदाचः पृथिवी कुसिद्धैर्लोकानयं चरणाविति ।

वाङ्मन्त्रव उवाच—

अवस्था ब्रह्मरूपेण श्रोतुमिच्छामि तदाचः ।

हानिं वार्यसराणां च अथ न्यासं च व वक्षे ॥

ब्रह्मोवाच—

ऋषिश्छन्दोऽधिदेवं च वर्णं च स्वरयोः क्रमात् ।

बीजानि शक्तिमित्यादि तत्त्वहृद्गाः मकीर्तिवाः ॥

ध्यानं मूर्तिमयं ध्यात्वा मन्त्रार्थगतमानसः ।

सिद्धासनं च वर्जं च अवस्था द्वादश क्रमात् ॥

पताश द्वादशावस्था जपकाले तु चिन्तयेत् ।

अन्यथा निष्फलं वैवादेति देवेन भाषितम् ॥

अथार्थन्यासः—धौर्मूर्धिन । ऋषिर्ब्रह्माण्डे । ब्रह्मा मूर्धिन । शिखायां विष्णुः ।
 रुद्रो कलाटे । भ्रुवोर्मध्ये परमात्मा । चक्षुषोश्चन्द्रादित्यौ । कर्णयोः शुक्रवृ-
 हस्पती । नासिकयोर्वायुदेवतम् । दन्तपङ्क्तावश्विनौ । उभे संघे ओष्ठयोः ।
 मुखेऽग्निः । जिह्वायां सरस्वती । ग्रीवायां तु बृहस्पतिः । स्तनेनयोर्वसिष्ठः ।
 बाह्योर्भस्वः । हृदये पर्जन्यः । आकाशमुदरे । नाभाबन्तरिसम् । कटयोर्दि-
 न्द्राग्नी । जघने विज्ञानम् । घनः मजापतो । केशसमलयावूर्ध्वः । विश्वे देवा
 जान्वोः । जङ्घायां कौशिकः । गुह्येऽयने । खरेषु पितरः । पादयोः पृथ्वी ।
 वनस्पतयोऽङ्गुलीषु । ऋषयो रोमसु । नखेषु मूहुर्वाः । अस्थिषु ब्रह्माः ।
 असृग्मांसपोऽर्कतवः । संवत्सरो नै निमिषे । अहोरात्रं त्वादित्यश्चन्द्रमा
 देवताः । मवरवरदां देवीं दिग्धां गायत्रीं सहस्रनेत्रां शरणमहं प्रपद्ये । ॐ
 तत्सवितुर्वरेण्यं नमः । ॐ तत्सर्वपूर्वजाय नमः । ॐ तत्समातरादित्याय नमः ।
 ॐ तत्समातरादित्यप्रतिष्ठितायै नमः । प्रातरर्थीयानो रात्रिकृत्वां पापं नाशयति ।
 सायमधीयानो दिवसकृत्वां पापं नाशयति । सायं प्रातरधीयानोऽपापो भवति ।
 सर्वेषु तीर्थेषु स्नातो भवति । सर्वदेवैर्ज्ञातो भवति । अवाच्यवचनात्पूतो
 भवति । अमाष्यमाषणात्पूतो भवति । अमक्ष्यमक्षणात्पूतो भवति । अमो-
 छ्यमोचनात्पूतो भवति । अचोष्यचोषणात्पूतो भवति । असाध्यसाधना-
 त्पूतो भवति । अलेह्यलेहनात्पूतो भवति । अपेषपानात्पूतो भवति । अग-
 न्यागमनात्पूतो भवति । वृषलीगमनात्पूतो भवति । दुष्टप्रतिग्रहशतसहस्रा-
 त्पूतो भवति । सर्वप्रतिग्रहात्पूतो भवति । अनृतवचनात्पूतो भवति ।
 अम्रक्षचारी म्रक्षचारी भवति । अनेन हृदयेनार्थितेन ऋतुसहस्रेणैष्टं भवति ।
 षष्टिशतसहस्रं गायत्र्या जपित्वा फळानि भवन्ति । अष्टौ ब्राह्मणान्सम्प-
 ग्राहयेत्वा तस्य सिद्धिर्भवति । य इदं निजमधीयानो ब्राह्मणः शुचिः सर्व-
 पापैः प्रमुच्यते इति [स] ब्रह्मसूत्रे महीयस इत्याह भगवान्प्राज्ञवररूपः ।

इति गायत्रीहृदयं समाप्तम् ।

॥ बाह्वरूप्य उवाच—

स्वाभिःसर्वजगन्नाय संशयोऽस्ति ममःप्रभो ।
चतुःषष्टिकलाभिश्च(ज्ञः) पातकाद्योगविद्वरः ।
मुच्यते केन पुण्येन ब्रह्मरूपः कथं भवेत् ।
देहश्च देवतारूपो मन्त्ररूपो विश्वेषतः ॥
कर्मतः श्रोतुमिच्छामि न्यासं च विधिपूर्वम् ।

ब्रह्मोवाच—

अस्य श्रीगायत्रीकवचस्तोत्रमन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा ऋषयो ऋषयजुः-
सामाषर्वाणि च्छन्दांसि परब्रह्मस्वरूपिणी गायत्री देवता तद्वीजं भर्गः
शक्तिर्भियः क्रीलकं मोक्षार्थे जपे विनियोगः । ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो
व्योमः ॥ ॐ वरेण्यं विष्णवात्मने शिरसे स्वाहा । ॐ भर्गो देवस्य रुद्रा-
त्मने शिखायै वषट् । ॐ धीमहि ईश्वरात्मने कवचाय हुम् । ॐ धियो यो
नः सदाशिव्वात्मने नेत्रत्रयाय वीषट् । ॐ प्रचोदयात्पश्चिमतत्त्वात्मनेऽध्याय
फट् । ॐ शुभ्रं स्वरोपिति दिग्बन्धः ।

अथ ध्यानम् ।

मुक्ताविद्रुमहेमनीलवक्त्रच्छायैर्भ्रुवैस्त्रीक्षणै-

-र्युक्ताभिन्दुकलानिवद्धमुकुटां तत्कार्यवर्णात्मिकाम् ।

गायत्रीं धरदामयाद्भ्रुवकशाः शुभ्रं कपालं गुणं

शङ्खं चक्रमपारविन्दयुगलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥

गायत्रीं पूर्वतः पातु सावित्रीं पातु दक्षिणे ।

ब्रह्मसंख्यां तु मे पश्चाद्दत्तरस्यां सरस्वतीं ॥ १ ॥

पावर्क्यां च दिशं रसेत्पावपानीं विद्यासिनीं ।

दिशं रीद्रीं च मे पातु रुद्राणीं रुद्ररूपिणीं ॥ २ ॥

ऊर्ध्वं ब्रह्माणीं मे रसेदधस्ताद्विष्णवीं तथा ।

पश्चं दक्ष दिशो रसेत्सर्वाङ्गैः श्रवणेश्वरीं ॥ ३ ॥

वस्त्रं पातु मे पादौ जहृधे मे सवितुः पदम् ।

वरेण्यं कटिदेशे तु नामिं भर्गस्तपेव च ॥ ४ ॥

वेवस्य मे तु हृदयं धीमहीति च गण्डयोः ।

विष्यत्परं च मे नेत्रे चापरं मे कलावने ॥ ५ ॥

नःपदं पातु मे मूर्ध्नि शिखायां मे प्रचोदयात् ।
 तत्पदं पातु मूर्ध्निं सकारः पातु भ्रातृकम् ॥ ६ ॥
 चञ्चुपी तु विकारार्णं तुकारस्तु कपोलयोः ।
 नासापुटे वकारश्च रेकारस्तु मुखे तथा ॥ ७ ॥
 णिकार ऊर्ध्वे ओष्ठे तु यकारस्त्वधरोष्ठके ।
 आस्यमध्ये मकारस्तु गौकारश्चिबुके तथा ॥ ८ ॥
 देकारः कण्ठदेशे तु वकारः स्कन्धदेशके ।
 स्यकारो दक्षिणे हस्ते घाकारो वामहस्तके ॥ ९ ॥
 मकारो हृदयं रसेदिकार उदरे तथा ।
 धिकारो नाभिदेशे तु योकारस्तु कटिं तथा ॥ १० ॥
 गुह्यं रसतु योकार ऊरुणी नःपदाक्षरम् ।
 मकारो जानुनी रसेधोकारो जङ्घदेशकम् ॥ ११ ॥
 दकारो गुल्फदेशेषु याकारः पादयुग्मकम् ।
 तकारव्यञ्जनं चैव देवताभ्यो नमो नमः ॥ १२ ॥
 इदं तु कवचं दिव्यं वदन्वा शत्रून्विनाशयेत् ।
 चतुःषष्टिकला विद्या अङ्गनाखिलपातकैः ॥
 मूर्ध्पते सर्वपापेभ्यः परं ब्रह्माधिगच्छति ॥ १३ ॥

इति गायत्रीकवचं समाप्तम् । अथ तान्त्रिकस्तोत्रमुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्-

नमस्ते देवि गायत्रि सावित्रि त्रिपदेऽक्षरे ।
 अजरे अमरे भातलाहि मां भवसागरात् ॥ १ ॥
 नमस्ते सूर्यसंकाशे सूर्यसावित्रिकेऽमले ।
 ब्रह्माविद्ये महाविद्ये वेदमावर्तनमोऽस्तु ते ॥ २ ॥
 अनन्तकोटिब्रह्माण्डव्यापिनि ब्रह्मचारिणि ।
 निस्थानन्दे महामाये परेशानि नमोऽस्तु ते ॥ ३ ॥
 एवं ब्रह्मा एवं हरिः साक्षाद्द्रुक्षदविन्द्रदेवता ।
 मित्रस्त्वं वरुणस्त्वं च स्वामिरश्विनी भगः ।
 पूषाऽर्धमा मरुत्वांश्च प्रहृष्योऽपि मुनीश्वराः ।
 पितरो नागा यक्षाश्च गन्धर्वाऽक्षरसां गणाः ॥ ५ ॥
 रक्षोभूतपिशाचाश्च त्वमेव परमेश्वरि ।
 प्रहृष्युःसापवेदाय अयवाङ्गिरसानि च ॥ ६ ॥

त्वमेव पञ्च भूतानि तत्त्वानि जगदीश्वरि ।
 ब्राह्मी सरस्वती संध्या तुरीया त्वं महेश्वरी ॥ ७ ॥
 त्वमेव सर्वशास्त्राणि त्वमेव सर्वसंहिताः ।
 पुराणानि च तन्त्राणि महागममतानि च ॥ ८ ॥
 तत्सद्ब्रह्मस्वरूपा त्वं किञ्चित्सदसदात्मिका ।
 परात्परेष्ठी गायत्री नमस्ते मातराम्बिके ॥ ९ ॥
 चन्द्रे कलात्मिके नित्ये कालरात्रि स्वधे स्वरे ।
 स्वाहाकारेऽग्निवक्त्रे त्वां नमामि जगदीश्वरि ॥ १० ॥
 नमो नमस्ते गायत्रि सावित्रि त्वां नमाम्यहम् ।
 सरस्वति नमस्तुभ्यं सुरीये ब्रह्मरूपिणि ॥ ११ ॥
 अपराधसहस्राणि त्वसत्कर्मशतानि च ।
 मत्तो जातानि देवेशि त्वं क्षमस्व दिने दिने ॥ १२ ॥
 शति गायत्रीस्तोत्रं समाप्तम् ।

एवमेव प्रत्यहं जपसंख्यासमाप्तिदिनपर्यन्तं कुर्यात् । एवं शुभेऽह्नि जप-
 संख्यां समाप्य इधनसंकल्पं कुर्यात् । तद्यथाऽऽचम्य प्राणानायम्य देश-
 कालौ संकीर्त्य ममेह जन्मानि जन्मान्तरे वा वाट्पन.कायकृतानां सर्वेषां
 पापानां क्षोभनपूर्वकं धर्मार्थकाममोक्षद्वारा सर्वात्मनः सर्वशक्तेः सर्वावभास-
 क्तेजोमयस्य परमेश्वरस्य प्रीत्यर्थं निरस्तानर्थस्वरूपमकाशचिदानन्दात्मक-
 ब्रह्मविद्यायाः सावित्र्याः स्वयमात्ममतिनिधित्वेन ग्राहणद्वारा वा मया कृतं
 पञ्चतृविंशतिल्लसात्मकं पुरश्चरणं तत्संपूर्णफलावाप्तये घृतक्षीरोदनतिलदूर्वा-
 श्वरथोद्गुम्बरजटिषट्द्रव्याण्येकेन भक्तिद्रव्यं त्रिभिसहस्रसंख्यहवनारुख्यं कर्म
 करिष्ये । तिलद्रव्येण कृतजपदशशेनेत्यपरे । तदङ्गविहितं पुण्याहवाचनादि
 नेच्छन्ति । पूर्वेणैव चरितार्थत्वात् । अथ—

कुण्डमण्डपनिर्माणकारिका उपकारिकाः ।
 पूर्वग्रथानुसारेण लिरुपन्तेऽत्र सती मुदे ॥ १ ॥
 रविरदियगतो गबासगो वसुमिर्थाः परमाणुभिर्मितः ।
 असरेणुरयं तदष्टभिः रयरेणुविंशुपास्तयाऽश्रुवन् ॥ २ ॥
 बाळाग्रळीसे यूका च यथोऽद्भुलवितिः प्रपात् ।
 विररिर्द्वीदश प्रोऽन्त्यो इतोऽसौ द्विशुणरततः ॥ ३ ॥

सार्धाङ्गुलोनोऽरत्निः स्यात्सरत्निस्त्रयद्गुलोनकः ।

[इति कुण्डोदयोते] ।

प्रकारात्तरेण—

चेत्स्वर्गः प्रपदोच्छ्रितः समपदः प्राञ्चुर्नरोऽप्यूर्ध्वदो-
र्ध्वस्तस्येपुकषः फरो जिनलवस्तस्याद्गुलं वै यवः ।
स्यात्तस्येभक्तवस्तु तद्गुलवो युका च क्लिप्ता तथा
वालाग्रं रयरेणुरत्र गदितास्तचद्रजाशौः क्रमात् ॥ ४ ॥

[इति कुण्डमार्तण्डे] ।

सूः षोडशा केशमस्मास्थिकपाछायपसारणेः ।
इस्तोसतं तदर्धं वा मण्डपस्यरूपत्र तु ॥ ५ ॥

भूममत्वसाधनोपाधमाह—

सर्गं हि दण्डद्वयमत्र योज्यं कीलादीनां प्रान्तसमीपतोऽन्यः ।
दण्डरित्यर्ग्योऽप्य इतीदमित्यं त्रयस्रं तु तन्मूलनिबद्धसूत्रम् ॥ ६ ॥
भारेण युक्तं च विधाय भूमी निधाय दण्डद्वयमग्रतोऽस्य ।
सूत्रं तृतीयस्य हि मध्यचिह्ने कुं न स्पृशेद्योःसुसमा क्षितिः स्यात् ॥७॥

[इति कुण्डोदयोते] ।

नृपाङ्गुलैः संमितकर्कटेन सूत्रेण वा वृत्तवरं विच्छिद्य ।
स्वयङ्गुलं द्वादशकुममुष्य मध्ये निवेशयेत्स्त्राक्षिमित्राद्गुलीभिः ॥ ८ ॥
चतस्रमिधैव श्रद्धजुत्तमाभिः संस्पृष्टशीर्षं तु समेषिकाभिः ।
तत्तद्दृक्कृत्वा पत्र विशेषेदपेयाद्वृत्ते क्रमात्स्वतो वरुणेन्द्रकाष्ठे ॥ ९ ॥
[इति कुण्डसिद्धौ] ।

सूत्रमाचीसाधनमाह—

पां काष्ठां रचिरिति तत्र चालनं पूर्वाद्यो पुकषा
क्षीटे कर्कटके हृषेऽपि मकरे नो चालनं कार्मुके ।
युग्मेऽन्यासु तु चालनं परिमितं युक्ताद्वेनोचर्षं
माक्षिह्नस्य ततः स्थिराम्पुपदिशः सूत्रस्य पातोऽङ्कतः ॥ १० ॥

[इति कुण्डोदयोते] ।

दक्षिणोत्तरसाधनमाह—

रज्जुं द्विधा मध्यचिह्नां सपाशां प्राचीवङ्कोः पश्चिमे चापि दत्त्वा ।
वर्षेदीमाःदक्षिणे चोत्तरे च शक्तिहे र्पादक्षिणा चोत्तरा दिक् ॥ ११ ॥

चतुरस्रसावनमाह—

दिगन्तश्चक्रुद्धर्ग द्विपाशं विस्तारतुल्यं तु गुणं वकाङ्के ।
कोणे ऋषेदिति वेदकोणेष्वेवं चतुष्कोणमतीव साधु ॥ १२॥

कुण्डसिद्धौ मण्डपमारम्भमाह—

विमानसंपूष्य सुदिने संवाच्य स्वास्ति पूजयेत् ।
भूवराहानन्तकूर्मानप मण्डपमाकुरेत् ॥ १३ ॥

मण्डपपरिमाणमाह—

स्थान्मण्डपोऽष्टादिकराजस्थान्तो द्विहस्तद्वद्भ्वाऽत्र तु कर्मपाके ।
आद्यस्तुकादार्यविधौ तथाऽन्यः सर्वेषु कार्येषु विकल्पतोऽप्ये ॥ १४ ॥

[इति कुण्डोद्घोते] ।

द्वारपेदिमानमाह—

दिगम्बराळे द्विकरं भवेद्द्राक्षतुष्टयं वेदगजाङ्गुलैस्वत् ।
विषयितं मध्यपरिष्टयोः स्याद्देवी त्रिभागेन सथा करोषा ॥ १५ ॥

स्वम्भानिवेशनमाह—

समाश्रित्त्रिभागे च सूत्रं प्रदद्याद्दुग्दासिणं चापि पूर्वापरं च ।
तत्तस्यैष्यपूर्वां च कोणेषु दद्यात्सप्तस्तम्भकान्द्रादशैषुहस्तान् ॥ १६ ॥
वेद्याः कोणे इतिहस्तोत्तरेदस्तम्भान्दद्याद्दक्षिणदिक्कः सचूडान् ।
मादसिण्पात्पश्चमांशं तु भूमौ दद्यादेवं षोडशस्तम्भसंस्था ॥ १७ ॥
स्तम्भेषु त्रिर्गणिका निषेधाक्षुडानु कर्णेभ्यश्चा वाहस्याः ।
शोर्वापरं दक्षिणसौम्यदिवस्यं कोणे तदाः काष्ठचयं निदम्भात् ॥ १८ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

बलिदाननिवेशनमण्डपाच्छादने आह—

मध्यस्तम्भचतुष्टयोपरि तथा तार्तीवभागादिमाः
कोणेषु बलिकाः कटेऽत्र क्षुवास्संछादनं सर्वतः ।
दार्शने परितःपरिर्वस्यतिः काष्ठैरवाप्युच्युक्त-
मन्वे कूटमयो कटेः सपत्न्या स्यान्मण्डपच्छादिवः ॥ १९ ॥

[इति कुण्डोद्घोते] ।

शोरणाग्याह—

पूर्वादिदिक्षु रत्नवेदपि शोरणानि
न्यशोधनस्तु फलपिप्लवङ्गराजैः ।

अश्वत्थजन्तुफलपर्कटिभूरिपञ्चि-

बैषामभावत इमान्यथवैककेन ॥ २० ॥

इस्ताद्वीर्यमण्डपतः शाराङ्गस्वरैः करैस्तान्यथमादिकेषु ।

दीर्घाणि च प्राहुरथाऽऽपत्तिः स्यात्तेषां द्विहस्ता चरणमवृद्धया ॥ २१ ॥

रत्नमार्धमानं फलकं तु तिर्यङ्गनवेशविश्वप्रमिताङ्गुलं च ।

तन्मूर्ध्नि कीलाः स्वतुरीयभागनताश्च शूलाकृतपस्तु ते स्युः ॥ २२ ॥

उद्वेगनं द्विप्रियुगाद्गुळानि शैवे तु विष्णोर्यजनेऽङ्गुलार्धः ।

कीलेषु शङ्खारिगदाभ्युजाङ्केष्विष्वंशरोपः किल तारणेपु ॥ २३ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

पताकावर्णान्परिमाणं चाऽऽह—

पीता रक्ता श्यामा कृष्णा श्वेताऽथ भृङ्गहरिते स्वः ।

रक्तेत्यष्टौ दिक्षु भागीशान्यन्तरेऽभ्रनिभाः ॥ २४ ॥

रक्ता रत्नोभ्युपयोऽपस्त्रा एता मुनिकरदीर्घाः स्युः ।

मुनिकरविस्तृतवित्यो दशकरवैशैर्युताः कार्याः ॥ २५ ॥

ध्वजानां मानमाह—

ध्वजवेषुल्यं द्विकरं पञ्चकरदीर्घंश्चतुष्कोणः ।

मध्ये सकिङ्किणीको ध्वजोऽस्य दीर्घो भवेद्दशः ॥ २६ ॥

[इति कुण्डोद्घोते] ।

मकारान्तरेण ध्वजपताकालक्षणम्—

पुच्छं त्र्यस्त्रि त्रिहस्तं तदुपरि च सप्तं हस्तमात्रं युगास्त-

मूर्ध्वं वैसारिणामं भवति करमितं मूलमागे द्विहस्तम् ।

एवं पञ्चायता दिवपतिसदशरुचश्चिह्निता वाहनैः स्वै-

र्दीर्घैर्विशुध्वजास्ते दशकरविमितेषु चत्वारः ॥ २७ ॥

[इति कुण्डकल्पद्रुमे] ।

लोकेशवर्णास्रयुताः पताकाः शैलेन्दुदीर्घायतिकाश्च मध्ये ।

चित्रध्वजं दिक्करद्वैर्धूपुच्छं त्रिदोस्ततं मान्तकफिङ्किणीकम् ॥ २८ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

मण्डपमण्डनमाह—

रत्नमास्तम्भैराभ्रपत्रतारणैः कुसुमैः फलेः ।

चामरोष्ठोद्यमुकुरैर्मण्डनीयोऽथ मण्डपः ॥ २९ ॥

[इति कुण्डोद्घोते] ।

होममघानके कुण्डं चतुस्तम्भान्तरे खनेत् ।
अन्यत्र मध्ये वेदी स्याच्चतुस्तम्भान्तरापता ॥ ३० ॥

[इति कुण्डदर्पणे] ।

कुण्डनिवेशमाह—

प्राच्याश्चतुष्कोणान्दिगन्मुखण्ड-
त्रिकोणवृत्ताङ्गशुजाशुजानि ।

अष्टासि शक्रेश्वरयोस्तु मध्ये

वेदासि वा वृत्तमुशन्ति कुण्डम् ॥ ३१ ॥

आशेषकुण्डैरिह पञ्चकुण्डी वैकं हरौ-पश्चिमसोमश्वे ।

वेद्याः सपादेन करेण यद्वा पादान्तरेणाखिलकुण्डसंस्था ॥ ३२ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

वेदास्यर्धेन्दुवृत्ताञ्जमष्टासं दिग्भवेषु वा । इति ।

विमाद्वेदासं च वृत्तं च वृत्तार्थं त्रयसि स्वाद्वेदकोणानि वाऽपि ।

सर्वाण्यहर्षवृत्तरूपाणि चान्ये योन्याकाराण्याहुरेके मुनीन्द्राः ॥ ३३ ॥

सिद्धिः पुषाः शुभं शत्रुनाशः शान्तिर्धृतिचिञ्चिदिः ।

घृष्टिरारोग्यमुक्तं हि फलं प्राच्यादिकुण्डके ॥ ३४ ॥

शुतार्धे रतिन स्याच्छतपरिमितेऽरतिनवित्तं

सहस्रे हस्तं स्यादयुतहवने हस्तशुमुलम् ।

चतुर्हस्तं लक्षे मयुतहवने षट्करमितं

ककुब्भिर्वा कोटौ नृपकरमपि प्राहुरपरे ॥ ३५ ॥

लक्षैकवृद्ध्या दशलक्षकान्तं फरेकवृद्ध्या दशहस्तकं च ।

कोट्यर्धदिग्भिश्चानिलसलसदले मुनीष्वङ्गकृष्णानुहसवम् ॥ ३६ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

प्रकारान्तरम्—

कोश्विच्छतार्धे च श्वेते शरधने श्वेते सहस्रेऽहर्षुभिभिः क्रमेण ।

नागैः पतङ्गैर्नृपसंमितैश्च नखैर्हि कुण्डानि सर्पारितानि ॥ ३७ ॥

तथाऽयुतादिगुणितेऽश्वदान्तं भूवाहुवेदाङ्गजैर्निहकम् ॥

चक्रमभाणादधिकोनहोमे त्रैराशिकेनात्र फलं प्रकल्पयम् ॥ ३८ ॥

[इति कुण्डकल्पद्रुपे] ।

वेदासीणि युगामघः श्वियुगान्घृष्टाञ्जयस्त्रीपत्रोऽ-

ष्टासा शक्तिरसानगाङ्गकविता नेत्रर्षयोऽसस्वरः ।

अङ्गुदयोऽथ यथाः खमभ्रमिपवः स्वं पञ्च षट् सागराः

सप्ताभ्रं मुनपस्वमीति गदिता वेदास्रके बाहवः ॥ ३९ ॥

कुण्डमयी दाक्षिण्योनिरैन्द्रयाः सौम्याग्रका स्वादिवराणि पञ्च ।

पश्चाद्भगानीन्द्रादिगगकाणि योनिर्न कोणे न च योनिकुण्डे ॥ ४० ॥

अथ सर्वेषां कुण्डानां मकृत्स्वरूपं चतुरस्रकुण्डमाह—

द्विभन्व्यासं सुर्ध्विह्नं सपाशं सूभं शङ्कोः पश्चिमे पूर्वमेऽपि ।

दत्त्वा कर्षेत्कोणयोः पाशतुर्थे स्यादेवं वा वेदकोणं समानम् ॥ ४१ ॥

अथ योनिकुण्डमाह—

क्षेत्रे जिनांशे तु परः शरांशान्संवर्ध्प च स्वापरदांशयुक्तान् ।

कर्णाङ्गुलिमानेन खिलेन्दुखण्डे प्रत्यक्पुरोऽङ्गाद्गुणवो भगामम् ॥

वृत्तार्पमाह—

स्वभ्रतांशमुतेपुमागहीनस्वधरिभीमितकर्कटेन मध्यात् ।

कृतधृत्तदक्षेऽप्रतश्च जोषां विदधात्खिन्दुःश्वस्य साधु सिद्धये ॥ ४२ ॥

अथ उपासिहृत्तकुण्डे आह—

वहृत्पंशं पुरतो विशय च पुनः श्रोणोवतुर्पाशकं

चिह्नेषु त्रिषु सुत्रदानत इदं स्वात्पक्षि कष्टोञ्जितम् ।

विशवाधैः स्वाजिनांशकेन सहितैः क्षेत्रे जिनांशे कृते

व्यासार्धेन विदेन मण्डकपिदं स्याद्दृष्टसंभं शुभम् ॥ ४३ ॥

अथ षडस्रपाह—

मक्ते क्षेत्रे जिनांशैर्धृतिमितकवकेः स्वासिष्यैकांशयुक्तै-

व्यासार्धांमण्डके तन्मितधृतगुणके कर्कटे वेन्दुदिकः ।

षट्चिह्नेषु षडधाद्रसमितगुणकानेकमेकं तु हितवा

नाशे संध्यर्तुदोषामपि तु हृत्तकृते नेत्ररम्यं यदसि ॥ ४५ ॥

अथ पञ्चकुण्डमाह—

अर्थांशाद्य यत्तद्य हृत्तशरके तत्राऽऽदिमे कर्णिका-

युग्मे शोडशकेसराणि चरमे स्वाद्दक्षेन्दुपागोनिदे ।

मक्ते शोडश्या शरोत्तरघृते स्पुः कर्कटेऽष्टौ छद्दाः

सर्वास्वात्मनकार्णिकारम्यननिशायोश्चकं स्वात्तद्वसम् ॥ ४६ ॥

अथाहासि हृत्तमाह—

क्षेत्रे जिनांशे गजचन्द्रभागेः स्वाष्टाश्विभागेन युतैस्तु वृत्ते ।
 विदिग्दिशोरन्तरतोऽष्टमूर्धैस्तृतीययुक्तैरिदमष्टकोणम् ॥ ४७ ॥
 खातं क्षेत्रसमं माहुरन्ये तु मेखलां विना ।
 कण्ठो जिनांशमानः स्यादर्काश्च इति चापरे ॥ ४८ ॥
 अष्टधा विहितकुण्डशरांशैः संखनेद्भुवमुपर्वनलांशैः ।
 मेखला विरचयेदपि तिस्रः षड्गजार्कलवन्निस्तृतविण्डाः ॥ ४९ ॥
 रसांशकादुन्नतविस्तृताश्च तिस्रोऽथ वैका युगभागतुल्याः ।
 मञ्चायवा षट्शरवेदरामद्वयंशैस्तताः स्युर्नव भागविण्डाः ॥ ५० ॥
 आद्याः परास्तच्छरभागहीना जिनांशकण्ठा बहिरेव सर्वाः ।
 कुण्डानुकारा अपि मेखलाः स्युरर्काङ्गभागोच्छ्रयतस्तु नामिः ॥ ५१ ॥

(इति कुण्डसिद्धौ प्रकारान्तरम्) ।

वेदाविष्णुपदविक्रमाङ्गुलैरुजते च वितते द्विमेखले ।
 तन्त्रविद्भिर्वादिषे रसाङ्गुलैर्वा युगाङ्गुलिभिरेकमेखला ॥ ५२ ॥

[इति कुण्डकल्पद्रुमे] ।

कुण्डाकारा नाभिरम्भोजसाम्बा बाऽञ्जे नेयं नांशहानिर्दलाप्रे ।
 शेषे क्षेत्रे बह्निवृत्तैः समेते स्युर्वै कर्णां केसराः पत्रकाणि ॥ ५३ ॥
 चोनिर्वासाधर्दीर्घा विततगुणलबादायतान्बिदिभागा
 तुङ्गा चावरसमन्वात्परिधिरपरिगा चावदग्रेण रम्बम् ।
 निम्नं कुण्डं विशन्ती षलपदलयुगेनान्विताऽधोविशाळा,
 मूलात्सच्छिद्रनालान्तरवटचचिरःशक्यपत्राकृतिः स्यात् ॥ ५४ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] । अथ स्पण्डिलम् —

वेदासं वाणमात्रं करमितमथवा रतिमात्रं श्रुतिभ्यां
 तुङ्गं तत्स्यान्मतङ्गैरिषुभिरपि युगेद्वयैर्द्व्यङ्गुलैर्वाऽङ्गुलेन ।
 सूक्ष्माभिर्वालुकाभिर्गीदितमरुणमृच्चूर्णैरल्पहोषे
 कुण्डामात्रे च नित्येऽल्पवितति त्रिधुदिशि स्पण्डिलं प्राकष्टवं च ॥ ५५ ॥

[इति कुण्डकल्पद्रुमे] ।

इति कारिकाः । एवं कुण्डमण्डपारि संपाद्यात् स्वस्वशास्त्रीविमन्त्र-
 कलापस्यचदनुष्ठाने तत्रैववामकाशको प्राणः । तत्र स्थित्वापद-

धैनार्यमुग्धेदानुसारेण प्रयोगो लिख्यते । तत्र शुक्लाम्बरधरः शुक्लमार्यानु-
 लेपनः सपत्नीकः साचार्यस्विग्वजमानो मङ्गलघोषेण संपूर्णकलशहस्तः
 ॐमङ्गलं कर्णेभिः० अदितिर्जातमदितिर्जानित्वामित्यादिमन्त्रैर्वण्डपं प्रदक्षिणी-
 कृत्य पश्चिमद्वारेण प्रविशेत् । ततो मण्डपान्तः पश्चिमदेश उपविश्य वाऽऽचम्य
 प्राणानायम्य देशफालौ मृत्वा गायत्रीपुरश्चरणहवनान्कृत्वेन मण्डपादि-
 देवतास्थापनं करिष्ये । ततो गणपतिं संपूज्याऽऽचार्यो गौरसर्वपान्सर्वतो
 मण्डपान्ते विकिरेत् । तत्र मन्त्रः—

यदत्र संस्थितं भूतं स्थानमाश्रित्य सर्वदा ।

स्थानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्रस्यं तत्र गच्छतु ॥

अपक्रामन्तु भूतानि० । ततो पञ्चगव्येन कुशैः सर्वत्र मोक्षणं शुची बी
 हव्येरयापो द्विष्टेति तृचेन [च] कायेम् । ततः कृताञ्जलिः स्वस्त्ययनं तार्क्ष्य-
 मिति मन्त्रद्वयं पठेत् । ततो मण्डपनिर्गम्य हस्तमात्रापतां समचतुरस्रां चतु-
 रङ्गुलोत्तेषां मृदा वेदीं (दि) कृत्वा शान्यादिषु—

विशन्तु भूतले नागा लोकपालाश्च सर्वतः ।

मण्डपेऽत्रावतिष्ठन्तु आयुर्वल्लकराः सदा ॥

इति चतुरः शङ्कुरोपासित्वा तत आग्नेया दिशि शङ्कुपार्श्वे भक्तवर्ति
 दयात्—

आग्निभ्योऽप्यथ सर्पेभ्यो ये चान्ये तत्समाश्रिताः ।

तेभ्यो बलिं मयच्छामि पुण्यमोदनमुत्तमम् ॥ इति ।

एवं मन्त्रत्रयेण नैर्ऋतिवायव्यैशानीषु शङ्कुपार्श्वे भक्तवर्तीन्प्रदयात् ।
 तत्र मन्त्राः—

नैर्ऋत्याधिपतिभ्येव नैर्ऋतवां ये च राक्षसाः ।

तेभ्यो बलिं मयच्छामि सर्वे गृह्णन्तु मन्त्रितम् ॥

ॐ नमो वायुरक्षेभ्यो ये चान्ये तत्समाश्रिताः ।

बलिं तेभ्यः मयच्छामि सर्वे गृह्णन्तु मन्त्रितम् ॥

ॐ इन्द्रेभ्येव सर्पेभ्यो ये चान्ये तत्समाश्रिताः ।

बलिं तेभ्यः मयच्छामि गृह्णन्तु सततोत्सुकाः ॥

बले सुवर्णादिशुक्लाकया शान्ता १ यशोवती २ कान्ता ३ विद्याका ४
 प्राणवाहिनी ५ सती ६ वसुमती ७ नन्दा ८ सुमद्रा ९ इति प्रागावता ऋष

रेखाः कुर्यात् पुनः हिरण्या १ सुव्रता २ लक्ष्मीः ३ विभूतिः ४ विमला ५
 मिया ६ जवा ७ काली ८ विशोका ९ अति नव दक्षिणोत्तरावताः कुर्यात्
 मन्वत्तुष्टयमेकीकृत्य कोणेषु रेखां कृत्वा देवता आवाहयेत् । मन्वयपद-
 तुष्के हृदये ब्रह्माणमावाहयामि । एवमग्रेऽपि । पूर्वपदहृदये दक्षिणस्तनेऽर्ध-
 णमावाहयामि दक्षिणपदहृदये जठरे दक्षिणे विष्वन्तमावाहयामि । पश्चिम-
 हृदये जठरे वामे मित्रमावाहयामि । उद्वपदहृदये वामस्तेन पृथ्वीधरमावाह-
 यामि । आग्नेयपदार्धयोर्दक्षिणहस्ते सावित्रसावितारावात्राहयामि । नैऋत्यप-
 दार्धयोर्दक्षिणमेद्वयोर्विबुधाधिपजयावावाहयामि । वायव्यपदार्धयोर्बापहस्ते
 राजयक्ष्मरुद्रावावाहयामि । ऐशान्यपदार्धयोरोरुखबोरपावत्सावावाह-
 यामि । ऐशान्यपदे दक्षिणार्धे शिरसि शिखिनमावाहयामि । तदक्षिणसार्ध-
 पदे दक्षिणनेत्रे पर्जन्यमावाहयामि । तदक्षिणपदहृदये दक्षिणश्रोत्रे जवन्तमा-
 वाहयामि । तदक्षिणपदहृदये दक्षिणाले कुलिशाग्रुधमावाहयामि । तदक्षिणप-
 दहृदये दक्षिणबाहौ सूर्यमावाहयामि । तदक्षिणपदहृदये दक्षिणबाहवेऽसत्य-
 मावाहयामि । तदक्षिणसार्धपदे दक्षिणकूर्परे भृशमावाहयामि । तदक्षिणः-
 पदार्धे दक्षिणबाहावाकाशमावाहयामि । तत्पश्चिमाग्नेयपदार्धे दक्षिणबाहौ
 वायुमावाहयामि । तत्पश्चिमसार्धपदे दक्षिणगणचन्द्रे पूषणमावाहयामि ।
 तत्पश्चिमपदहृदये दक्षिणपार्श्वे विठयमावाहयामि । तत्पश्चिमपदहृदये दक्षिण-
 पार्श्वे एव गृहसप्तमावाहयामि । तत्पश्चिमपदहृदये दक्षिणोरौ यममावाहयामि ।
 तत्पश्चिमपदहृदये दक्षिणजानौ गन्धर्वमावाहयामि । तत्पश्चिमसार्धपदे दक्षिण-
 जकृपायां भृङ्गराजमावाहयामि । तत्पश्चिमनैऋत्यपदार्धे दक्षिणम्फिचि
 बृगमावाहयामि । तदुत्तरार्धपदे पादयोः पितृमावाहयामि । तदुत्तरसार्धपदे
 वामस्फिचि दैवारिकमावाहयामि । तदुत्तरपदहृदये वामजकृपायां सुग्रीवमा-
 वाहयामि । तदुत्तरपदहृदये वामजानौ ऽप्यदन्तमावाहयामि । तदुत्तरपदहृदये
 वामोरौ वरुणमावाहयामि । तदुत्तरपदहृदये वामपार्श्वेऽसुरमावाहयामि । तदु-
 त्तरसार्धपदे वामपार्श्वे एव शोपमावाहयामि । तदुत्तरवायव्यपदार्धे वामप-
 णिचन्द्रे पापमावाहयामि । तत्पश्चिमपदार्धे वामपश्चिमे रोगमावाहयामि ।
 तत्पश्चिमसार्धपदे वामपश्चिमेऽदिमावाहयामि । तत्पश्चिमपदहृदये वामकूर्परे
 मुरुपमावाहयामि । तत्पश्चिमपदहृदये वामबाहौ भृष्टाटमावाहयामि । तत्पश्चिम-
 हृदये वामबाहवेऽसोममावाहयामि । तत्पश्चिमपदहृदये वामाले सर्पमावाह-
 यामि । तत्पश्चिमसार्धपदे वामश्रोत्रेऽदितिमावाहयामि । तत्पश्चिमपदहृदये विविधा-

वाहयामि । उत्तरे वास्तोष्पते इति वास्तु [पुरुष] मावाहयामि । वास्तो-
 ष्पते षसिष्ठो वास्तोष्पतिश्चिद्रुवास्तोष्पत्यावाहने विनियोगः । ॐ वास्तो-
 ष्पते म० । तस्य ऐशान्यादिविदिक्षु चरकीमावाहयामि । विदारीमावाह-
 यामि । पूतनामावाहयामि । पापराक्षसीमावाहयामि । पूर्वादिदिक्षु स्कन्द-
 मावाहयामि । अर्यमणमावाहयामि । जम्भकमावाहयामि । पिच्छिपिच्छमा-
 वाहयामि । तदस्तु मिश्रा० । गृहा वै० । एषमावाहितदेवताः संपूज्य तदे-
 षान्यां कलशं स्थापयेत् । होमपक्षे तत्पश्चिमे स्थण्डिले ब्रह्मादिदेवता औदु-
 म्बरसमिच्छिपवचर्वाज्वद्रुच्यैः प्रतिद्रव्यमष्टाष्टसंख्यया होमयेत् । वास्तो-
 ष्पतिमुक्तद्रव्यैरष्टाविंशतिसंख्यया । वास्तोष्पते ध्रुवा स्थूणामिति चाष्टो-
 चरशतं चित्तवफलैस्तद्वीजैर्धा चरक्यादिदेवता एकैकयाऽऽवाहृत्या । पुव-
 दसंभवे सर्वेषां पायसबलिं दद्यात् । तत्तद्वरक्या एतं मापमक्तबलिं समर्प-
 यामि । एवं सर्वत्र बलिदानं कृत्वा पावमानीभी रक्षोहणमिति सूक्तेन च
 मण्डपस्य त्रिः सूत्रवेष्टनं कुर्यात् । ततो द्रुग्धारां जलधारां च पाठयेत् ।
 ततस्तोरणादिपूजां करिष्य इति [संकल्प] पूर्वस्थां दिशि मण्डपद्वारात्
 'हिंस्तमात्रोत्पत्तोरणं सुदृढनामकं शोभननामकं वा शङ्खचिह्नितम्' ॐ
 'अग्निमीळे' इत्युक्त्वा सुदृढतोरणाय नमः सुदृढतोरणमावाहयामि । सुदृढतो-
 रणाय नमः [इति] गन्धाशुपचारैः पूजयेत् । तत्र राहुमावाहयामि । बृह-
 रपतिमावाहयामि । राहुबृहस्पतिभ्यां नमो गन्धाशुपचारान्समर्पयामीति ।
 तत्रैकः कलशः स्थाप्यः । तत्र मन्त्रा — मही घोरीति भूमिं स्पृष्ट्वापघ्नयः
 समिति यवाना कलशेष्वाति कलशं संस्थाप्येमं मे गङ्गा इति जलमापूर्णे
 गन्धद्वारामिति गन्धं क्षिप्त्वा वा ओषधीरिति सर्वाषधीः काण्डत्काण्डा-
 दिति दूर्वा अश्वत्थेव इति पञ्च पल्लवान्स्थोना पृथिवीति सप्त मृदो याः
 फालिनीरिति फलं स हि रत्नानीति रत्नं हिरण्यरूप इति हिरण्यं युवा
 सुवासा इति वस्त्रं पूर्णा दर्शोत्पुपरिधान्यं पूर्णपात्रं न्यसेत् । ततो दक्षिण
 औदुम्बरं सुभद्रं विफटं वा चक्रचिह्नितं तोरणम् ॐ इषे त्वोर्जे र्वा
 वायव्यः स्थो पायव्यः स्थ देवो वः सविता मर्षयतु श्रेष्ठतमाय कर्मणे' इति
 मन्त्रेण सुभद्रतोरणमावाहयेत् । सुभद्रतोरणाय नमो गन्धाशुपचारान्समर्प-
 यामि । तत्र सूर्यमावाहयामि । अङ्गारकमावाहयामि । सूर्याङ्गारकाभ्यां नमो

गन्धाद्युपचारान्० । ततः पूर्ववदेव कलशस्थापनम् । तत्र धरावैजंभो धरा-
 र्थविंश्यामि । धरायै नमो गन्धाद्युपचारान्० । ततः पश्चिमे शुक्लं सुगीमं सुक-
 र्भनामकं वा गदाचिह्नितं तोरणमग्न आवाहि० सुकर्षतोरेणाय नमः सुकर्ष-
 तोरणमावाहयामि । सुकर्षतोरेणाय नमो गन्धाद्युपचारान्० । तत्र शुक्ल-
 र्थावाहयामि । सुधमावाहयामि । शुक्लसूत्राभ्यां नमो गन्धाद्युपचारान्० ।
 तत्र पूर्ववत्कलशस्थापनम् । तत्र वाक्पतये नमो वाक्पतिमावाहयामि ।
 वाक्पतये नमो गन्धाद्युपचारान्० । तदुत्तरे वाटं सुभ्रमं सुहोत्रनामकं वा
 पद्मचिह्नितं तोरणं च नो देवीर० सुहोत्रतोरेणाय नमः सुहोत्रतोरेणमावा-
 हयामि । सुहोत्रतोरेणाय नमो गन्धाद्युपचारान्० । तत्र सोममावाहयामि ।
 केतुमावाहयामि । शनैश्वरमावाहयामि । सोमकेतुशनैश्वरेभ्यो नमो गन्धा-
 द्युपचारान्० । तत्र पूर्ववत्कलशस्थापनम् । तत्र विघ्नेशाय नमो विघ्नेशमा-
 वाहयामि । विघ्नेशाय नमो गन्धाद्युपचारान्० । ततः पूर्वदारे कलशद्वयं
 मही धौरिन्यादिमन्त्रीः स्थापयेत् । मतिकलशं मन्त्रावृत्तिः । ऐरावतं कल-
 शद्वये न्वसेत्पूजयेत् । अग्निमन्कलशद्वयं ऐरावतमावाहयामि । ऐरावतेश
 नमो गन्धाद्युपचारान्० । तत्र ऋग्वेदिनावृत्तिवज्रौ पूर्वदारे शान्तिमूकजपार्थं
 त्वाभहं वृणे ।

ऋग्वेदः पद्मपत्राक्षो गायत्रः सोमदैवतः ।

अग्निगोत्रस्तु विभेन्द्र ऋतिवक् त्वं मे मस्ते भेष ॥

इति मन्थकं वृत्वाऽग्निमीळे पुरोहितमिति मन्त्रेण मन्थकं गन्धाद्यैरुपचारैः
 पूजयेत् । ततः सहस्राक्षमैरावतरियतं पीतं किरीटकुण्डलपरं दोषनिवामकरं
 स्वयञ्जोऽपलमिन्द्रं ध्यात्वा—

एष्टोहि सर्वाभरासिद्धमाध्वैरामिष्टुतो बज्रधरामरेद्य ।

संवीज्जिपमानोऽप्सरसां गणेन रत्नाध्वरं नो भगवन्नपस्ते ॥

भो इन्द्रेहाऽऽगच्छेह त्रिष्टुन्द्रे साङ्गं सपरिवारं सायुषं सञ्चक्रिकं द्दारक-
 लश आवाहयामि । आशुः विशान इति मन्त्रेण पीतां पताकां पीतध्वजं च
 द्वयमपि दशदशदण्डं पञ्चदशदण्डं चोत्तरेषु । तत्सत्त्वावारमिन्द्र० इन्द्राप-
 गन्धाद्युपचारैः पूजयेत् ।

इन्द्रः सुरपतिः श्रेष्ठो बज्रहस्तो महत्बलः ।

शतशतशतैर्विभो देवस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥

इति नस्वेन्द्राय साङ्गनाय सपरिवाराय सायुषायैमं मारभक्तवलिं समर्प-
यामीति बलिं दद्यात् । तत्र आचम्याऽऽग्नेयं गत्वा पूर्ववत्कलत्रं स्थाप-
यित्वा तत्र पुण्डरीकममृतं चाऽऽवाह्यं पुण्डरीकामृताभ्यां नमो गन्धाद्युपचा-
रान्समर्पयामीति समर्पयेत् ।

छागस्यं रक्तं दक्षिणवामकरधृतशक्तिकमण्डलं चण्डोपवीदिनवर्षि-
ध्यात्वा--

एहोहि सर्वाभरहव्यवाह मुनिमर्ष्यैरामिवो ह जुष्ट ।

तेजोवता लोकगणेन सार्धं ममाध्वरं पाहि कवे नमस्ते ॥

भो अन्न इहाऽऽगच्छेह विष्टाग्निं साङ्गं सपरिवारं सायुषं सशक्तिकं
कलत्रं आवाहयेत् । अग्निं दूताग्निं मन्त्रेण रक्तां पताकां चर्जनं चोच्यु-
येत् । ततस्त्वं नो अग्ने० इति मन्त्रेणामये गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् ।

आमेयः पुरुषो रक्तः मर्षदेवमयोऽध्वयः ।

धूमकेतुरजोऽप्यसस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥

इति नस्वाऽग्नेये साङ्गायेत्यादि बलिं दद्यात् । तत्र आचम्य दक्षिणे गत्वा
प्रतिद्वारश्चात्वं पूर्ववन्मन्त्रैः कलत्रद्वयं स्थापयित्वा तत्र कलत्रद्वये वामनना-
मकं दिग्गजवाहाइयेत् । वामनदिग्गजाय० गन्धाद्युपचारान्० । तत्र चण्ड-
वेदिनाह्वारिजो दक्षिणद्वारे शान्तिस्सूक्तजपार्थं त्वापहं वृणे ।

कातरासो यजुर्वेदस्यैष्टुमो विष्णुदेवतः ।

काश्यपेयस्तु विभेन्द्र ऋत्विक् त्वं मे मत्से भव ॥

इति मत्सेकं कृत्वा 'इषे त्वोर्जे त्वा' इति मन्त्रेण तौ गन्धादिभिरभ्यर्ष-
येत् । ततो महिषारुदं घृतदण्डपाद्यदक्षिणवामकरद्वयं कृष्णाञ्जनचण्डोपम-
प्रिसमलोचनं यमं ध्यात्वा--

एहोहि वैवस्वत धर्मराज सर्वाभरैरर्चित धर्मपूर्ते ।

शुभाशुभानन्दशुभावधीश शिवाय नः पाहि मत्वं नमस्ते ॥

भो यमेहाऽऽगच्छेह विष्ट यमं साङ्गं सपरिवारं सायुषं सशक्तिकं दार-
कलत्रं आवाहयेत् । आयं गौःपृथिवी इति मन्त्रेण कृष्णां पताकां कृष्णध्वजं
चोच्युवेत् । ततो यमाय सोमं० यमाय नमो गन्धाद्युपचारैः संपूजयामीति
पूजयेत् ।

महाप्राहियमारुदं दण्डहस्तं महाशरम् ।

आवाहयामि यज्ञेऽग्निमपूजेयं मतिष्टथाम् ॥

इति यथाय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकायैतं मास्यकचक्रिं
समर्पयामीति समर्पयेत् । तत्र आचम्य नैर्ऋत्यां पूर्ववत्कलशं संस्थाप्य तत्र
कुमुदं दुर्जवं चाऽऽवाहयेत् । कुमुददुर्जयाभ्यां नमः इति गन्धाद्युपचारान्सम-
र्पयेत् । ततो नराहृतं महाकालं खड्गहस्तं महाबलं नीलं बहुराक्षसवेष्टितं
पीतामरणशुचिं निर्ऋतिं ध्यात्वा—

एषेहि रक्षोगणनाथक त्वं विशालवेताळपिशाचसंघैः ।

यमाधरं पाहि पिशाचनाय लोकेश्वरस्त्वं मगवन्नमस्ते ॥

शो निर्ऋत इहाऽऽगच्छेह तिष्ठ निर्ऋतिं साङ्गं सपरिवारं सशक्तिकं
कलश आवाहयामि । मोघुणः परापरेति मन्त्रेण नीलां पताकां नीलध्वजं
चोच्छ्रयेत् । अमुन्वन्तमयजमानमिति निर्ऋतये गन्धाद्युपचारान्०

निर्ऋतिं खड्गहस्तं च सर्वलोकैकपावनम् ।

आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन्पूजेयं प्रतिगृह्यताम् ॥

इति नरबा निर्ऋतये साङ्गाय० बलिं समर्पयामीति समर्पयेत् । तत्र
आचम्य पश्चिमे गत्वा कलशद्वयं प्रतिद्वारशाखं पूर्ववत्स्थापयित्वाऽस्मिन्क-
लशद्वयेऽञ्जनाखण्डिगजमावाहयेत् । अञ्जनाखण्डिगजाय नम इति
गन्धाद्युपचारान्० । तत्र सामवेदिनाहृत्विजौ पश्चिमद्वारे शान्तिसूक्तप्रार्थने
स्थामहं वृजे ।

सामवेदस्तु पिङ्गासो जागतः शक्रदेवतः ।

भरद्वाजस्तु धिमेन्द्र ऋत्विक् त्वं मे मत्वे भव ॥

इति मरुकेन वृत्वा अग्न आ याहि बी० इति मन्त्रेण गन्धाद्युपचारान्स-
मर्पयेत् । ततो मकरस्थं पाञ्चहस्तं शुक्लवर्णं किरीटधारिणं वरुणं ध्यात्वा—

एषेहि यादोगणवारिधीनां गणेन पर्जन्यसमाप्सरोगिभिः ।

विद्याधरेन्द्रामरगीयमान पाहि त्वमस्मान्मगवन्नमस्ते ॥

शो वरुणेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति वरुणं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकं
द्वारकलश आवाहयेत् । इमं मे वरुण० इति मन्त्रेण श्वेतां पताकां श्वेतध्वजं
चोच्छ्रयेत् । तत्रा यामि० वरुणाय नमो गन्धाद्युपचारान्० ।

पाञ्चहस्तं च वरुणमम्भसां प्रतिभीश्वरम् ।

आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन्पूजेयं प्रतिगृह्यताम् ॥

इति नरबा वरुणाय साङ्गाय० बलिं दद्यात् । तत्र आचम्य पाञ्चपां
पूर्ववत्कलशं निपाय तत्र पुष्पदन्तमावाहयामि सिद्धार्थमावाहयावीत्यन्त्या

पुष्पदन्तसिद्धार्थो गन्धाद्युपचारैः पूजयेत् । मृगाखण्डं धूम्रवर्णं चित्राम्बरधरं
युवानं वरश्चजदक्षिणवामकरद्वयं बाधुं ध्यात्वा—

एषोहि यज्ञे मय रक्षणाय मृगाधिरूढः सह सिद्धसंघैः ।

शान्ताभिपः फालकवेः सहाय गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥

शो घायो इहाऽऽगच्छेह तिष्ठ बाधुं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकं
कलश आवाहयेत् । बाधो शतमिति मन्त्रेण धूम्रां पताकां धूम्रध्वजं चोच्छ्र-
येत् । तत्र बाधुवृत्तस्यते० बाधवे नम इति गन्धाद्युपचारान्तसमर्पयेत् ।

बाधुमाकाशगं चैव पवनं वेगवद्गतिम् ।

आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन्पूजेयं प्रतिगृह्यताम् ॥

अनगारो महोनाथ पश्चाद्दृष्टगतिर्दिशि ।

तस्मै पूज्याय जगतो बाधवेऽहं नमामि च ॥

इति, नत्वा बाधवे साङ्गायेत्यादि० चर्चिं दद्यात् । तत्र
गत्वा कलशद्वयं प्रतिद्वारशालं मार्गवत्स्थापयित्वा तत्र कलशद्वये सार्वभौ-
मदिग्गजमावाहयेत् । सार्वभौमदिग्गजाय नम इति गन्धाद्युपचारान्तसमर्पयेत् ।
सुभायर्षवेदिनावृत्तिजातुचरद्वारे शान्तिसूक्तत्रयार्थं त्वामहं हृणे ।

बृहन्नेत्रोऽयर्षवेदोऽनुष्टुभो रुद्रदेवतः ।

वैशंपायन विभेन्द्र ऋत्विक् त्वं मे मखे भव ॥

इति मत्पेकं वृत्वा शं, नो देवीरिति मन्त्रेण गन्धाद्युपचारान्तसमर्पयेत् । ततो
नरयुवं विमानस्थं कुण्डलहारकेयूरकचिरं वरगदाधरदक्षिणवामसुजद्वयं मुहु-
र्दिक्षं महोदरं महाकायं हरितवर्णं कुबेर ध्यात्वा—(१)

एषोहि यज्ञेऽयं यद्भरतां विधत्स्व नक्षत्रगणेन सार्वभू ।

सार्वभौमीभिः पितृभिः सहैव गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥

शोः सोमिहाऽऽगच्छेह तिष्ठ सोमं साङ्गं सपरिवारं सायुधं, सशक्तिकमा-
वाहयेत् । आप्पायस्वेति मन्त्रेण हरिर्वा पताकां हरितध्वजं चोच्छ्रयेत् ।
सोमो धेनुं० सोमाय नम इति गन्धाद्युपचारान्तसमर्पयेत् ।

सर्वनक्षत्रमध्ये तु सोमो राजा व्यवसितः ।

तस्मै सोमाय देवाय नक्षत्रपत्रये नमः ॥

इति-नत्वा सोमाय साङ्गायेत्यादि० चर्चिं दद्यात् । तत्र आचम्ये-
ऽन्धां गत्वा पूर्ववरकलशं निषाय तत्र सुभतीकवावाहयामि मङ्गल-

भावाहयामि । सुमतीकमङ्गलाभ्यां नम इति गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् । वृषा-
रूढं दक्षिणवामहस्तयोर्वरत्रिशूलधरं त्रिनेत्रं शुक्लवर्णमीशानं ध्यात्वा—

एषोहि विश्वेश्वर नस्त्रिशूलकपाळखट्वाङ्गधरेण सार्धम् ।
लोकैर्न वल्लेश्वर यद्भक्तिद्वये गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥

भो ईशानेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेशानं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकं
कलश आवाहयेत् । अमि त्वा देव सवि० इति मन्त्रेण श्वेतपताकां सर्व-
वर्णध्वजं चोच्छ्रयेत् । तमीशानं० ईशानाय गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् ।

वृषस्कन्धसमारूढं शूलहस्तं त्रिलोचनम् ।
आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन्पूजेयं प्रतिगृह्यताम् ॥
सर्वाधिपो महादेव ईशानः शुक्ल ईश्वरः ।
— शूलपाणिर्विरूपाक्षस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥

इति नत्वेशानाय साङ्गयेत्पादि वलि दद्यात् ।

तत्र आचम्येशानपूर्वयोर्मध्येऽथ उद्दिश्य—

अनन्तशयनातीनं फणासप्तकमण्डितम् ।
पद्मशूलधरोर्ध्वाबोदसवामकरद्वयम् ॥

चक्रगदाधरोर्ध्वाधोवामकरद्वयं नीलवर्णमनन्तं ध्यात्वा—

एषोहि पातालधरामरेन्द्र नागाङ्गनाकिनरगीपमान ।
यस्योरगेन्द्रामरलोकसंघैरनन्त रक्षाध्वरमस्मदीयम् ॥

भो अनन्तेहाऽऽगच्छेह तिष्ठानन्तं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिक्रमा-
वाहयेत् । आपं गौरिति मन्त्रेण भेषवर्णां पशुकां श्वेतध्वजं चोच्छ्रयेत् ।
आयं गौरिति मन्त्रेणानन्ताय गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् ।

योऽसावनन्तरूपेण ब्रह्माण्डं सचराचरम् ।

दुष्पचदारयेन्मूर्ध्नि तस्मै नित्यं नमो नमः ॥

इति नत्वाऽनन्ताय साङ्गायेत्पादि० वलि दद्यात् । तत्र आचम्य नैर्ऋ-
त्यपश्चिमयोर्मध्य ऊर्ध्वमुद्दिश्याससूत्रदृशमुष्टिधरोर्ध्वाबोदक्षिणकरं सुवक्रप-
ण्डलधरोर्ध्वाबोदक्षिणवामकरं चतुर्भुजं दशशुक्लं त्रिदंष्ट्रं लम्बोदरं रेणुवर्णं
ब्रह्माणं ध्यात्वा—

एषोहि सर्वाधिपते सुन्दर लोकेन सार्धं पितृदेवताभिः ।
सर्वस्यै पाताऽस्यापित्रपमासो विशाध्वरं नः सत्रं त्रिनाय ।

भो ब्रह्मसिद्धाऽऽगच्छेह तिष्ठेति ब्रह्माणं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्ति-
कमावाहयेत् । ब्रह्म जज्ञानमिति रक्तपताकां रक्तध्वजं चोच्छ्रवेत् । ब्रह्म
जज्ञानमिति मन्त्रेण ब्रह्मणे गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् ।

पद्मयोनिश्चतुर्भूर्तिर्वेदावासः पितामहः ।

यज्ञाध्यक्षश्चतुर्भुवस्वस्मै नित्यं नमो नमः ॥

इति नत्वा ब्रह्मणे साङ्गायेत्वादि० बलिं दद्यात् । तत आचम्य मण्डप-
मध्येऽत्युच्चदण्डो दक्षहस्तदीर्घद्विहस्तविस्तृतो महाध्वजो विचित्रवर्णो इन्द्रस्य
हृष्णो० इति मन्त्रेण स्याप्यस्तत्र ब्रह्म जज्ञानमिति मन्त्रेण ब्रह्माणमावाह्य
ब्रह्मणे नम इति गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् । ततो मण्डपबोदशस्तम्भेषु सर्वेभ्यो
देवेभ्यो नमो बंधोषु किनरेभ्यो नमः पृष्ठेषु पद्मगेभ्यो नम इति पूजयेत् ।
ततः पूर्वस्यां दिशि मण्डपाद्भिः किञ्चिद्भूमिमुपलिष्य तत्रोपविश्य—

त्रैलोक्ये यानि भूतानि स्यावराणि चराणि च ।

ब्रह्मविष्णुशिवैः सार्धं रक्षां कुर्वन्तु तानि मे ॥

देवदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ।

ऋषयो मुनयो गावो देवमातर एव च ॥

सर्वे ममाध्वरे रक्षां मकुर्वन्तु मृदाऽन्विताः ।

ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च क्षेत्रपालगणैः सह ॥

रक्षन्तु मण्डपे सर्वे घ्नन्तु रक्षांसि सर्वतः ।

त्रैलोक्यस्यैभ्यः स्याद्वरेभ्यो भूतेभ्यो नमः । ॐ ब्रह्मणे नमः । ॐ विष्णवे
नमः । ॐ शिवाय नमः । ॐ देवेभ्यो नमः । ॐ दानवेभ्यो नमः । ॐ गन्ध-
र्वाभ्यो नमः । ॐ यक्षेभ्यो नमः । ॐ राक्षसेभ्यो नमः । ॐ पद्मगेभ्यो नमः ।
ॐ गोभ्यो नमः । ॐ ऋषिभ्यो नमः । ॐ मुन्येभ्यो नमः । ॐ देवमातृभ्यो
नमः । इति मन्त्रेण गन्धाद्युपचारान्मन्त्रेण माषभक्तबलिं समर्पयामीति
[च] बलिं दद्यात् । ततो यजमानः साचार्यत्विक् मन्त्राकृतपाणिपाद
आचान्तः माग्द्वारेण मण्डपं प्रविशेत् । ततो यजमानोऽग्न्वाषटना-
हसिन्वत्तत्रोपविशेत् । आचार्यस्तु पूर्वस्यां दिशि पूर्ववेदिं विधाव्य
ह्यत्र नित्यवत्सर्वदेवतास्थापनादिकं निर्वर्त्य ततोऽग्निस्थापनादि कुर्वा-
त् । अन्ये त्वमिस्थापनानन्तरं ग्रहस्थापनं तदनन्तरं तदुत्तरे मुख्य-
देवतास्थापनमिच्छन्ति । अपरे नित्यपूजाकल्पितवेदिकायामेव देवधूपज-

भादिकं कृत्वा तदुत्तरं मण्डपेऽग्निस्थापनपूर्वकं ग्रहस्यापनमिच्छन्ति । अथ
 पथासंभवाद्यं कर्तव्यम् । तत आचार्यः कुण्डपश्चिम उपविष्ट्वाऽऽचम्य
 प्राणानायच्छास्त्रिभ्यः कर्मण्यभिप्रतिष्ठां करिष्ये तदङ्गत्वात् संमार्जनमेखलायो-
 निदेवतास्थापनं च करिष्ये इति संकल्प्याग्न्यायतनं संमूह्य कुण्डोदकेन
 शोक्ष्य इदं विष्णुरिति मन्त्रेणोपरिमेखलायां श्वेतवर्णालंकृतायां विष्णुमावा-
 हयेत् । मध्यमेखलायां रक्तवर्णालंकृतायां ब्रह्म जहानामिति मन्त्रेण ब्रह्माण-
 मावाहयेत् । अधोमेखलायां कृष्णवर्णालंकृतायां कद्रुद्रायोति मन्त्रेण कद्रुपावा-
 हयेत् । विष्णवे ब्रह्मणे कद्रुय गौर्यै नम इति प्रत्येकं गन्धाद्युपचारान् ० ।
 ततः कुण्डे स्थण्डिले वाऽग्निं मणयेत् । तच्चैतयं—यन्नियञ्जकलपादाय दक्षिणेन
 हस्तेनोक्तमकारेणोद्धिख्य कुण्डमाद्भिरभ्युक्ष्य शकलमाशेय्यां निरस्य पार्श्वे
 मसालव बाणवधो भवेत् । जुष्टोदमूना आग्नेयो वसुश्रुतोऽग्निस्त्रिष्टुप्पिबानोद्धरणे
 विनियोगः । ॐ जुष्टो दमूना ० । एहमे राहूगणो गोत्वोऽग्निस्त्रिष्टुबग्न्यावाहने
 विनियोगः । ॐ एहमे इह होता ० । अग्निनाऽग्निः कण्ठो मेषातिथिरग्निर्गो-
 वऽयाग्निप्रतिष्ठापने विनियोगः । ॐ अग्निनाऽग्निः स ० । ॐ भूर्भुवःस्वरोवि-
 त्यग्निं प्रतिष्ठाप्य चत्वारि शृङ्गन्ति मन्त्रस्य गौत्रमो वामदेवोऽग्निस्त्रिष्टुबग्निपूर्ति-
 ध्याने विनियोगः । चत्वारि शृङ्गन् ० इत्यग्निं ध्यात्वा कपिलजटाश्रे वेद्यानर
 ष्ठाण्डिरवगोत्र मेषध्वज प्राङ्मुख मम संमुखो भव [इति मार्ष्य] । ततो ब्रह्म-
 वेद्यां देवतास्थापनं कुर्यात् । सा च कुण्डात्पश्चिमदिग्गुलोपरीशानभागे हस्त-
 विस्तृता समचतुरस्रा प्रागुदवमवणा समत्रयोवेता दशोऽङ्गुलौषा कार्वा ।
 तस्याः मथमो वमो द्वयङ्गुलोच्छ्रायो द्वितीयतृतीयौ द्वयङ्गुलोच्छ्रायो त्रयोऽ-
 षि द्वयङ्गुलविरताराः कार्वाः । एवं च वमैः सहाष्टादशोऽङ्गुलोच्छ्रिता भवति ।
 तस्यां च देवतावाहनं कुर्यात् । तत्र सर्वतोभद्रमकारमाह—

प्रागुदीच्यापता रेखाः कुर्यादेकोनविंशतिम् ।
 खण्डेन्दुस्त्रिपदः कोणे शृङ्खला पञ्चभिः पदैः ॥
 एकादशपदा वल्ली मद्रं तु नवभिः पदैः ।
 चतुर्विंशत्पदा बायीं परिविंशत्कैः पदैः ॥
 मध्ये चोदशभिः कोष्ठैः पञ्चपष्टदलं स्पृशम् ।
 श्वेतैर्दुः शृङ्खला कृष्णा वल्ली नलिनेन पूरयेत् ॥

भद्राऽरुणा सिता वाऽपि परिधिः पीतवर्णकः ।
 घाह्यान्तरदला श्वेता कर्णिका पीतवर्णका ॥
 परिध्यावेष्टितं पद्मं बाह्ये सत्त्वं रजस्तमः ।
 तन्मध्ये इयापदेदेवान्ब्रह्माद्यांश्च सुरासुरान् ॥ इति ।

तत्र पञ्चवर्णान्युक्तानि पञ्चपात्रे—

रजांसि पञ्चवर्णानि मण्डलार्थं हि कारयेत् ।
 शालिषण्डुलचूर्णेन शुक्लं वाऽऽयससंभवम् ॥
 रक्तं कुसुम्भसिन्दूरगौरिकादिसमुद्भवम् ।
 हरिद्रावोद्भवं पीतं रजनीसंभवं क्वचित् ॥
 कृष्णं दग्धयवैः कार्यं हरितं पीतकृष्णजम् ।

रजनी हरिद्रा । एवं निष्पाद्य तत्र देवतावाहनं कुर्यात् । तद्यथा—ब्रह्म ।
 जहानं गौतमो वामदेवो ब्रह्मा त्रिष्टुब् ब्रह्मावाहने विनियोगः । ॐ ब्रह्म ।
 जहानं० । मध्ये ब्रह्माणं पठिष्टाप्य । आप्पायस्व गौतमः सोमो गायत्री-
 सोमोवाहने विनियोगः । ॐ आप्पायस्व० । उत्तरे सोमं प्रतिष्ठाप्य ।
 अभि त्वाऽऽर्गातिः शुनाशेष ईशानो गायत्री ईशानावाहने विनियोगः ।
 ॐ अभि त्वा० । पेशान्यामीधानं प्र० । इन्द्रं घो मधुच्छन्दा इन्द्रो गायत्री-
 इन्द्रावाहने विनियोगः । ॐ इन्द्रं घो० । पूर्व इन्द्रं प्र० । अग्निं दूर्तं काण्वो-
 भेषातिथिरग्निर्गायत्र्यावाहने विनियोगः । ॐ अग्निं दूर्तं० । आग्नेय्या-
 मग्निं प्र० । यमाय सोमं यमो यमोऽनुष्टुप्पावाहने विनियोगः । ॐ
 यमाय सोमं० । दक्षिणे यमं प्रतिष्ठाप्य । मो पु णो घोरः कण्वो निर्ऋतिः-
 गायत्री निर्ऋत्यावाहने विनियोगः । मो पु णा० । निर्ऋत्यां निर्ऋतिं प्र० ।
 तत्त्वा यामि शुनाशेषो वरुणास्त्रिष्टुप्वरुणावाहने विनियोगः । ॐ तत्त्वा-
 यामि० । पश्चिमे वरुणं प्र० । वापो अतं वामदेवो वायुरनुष्टुप्पावाहने
 विनियोगः । ॐ वापो अतं० । वायव्या वायुं प्र० । उपया अत्र मैत्राव-
 रुणो वसिष्ठो वसवस्त्रिष्टुप्वस्वावाहने विनियोगः । ॐ उपया अत्र० । वायु-
 सोमयोर्मध्येऽष्टौ वसून्प्रति० । आ रुद्रासः इवावाञ्च एकादश रुद्रा जगती
 रुद्रावाहने विनियोगः । ॐ आ रुद्रास० । सोमेशानयोर्मध्य एकादश रुद्रान्प्र० ।
 त्यां नु सार्पदो मत्स्थो द्वादशऽऽदित्या जगत्यादित्यावाहने विनियोगः ।
 ॐ त्यां नु सन्नियां० । ईशानेन्द्रमध्ये द्वादशाऽऽदित्यान्प्रति० । अग्निनावर्षी

राहूगणो गोतमोऽश्विनावुष्णिगश्वावाहने विनियोगः । ॐ अश्विनावति० ।
 इन्द्राग्निमध्येऽश्विनौ प्रतिष्ठाप्य । ओमासो मधुच्छन्दा विश्वे देवा गायत्री [विश्वे]
 देवावाहने विनियोगः । ॐ ओमासक्षर्षणी० । अग्निवममध्ये विश्वान्देवान्स-
 पैतृकान्म० । अग्नि त्वं वापदेवः सप्त यज्ञाः प्रकृतिः सप्तयज्ञावाहने विनि-
 योगः । ॐ अग्नि त्वं देव० । यमनिर्ऋतिमध्ये सप्त यज्ञान्म० । आयं गौ
 सर्पराज्ञी सर्पा गायत्री सर्पावाहने विनियोगः । ॐ आयं गौः० । निर्ऋति-
 वरुणमध्ये भूतनागान्म० । अप्सरसामेशो गन्धर्वाप्सरसोऽनुष्टुप् गन्धर्वाप्सर-
 आवाहने विनियोगः । ॐ अप्सरसां० । वरुणवायुमध्ये गन्धर्वाप्सरसां
 म० । कुमारं माता कुमारः स्कन्दस्त्रिष्टुप् स्कन्दावाहने विनियोगः । ॐ कुमारं
 मातां० । ब्रह्मसोममध्ये स्कन्दं म० । ऋषममृषमो वैराज ऋषमोऽनुष्टुप्
 भावाहने विनियोगः । ॐ ऋषमं मा समानानां० । ब्रह्मसोममध्व ऋषमं म० ।
 शं नः करत्यर्षत्तयस्य घौरः कण्वो रुद्रो गायत्री शूलावाहने विनियोगः ।
 ॐ शं नः करत्यर्षत्ते० । ब्रह्मसोममध्ये शूलं म० । इमा रुद्रापत्यस्य कुत्सो
 महाकालो जगती महाकालावाहने विनियोगः । ब्रह्मसोममध्ये महाकालं
 म० । अदितिर्ऋतयो वा बृहस्पतिर्दसोऽन्दसादिगणावाहने विनियोगः । ॐ
 अदितिर्ऋतयि० । ब्रह्मेशानमध्ये दक्षादिसप्तगणान्म० । तामग्निवर्णा सोम-
 रिर्दुर्गा त्रिष्टुष्टुर्गावाहने विनियोगः । ॐ तामग्निवर्णां । ब्रह्मेन्द्रमध्ये दुर्गा म० ।
 इदं विष्णुर्मेघातिथिर्विष्णुर्गायत्री विष्णवावाहने विनियोगः । ॐ इदं विष्णुर्वि० ।
 ब्रह्मेन्द्रमध्ये विष्णुं म० । उदीरतां रुद्रः स्वधा त्रिष्टुप् स्वधावाहने विनियोगः ।
 ॐ उदीरतां० । ब्रह्माग्निमध्ये स्वधां म० । परं मृत्यो संकुम्भिको मृत्युरोगास्त्रिष्टु-
 ष्टुष्टुपुरोगावाहने विनियोगः । ॐ परं मृत्यो अनु परे० । ब्रह्मयममध्ये मृत्युरो-
 गान्म० । गणानां त्वा मृत्युसमदो गणपतिर्जगती गणपत्यावाहने विनियोगः ।
 गणानां त्वा० । ब्रह्मनिर्ऋतिमध्ये गणपतिं म० । शं नो देवीराम्बरीषः सि-
 ष्णुदीप आपो गायत्र्यवावाहने विनियोगः । ॐ शं नो देवी० । ब्रह्मव-
 रुणमध्येऽपः म० । मरुतो यस्य राहूगणो गोतमो मरुतो गायत्री मरुत्सवा-
 हने विनियोगः । ॐ मरुतो यस्य० । ब्रह्मवायुमध्ये मरुतः म० । स्योनाः
 पृथिवि मेघातिथिर्भूमिर्गायत्री भूम्यावाहने विनियोगः । ॐ स्योना पृथिवि० ।
 ब्रह्मणः पादमूले कर्णिकायः पृथिवी म० । इमं मे गङ्गा सिन्धुसित्त्वैवमेवेता
 गङ्गापमुनासरस्वत्यो जगती गङ्गापावाहने विनियोगः । ॐ इमं मे गङ्गा

यमुने० । तत्रैव गङ्गादिनदीः प्र० । घाम्नो घाम्नो गौतमो वामदेवः सप्त-
 सागरा आष्टिः सप्तसागरावाहने विनियोगः । ॐ घाम्नो घाम्नो राजन्० ।
 तत्रैव सप्त सागरान्म० । तदुपरि येरुमावाह याद्यपरिघौ सोमादिसन्निधौ क्रमे-
 णाऽऽयुधावाहनं कुर्यात् । सोमसमीपे गदापावाहयामि । ईशानसमीपे
 शुभ्रमा० । इन्द्रान्तिके वज्रमावाहया० । अग्निसमीपे शक्तिपा० । यमसमीपे
 दण्डमा० । निर्ऋतिसमीपे खड्गमावाहयामि । वरुणान्तिके पाशमा० ।
 वायुसमीपेऽह्नुकुशमावाहयामि । तद्वाद्य उत्तरतो गौतममा० । ऐशान्यां भर-
 द्वाजमा० । पूर्वे विश्वामित्रमा० । आग्नेय्यां कश्यपमा० । दक्षिणे जमद-
 ग्निमा० । नैर्ऋत्यां वसिष्ठमा० । पश्चिमेऽत्रिमा० । वायव्यामरुच्यत्रीमा० ।
 तद्वाहिः पूर्वं इन्द्राणीमावाहयामि । आग्नेय्यां कौमारीमा० । दक्षिणे ब्राह्मी-
 मा० । नैर्ऋत्यां वाराहीमा० । पश्चिमे चामुण्डाया० । वायव्यां वैष्णवीया० ।
 उत्तरे माहेश्वरीया० । ऐशान्यां चैनायकीया० । इत्यष्टौ शक्तयः । इति
 पदपञ्चाशदेवताः सर्वतोमद्रे पूज्याः । एताः स्वस्वमन्त्रैश्च स्थापयित्वा तत्त-
 न्मन्त्रैश्च क्रमेण पूजयित्वा तत्तन्मन्त्रैर्नाममन्त्रैर्वा प्रत्येकं दश दश तिलाज्वा-
 लुवीर्होमावसरे हुत्वोपहारं निवेदयेत् । ह्यीरौदनं ब्रह्मणे । घृताक्षमुदकाभि-
 मन्त्रितमिन्द्राय । आज्यौदनमग्नये । मापाशं यमाय । घृताशं निर्ऋत्ये ।
 नवनीतौदनं वरुणाय । यवौदनं वायवे । मियद्व्यवौदनं कृष्णव्रीह्यशं वा
 सोमाय । गावेष्टुकमशिनाय । अन्येभ्यो यथाळामं सर्वेभ्यो वा यथासंभवं
 निवेद्यशेषाश्वैर्बलिः कार्यः । इति सर्वतोमद्रम् । अथ नामदेवताः । ॐ ब्रह्मणे
 नमो ब्रह्माणमावाहयामि । एवमेव सर्वत्र, सोमाय० ईशानाय० । इन्द्राय० ।
 अग्नये० । यमाय० । निर्ऋत्ये० । वरुणाय० । वायवे० । अष्टवसुभ्यो० ।
 एकादशक्रद्रेभ्यो० । द्वादशादित्येभ्यो० । आश्विभ्यो० । विश्वेभ्यो देवे-
 भ्यो० । पितृभ्यो० । सप्तयज्ञेभ्यो० । भूवनागेभ्यो० । गन्धर्वात्सरोभ्यः० ।
 इन्द्राय० । नन्दिने० । शूलाय० । महाकाशाय० । दत्तादिसप्तगणेभ्यो० ।
 दुर्गायै० । विष्णवे० । श्वघायै० । मृत्युरोगेभ्यो० । गणपतये० ।
 अर्द्धयो० । मरुद्भ्यो० । भूम्यै० । [गङ्गादिनदीभ्यो० । सप्तसागरेभ्यो० ।
 मेरवे० । गदायै० ।] त्रिशूलाय० । वज्राय० । शक्तये० । दण्डाय० ।
 खट्वाय० । पाशाय० । अह्नुकुशाय० । गौतम्यै० । भरद्वाजाय० ।
 विश्वामित्राय० । कश्यपाय० । जमदग्नये० । वसिष्ठाय० । अत्रये० । अरु-
 च्यत्र्यै० । ऐन्द्यै० । कौमार्यै० । ब्राह्म्यै० । वाराह्यै० । चामुण्डायै० ।

- राहुं कृष्णपुष्पासतैः—कया नो वामदेवो राहुर्गायत्री राह्वावाहने विनि-
 योगः । ॐ कया नखि० । ॐ भूर्भुवः स्वः रात्री पुरोद्भव पैठीनसगोत्र राहो
 इहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति स्यापयेत् । ततो वायव्ये ध्वजाकारे पट्टकले मण्डले
 दक्षिणामुखं—केतुं धूम्रपुष्पासतैः—केतुं कृष्णमधुच्छन्दाः केतवो गायत्री
 केत्वावाहने विनियोगः । ॐ केतुं कृष्ण० । ॐ भूर्भुवः स्वरन्तर्वेदिसमुद्भवा
 जेमिनिसगोत्राः केतव इहाऽऽगच्छतेह तिष्ठेति स्यापयेत् । अथाधिदेवताः
 प्रत्यधिदेवताश्च मात्स्योक्तमकारेण लिखन्ते । पात्रे तु—मात्स्योक्ता या
 अधिदेवतास्ताः प्रत्यधिदेवताः याः प्रत्यधिदेवतास्ता अधिदेवता-इयान्वि-
 शेषाः । ॐ अग्निं दूर्ध्वं काण्डो मेघातिथिरग्निर्गोवृष्यग्यावाहने विनियोगः । ॐ
 अग्निं दूर्ध्वं । अथाइहाऽऽगच्छेत्यावाह्य सूर्यदक्षिणपार्श्वेऽग्निम् । अप्सु मे मेघा-
 तिथिर्यापोऽनुष्टुब्बावाहने विनियोगः । ॐ अप्सु मे सोमो० । आप इहाऽऽ-
 गच्छेत्तेत्वावाह्य सोमदक्षिणपार्श्वेऽपः । स्योना पृथिवि मेघातिथिर्भूमिर्गायत्री
 भूम्यावाहने विनियोगः । ॐ स्योना पृथिवि० । भूम इहाऽऽगच्छेह तिष्ठेत्या-
 वाह्य भौमदक्षिणपार्श्वे भूमिम् । इदं विष्णुर्मेघातिथिर्विश्वर्गायत्री विष्णवावा-
 हने विनियोगः । ॐ इदं विष्णु० । विष्णो इहाऽऽगच्छेति सुषदक्षिणपार्श्वे
 विष्णुम् । इन्द्र श्रेष्ठा गृत्सपद इन्द्रस्त्रिष्टुविन्द्रावाहने विनियोगः । ॐ इन्द्र
 श्रेष्ठानि० । इन्द्रेहाऽऽगच्छेति सुसदक्षिणपार्श्वे इन्द्रम् । इन्द्राणीमासु वृषाकपि-
 निस्त्रिणी पशुक्तिरिन्द्राण्यावाहने विनियोगः । ॐ इन्द्राणीमासु० । इन्द्राणी-
 हाऽऽगच्छेह तिष्ठेति शुक्रदक्षिणपार्श्वे इन्द्राणीम् । प्रजापते हिरण्यगर्भः
 प्रजापतिस्त्रिष्टुप् प्रजापत्यावाहने विनियोगः । ॐ प्रजापते० । प्रजापत इहाऽऽ-
 गच्छेह तिष्ठेति अग्निदक्षिणपार्श्वे प्रजापतिम् । आर्यं गौः सार्वराज्ञी सर्पा
 गायत्री सर्पावाहने विनियोगः । ॐ आर्यं गौः पृ० । सर्पा इहाऽऽगच्छतेह
 तिष्ठेति राहुदक्षिणपार्श्वे सर्पान् । ब्रह्म जज्ञानं गौतमो वामदेवो ब्रह्मा
 ब्रह्मिष्ठुब्बावाहने विनियोगः । ॐ ब्रह्म जज्ञानं० । ब्रह्मन्निहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति
 केतुदक्षिणपार्श्वे ब्रह्माणम् । [आवाहयेदिति सर्वत्र] । अथ प्रत्यधिदेवताः ।
 ऋषभकं वसिष्ठो रुद्रोऽनुष्टुब्धीश्वरावाहने विनियोगः । ॐ ऋषभकं यजामहे० ।
 ईश्वरेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति सूर्यवामपार्श्वे ईश्वरमावाहयामि । गौरीर्षिमा दीर्घ-
 मन्महा-जगत्यावाहने विनियोगः । ॐ गौरीर्षिमा० । गौरीहाऽऽगच्छेह
 तिष्ठेति सोमवामपार्श्वे स्वामावाहयामि । युद्धकन्दो दीर्घममा रुद्रदक्षिष्टुप्

स्कन्दावाहने विनियोगः । ॐ यदक्रन्दः० । स्कन्देहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति मौमवा-
मपार्थे स्कन्दमावाहयामि । बिष्णोर्नुक्त दीर्घश्या नारायणस्त्रिष्टुब्नारायणावा-
हने विनियोगः । ॐ बिष्णोर्नुक्तं० । नारायणेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति युश्वामपार्थे
नारायणमावाहयामि । ब्रह्मणस्पते गृ-सप्तदो ब्रह्मणस्पतिस्त्रिष्टु-ब्रह्मावाहने
विनियोगः । ॐ ब्रह्मणस्पते० । ब्रह्मन्ब्रह्मऽगच्छे तिष्ठेति युश्वामपार्थे ब्र-
ह्माणमावाहयामि । इन्द्रं वो मधुच्छन्दा इन्द्रो गायत्रीन्द्रावाहने विनि-
योगः । ॐ इन्द्रं वो० । इन्द्रेहाऽऽगच्छे तिष्ठेति युश्वामपार्थे इन्द्रमावाहयामि ।
यमाय सोमं यमो यमोऽनुष्टुब्मावाहने विनियोगः । ॐ यमाय सोम० ।
यमेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति अनिवामपार्थे यममावाहयामि । मोषु णो घृः
कण्वः कालो गायत्री कालावाहने विनियोगः । ॐ मोषु ण० । कालेहाऽऽ-
गच्छेह तिष्ठेति राहुवामपार्थे कालमावाहयामि । उवा वानं मस्कण्वश्चित्र-
गुप्तो बृहती चित्रगुप्तावाहने विनियोगः । ॐ उपो वाजं० । चित्रगुप्तेहाऽऽग-
च्छेह तिष्ठेति केतुवामपार्थे चित्रगुप्तमावाहयामि । तवः शुक्लुष्यऽनुष्टुब्-
णानां त्वा गृत्सप्तदो गणपतिर्भगवो विनायकावाहने विनियोगः । ॐ ग-
णानां त्वा० । विनायकेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति राहोरुत्तरवो विनायकमावाह-
यामि । जातवेदसे कश्यपो दुर्गा त्रिष्टु-दुर्गावाहने विनियोगः । ॐ जात-
वेदसे० । दुर्गा इहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति अनेरुत्तरवो दुर्गावाहयामि । तव वायो
व्यश्वाङ्गिरसो वायुर्गायत्री वायवावाहने विनियोगः । ॐ तव-वायवृ० । वाया
इहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति रवेरुत्तरवो वायुमावाहयामि । आदित्यत्नस्य वसत
आकाशो गायत्र्याकाशावाहने विनियोगः । ॐ आदित्यत्नस्य रेतसो० ।
आकाशेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति राहोरुत्तरवो आकाशमावाहयामि । एषो उवा
मस्कण्वोऽश्विनौ गायत्र्यश्विवावाहने विनियोगः । ॐ एषो उवा० । अश्विना-
विहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति वेदोर्दक्षिणवोऽश्विनावावाहयामि । ततः सर्वेषां
मुत्तरवः क्षेत्रस्य वामदेवः क्षेत्रपालोऽनुष्टुब् क्षेत्रप लवाहने विनियोगः । ॐ
क्षेत्रस्य पतिना० । क्षेत्रपालेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति तत् क्षेत्रपालमावाहयामि । वाहो
व्यते वसिष्ठो वास्वोऽपतिस्त्रिष्टु-वास्वोऽपत्यवाहने विनियोगः । ॐ वास्वोऽपति० ।
वास्वाऽऽगच्छेह तिष्ठेत्युत्तरे वास्वोऽपतिमावाहयामि । ततो
लोकापालान् । इन्द्रं विश्वा जेता मधुच्छन्दा इन्द्रोऽनुष्टुब्निन्द्रावाहने विनि-
योगः । ॐ इन्द्रं विश्वा अशीष्टनू० । इन्द्रेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति पूर्वस्याभिन्द्र-

वावाहयामि । अग्निं दूतं काण्वो घेधात्तिविरग्निर्गायत्र्यग्न्यावाहने विनियोगः ।
 ॐ अग्निं दूतं । अग्न इहाऽऽगच्छेह तिष्ठाऽऽश्रेय्यामग्निमावाहयामि । यमाय
 सोमं यमो यमोऽनुष्टुप्पमावाहने विनियोगः । ॐ यमाय सोमं० । यमेहाऽऽग-
 च्छेह तिष्ठ दक्षिणस्यां यममावाहयामि । मोषु णो घोरः कण्वो निर्ऋतिर्गा-
 वत्री निर्ऋत्यावाहने विनियोगः । ॐ मोषु णः परापरा० । निर्ऋत इहाऽऽग-
 च्छेह तिष्ठ नैर्ऋत्यां निर्ऋतिमावाहयामि । त्वं नो अग्ने वामदेवो वरुणास्त्रि-
 ष्टम्बरुणावाहने विनियोगः । ॐ त्वं नो अग्ने० । वरुणेहाऽऽगच्छेह तिष्ठ
 पश्चिमस्यां वरुणमावाहयामि । तव वापो व्यश्वाङ्गिरसो वायुर्गायत्री वाटवा-
 वाहने विनियोगः । ॐ तव वापट० । वापा इहाऽऽगच्छेह तिष्ठ वायव्यां
 वायुमावाहयामि । सोमो येतुं गोतमः सोमस्त्रिष्टुप्सोमावाहने विनियोगः ।
 ॐ सोमो येतुं० । सोमेहाऽऽगच्छेह तिष्ठोत्तरस्यां सोममावाहयामि । तभीशानं
 गोतम ईशानो जगतीशानावाहने विनियोगः । ॐ तभीशानं० । ईशानेहाऽऽग-
 च्छेह तिष्ठेशान्यामीशानमावाहयामि । ततो रवेः पूर्वं श्रेयमावाहयामि ।
 सोमस्याग्ने वासुकिमावाहयामि । भोमस्याग्ने तक्षकमावाहयामि । बुधोत्तरे
 कर्कोटकमावाहयामि । शुर्वेप्रे पन्नमावाहयामि । शुक्रोत्तरे महापन्नमावाहयामि ।
 ऋनिपश्चिमे ऋक्षपाळमावाहयामि । राक्षोः पुरतः कम्बलमावाहयामि । केतोः
 पुरतः कृत्तिकामावाहयामि । ततो भूयद्दं पूर्वेऽश्विन्यादिसप्तनक्षत्राण्यावाह-
 यामि । विश्वकम्भादिसप्त योगानावाहयामि । वववाळवकरणे आवाहयामि ।
 सप्त द्वीपान्यावाहयामि । ऋग्वेदमावाहयामि । ततो दक्षिणे पुष्यादिसप्त
 नक्षत्राण्यावाहयामि । घृत्यादिसप्त योगानावाहयामि । कौळवतैविककरणे
 आवाहयामि । सप्त पाताळान्यावाहयामि । यजुर्वेदमावाहयामि । ततः पश्चिमे
 श्वारत्यादिसप्त नक्षत्राण्यावाहयामि । वजादिसप्त योगानावाहयामि । गर-
 क्शिक्रकराग्ने अश्वरुद्राग्निः । सप्त सप्तशतशतवाहयामि । सप्तवेदमावाहयामि ।
 चत्सरेऽभिजिदादिसप्त नक्षत्राण्यावाहयामि । साध्यादिषड्योगानावाहयामि ।
 विष्टिकरणमावाहयामि । भूरादिसप्त लोकानावाहयामि । अथर्ववेदमावा-
 हयामि । वायव्ये ध्रुवमावाहयामि । सप्त ऋषीनावाहयामि । ततो यथाव-
 काशं गङ्गादिसप्त चरित आवाहयामि । सप्तकृत्वाचलानावाहयामि । अष्टौ
 वैश्वानरावाहयामि । द्वादशाऽऽदित्यानावाहयामि । एकादश रुद्रानावाहयामि ।
 पञ्चोत्पञ्चाशन्मरुत आवाहयामि । षोडश मात्रावाहयामि । पद्मस्तूना-
 वाहयामि । द्वादश पासानावाहयामि । द्वे अयने आवाहयामि । पञ्चदश

तिथीनावाहयामि । वृष्टिं संबत्सरावाहयामि । भ्रुपर्णानावाहयामि । नागा-
नावाहयामि । सर्पानावाहयामि । वसनावाहयामि । गधर्णानावाहयामि ।
विद्याधरानावाहयामि । अत्सरस आवाहयामि । रसास्यावाहयामि । भ्रुवा-
न्यावाहयामि । मनुष्यानावाहयामि । इत्येते स्याप्याः । तदस्तु मित्रावरुणा० ।
गृहा वै प्रतिष्ठासूक्तं तन्प्रति० । प्रतिष्ठां विधाय पूजाभारमेत् । तत्र ग्रह-
स्थानानि(स्वरूपाणि) ।

पद्मासनः पद्मकरः पद्मगर्भः प्रजापतिः ।
सप्ताश्वरयसंस्थश्च द्विभुजः स्यात्सदा रविः ॥ १ ॥
श्वेतः श्वेताश्वघरां दद्याश्वः श्वेतभुषणः ।
गदापाणिर्द्विबाहुश्च कर्तव्यो वरदः शुभः ॥ २ ॥
रक्तमाल्याम्बरधरः शक्तिशूलगदाधरः ।
चतुर्भुजो मेषगमो वरदः स्याद्दरासुतः ॥ ३ ॥
पीतमाल्याम्बरधरः कर्णिकारमभयुतिः ।
खट्वाक्षमर्गदापाणिः सिंहस्थो वरदो बुधः ॥ ४ ॥
देवदैत्यगुरु तद्दत्तपीतश्वेतौ चतुर्भुजौ ।
दण्डिनौ वरदौ कार्या साप्तसूत्रकमण्डलू ॥ ५ ॥
इन्द्रनीलश्यातिः शूली वरदो गृध्रवाहनः ।
षाणषाणासनधरः कर्तव्योऽर्कसुतः सदा ॥ ६ ॥
करालवदनः खट्वाक्षमर्गशूली वरदः ।
नीलासिंहासनस्थश्च राहुरश्च प्रशस्त्वते ॥ ७ ॥
पुञ्जादिवाहवः सर्वे गदिनी विक्रताननाः ।
गृध्रासनगता निर्यं केतवः स्युर्वरप्रदाः ॥ ८ ॥
सर्वे किराटिनः कार्या ग्रहा लोकाहितावहाः ।
अष्टकोनोच्छ्रिताः सर्वे शतमष्टोत्तरं सदा ॥ ९ ॥

इति व्याख्या—उक्तः पुरुषसूक्तैः षोडशोपचारैः पूजयेत् । तत्राः सूर्पा-
दिभ्यो गुणैर्दत्तं घृतपावसं ममूराञ्च क्षीरीदत्तं दध्योदत्तं घृतीदत्तं कसराण-
मजमांसं विभ्रौदत्तं च क्रमेण वक्तिं दद्यात् । अन्येभ्यः पावसम् । वक्ता-
काभे सर्वेभ्यः पावसम् । ततो ग्रहवेदीशानमागेऽन्नभक्षकालिकं बहिर्द्वेषस-
तविमूर्षिसं कलत्रं पूर्ववन्मन्त्रैर्निदध्यात् । तदुपरि तत्रा याषीति त्रकम्पा-
नाञ्च पूजयेत् । तत्र कलत्रस्य गुप्ते विष्णुरित्यादि । तत्रा मार्चना—

देवतान्नमंवादे प्रथमघाने महोद्भौ ।
 उन्पन्नोऽपि नदा कुम्प विधृतो विष्णुना स्वयम् ॥
 त्वत्तोये सर्वनीर्घानि देवाः सर्वे त्वयि स्थिताः ।
 त्वयि तिष्ठन्ति भूतानि त्वयि प्राणाः प्रतिष्ठिताः ॥
 विद्ये स्वयं त्वमेवासि विष्णुन्त्वं च प्रजापतिः ।
 अद्रिद्या वसन्ते रुद्रा विश्व देवाः सपैतृकाः ।
 त्वयि तिष्ठन्ति सर्वेऽप यत् कामफलप्रदाः ।
 त्वत्प्रसादादिषं यत्नं कर्तुमीहे जल्लोद्भव ॥
 सानिधं कुर्व देवेश प्रसन्नो भव सर्वदा ।

तत्रैकं ब्रह्मणं शान्तिमूक्तजपार्थं वृणुषात् । तत आचार्योऽग्रेः पश्चिमत
 उपविश्य देशशालो भूत्वा तत्र गायत्रीपुरश्चरणाङ्गहोमदेवतापरिव्रह्मार्थप्र-
 न्वाधानं कश्चिप्ये । अस्मिन्न वाङ्मतेऽप्राविस्थादि चक्षुषी आज्येनेत्यन्तमु-
 क्त्वाऽत्र प्रधानमादित्यं सोमं भीमं बुधं बृहस्पतिं शुक्रं शनैश्चरं राहुं केतु-
 मेताः प्रधानदेवता अमुकसंख्यया कान्दिपामिच्चघृतनिलत्रैह्याहुनिभिरग्नि-
 मयो भूमिं विष्णु मेन्द्रपिन्द्रार्णो प्रजापति सर्पांश्च द्वाणपेता अग्निदेवताः पूर्वो-
 क्तद्रव्यैरमुकसंख्ययाश्चामुगं रुद्रः नारायणं ब्रह्मागमिन्द्रं यमं कालं विश्व-
 सुप्तवेताः प्रत्यग्निदेवताः पूर्वोक्तद्रव्यैरमुकसंख्यया प्रधानदेवतां सवितारं
 घृत्सीरीदनतिलदूर्गाश्विन्यां दुम्बरज देवन्द्रोपैः प्रतिद्रव्यं त्रिभिसहस्रमेखला-
 काहुनिपहनया पीठस्था देवता आवाणदेवताश्च दश दशाऽऽज्याहुतिमि-
 स्तिल हुनिभिर्वा कतुपाद्रव्यदेवता इन्द्राद्यष्ट लोकापालांश्चान्याः ग्रहपाठस्था
 देवता अमुकसंख्ययोरमुकद्रव्यैर्ब्रह्माग्निदेवताश्च मण्डल(ल)देवताश्च दश दश घृता-
 क्तिलहुतिमिरकैक्याऽऽज्याहु-या वा यक्ष्ये । शेषेण स्विष्टकृतमि-
 त्यादि । आज्यसंस्कारकले चरुपायसत्रैर्हिनिर्लैः सहाऽऽज्यस्य पर्वधिक-
 रणादि कृत्वा ततो चक्षुष्यन्ते एजमानेन द्रव्यत्यागः कार्यः । स चेदे
 ह्यनीघद्रव्य हुतं होष्यमाणं चान्वाधानोक्तदेवताभ्योऽस्तु न भवेत्ति । तत्र
 ग्रहसाधिषः—

अर्कः पलाश स्वदेर अ(रो घ)यायार्गोऽथ पिप्लवः ।

१ औम्बरश्चर्चदूर्वाकुशाश्च ममिषः कपात् ॥

अत्र ब्राह्मीय फाणे प्रधानहोमप्रकारेण पार्श्वदेवतानां तदर्थेनैतन्नामपिति
 विशेषाः सन्ति चर्च, जट्टद्रव्यप्रथं वा ग्रहाणाम् । ततः पूर्वोक्तगायत्रीन्यासात्कृत्वा

पूर्वाह्न एव प्राह्मखा एतद्दृखा वा गायत्र्यर्थं स्मरन्तो द्विजा निबन्त-
 स्या होमं कुर्युः । होमे तु सप्रणवव्याहृतका स्वाहान्ता गायत्री । पूर्वाह-
 न्यस्यकाऽऽहुतिः । पूर्वासमिधा मध्वाज्याभ्यञ्जनं कायेम् । एवमन्वाधानोक्त-
 क्रमेण होम समाप्त्याग्नि मण्डलाऽऽचार्यो नाममन्त्रैः पूर्वोक्तपोठादिदेवताहोमं
 कुर्यात् । ततः शिवपुत्रे नद्याऽऽह्नाय हुन्वा पूर्वोक्तस्थापनमन्त्रैर्लोकपालग्रहा-
 दिभ्यो वाञ्छि दद्यात् । ततो गायत्र्यार्षात्समाप दध्यक्त पयसाऽक्त च घृताक्तं
 चाऽऽहारपरारभत ऋत्वि शिरोव्याहृतसहितगायत्र्या त्रिवार प्रोक्षित दद्यात् ।
 तत्र मन्त्रा—गायत्र्या विश्वामित्र ऋषिः साविता देवता गायत्री छन्दो गाय-
 त्रीमात्यर्थं ऋत्विदानं विानयोगः । सव्याहृतकां गायत्रीं पठित्वा गायत्र्यै
 साङ्गायै सपरिवारयै सशक्तिकाया इमं सदीपं दध्यक्तवाञ्छिं समर्पयामि ।
 भो गायत्रीम वञ्छिं गृहाण । मम रुद्रदुम्बस्याऽऽयुक्त्र्यै क्षमकत्र्यै पुष्टकत्र्यै
 तुष्टिकत्र्यै निविष्टकत्र्यै भव । ततस्तारणाद्गार्हपत्यावाञ्छिं कुङ्कुमादिरक्त रक्तपु-
 प्यादियुतं सोदकुम्भं सकृष्णण्डं तदभावे सनारिकंज सदीपं सदसिणं क्षेत्रपा-
 लाय दद्यात् । क्षेत्रस्य वामदेवः क्षेत्रणालोऽनुष्टुप् क्षेत्रपालेभ्योत्वर्थं ऋत्विदाने
 [विनियोगः] । ॐ क्षम्य पतिना० । क्षेत्रणालाय भूतपतापशचराससशक्तिनी-
 दाङ्कनीयतालादिपरिवारयुतायेम सदीप वाञ्छिं समर्पयामि । भोः क्षेत्रपालेभ्यं
 वञ्छिं गृहाण । मम रुद्रदुम्बस्यस्यादि० । वाञ्छिं गृह्णन्तु मे देवा इत्यादिश्लोकान्प
 ठेत् । इमं वञ्छिं क्षेत्रेण दूर्वाह्मणेन वा चतुष्पथं क्षेत्रयेत् । ततः मसालितपाणिपा-
 पाद् आचम्य देशकालौ स्मृत्वा कृतस्य गायत्रीपुराणपद्धत्याहोमस्य पूर्णता-
 सिद्धयर्थं पूर्णाहुतिं होप्य इति संकल्प्य सूचि द्वादशगृहांतं चतुर्गृहीतं वाऽऽद्यं
 कृत्वा वसुधैव कुटुम्बकमिति चन्दनमालादियुतं तदुपरि निषाद्य पूर्णाहुतिं
 यजमानान्वारब्ध आचार्यो जुहुयात् । तत्र मन्त्रा—समुद्रादूर्मिरिति तृचस्य
 गौतमो वामदेवोऽग्निहिष्टपूर्णाहुतिहोमे विनियोगः । ॐ समुद्रादूर्मि० मूर्धानं
 दिवो गार्हस्पत्यो भरद्वाजो वैश्वानरस्त्रिष्टुपूर्णाहु० मूर्धानं दि० पुनस्त्वामिर्व-
 सुद्रा आदित्याः शतक्रतुस्त्रिष्टुपूर्णाहु० पुनस्त्वाऽऽदित्या० पूर्णादर्वि विश्वे
 देवाः शतक्रतुरनुष्टुपूर्णाहु० । ॐ पूर्णाहु० । ॐ पूर्णा दर्वि परा० । सप्त ते
 अग्ने सप्तवानग्निर्नगनी पूर्णाहुते० । ॐ सप्त ते अग्ने स० । धामं ते वामदेव
 आपो जगती पूर्णाहुति० । ॐ धामं ते विश्वं० । स्वाहाकारेणामौ क्षिपेत् ।
 पूर्णाहुतिमुत्तरां जुतीति० । अथ यजमानस्त्विदमग्रे वैश्वानराय वसुद्रा-

दित्येभ्यः शतकतवे सप्तवत्सेऽप्येऽद्भ्यश्च न प्रयेति त्यागं कुर्यात् । ततो
 वसोर्धारा । तत्रायं क्रमा-बह्लेरुपरि स्तम्भद्वयविधुतामौदुम्बरीमृत्वीमकोटरा
 बाहुप्रमाणामार्द्रां सुचं पूर्वाभ्रां त्रिधाय तदुपरि शृङ्खलाविधृतेन निर्मळघृतपूरितेन
 चाभ्रमृदादिकुम्भेन पक्वमात्रच्छिद्रेणाऽऽञ्चं मुञ्चताऽग्रेरुपरि वसोर्धारां पाठयेत् ।
 तस्यां च घृतघारायां सुहृन्नालिकयाऽग्री पतन्त्यां चमकानामेवादेसूक्तानि
 अत्र आचयेत् । अथ चमकाजुवाकानामग्नेः काण्डऋषिराषाऽऽग्नावैष्णवी
 गायत्री त्रिष्टं यजुर्वाजादयो लिङ्गेक्ता अन्नादिविशेषा देवता वसोर्धारायां
 विनियोगः । ॐ अग्निर्माळे पुरोहितम् । विष्णोर्नुकामिति षण्णामौचध्यो
 दीर्घमा विष्णुस्त्रिष्टुब्बसोर्धारायां विनियोगः । विष्णोर्नु कं० । आ ते पि-
 तरिति पञ्चदशानां गृत्समदो रद्रद्विष्टुब्बसोर्धारायां विनियोगः । आ ते
 पितर्म० । स्वादिष्टयेति दशानां वैश्वामित्रो मधुच्छन्दाः पक्वमानसोमो गायत्री
 वसोर्धारायां विनियोगः । स्वादिष्टया० । वसोर्धारां जुहोषि । महावैश्वानरं
 नाम वैश्वानराख्य आरण्यके षष्ठमपाठके षड्विंशं सामद्वयं तस्य महावैश्वानरः
 पच्छो वृहती, छन्दो, वसोर्धारायां विनियोगः । ज्येष्ठसाम तु मूर्धानं दिव
 इत्यस्यामृचि गीतम् । ज्येष्ठसाम्नो भरद्वाज ऋषिवैश्वानरी देवता त्रिष्टुच्छन्दो
 वसोर्धारायां विनियोगः । सामाभावे ऋद्धमात्रं पठेत् । एवं वसोर्धारां
 विधाय यथाशाखं पूर्णपात्रविभोकादि कर्मशेषं समापयेत् । ततो यजमानो
 दक्षिणासंकरूपं कुर्यात् । तच्चैवं-पूर्वसंकरूपमुक्त्वाऽऽत्मप्रतिनिधित्वेन ब्राह्म-
 णद्वारा कृतं यच्चतुर्विंशतिलक्ष्मात्मकममुकलक्ष्मात्मकं वा गायत्रीपुरश्चरणं
 तत्संपूर्णफलावाप्तये तत्कर्तृकेभ्यो ब्रह्मणेभ्यो दक्षिणाप्रदानं करिष्य इति
 संकल्प्य तत आचार्यादयो ऋत्विजश्च यजमानहस्ते श्रेवःसंपादनं कुर्युः ।
 तच्चैवं-शिवा आपः सन्तु । सौमनस्वमन्तु । असत्तं चारिष्टं चास्तु । दीर्घ-
 मायुः त्रि(श्रे)षः शान्तिः शुष्टिस्तुष्टिश्चास्त्विष्यादि । मषन्नियोगेन यथाऽस्मि-
 न्गायत्रीपुरश्चरणे कृतं यदाचार्यकर्म तदुत्पन्नं यच्छ्रेयस्तत्तुभ्यमहं संपददे ।
 श्रेयस्ते(यः) प्रतिशृण्वताम् । प्रतिशृणापीति यजमानो वदेत् । एवं ब्रह्मा सदस्य
 उपद्रष्टा च । एवमेव प्रतिनिधयो ब्राह्मणा अस्मिन्नाभंश्रीपुरश्चरणेऽमुकसं-
 ख्याकः कृतो यो जपस्तथा च कृतं यद्धवनं तदुत्पन्नं यच्छ्रेयस्तत्तुभ्यमहं
 संपददे । एवं सर्वेऽपि । ततो यजमानश्चन्दनादिनाऽऽचार्यादीन्संपूज्य स्वगतेत्र-
 मुचार्यामुकशर्मणेऽमुकगोत्राय[ऋत्विजे] कृतगायत्रीपुरश्चरणमविष्टासिद्धधर्ममिष

दक्षिणां तुभ्यमहं संपददे । ते च सावित्रीण यजुषा मत्तियुद्ध स्वस्वशाखीयां
कामस्तुतिं षटेयुः । तत आचार्याथ गां ब्रह्मणे वृषभं सदस्याय सदश्वमुप-
द्रष्टे पूर्णप्राञ्चं च दत्त्वा विशिष्टदक्षिणादिना तान्परितोषयेत् । दक्षिणादान-
मुक्तं षसिष्ठसंहितायाम्—

सावित्र्याः प्रतिसाहस्रं गौरेका दक्षिणा मता ।
तदभावे तु तन्मूष्यं वित्तश्राव्यविवर्जितम् ॥ इति ।

ततः उक्तप्रकारेण गां संपूज्य दद्यात् । तत्र मन्त्रः—

ब्रह्मसाधनिभूता या विश्वस्याधौघनाशिनी ।
विश्वरूपधरो देवः धीयतामनया गवा ॥

ततो वृषभम्—

धर्मस्त्वं वृषरूपेण जगदानन्दकारक ।
अतस्तस्य प्रदानेन शान्तिरस्तु सदा मम ॥

अश्वमन्त्रः—

श्रीरात्रिमघनोद्भूत वाहनं सवितुः परम् ।
जगदानन्दकर्ता त्वमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥

ततो नानावेदान्तर्गतनानाशाखाध्यायिभ्यो नानागोत्रेभ्यो नानाशर्मभ्यो
ब्राह्मणेभ्यो दीनानायेभ्योऽन्धपरुगुम्भो यथाशक्ति भूपर्षी दक्षिणां दातुम-
श्मुःस्तुव इति । तत आचार्यादयो ग्रहवेदीसमीपस्थकलशोदकेन मुखयर्षीट-
कलशोकेन द्वारकलशोदकेन च दुर्वाण्डनेरुद्धमुखास्तिष्ठन्तः पादमुखं यज-
मनं सपरनीकं सापव्यमभिपिश्वेयुः । अभिषेके परनी वामभागे । अभिषेक-
समये गीतवाधादिपङ्कलतूर्धधोवः कार्यस्तत्र मन्त्राः—समुद्रज्येष्ठा इति
चतसृणां षसिष्ठ आपस्त्रिष्टुत्रभिषेके विनियोगः । ॐ समुद्रज्येष्ठा ॥ । प्राव-
न्तामिति तिसृणां सप्तर्षव आपोऽनुष्टुत्रभिषेके विनियोगः । प्रावन्तामि ॥
इमा आपा शिव ० । देवस्य स्वा ० । असीभ्यामिति षण्णां विश्वस्यस्वहाऽनुष्टु-
त्रभिषेके विनियोगः । ॐ असीभ्यां ते ना ० । यक्ष्यं शीर्षण्यं ० । ग्रीवाभ्य-
स्त ० । यक्ष्यं दोषण्यं ० । मान्त्रेभ्यस्ते ० । यक्ष्यं पतस्ता ० । ऊरुभ्यां ते
अ ० । यक्ष्यं भ्रोगिभ्यां । मेरनादनं करणा ० । यक्ष्यं सर्वस्वा ० । अङ्ग-
वङ्गान्तो ० । यक्ष्यं सर्वस्वा ० । अन्ये च स्वस्वशाखोक्ता मन्त्रा ग्राह्याः ।
श्रीरात्रिकास्तु ।

सुरास्त्वामभिपिञ्चन्तु ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ।
 वासुदेवो जगन्नाथस्तथा संकर्षणो विभुः ॥ १ ॥
 मद्युन्नथानिरुद्धश्च भवन्तु विजयाय ते ।
 व्याखण्डलोऽग्निर्मगवान्यमो वै निर्ऋतिस्तथा ॥ २ ॥
 वरुणः पवनश्चैव घनाधपसस्तथा शिवः ।
 ब्रह्मणा सहिताः सर्वे दिक्पालाः पान्तु मे(ने) सदा ॥ ३ ॥
 कीर्तिर्लक्ष्मीर्धृतिर्मैत्र्या पुष्टिः श्रद्धा क्रिया मतिः ।
 शुद्धैर्लज्जा वपुः शान्तिः कान्तिस्तुष्टिश्च यातरः ॥ ४ ॥
 एतास्त्वामभिपिञ्चन्तु देवपत्न्यः समातरः ।
 आदित्यश्चन्द्रमा भौमो बुधजीवसितार्कजः ॥ ५ ॥
 ग्रहास्त्वामभिपिञ्चन्तु राहुः केतुश्च तपिताः ।
 देवदानवगन्धर्वा वसराससपन्नगाः ॥ ६ ॥
 ऋषयो मुनयो गावो देवमातर एव च ।
 देवपत्न्यो द्रुमा नागा देत्याश्चाप्सरसां गणाः ॥ ७ ॥
 अस्त्राणि सशस्त्राणि राजानो बाहनानि च ।
 औषधानि च रत्नानि कालस्यावयवाश्च ये ॥ ८ ॥
 सरितः सागराः शैलास्वीर्थानि जलदा नदाः ।
 एते त्वामभिपिञ्चन्तु सर्वकामार्थसिद्धये ॥ ९ ॥

एवमभिपिच्छो यजमानः कृतस्नानः पीठदेवतानामुत्तरपूजां कृत्वा पश्य
 स्मृत्या० मन्त्रहीनं० अपराधमहस्तापीति द्वयोः पीठयोः समाप्य, उचिष्ठ
 ब्रह्मण० अभ्यारभिद्द्रयो० यान्तु देव० इति पीठदेवता विसृज्य पीठमा-
 चार्याय दद्यात् । तच्चेष्टम्—इदं पीठं सोपस्करं सदासिणाकं कृतसंकल्पसि-
 द्धचर्यमाचार्याय तुभ्यमहं संभदद इति दत्त्वा तवोग्रं संपूज्य गच्छ गच्छति
 विसृज्य ततो मण्डपदेवता द्वारदेवताश्च विसृज्यामुं मण्डपं ध्वजपताकाद्युपस्कर-
 रसहितं तुभ्यमहं संभदद इत्याचार्याय सदस्याय वा दद्यात् । ततः कृतस्य
 कर्मणः पूर्णतासिद्धये नानागोत्रान्ब्राह्मणान्भोजयित्वा तेन श्रीपरमेश्वरः
 श्रीपतामिति कर्मेश्वरार्पणं कृत्वा पुनः पुण्याहवाचनं कृत्वा कर्माच्छिद्रं
 वाचापित्वा ब्राह्मणान्संपूज्य भोजयित्वा तेषु आबिधो गृहीत्वा स्वयंपि-
 ष्टजनैः सह भुञ्जीत ।

विश्वामित्रवसिष्ठादिकरानालोच्य कृतस्नयः ।

तेभ्यः स्तारं समुद्धाय स्फुरितत्रानुसारवः ॥

घारेहृद्युपनाम्ना च चित्तपावनसंज्ञिना ।
घाष्ठाक्षिना शंकरेण गायत्रीपद्धतिः शुभा ॥
रचिता चा तथा देवस्तुष्यतां परमेश्वरः ॥

इति श्रीमच्छित्तपावनकुलाक्षिसंभवघारेहृद्युपनामकवृद्धाक्षमुरिसूनुर्षक
रविरचिता गायत्रीपुरावरणपद्धतिः समाप्ता ॥

अथ परार्थगायत्रीजपकर्तृणां प्रायश्चित्तं हेमाद्रौ —

दशकुञ्जपतो देवीं परार्थं कृच्छ्रमीरितम् ।
घृतं परार्थं जपतः पराकं परिकीर्तितम् ॥
सहस्रसंख्ययाऽन्यार्थं शुद्धयर्थं चान्द्रमाचरेत् ।
अद्युतं नियुतं चाऽपि परार्थं धनलोभतः ॥
जपतस्तस्य कर्माणि सद्यः शीर्यन्ति देवतः ।
तस्योपनयनं भूयश्चान्द्रायणचतुष्टयम् ॥
औपासनाग्नेः संधानं गायत्रीदानमेव च ।
केशानां चपनं कृत्वा पञ्चगव्यं ततः परम् ॥
परार्थं यावती संख्या गायत्री मणवादिका ।
पुनः स्वार्थं जपेत्पश्चात्ततः शुद्धिरवाप्यते ॥
एवं कृत्वा द्विजः शूच्येदन्यथा जलकाकवत् ।
तस्य अन्य वृथा लोके नाप्यारणमात्रकम् ॥ इति ।

ग्रन्थनाम ।

मूल्यम् ।

रु० आ०

८६ विधानमाला—श्रीनृसिंहमहद्विरचिता ।... ..	४	४
८७ अभिहोत्रचन्द्रिका—किंजवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिकृता ।	२	१४
८८ निरुक्तम्—दुर्गाचार्यकृतवृत्तिसमेतम् । भागद्वयात्मकम् । ...	१६	४
८९ काव्यप्रकाशः—संकेताख्यटीकासमेतः ।	३	४
९० शाङ्खायनारण्यकम्—ऋग्वेदान्तर्यतेवाष्कलशास्त्रीयम् । ...	०	९
९१ गौतमप्रणीतन्यायसूत्राणि—भाष्यवृत्तिभ्यां समेतानि ।... ..	४	८
९२ श्रीमद्भगवद्गीता—सटीकरामानुजभाष्ययुता ।	७	८
९३ दर्शपूर्णमासप्रकाशः—किंजवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिकृतः ।	६	१२
९४ संस्कारपद्धतिः—अभ्यंकरोपाह्वभास्करशास्त्रिविरचिता ।	२	८
९५ काश्यपशिल्पम्—पद्मेश्वरोपदिष्टम् ।	३	१
९६ करणकौस्तुभः—कृष्णद्वैजविरचितः ।... ..	०	९
९७ मीमांसादर्शनम्—सतन्ववार्तिकशाचरभा० भागषट्कात्मकम् । २५		९
९८ धर्मतत्त्वनिर्णयः—म. म. अभ्यंकरोपाह्ववासुदेवशास्त्रिमणीतः ।	०	९
९८ धर्मतत्त्वनिर्णयपरिशिष्टम्—	०	१३
९९ भास्करीयबीजगणितम्—नवाङ्कुराटीकासहितम् । ...	२	०
१०० प्रायश्चित्तेन्दुशेखरः—नागेशमहद्विरचितः । कुण्डार्कपुतः ।	१	१०
१०१ शांकरपादभूषणम्—पर्वतेत्युपाह्वरघुनाथशास्त्रिकृतं द्विभा०	८	५
१०२ ब्रह्मवैवर्तपुराणम्—भागद्वयात्मकम् ।... ..	९	४
१०३ श्रुतिसारसमुद्धरणम्—गिर्वरनामकतोटकाचार्यमणीतम् ।	०	१३
१०४ त्रिंशच्छ्लोकी—टिप्पणीविवृतिभ्यां समेता । धर्मशास्त्रग्रन्थः ।	२	१५
१०५ आश्वलायनश्रुतिसूत्रम्—आश्वलायननारदपरिणीतम् । ...	२	१२
१०६ दशोपनिषदः—मूलभाष्यम् ।	२	०
१०७ लीलावती—श्रीमद्भास्कराचार्यमणीता । टीकाद्वयोपेता द्विभागा ।	३	०
१०८ व्याकरणमहाभाष्यम्—पदीपोद्घोतयुतं (अङ्गा०)म. मा. ।	२	१२
श्रीमत्पद्मपुराणम्—महापुराणान्तर्गतं चतुर्भागात्मकम् ।	२०	०
सिद्धान्तदर्शनम्—महर्षिवेदव्यासमणीतं निरञ्जनभाष्ययुतम् ।	१	४
आधानपद्धतिः—किंजवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिमिः कृता ।	१	१४
पञ्चालम्भमीमांसा—किंजवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिविरचिता ।	०	१०
शिवभारतम्—कवीन्द्रपरमानन्दविरचितम् ।	१	०

आनन्दाश्रममुद्रणालयमुद्रितग्रन्थावल्या अकारादिवर्णानुक्रमेण
ग्रन्थाङ्केन मूल्याङ्केन च सहितं मूल्यापत्रम् ।

ग्रन्थाङ्कः	मूल्यम्		ग्रन्थाङ्कः	मूल्यम्	
	रु०	आ०		रु०	आ०
४१ अग्निपुराणम्	५	४	२० जीव-मुक्तिविशेषः	३	१२
८७ अग्निहोत्रचन्द्रिका	२	१४	२४ जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः	८	०
८४ अद्वैतामोदः	२	१०	६९ ज्ञानार्णवतन्त्रम्	१	४
५७ आचारभूषणम्	४	६	८५ ज्योतिर्नियन्त्रः	३	१५
५८ आचारेन्दुः	४	०	३७ तैत्तिरीयब्राह्मणम्	१४	८
आधानपद्धतिः	१	१४	४२ तैत्तिरीयसंहिता	४८	१०
१०५ आधलायनगृहसूत्रम्	२	१२	३६ तैत्तिरीयारण्यकम्	९	१
८१ आधलायनश्रौतसूत्रम्	४	११	१२ तैत्तिरीयोपनिषत्	१	१२
६२ ईशकेनकठाद्युप० (रामा०)	२	८	१३ तैत्तिरीयोपनिषद्भाष्यवा०	२	२
७६ ईशकेनकठोपनिषदः	१	०	७८ विश्वलीसेतुः	३	१२
५ ईशावास्योपनिषत्	०	१४	१०४ त्रिंशच्छ्लोकी	२	१५
२९ उपनिषदां समुच्चयः	६	१२	९३ दर्शपूर्णमासप्रकाशः	६	१२
३२ ऐतरेयब्राह्मणम्	१०	१०	१०६ दशोपनिषदः	२	०
३८ ऐतरेयारण्यकम्	३	०	७४ द्वाहायणगृहसूत्रवृत्तिः	१	०
११ ऐतरेयोपनिषत्	१	४	३३ धन्वन्तरीयनिघण्टु रा० स०	६	४
९६ करणकौस्तुभः	०	९	९८ धर्मतत्त्वनिर्णयः	०	९
७ काठकोपनिषत्	१	४	९८ धर्मनिरूपणपरिशिष्टम्	०	१३
६६ काव्यप्रकाशः	६	४	५६ नित्यापोडशिकार्णवः	३	४
८९ काव्यप्रकाशः	३	४	८८ निरुक्तम्	१६	४
९५ काश्यपशिल्पम्	३	१	३० नृसिंहपूर्वोत्तरतापनीयोप०	१	१२
६ केनोपनिषत्	१	०	९१ न्यायसूत्राणि	४	८
५२ गणेशगीता	२	०	पद्मपुराणम्	०	०
१ गणेशार्चनीर्षम्	०	६	पञ्चालम्भमीमांसा	०	१०
७३ गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः	१	८	७२ परिभाषेन्दुदोहरः	२	६
६१ गीतमसूत्रम्	२	८	४७ पातञ्जलयोगसूत्राणि	३	०
१० छान्दोग्योपनिषत् (शां०)	५	०	३ पुरुषसूत्रम्	०	४
६३ छान्दोग्योपनि० (रामा०)	३	१२	५५ पुरुषार्थनियन्त्राणि	४	०
७९ छान्दोग्योप० (विभाषासा०)	२	०	८ पञ्चोपनिषत्	१	०